

**Plan urbanistic zonal
pentru zona construită protejată**

Ulpia Traiana Sarmizegetusa

comuna Sarmizegetusa, județul Hunedoara, pentru obiectivele „Intrare Forul lui Traian” și „Clădire cu spații muzeale și anexe, acces sit arheologic” din cadrul sitului arheologic Colonia Ulpia Traiana Sarmizegetusa

MEMORIU GENERAL

Beneficiar: Consiliul Județului Hunedoara

Obiectul contractului: Elaborare documentație de urbanism PUZCP pentru pentru obiectivele „Intrare Forul lui Traian” și „Clădire cu spații muzeale și anexe, acces sit arheologic” din cadrul sitului arheologic Colonia Ulpia Traiana Sarmizegetusa

Elaboratori:

SC ATELIER FKM SRL - proiectant general

arhitect Bogdan Fodor (management de proiect)

SC MONTAG STUDIO SRL - proiectant de specialitate

arhitect urbanist Eugen Pănescu (șef de proiect urbanism)

SC QUATTRO DESIGN SRL - proiectant de specialitate

arhitect urbanist Irina Popescu-Criveanu (coordonator studiu istoric)

Colaboratori:

Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei

Dr. arhg. Felix Florin Marcu (studiu arheologic)

SC Damasus SRL

Dr. arhg. Daniela Veronica Istrate (studiu istoric)

Specialist circulație, amenajări drumuri si accese:

Ing. Cristian Benuciu

Data: aprilie 2024

Foaie de semnături

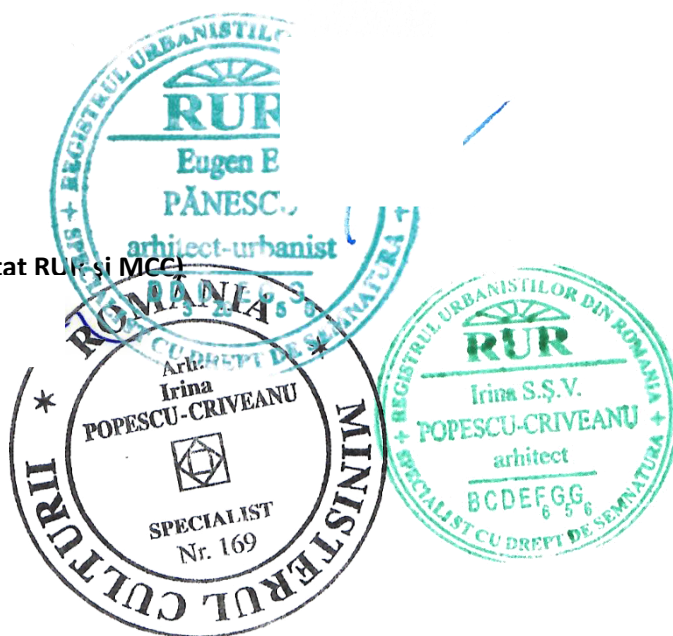
Urbanism:

Arh. urb. Eugen Pănescu (specialist atestat RUR)

Arh. urb. Irina Popescu-Criveanu (specialist atestat RUR și MCC)

Arh. Bogdan Fodor

Arh. Gabriel Florian

Arheologie:

Dr. arhg. Felix Florin Marcu (expert arheologie MC, Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei)

Istorie

Dr. arhg. Daniela Veronica Marcu-Istrate (expert arheologie MC)

Arh. Irina Popescu-Criveanu (specialist RUR și MC)

Peisaj:

Dr. peis. Alexandru Mexi (specialist MCC)

Specialist circulație, amenajări drumuri și accese:

Ing. Cristian Benuciu

Conținutul documentației

A. Studii de fundamentare

- A.1 Studiu istorico arheologic de fundamentare PUZ
 - Studiu Istoric-Arheologic Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa
 - Studiu Istoric Colonia Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa
- A.2 Studiu de peisaj
- A.3 Documentație topografică
- A.4 **Studiu de fundamentare istorico-științifică pentru delimitarea zonelor de protecție a monumentelor istorice (L 422/2001)**
 - 1 - Studiu istoric și arheologic
 - 2 - Elemente de studiu al cadrului natural/studiu peisagistic
 - 3 - Delimitarea zonelor de protecție a monumentelor istorice
 - 4 - Delimitarea zonei protejate Ulpia Traiana Sarmizegetusa

B. Memoriu general

C. Regulament local de urbanism

D. Piese desenate

- Planșa U00. Delimitarea Zonei construite protejată Ulpia Traiana Sarmizegetusa
- Planșa U01. Plan de încadrare a zonei construite protejate în intravilanul comunei
- Planșa U02a. Plan de analiză a situației existente. Reglementări inițiale conform P.U.G.
- Planșa U02a. Plan de analiză a situației existente și de evidențiere a disfuncționalităților
- Planșa U03. Plan de reglementări. Propunere de dezvoltare în teritoriul P.U.Z.
- Planșa U04. Plan de reglementări urbanistice. Zonificare funcțională
- Planșa U05. Plan de reglementări urbanistice. Unități teritoriale de referință
- Planșa U06. Plan de reglementări urbanistice. Regimul de construire
- Planșa U07. Plan obiective de utilitate publică și proprietatea asupra terenurilor
- Planșa U08. Plan de circulație. Plan coordonare rețele edilitare
- Planșa U09. Plan ilustrare urbanistică. Detaliu investiții care au generat P.U.Z.
- Planșa U10a. Planșă de ilustrare urbanistică. Muzeu acces în situl arheologic
- Planșa U10b. Planșă de ilustrare urbanistică. Intrare "Forul lui Traian"
- Planșa U11. Plan coordonare rețele tehnico-edilitare
- Planșa U12.1 Detaliu de amenajare circulație – situația existentă
- Planșa U12.2 Detaliu de amenajare circulație – propunere

Cuprinsul Memoriului General

1.	INTRODUCERE, PRINCIPII ȘI METODĂ	7
1.1.	Scopul studiului și obiectivele specifice ale P.U.Z. și R.L.U.	7
1.1.1.	Cerințele caietului de sarcini	7
1.1.2.	Problemele specifice ale zonei studiate	7
1.1.3.	Necesitatea elaborării P.U.Z.	8
1.2.	Teritoriul de referință	9
1.2.1.	Imobilele în proprietate/administrare publică	9
1.2.2.	Limitele sitului arheologic și ale zonei protejate Ulpia Traiana Sarmizegetusa	13
1.2.3.	Teritoriul reglementat prin P.U.Z.	14
1.3.	Cadrul legislativ	15
1.3.1.	Regimul de protecție a patrimoniului cultural	15
1.3.2.	Regimul de protecție al patrimoniului natural	19
1.3.3.	Regimul silvic și pastoral al teritoriului	22
1.3.4.	Regimul de protecție a terenurilor cultivate	24
1.3.5.	Regimul spațiilor plantate din intravilan	25
1.3.6.	Regimul urbanistic al teritoriului	25
1.4.	Metoda de elaborare a P.U.Z.	26
1.4.1.	Studiile de fundamentare	26
1.4.2.	Sintetizarea studiilor de fundamentare, propuneri și reglementări	28
1.4.3.	Elemente strategice și operaționale	28
2.	SITUAȚIA EXISTENTĂ – CONCLUZIILE STUDIILOR DE FUNDAMENTARE ȘI DISFUNCȚIONALITĂȚI (ANALIZA-DIAGNOSTIC MULTICRITERIALĂ INTEGRATĂ)	29
2.1.	Studii și documentații anterioare	29
2.1.1.	Studii speciale referitoare la arealul arheologic	29
2.1.2.	Documentații strategice și de amenajare a teritoriului	29
2.1.3.	Documentații de urbanism	31
2.2.	Studiul urbanistic al teritoriului	36
2.2.1.	Încadrarea în localitate	36
2.2.2.	Studiu socio-demografic și economic	38
2.2.3.	Ocuparea și utilizarea terenurilor	45
2.2.4.	Studiul circulației și acceselor	46
2.2.5.	Studiul problemelor și lucrărilor edilitare; alte investiții publice	49

2.2.6.	Studiul proprietății asupra terenurilor	52
2.2.7.	Elemente preliminare de mediu	53
2.2.8.	Riscuri naturale și antropice	57
2.2.9.	Studiul geografic și peisagistic	60
2.2.10.	Potențialul turistic al sitului arheologic	65
2.3.	Studiul istoric și arheologic (istorie, arheologie, arhitectură vernaculară)	66
2.3.1.	Studii și cercetări pentru fundamentarea istorică a propunerilor și reglementărilor	66
2.3.2.	Elemente geografice și istorice determinante pentru dezvoltarea teritoriului	66
2.3.3.	Date istorice referitoare la teritoriul studiat	72
2.3.3.	Descrierea și caracterizarea siturilor arheologice	78
2.3.5.	Caracterizarea modului de locuire din teritoriul studiat	94
2.3.6.	Valorile naturale, culturale și peisagere din teritoriul P.U.Z.	102
2.3.7.	Stabilirea și delimitarea zonelor de protecție a valorilor de patrimoniu	103
2.3.8.	Elemente operaționale și de reglementare	119
2.4.	Disfuncționalități majore și soluții propuse pentru eliminarea acestora	123
2.4.1.	Circulație și echipare edilitară	123
	REGLEMENTAREA CIRCULAȚIILOR ȘI ACCESELOR	123
2.4.2.	Mediu natural și construit, riscuri naturale și antropice	127
3.	PROPUNERI URBANISTICE ȘI DE REGLEMENTARE	127
3.1.	Descrierea proiectelor care au generat P.U.Z.C.P.	127
3.1.1.	Intrare „Forul lui Traian” din cadrul Sitului arheologic „Ulpia Traiana Sarmizegetusa”	127
3.1.2.	Clădire cu spații muzeale și anexe, acces sit arheologic Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa”	132
3.2.	Protejarea valorilor de patrimoniu arheologic, istoric, vernacular și peisager	136
3.2.1.	Elemente determinante pentru înțelegerea situației locale	136
3.2.2.	Protejarea patrimoniului arheologic	136
3.2.3.	Protejarea patrimoniului istoric și vernacular	137
3.2.4.	Protejarea modului de locuire tradițional	137
3.2.5.	Protejarea patrimoniului natural și a peisajului	137
3.3.	142	
3.3.1.	Conservarea activităților tradiționale	137
3.3.2.	Încurajarea și dezvoltarea turismului cultural	138
3.4.	Reglementarea utilizării terenurilor în zona protejată	138
3.5.	Zonificarea funcțională; bilanț teritorial	138
3.6.	Activități permise și interzise în zona protejată	138

3.7.	Construibilitatea terenurilor și autorizarea construirii	139
3.8.	Densitatea construirii, alte servituți urbanistice	139
3.9.	Servituți arheologice	139
3.10.	Circulație și echipare edilitară	142
3.11.	Circulația terenurilor	143
4.	PROPUNERI DE REABILITARE A ZONEI PROTEJATE – ELEMENTE DE DEZVOLTARE LOCALĂ	144
4.1.	Măsuri de gestiune și protecție a sitului arheologic Ulpia Traiana Sarmizegetusa	144
4.1.1.	Valorile a căror protecție este necesară	144
4.1.2.	Obiectivele majore ale gestiunii și protecției	144
4.1.3.	Priorități ale activității de gestiune și protecție	145
4.1.4.	Responsabilități privind gestiunea și protecția sitului arheologic	148
4.2.	Măsuri de protecție și punere în valoare a patrimoniului (arheologic, istoric, vernacular, peisager)	149
4.2.2.	Măsuri de protecție și punere în valoare a patrimoniului arheologic	149
4.2.2.	Măsuri de protecție și punere în valoare a patrimoniului peisager	150
4.2.2.	Măsuri de protecție și punere în valoare a patrimoniului istoric și vernacular	150
4.2.4.	Lucrări edilitare și de îmbunătățire a mediului din zona protejată	151
4.2.5.	Regimul de cercetare și de vizitare	151
4.3.	Măsuri de interpretare și prezentare a patrimoniului și de dezvoltare turistică	151
4.3.2.	Acțiuni organizatorice	151
4.3.3.	Lucrări necesare pentru vizitare	151

Anexa 1 - Lista construcțiilor cu valoare arhitecturală sau istorică deosebită stabilite prin P.U.Z.

Anexa 2 - PLANUL DE ACȚIUNE - ACȚIUNI, COSTURI, ETAPIZARE, RESPONSABILITĂȚI

1. INTRODUCERE, PRINCIPII ȘI METODĂ

1.1. Scopul studiului și obiectivele specifice ale P.U.Z. și R.L.U.

1.1.1. Cerințele caietului de sarcini

Caietul de sarcini stabilește obiectul P.U.Z. și R.L.U.:

„Obiectul documentației este elaborarea PUZCP și Regulament Local de urbanism pentru două parcele (evidențiate în anexa atașată) pentru care Consiliul Județean Hunedoara în calitate de beneficiar solicită reglementarea construirii, în vederea obținerii autorizației de construire pentru lucrările prevăzute prin două documentații DALL: Intrare „Forul lui Traian” din cadrul Sitului arheologic „Ulpia Traiana Sarmizegetusa” și Clădire cu spații muzeale și anexe, acces sit arheologic Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa”.

Caietul de sarcini stabilește obiectivele P.U.Z. și R.L.U. prin raportare la „obiectivele principale ale planurilor urbanistice pentru zone construite protejate” (preluate din Art. 5 și 6 ale Reglementării tehnice „Metodologie de elaborare și conținutul-cadru al documentațiilor de urbanism pentru zone construite protejate (PUZ)” (aprobat prin OMTCT nr. 562/2003):

1. Evidențierea rolului de catalizator al zonelor respective pentru dezvoltarea urbană, teritorială și regională;
2. Asigurarea continuității fizice, funcționale și spirituale a cadrului construit din localități și stimularea interesului economic și cultural pentru utilizarea acestuia;
3. Protejarea și punerea în valoare a monumentelor istorice, a zonelor arheologice și a ansamblurilor arhitecturale și urbanistice deosebite, precum și a contextului și caracteristicilor care conturează semnificația lor istorică.

Documentațiile și regulamentele vor avea în vedere:

1. Stabilirea direcțiilor și priorităților de dezvoltare logică a zonelor luate în considerare, raportate la dezvoltările localităților în ansamblul lor;
2. Reglementarea modului de utilizare a terenurilor cuprinse în perimetrele zonelor respective;
3. Stabilirea condițiilor de realizare și conformare a construcțiilor și amenajărilor urbanistice pe ariile respective.

1.1.2. Problemele specifice ale zonei studiate

Așezarea civilă de la Sarmizegetusa reprezintă un monument înscris în Lista Patrimoniului Mondial, ca principală așezare civilă situată de-a lungul Limesului de vest al Daciei, alături de Apulum¹.

Teritoriul studiat este parte a unei zone protejate naturale și construite de interes național (Legea nr. 5/2000); a unui monument istoric categoria sit, de grupă valorică A (Legea 422/2001; OMC nr. 2.828/201); a unei zone de interes arheologic prioritar, declarată zonă de importanță națională (OG nr. 43/2000; OMCC nr. 2483/2006); este inclus în teritoriul unei unități administrativ-teritoriale „cu concentrare foarte mare a patrimoniului construit cu valoare culturală de interes național” (Legea nr. 5/2000) – Comuna Sarmizegetusa, județul Hunedoara.

Teritoriul studiat este inclus într-o arie naturală protejată de importanță națională (RONPA0929 Geoparcul Dinozaurilor Țara Hațegului).

¹ WHC, Tentative List, <<https://whc.unesco.org/en/tentativelists/6447/>>, jud. Hunedoara, poziția 13.

Regimul de protecție al patrimoniului natural, stabilit prin OUG 236/2000 privind regimul ariilor naturale protejate, conservarea habitatelor naturale, a florei și faunei sălbatice, aprobată și modificată prin Legea nr. 462/2001 este completat, în cazul studiat, de Regulamentul Geoparcului Dinozaurilor Țara Hațegului și de Planul de Management aferent (care nu sunt aprobate).

Importanța patrimoniului arheologic al Coloniei Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa este recunoscută la nivel național și în curs de recunoaștere la nivel internațional. Teritoriul protejat este, însă, locuit; existența unei comunități rurale discrete, ale cărei structură, obiceiuri, activități trebuie să fie conservate, reprezintă o problemă complexă și, în același timp, un atu pentru dezvoltare.

Suprapunerea așezării antice cu cea contemporană conduce la o serie de probleme legate de gestiunea teritorială, printre care menționăm:

- presiunea activității turistice atât pentru patrimoniu, cât și pentru locuitori;
- presiunea activităților curente asupra patrimoniului;
- restricții ale activităților curente pentru protejarea patrimoniului;
- lipsa de resurse ale comunității locale pentru punerea în valoare a unui patrimoniu excepțional.

1.1.3. Necesitatea elaborării P.U.Z.

Regimul urbanistic al teritoriului este definit de legislația specifică și de transpunerea acesteia în planurile urbanistice aprobate la nivel local (P.U.G., P.U.Z., cu preluarea prevederilor P.A.T.Z. și P.A.T.J.). P.A.T.J. Hunedoara a fost aprobat prin H.C.J. nr. 142/2010.

Niciuna dintre documentațiile de urbanism elaborate pentru teritoriul comunei Sarmizegetusa nu este aprobat. P.U.G. aprobat prin H.C.L. a Comunei Sarmizegetusa nr. 15/2002 (S.C. Armani Proiect S.R.L. Deva, șef de proiect arh. Nicolae ARDELEAN MUNTEAN), cu valabilitatea prelungit prin H.C.L.C.S. nr. 62/2018 a expirat în 31.12.2020; P.U.G. în elaborare (S.C. Absolut Design S.R.L., șef de proiect arh. Dan MIHĂILĂ) nu este aprobat.

Planul Urbanistic Zonal CP pentru conservare, restaurare la Amfiteatrul și Forul din cadrul sitului arheologic Ulpia Traiana Sarmizegetusa (2016, SC SMART KREATIVE DESIGN SRL, șef de proiect arh. Stelian FLESCHEAN, beneficiar: U.A.T. Hunedoara), nu a fost aprobat.

Ca atare, autorizarea construirii în teritoriul Comunei Sarmizegetusa se realizează conform prevederilor H.G. nr. 525/1996 privind aprobarea Regulamentului General de Urbanism.

În aplicarea Legii nr. 350/2001, structura de specialitate din cadrul C.J. Hunedoara a condiționat aprobarea construirii în cadrul sitului arheologic de realizarea unui P.U.Z. Regimul special, de zonă protejată construită, conduce la obligativitatea respectării Metodologiei de elaborare și conținutul cadru al documentațiilor de urbanism pentru zone construite protejate (PUZ)", aprobată prin Ordinul MTCT nr. 562/20.10.2003 și publicată în Monitorul Oficial, Partea I nr. 125 bis din 11/02/2004.

1.2. Teritoriul de referință

1.2.1. Imobilele în proprietate/administrare publică

Conform Caietului de sarcini, obiectul documentației evidențiază două terenuri pentru care C.J. Hunedoara solicită reglementarea construirii, în lipsa unui P.U.G. aprobat pentru teritoriul administrativ al Comunei Sarmizegetusa. Parcelele care compun cele două terenuri sunt parte a celor aflate în proprietate publică, situate în perimetrul orașului antic Ulpia Traiana Sarmizegetusa.

Situarea lor în acest perimetru necesită raportarea la problematica protecției sitului arheologic și, implicit, la zona protejată determinată de acesta.

În conformitate cu Caietul de sarcini, teritoriul aflat în proprietate publică are o suprafață totală de 16774 mp (16,77 ha), respectiv 11509 mp (11,5 ha), și este compus din 4 imobile, respectiv 6 imobile, după cum urmează:

Nr. crt.	Nr. cadastral/ Nr. topografic	Suprafața (mp)	Proprietate	Dezmembrăminte/sarcini
Intrare „Forul lui Traian” din cadrul Sitului arheologic „Ulpia Traiana Sarmizegetusa”:				
1	60141	691	Statul Român – domeniul public	Drept de administrare în favoarea Ministerul Culturii
2	60267	14042	Județul Hunedoara - domeniu public în administrarea C.J.	Drept de administrare în favoarea Muzeului Civilizației Dacice și Romane Hunedoara - Deva
3	60298	691	Statul Român - în administrarea Ministerul Culturii și Identității Naționale	-
4	61385	1350	Statul Român – domeniul public	Drept de administrare în favoarea Ministerul Culturii
Total	4 imobile	14774	2 proprietari/ 3 administratori	
Clădire cu spații muzeale și anexe, acces sit arheologic Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa”				
1	60134	225	Județul Hunedoara - domeniu public în administrarea C.J.	Drept de administrare în favoarea Muzeului Civilizației Dacice și Romane Hunedoara - Deva
2	60135	429	Comuna Sarmizegetusa	-
3	60136	10263	Comuna Sarmizegetusa	-
4	60137	366	Județul Hunedoara - domeniu public în administrarea C.J.	Drept de administrare în favoarea Muzeului Civilizației Dacice și Romane Hunedoara - Deva

5	60138	159	Județul Hunedoara - domeniu public în administrarea C.J.	-
6	60139	67	Comuna Sarmizegetusa	-
Total	6 imobile	11509	2 proprietari/ 3 administratori	

În consecință, perimetrul P.U.Z. trebuie să cuprindă cel puțin aceste două terenuri, reprezentate cu roșu în imaginea de mai jos.

Intrare „Forul lui Traian” din cadrul Sitului
arheologic „Ulpia Traiana Sarmizegetusa”

Clădire cu spații muzeale și anexe, acces sit
arheologic Colonia Ulpia Traiana Augusta
Dacica Sarmizegetusa”

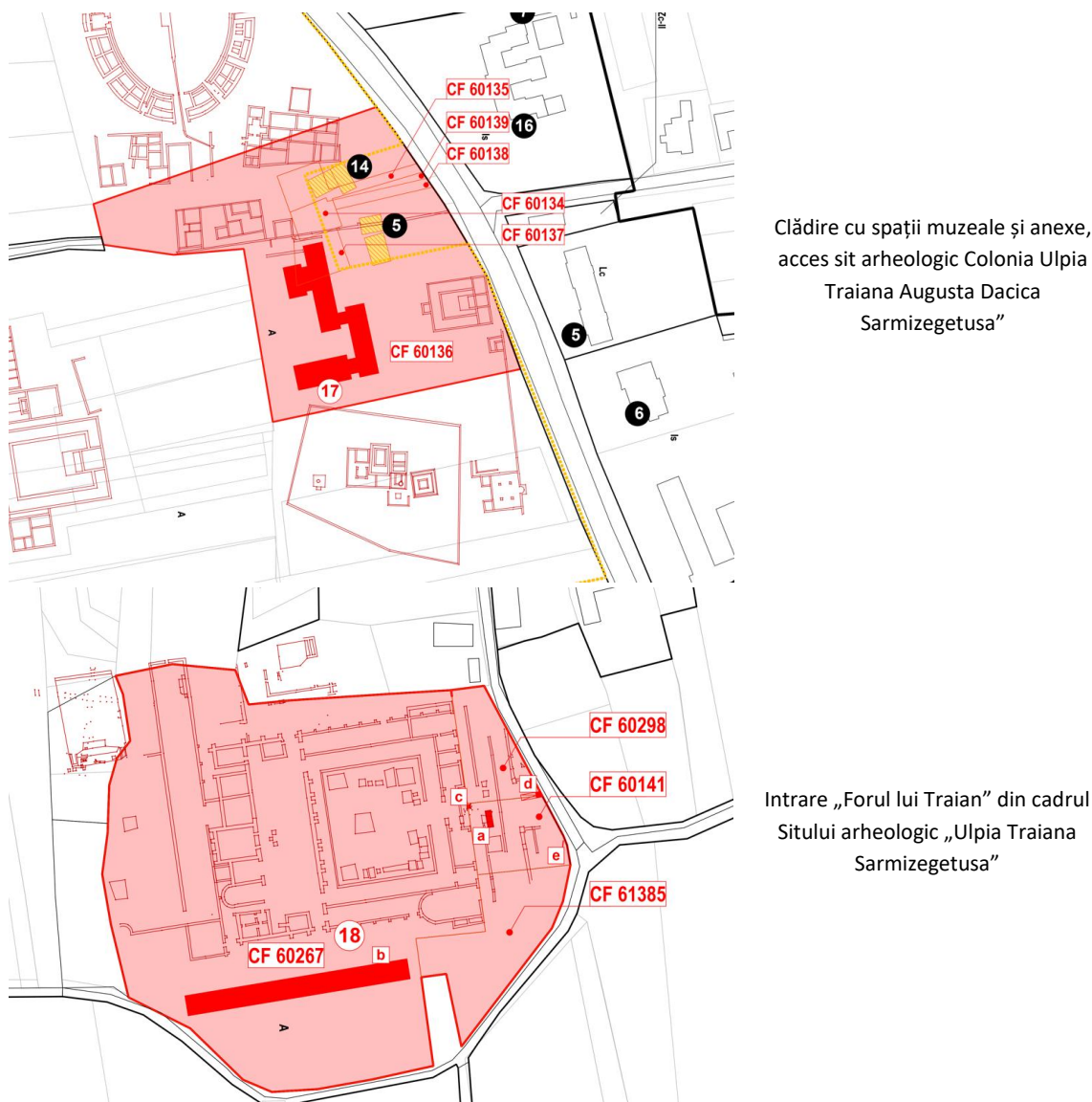

Figura 1. Parcelele care au generat P.U.Z. (și perimetrul minimal al P.U.Z. cf. Ofertei tehnice).

Cele două terenuri sunt incluse în suprafața sitului arheologic înscris în Lista Monumentelor Istorice (categoria sit, grupa valorică A) cu codul LMI HD-I-s-A-03205, Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacică Sarmizegetusa (sat Sarmizegetusa, comuna Sarmizegetusa), sec. II-III p. Chr. (cod RAN 91063.01).

Pentru cele două terenuri au fost emise, de către C.J. Hunedoara, două certificate de urbanism

1. C.U. nr. 188/16.05.2022 în scopul elaborării documentației pentru executarea lucrărilor de construcții privind „Intrare Forul lui Traian din cadrul sitului arheologic Ulpia Traiana Sarmizegetusa”, emis de C.J. Hunedoara;
2. C.U. nr. 316/30.08.2022 în scopul elaborării documentației pentru executarea lucrărilor de construcții privind „Clădire cu spații muzeale și anexe, acces sit arheologic Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacică Sarmizegetusa”.
3. C.U. nr. 129/28.04.2023 în scopul elaborării documentației de urbanism PUZCP pentru obiectivele „Intrare Forul lui Traian” și „Clădire cu spații muzeale și anexe, acces sit arheologic” din cadrul sitului arheologic Colonia Ulpia Traiana Sarmizegetusa”.

Prin Hotărârea C.L. al Comunei Sarmizegetusa nr. 54/05.09.2022 privind aprobarea trecerii unor terenuri din domeniul public al Comunei Sarmizegetusa în domeniul public al Județului Hunedoara, s-a aprobat trecerea din domeniul public de interes local în domeniul public de interes județean (Jud. Hunedoara) a trei imobile, după cum urmează:

- Teren în suprafață de 429mp (CF nr. 60135);
- Teren în suprafață de 10263mp (CF nr. 60136);
- Teren în suprafață de 67mp (CF nr. 60139).

Scopul acestui transfer este „realizarea proiectului de interes județean” denumit „Clădire cu spații muzeale și anexe, acces sit arheologic Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa”, din cadrul obiectivului „Restaurare, revitalizare și promovare prin digitalizare pentru obiectivul inclus în cadrul traseului castrelor romane”. După preluare, terenurile și bunurile rezultate vor fi declarate „bunuri de uz și de interes public județean”; cf. Art. 4 al H.C.L., în situația în care proiectul nu ar fi finalizat la termen (2027), „uzul/interesul județean se stinge”, iar terenurile reintră în domeniul public de interes local.

Ca atare, situația proprietății în 2023 este următoarea:

Nr. crt.	Nr. cadastral/ Nr. topografic	Suprafața (mp)	Proprietate	Dezmembrăminte/sarcini
Intrare „Forul lui Traian” din cadrul Sitului arheologic „Ulpia Traiana Sarmizegetusa”:				
1	60141	691	Statul Român – domeniul public	Drept de administrare în favoarea Ministerul Culturii
2	60267	14042	Județul Hunedoara - domeniu public în administrarea C.J.	Drept de administrare în favoarea Muzeului Civilizației Dacice și Romane Hunedoara - Deva
3	60298	691	Statul Român - în administrarea Ministerul Culturii și Identității Naționale	-
4	61385	1350	Statul Român – domeniul public	Drept de administrare în favoarea Ministerul Culturii
Total	4 imobile	14774	2 proprietari/ 3 administratori	
Clădire cu spații muzeale și anexe, acces sit arheologic Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa”				
1	60134	225	Județul Hunedoara - domeniu public în administrarea C.J.	Drept de administrare în favoarea Muzeului Civilizației Dacice și Romane Hunedoara - Deva
2	60135	429		-
3	60136	10263		-
4	60137	366		Drept de administrare în favoarea Muzeului Civilizației Dacice și Romane Hunedoara - Deva

5	60138	159		-
6	60139	67		-
Total	6 imobile	11509	1 proprietar/ 2 administratori	

1.2.2. Limitele sitului arheologic și ale zonei protejate Ulpia Traiana Sarmizegetusa

România a definitivat procesul de înscriere pe Lista Indicativă a Patrimoniului Mondial UNESCO a sectorului de limes denumit „Frontiers of the Roman Empire – The Danube Limes (Lower Section)” (Croatia, Serbia, Bulgaria și România). În același timp, a fost înscrisă pe Lista Indicativă o nouă poziție, „Frontiers of the Roman Empire – Dacia”².

Poziția „Frontiers of the Roman Empire – Dacia” cuprinde o suită de situri arheologice grupate în 301 poziții situate în 17 județe (Bistrița Năsăud, Sălaj, Cluj, Alba, Hunedoara, Caraș Severin, Olt, Vâlcea, Sibiu, Brașov, Covasna, Harghita, Mureș, Teleorman, Argeș, Prahova, Buzău). În județul Hunedoara, sunt propuse spre înscriere 13 poziții care grupează 29 situri din 7 U.A.T. (Bănița, Boșorod, Geoagiu, Hunedoara, Orăștioara de Sus, Sarmizegetusa, Vețel).

Propunerea de includere în L.P.M. cuprinde, cf. informațiilor furnizate de M.N.I.T. (dr. arhg. Felix Marcu), incluse în *Studiul istoric și arheologic* (studiu de fundamentare aferent prezentului P.U.Z.), pe teritoriul comunei Sarmizegetusa, județul Hunedoara:

1. Perimetrul bunului cultural inclus în L.P.M.;
2. Zona de protecție a acestuia (buffer zone).

Parcelele studiate sunt incluse în perimetrul bunului inclus în L.P.M. , constituit de orașul antic.

Sistemul național de evidență a monumentelor istorice nu stabilește limitele sitului arheologic înscris în Lista Monumentelor Istorice (cod HD-I-s-A-03205) și nici ale zonei sale de protecție. Din această rațiune, Consiliul Județean Hunedoara a finanțat prezenta documentație de „Servicii de Elaborare Studiu de fundamentare istorico-științifică pentru delimitarea zonelor de protecție a monumentelor istorice necesar Elaborării documentației de urbanism PUZCP pentru obiectivele „INTRARE FORUL LUI TRAIAN” și „CLĂDIRE CU SPAȚII MUZEALE ȘI ANEXE, ACCES SIT ARHEOLOGIC” din cadrul sitului arheologic Colonia Ulpia Traiana Sarmizegetusa.³

Suprafețele propuse ale sitului și zonei sale de protecție - împreună - vor forma teritoriul Zonei Protejate Ulpia Traiana Sarmizegetusa.

După avizarea delimitărilor, de către Ministerul Culturii (Comisia Națională de Arheologie, Comisia Națională a Monumentelor Istorice), acestea vor fi transpuse în sistemul național de evidență, asigurându-se corelarea cu pozițiile din Repertoriul Arheologic Național precum și cu perimetrele propuse și incluse în Lista Patrimoniului Mondial.

Totodată, suprafețele protejate vor fi preluate în Planul Urbanistic General al Comunei Sarmizegetusa prin grija C.J. Hunedoara și a Ministerului Culturii.

² <https://whc.unesco.org/en/tentativelists/6447/> și <https://limesromania.ro/>

³ Denumit în continuare *Studiul de delimitare...*

1.2.3. Teritoriul reglementat prin P.U.Z.

Consiliul Județean Hunedoara nu a emis aviz de oportunitate (A.O.) pentru P.U.Z., considerând că Legea nr. 350/2001 nu solicită A.O. în cazul P.U.Z. realizate la inițiativă publică. Din această rațiune, nu există un teritoriu de studiu/reglementare solicitat.

Teritoriul reglementat prin PUZ a fost stabilit de elaboratori, după următoarele criterii:

1. Cuprinde imobilele a căror reglementare este solicitată de Consiliul Județean Hunedoara;
2. Cuprinde teritoriul orașului roman Ulpia Traiana Sarmizegetusa (bunul de patrimoniu propus spre includere în L.P.M.);
3. Cuprinde imobilele vecine limitei stabilite a orașului roman, în vederea stabilirii servituților arheologice necesare protecției acestuia.

Perimetrul P.U.Z. este inclus în teritoriul sitului arheologic Ulpia Traiana Sarmizegetusa și în Zona Protejată Ulpia Traiana Sarmizegetusa, așa cum au fost acestea stabilite prin *Studiul de delimitare* (2022, Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei).

Zona de protecție a bunului propus spre includere în L.P.M. coincide cu limita sitului Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa (monument istoric, cu codul L.M.I. HD-I-s-A-03205), stabilit cf. legislației naționale (vezi *Studiul de delimitare* anexat și Planșa U00):

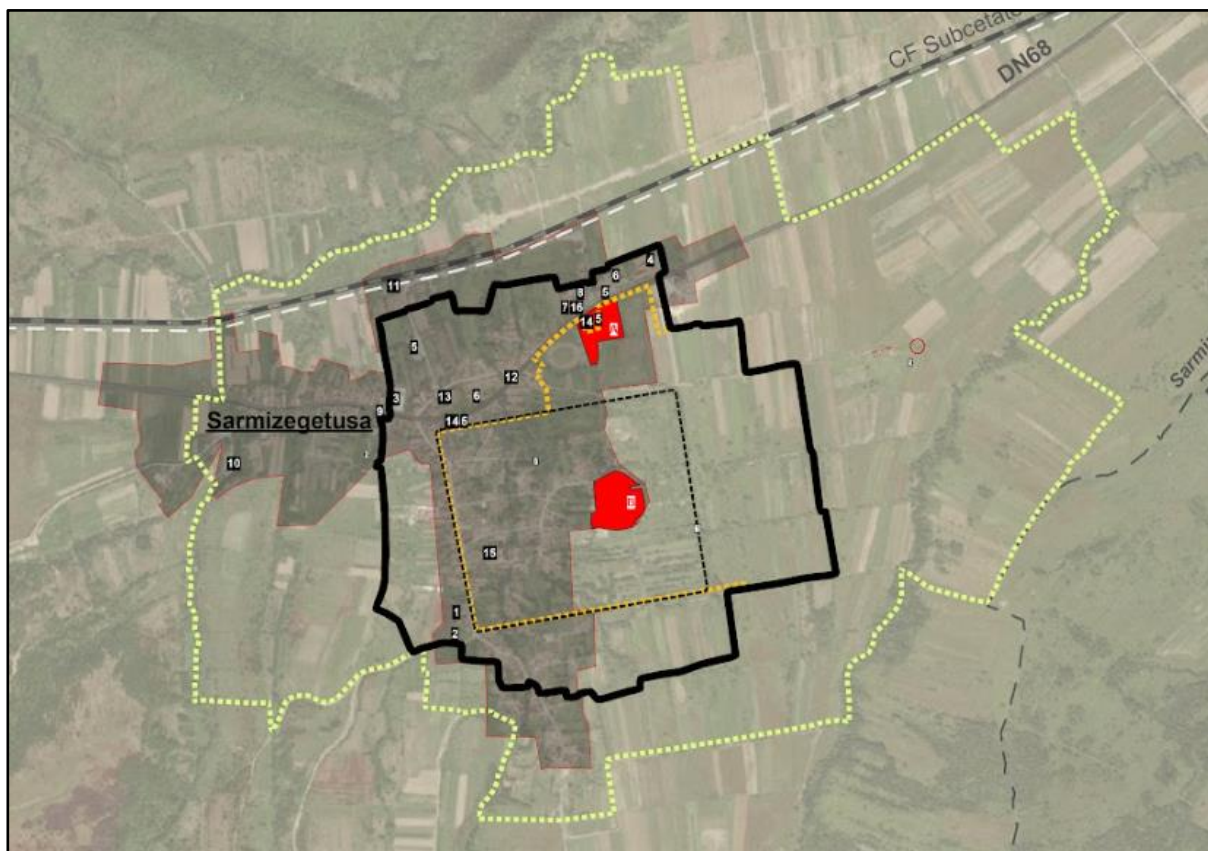

Figura 2. Delimitarea sitului Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa (HD-I-s-A-03205) și a teritoriului P.U.Z. (cu portocaliu, bunul cultural propus spre includere în L.P.M., cu galben, zona de protecție a acestuia - buffer zone care coincide cu limita monumentului istoric Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa; cu negru, perimetrul P.U.Z., cu roșu, parcelele care au generat P.U.Z.). Extras din Planșa U00, realizată cf. *Studiului de delimitare*.

Regimul juridic al teritoriului studiat, de mare complexitate, este prezentat în Cap. 1.3.

Modul de delimitare a valorilor de patrimoniu este prezentat în Cap. 2.3.5.

1.3. Cadrul legislativ

1.3.1. Regimul de protecție a patrimoniului cultural

Regimul general al monumentelor istorice, stabilit prin Legea nr. 422/2001 pentru protecția monumentelor istorice este completat, în cazul studiat, de legislația privitoare la siturile arheologice stabilită prin Ordonanța nr. 43/2000 privind protecția patrimoniului arheologic și declararea unor situri arheologice ca zone de interes național, modificată prin Legea nr. 462/2003. Legea este completată prin Ordinul ministrului culturii și cultelor nr. 2483/2006 privind aprobarea Listei zonelor de interes arheologic prioritar.

1.3.1.1. Lista monumentelor istorice (LMI) 2015

Teritoriul studiat este parte a monumentului istoric (categoria sit, grupa valorică A) cu codul LMI HD-I-s-A-03205, Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa (sat Sarmizegetusa, comuna Sarmizegetusa), sec. II-III p.Chr.

În teritoriul comunei Sarmizegetusa se găsesc următoarele alte MI:

22	HD-I-s-A-03164	Așezare	sat BREAZOVA; comuna SARMIZEGETUSA	Pe drumul spre Poieni, pe Valea Breazovei	Epoca romană
133	HD-I-s-A-03163	Cetatea dacică de la Sarmizegetusa, punct "Dealul Tapae"	sat ZEICANI; comuna SARMIZEGETUSA	"Dealul Tapae", versantul de S-E	
134	HD-I-m-A-03163.01	Fortificație	sat ZEICANI; comuna SARMIZEGETUSA	"Dealul Tapae", Porțile de Fier ale Transilvaniei, pe versantul SE al dealului	Epoca dacică
135	HD-I-m-A-03163.02	Fortificație medievală	sat ZEICANI; comuna SARMIZEGETUSA	"Dealul Tapae", Porțile de Fier ale Transilvaniei, pe versantul SE al dealului	Epoca medievală
501	HD-III-m-B-03486	Monumentul "Buzdugan"	sat ZEICANI; comuna SARMIZEGETUSA		1886

Situl arheologic de la Sarmizegetusa a fost inclus în inventarele oficiale ale patrimoniului cultural imobil încă de la sfârșitul secolului al XX-lea, figurând în Magyarország Műemlékei (1906). După Unirea din 1918, situl va fi înscris în listele patrimoniului cultural al României.

Prezentăm mai jos un scurt cronologia clasării sitului roman:

1. Magyarország Műemlékei (1906): Ulpia Traiana Colonia Dacica Sarmizegethusa Metropolis, pp. 409-412.
2. Lista Monumentelor de Cultură de pe teritoriul R.P.R. (1955): Ruinele amfiteatrului roman, forumului și palatului Augustarilor, nr. crt. 69/ capitol „monumente de arheologie.”
3. Lista bunurilor din patrimoniul cultural național al R.S.R. (1978-1980): ORAȘUL ROMAN ULPİA TRAIANA: forul; palatul Augustalilor; amfiteatrul; templul lui Liber Pater; templul lui Aesculap și Hygia; templul diane, școala, cod: 5538-5544.
4. Lista Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice (1991-1992): Capitala provinciei Romane Dacia "Ulpia Traiana Sarmizegetusa", "Colonia Ulpia", "Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa", cod: 22 A 055.
5. Lista Monumentelor Istorice (2004): Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa, cod: HD-I-s-A-03205.
6. Lista Monumentelor Istorice (2010): Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa, cod LMI: HD-I-s-A-03205.
7. Lista Monumentelor Istorice (2015): Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa, cod LMI: HD-I-s-A-03205.

1.3.1.2. Imobil înscris în Repertoriul Arheologic Național

Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa are codul R.A.N. 91063.01.

Cod RAN	Denumire	Categorie	Tip	Județ	Localitate	Componente sit	Cronologie
91063.01 53	Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa. Situl se află în centrul satului.	locuire	așezare	Hunedoara	Sarmizegetusa, com. Sarmizegetusa	Așezare, Așezare urbană, Templu, construcție	Epoca bronzului, Epoca romană / sec. II-III

În teritoriul studiat se găsesc următoarele alte situri arheologice înscrise în R.A.N.:

Cod RAN	Denumire	Categorie	Tip	Județ	Localitate	Componente sit	Cronologie
91063.02 30	Necropola romană de la Sarmizegetusa - La Cireș. Necropola se află la est de zidul de incintă al orașului roman.	descoperire funerară	necropolă	Hunedoara	Sarmizegetusa, com. Sarmizegetusa	Necropolă de incinerare	Epoca romană
91063.04	Construcție romană situată pe proprietatea lui Brăilă Mircea. în intravilanul satului, la 150 m V față de forul Coloniei Dacica Sarmizegetusa, la S față de DN 68	locuire	așezare	Hunedoara	Sarmizegetusa, com. Sarmizegetusa	Casă	Epoca romană
91063.03 4	Așezarea de epocă romană de la Sarmizegetusa - Hotar. La est de pârâul din vestul satului, spre fosta fermă CAP	locuire	așezare	Hunedoara	Sarmizegetusa, com. Sarmizegetusa	Așezare	Epoca romană

În teritoriul comunei se găsesc următoarele alte situri arheologice înscrise în R.A.N.:

Cod RAN	Denumire	Categorie	Tip	Județ	Localitate	Componente sit	Cronologie
91072.01	Fortificația de la Breazova - Tapae. Porțile de Fier ale Transilvaniei, pe versantul SE al dealului.	locuire	așezare militară	Hunedoara	Brezova, com. Sarmizegetusa	Fortificație	Epoca medievală, Latène
91072.02	Așezarea romană de la Breazova - La Pădure. Așezarea se află pe drumul spre Poieni.	locuire	așezare	Hunedoara	Brezova, com. Sarmizegetusa	Așezare	Epoca romană
91107.02	Așezarea de epocă romană de la Zeicani - Ruini. La est de intersecția DN 68 cu drumul spre Zeicani	locuire	așezare	Hunedoara	Zeicani, com. Sarmizegetusa	construcție	Epoca romană
91107.01	Așezarea de epocă romană de la Zeicani - Săvan. La 400m sud de sat	locuire	așezare	Hunedoara	Zeicani, com. Sarmizegetusa	construcție	Epoca romană
91081.02	Cărămidăria de epocă romană de la Hobița-Grădiște - Dealul Sucionilor	locuire	așezare	Hunedoara	Hobița-Grădiște, com. Sarmizegetusa	cărămidărie	Epoca romană
91090.01	Așezarea de epocă romană de la Păcinești. În sat, aproape de ruinele bisericii medievale	locuire	așezare	Hunedoara	Păcinești, com. Sarmizegetusa	Villa rustica	Epoca romană
91107.06	Situl arheologic de la Zeicani - Tapae. Pe Culmea Cătanelor, la nord și la sud de halta Băuțari, până spre Bistra, în Dealul Bogdana	construcție defensivă	așezare fortificată	Hunedoara	Zeicani, com. Sarmizegetusa	Fortificații, valuri, șanțuri	Epoca romană, Epoca medievală, Latène
91107.05	Fortificația medievală de la Zeicani - În Pădure	construcție defensivă	fortificație	Hunedoara	Zeicani, com. Sarmizegetusa	Fortificație	Epoca medievală
91107.04	Groapa de epocă medievală de la Zeicani - Monument. La nord de DN 68, în fața monumentului dedicat bătăliei din 1442 dusă de Ioan de Hunedoara	locuire civilă și militară	groapă	Hunedoara	Zeicani, com. Sarmizegetusa	groapă	Epoca medievală
91107.03	Așezare de epocă romană de la Zeicani - Iordănel. La 1,5km vest de sat	locuire	așezare	Hunedoara	Zeicani, com. Sarmizegetusa	construcție	Epoca romană
91063.03 4	Așezarea de epocă romană de la Sarmizegetusa - Hotar. La est de pârâul din vestul satului, spre fosta fermă CAP	locuire	așezare	Hunedoara	Sarmizegetusa, com. Sarmizegetusa	Așezare	Epoca romană
91081.01	Așezare de epocă romană de la Hobița-Grădiște- Dealul Hobenilor. Pe malul din stânga Pârâului Hobița	locuire	așezare	Hunedoara	Hobița-Grădiște, com. Sarmizegetusa	Villa rustica	Epoca romană
91072.04	Cărămidăria romană de la Breazova. la sud de sat, între drum și Apa Mare	construcție	cărămidărie	Hunedoara	Brezova, com. Sarmizegetusa	cărămidărie	Epoca romană
91072.03	Villa rustica de la Breazova- Dealul Drăgaia	locuire	așezare civilă	Hunedoara	Brezova, com. Sarmizegetusa	Villa rustica, mormant	Epoca romană, Necunoscută

Descoperiri din teritoriul comunei înscrise în Repertoriul Arheologic al Județului Hunedoara⁴:

Brezova:

- Epocă romană

- Dealul Drăgaia – pe deal, în locul numit Lab, către pădure, urme de villa rustica și un mormânt
- Drumul spre Poieni – urme de construcții (villa rustica)
- La sud de sat, între drum și Apa Mare – cărămidărie

Hobița-Grădiște:

- Epocă romană

- Dealul Hobenilor (villa rustica), pe malul stâng al p. Hobița
- la cimitir – fragmente de inscripții; o parte de apeduct roman
- Dealul Sucionilor – cărămidărie romană

⁴ S.A. Luca, *Repertoriul Arheologic al Județului Hunedoara*, Alba Iulia: Ed. Altip, 2005

Păucinești:

- Epocă romană
 - În sat, lângă ruinele bisericii, urme arheologice (conductă – villa rustica)
- Epocă medievală
 - Biserica medievală amintită într-o descriere „relativ nouă” (neidentificată)

Zeicani:

- Epocă romană
 - În hotarul localității, statueta de bronz
 - Punctul Săivan – construcție romană în ruină
 - Punctul Ruini – la est de intersecția DN 68 cu drumul spre Zeicani - urme construcție romană (aici se află una dintre comunele vicinale capitalei Daciei)
 - Punctul Iordănel – la 1,5 km vest de sat – urmele unei construcții romane
- Epocă medievală
 - Punctul Monument – la nord de DN 68, în fața monumentului dedicat bătăliei din 1442 s-a descoperit o groapă medievală (spital de campanie?)
 - Biserica actuală nu trădează construirea țin. sec. XV, așa cum se consideră
- Stratigrafie complexă
 - Porțile de Fier ale Transilvaniei – între Zeicani și Bucova se află o fortificație complexă; cel puțin unele părți ale sale par antice
 - Cerbăcel – pe un bot de deal, la 400m sud de haltă – un posibil post de observație
 - În pădure – fortificație în formă de stea, medievală târzie
 - Tapae – pe Culmea Canelor, la nord și la sud de halta Băuțari, până spre Bistra, în Dealul Bogdana, se află fortificații, valuri și șanțuri datate în perioadele dacică, romană, medievală timpurie și medievală

Sarmizegetusa:

- Epocă preistorică
 - Depozit de bronzuri neîncadrat cronologic sau cultural
- Epocă romană
 - Punctul Hotar – la est de pâraul din vestul satului, spre fosta fermă C.A.P., urme de construcții
 - Fragmente ceramice ș.a. artefacte neolitice; materiale fără precizări asupra locului descoperirii
- Stratigrafie complexă
 - Colonia Ulpia Traiana
 - Materiale ceramice Coțofeni
 - Orașul și castrul roman; orașul are foruri, amfiteatru, fântâni, ateliere, tuburi ceramice pentru canalizare sau transportul apei potabile; s-au descoperit cadrane solare, instalații de *hypocaustum*, cuptoare, olane de ventilație, mozaicuri, sculpturi; elemente de arhitectură și sculptură care atestă existența unui centru artistic; castrul a fost folosit după 106
 - Incinta romană – locuită în perioada prefeudală și medievală (artefacte din sec. XVII-X și XIII-XIV - Britonia)
 - Drumul roman
- Epocă postromană
 - În hotarul localității, descoperiri izolate de secole VI-VIII d.Hr.
- Epocă medievală
 - Monument medieval de zid care nu se mai păstrează (datat sec. XIII-XIV)
 - Țechin medieval descoperit în marginea satului, emis de dogele Domenico Contarini

1.3.1.3. Sit de interes arheologic prioritar

Prin OMCC nr. 2483 din 12.12.2006, cetatea este inclusă în zonele de interes arheologic prioritar, poziția 1: Ulpia Traiana Sarmizegetusa (comuna Sarmizegetusa, jud. Hunedoara).

Prin OG nr. 43/2000, art. 2.i), este declarată zonă de interes național: „*prin sit arheologic declarat zona de interes național se înțelege zona de interes arheologic prioritar care se instituie asupra teritoriului ce cuprinde siturile arheologice ale căror cercetare științifică, protejare și punere în valoare sunt de importanță excepțională pentru istoria și cultura națională, prin mărturiile materiale, bunurile mobile sau imobile care fac parte ori sunt propuse să facă parte din categoria Tezaur al patrimoniului cultural național mobil sau, după caz, din categoria monumentelor istorice aflate în Lista patrimoniului mondial*”.

Art. 21 precizează următoarele:

(1) Dezvoltarea durabilă a zonelor de interes arheologic prioritar este obiectiv de interes național; protejarea și punerea în valoare a patrimoniului arheologic din aceste zone sunt, în condițiile legii, cauza de utilitate publică.

(2) Finanțarea cercetării arheologice, a conservării, restaurării și punerii în valoare a siturilor din zonele de interes arheologic prioritar se face de la bugetul de stat prin bugetul alocat Ministerului Culturii și Cultelor.

(3) Cheltuielile necesare în vederea elaborării planurilor de management, a cercetărilor arheologice, conservării, restaurării și punerii în valoare a siturilor din zonele de interes arheologic prioritar se pot asigura, prin cofinanțare, în condițiile legii, din bugetele autorităților administrației publice locale pe al căror teritoriu se afla aceste situri.

1.3.1.4. Monument înscris în Lista patrimoniului mondial

România a definitivat procesul de înscriere pe Lista Patrimoniului Mondial UNESCO a sectorului, „Frontiers of the Roman Empire – Dacia”, prin Decizia 46 COM 8B.25. , de limes denumit „Frontiers of the Roman Empire – The Danube Limes (Lower Section)” (Croația, Serbia, Bulgaria și România).

Poziția „Frontiers of the Roman Empire – Dacia” cuprinde o suită de situri arheologice grupate în 277 poziții situate în 17 județe (Bistrița Năsăud, Sălaj, Cluj, Alba, Hunedoara, Caraș Severin, Olt, Vâlcea, Sibiu, Brașov, Covasna, Harghita, Mureș, Teleorman, Argeș, Prahova, Buzău). În județul Hunedoara, au fost înscrise 13 poziții care grupează 29 situri din 7 U.A.T. (Bănița, Boșorod, Geoagiu, Hunedoara, Orăștioara de Sus, Sarmizegetusa, Vețel).

Așezarea civilă de la Sarmizegetusa reprezintă un monument înscris în Lista Patrimoniului Mondial, (LPM) cu codul 1718-017: Sarmizegetusa: Colonia Dacica Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa ca parte a Frontierelor Imperiului Roman – Dacia, ca principală așezare civilă situată de-a lungul Limesului de vest al Daciei, alături de Apullum .

Situl arheologic înscris în L.P.M. cuprinde, cf. informațiilor furnizate de M.N.I.T. (dr. arhg. Felix Marcu et. alli), incluse în Studiul istoric și arheologic (Cap. 1.1 al prezentului studiu), pe teritoriul comunei Sarmizegetusa, județul Hunedoara:

1. Perimetrul bunului cultural inclus în L.P.M.;
2. Zona de protecție a acestuia (buffer zone).

România a adoptat un sistem legislativ specific care vizează monumentele istorice înscrise în Lista patrimoniului mondial (M.L.P.M.), monumentele istorice propuse spre înscriere în L.P.M. (Mp.L.P.M.) precum și imobilele situate în zonele de protecție ale acestora. Inițiat prin Ordonanța Guvernului nr. 47/2000, acest regim a fost legiferat în 2001, prin adoptarea Legii nr.564/2001 pentru aprobarea Ordonanței Guvernului nr.47/2000 privind stabilirea unor măsuri de protecție a monumentelor istorice care fac parte din Lista patrimoniului mondial.

1.3.1.5. Zonă construită protejată de interes național

Cf. Legii nr. 5/2000 privind aprobarea Planului de amenajare a teritoriului național - Secțiunea a III-a - zone protejate, Anexa III, Colonia Ulpia Traiana este încadrată ca valoare de patrimoniu cultural de interes național sub codul I.2.f)7:

- I. VALORI DE PATRIMONIU CULTURAL DE INTERES NAȚIONAL (MONUMENTE ISTORICE DE VALOARE NAȚIONALĂ EXCEPȚIONALĂ)
 2. Monumente și situri arheologice
 - f. Orașe antice
 7. Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa – capitala provinciei române Dacia, satul Sarmizegetusa, Comuna Sarmizegetusa, județul Hunedoara.

Legea „identifică valorile de patrimoniu cultural național, care necesită instituirea de zone protejate pentru asigurarea protecției acestor valori” (art. 2).

Cf. Art. 5, alin. (2), „Autoritățile administrației publice locale, cu sprijinul autorităților publice centrale cu atribuții în domeniu, vor delimita, în baza unor studii de specialitate, în termen de 12 luni de la data intrării în vigoare a prezentei legi, zonele de protecție a valorilor de patrimoniu cultural, prevăzute în anexa nr. III. Alin. (3) precizează că „În vederea instituirii zonelor protejate autoritățile administrației publice locale vor întocmi documentațiile de urbanism și regulamentele aferente, elaborate și aprobate potrivit legii, care vor cuprinde măsurile necesare de protecție și conservare a valorilor de patrimoniu cultural național din zonă”.

Delimitarea Z.P.C. este prezentată în Cap. 2.3.5.

În teritoriul Z.C.P. Ulpia Traiana Sarmizegetusa (care cuprinde în totalitate P.U.Z. în lucru):

- „Lucrările de salvare, protejare și de punere în valoare a patrimoniului din zonele protejate sunt de utilitate publică, de interes național” (art. 3);
- „Nerespectarea măsurilor specifice de conservare și de protejare a zonelor protejate atrage, potrivit legii, răspunderea civilă, contravențională sau penală, după caz” (art. 9);
- „Lucrările necesare de salvare, cercetare, restaurare, protejare, conservare și de punere în valoare a patrimoniului din zonele protejate de interes național se vor executa numai în baza avizelor și aprobărilor autorităților administrative și forurilor științifice din domeniu, prevăzute de lege. Aceste lucrări se cuprind în listele de investiții anexa la bugetele ordonatorilor principali de credite, pe baza de documentații tehnico-economice elaborate și aprobate potrivit dispozițiilor legale, și se finanțează, în completare, în limita fondurilor aprobate cu această destinație, prin legile bugetare anuale” (art. 8, alin. 1);
- „Finanțarea totală sau parțială a lucrărilor se poate face și de alți investitori, persoane fizice sau persoane juridice, din donații sau din alte fonduri alocate de organisme internaționale sau din resurse financiare obținute în baza unor convenții bilaterale ori multilaterale, în condițiile stabilite de lege” (art. 8, alin. 2).

1.3.2. Regimul de protecție al patrimoniului natural

Comuna Sarmizegetusa (în suprafață de 7244.74ha) este inclusă în două arii naturale protejate:

1. RONPA0929 Geoparcul Dinozaurilor Țara Hațegului (7118.72ha în teritoriul comunei, adică 98.3%), inclusiv teritoriul studiat:
 - arie naturală protejată de interes național ce corespunde categoriei a V-a [IUCN](#), declarată parc natural prin HG 2151/2004;
 - Face parte din Rețeaua Globală de Geoparcuri UNESCO⁵.
2. ROSCI0292 Coridorul Rusca Montană - Țarcu – Retezat (3364.35ha în teritoriul comunei, adică 46.4%) – exclusiv teritoriul studiat:
 - Sit de importanță comunitară (Natura 2000).

Regimul de protecție al patrimoniului natural, stabilit prin OUG 236/2000 privind regimul ariilor naturale protejate, conservarea habitatelor naturale, a florei și faunei sălbatice, aprobată și modificată prin Legea nr. 462/2001 este completat, în cazul studiat, de Regulamentul Geoparcului Dinozaurilor Țara Hațegului și de Planul de Management aferent (care nu sunt aprobate).

Cu toate acestea, Universitatea din București, prin Unitatea de Administrare a Geoparcului Dinozaurilor Țara Hațegului, și în baza Contractului 102711/22.11.2005 încheiat cu Ministerul Mediului, prin care Universitatea asigură administrarea parcului natural, a întocmit în 2015 un proiect privind „Prima formă a Planului de Management propusă spre avizare Agenției pentru Protecția Mediului Hunedoara”.

Conform acestei propuneri, satul Sarmizegetusa și vecinătățile sale și, implicit, zona de studiu, au fost înscrise în Zona de Dezvoltare Durabilă (ZDD), fiind prevăzute următoarele prevederi:

„Activitățile de investiții din zona de dezvoltare durabilă vor fi cu prioritate cele de interes public, de dezvoltare a infrastructurii, de interes turistic, turistic - monahal, de interes sportiv, pentru agrement, utilitare, legate de activități de zootehnie, agricole, administrative, științifice, privind siguranța națională și prevenirii unor calamități naturale, cu respectarea principiului de utilizare durabilă a resurselor naturale și de prevenire a oricăror efecte negative semnificative asupra biodiversității.

Dezvoltarea de construcții noi în zonele de dezvoltare durabilă, indiferent de funcția acestora, trebuie să fie corelate cu planurile de amenajare a teritoriului, cu planurile urbanistice ale unităților administrativ-teritoriale, sau cu alte dezvoltări sectoriale din domeniul gospodăririi apelor, pădurilor ori de susținere a unor activități de dezvoltare socială și economică. Construcțiile finalizate existente pot să-și păstreze specificul activității, iar cele în faze de execuție vor fi terminate în termenii legali.

În zona de dezvoltare durabilă se mai pot desfășura următoarele activități:

- activități de turism, ecoturism, geoturism;
- activități sportive și de agrement;
- activități tradiționale de cultivare a terenurilor agricole și de creștere a animalelor;
- activități de piscicultură și pescuit;
- activități privind asigurarea sănătății oamenilor și animalelor și ridicarea gradului de civilizație și confort;
- lucrări de îngrijire și conducere a arboretelor și lucrări de conservare;

⁵ <<https://globalgeoparksnetwork.org/wp-content/uploads/2021/03/GGN-2019-2020.pdf>>

- aplicarea de tratamente silvice care promovează regenerarea pe cale naturală a arboretelor: tratamentul tăierilor de transformare spre grădinărit, tratamentul tăierilor grădinărite și cvasigrădinărite,
- tratamentul tăierilor progresive clasice sau în margine de masiv, tratamentul tăierilor succesive clasice ori în margine de masiv. Se pot aplica tratamentul tăierilor rase în arboretele de molid și brad pe suprafețe de maxim 1 ha;
- activități specifice modului de producție ecologic de cultivare a terenului agricol și creșterea animalelor, în conformitate cu legislația specifică;
- recoltarea fructelor de pădure, a ciupercilor și plantelor medicinale de către persoanele fizice sau juridice care dețin/administrează terenuri în interiorul parcului sau de comunitățile locale cu acordul Administrației GDTH”⁶.

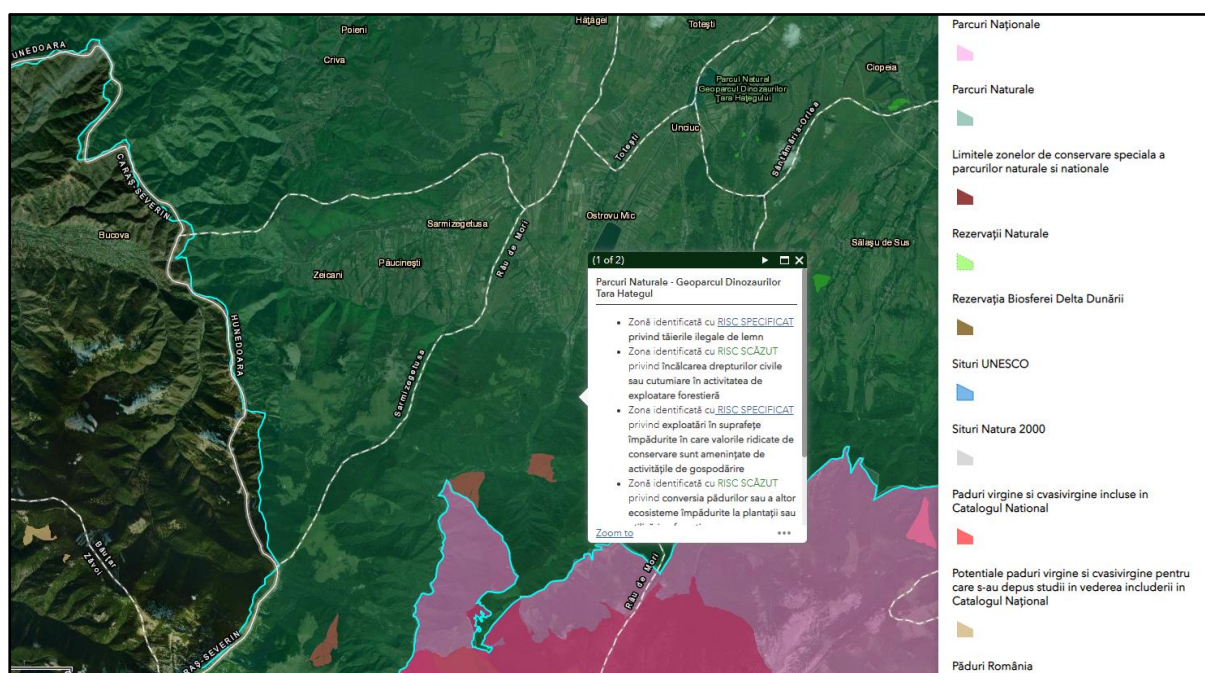

Figura 3. Suprapunerea dintre teritoriul comunei Sarmizegetusa și teritoriul Parcului Natural Geoparcul Dinozaurilor Țara Hațegului, după Harta interactivă a ariilor naturale din România (WWF) - <https://wwf-ro.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=b6755f503b6342eab36d8c185648bb24>

⁶ Peis. Alexandru Mexi, ist. Mihaela Iuliana CIORNEI, arh. Mihai Manolescu (Institutul Național al Patrimoniului), *Studiu de peisaj necesar elaborării PUZCP pentru obiectivul de investiții Conservare, restaurare a monumentelor din cadrul sitului arheologic Ulpia Traiana Sarmizegetusa, comuna Sarmizegetusa, jud. Hunedoara*, 2022, după Universitatea din București, Unitatea de Administrare a Geoparcului Dinozaurilor Țara Hațegului, *Planul de Management al Parcului Natural Geoparcul Dinozaurilor Țara Hațegului*. Prima formă a Planului de Management propusă spre avizare Agenției pentru Protecția Mediului Hunedoara, 2015.

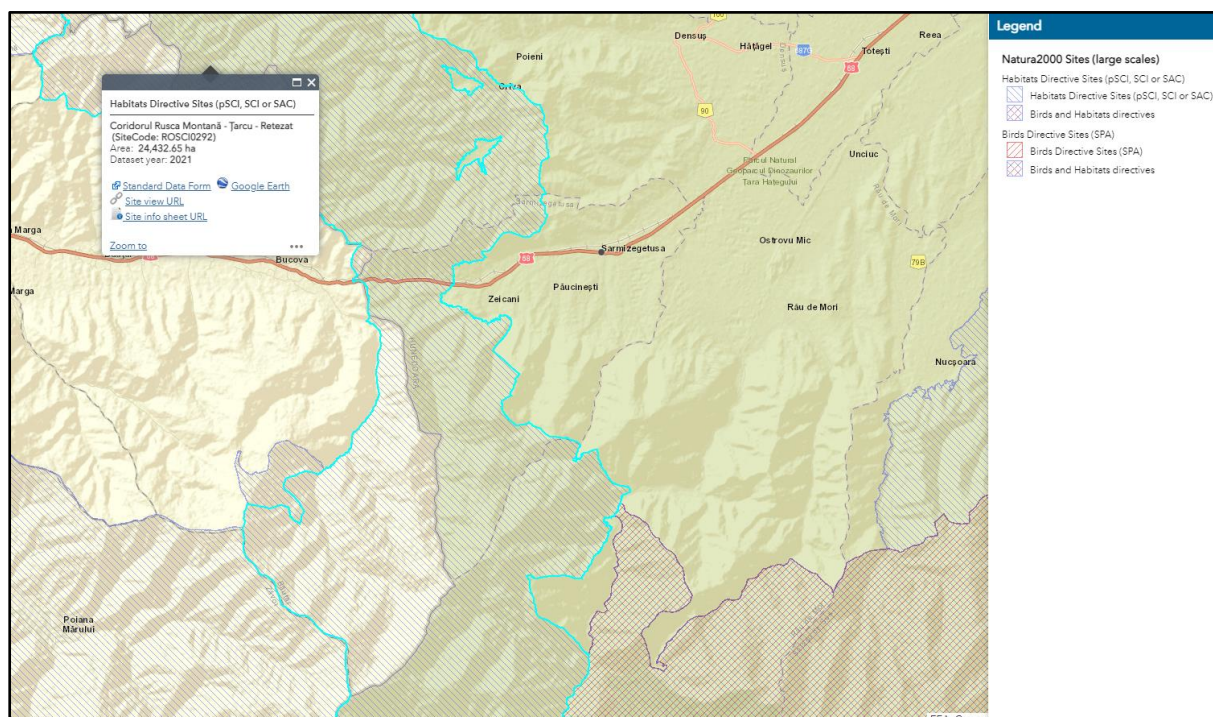

Figura 4. Suprapunerea dintre teritoriul comunei Sarmizegetusa și teritoriul ROSCI0292 - Coridorul Rusca Montană - Țarcu – Retezat după Natura 2000 Network Viewer - <https://natura2000.eea.europa.eu/>

1.3.3. Regimul silvic și pastoral al teritoriului

Cf. Ordinului nr. 670/2008 privind aprobarea listei ocoalelor silvice care asigură la cerere, pe bază de contract, servicii silvice pentru proprietarii de fond forestier persoane fizice și juridice care nu și-au constituit ocoale silvice private, comuna Sarmizegetusa face parte din Ocolul Silvic Retezat (UP IV Sarmizegetusa).

Suprafețele de teren incluse în domeniul silvic sunt supuse reglementărilor Codului silvic (Legea nr. 46/2008), ale *Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 193 din 25 noiembrie 2008 privind modificarea și completarea art. 37 și 39 din Legea nr. 46/2008 - Codul silvic*, aprobată prin *Legea nr. 193/2009* precum și celor privind regimul pășunatului (*Ordin nr. 226 din 03/28/2003 privind aprobarea Strategiei privind organizarea activității de îmbunătățire și exploatare a pajiștilor la nivel național, pe termen mediu și lung*).

Amenajamentul silvic pus la dispoziție de Ocolul Silvic datează din 1965. Se observă faptul că teritoriul PUZ nu suprapune parcele din domeniul silvic.

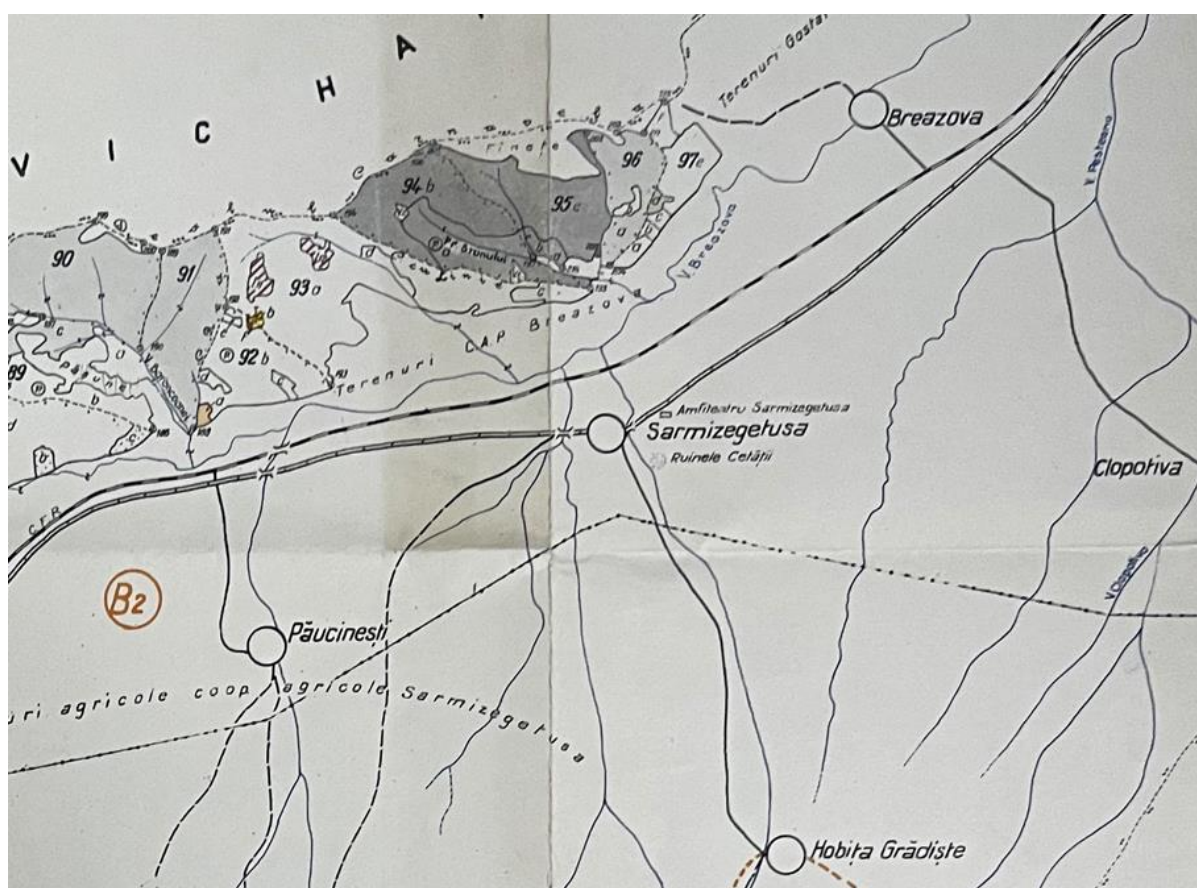

Figura 5. Harta lucrărilor de cultură și de exploatare (ISPF Filiera Timișoara, Atelierul Amenajări, 1965).

Amenajamentul pastoral. *Amenajamentul pastoral pentru pajiștile proprietarilor și/sau deținătorilor legali al Comunei Sarmizegetusa* (2022) este realizat pentru cele 2447,96 ha pajiști, distribuite în 52 trupuri, din teritoriul comunei⁷. Ridicarea topografică este în sarcina Primăriei Comunei Sarmizegetusa, în vederea `cunoasterii detaliate a planului `ca poziție, mărime și formă”.

Gospodărirea anterioară a pajiștilor din amenajament

Trupurile de pășune situate în zona UAT Sarmizegetusa au aparținut mai întâi diversilor proprietari de pământ din timpul imperiului austro-ungar, după care au trecut în posesia unor obști comunale (sătești) din localitățile în jurul cărora se aflau situate, pășunându-se, fie de-a valma, fie după anumite restricții. Pentru aceste pășuni nu au fost întocmite amenajamente pastorale. Totuși, în anul 1984 s-a întocmit un amenajament pastoral pentru suprafețele de păduri și pășuni aparținând Ocolului Silvic Hațeg. Conform acestui amenajament s-au efectuat următoarele lucrări până în anul 1989 pe întreaga suprafață:

- înlăturare arbori sub 20 ani și a vegetației arboristice – 124,60 ha
- combaterea plantelor dăunătoare și toxice - 105,00 ha
- nivelare mușuroaie - 189,50 ha
- scoatere cioate - 731,20 ha
- culegere pietre și resturi lemnoase - 614,40 ha
- combatere eroziune sol - 16,70 ha
- fertilizări cu azot - 3256,00 ha
- fertilizări cu îngrășăminte organice - 650,00 ha
- suprainsemănțări - 1864,00 ha

Aceste lucrări au fost efectuate înainte de anul 1989 sub directă conducere a Inspectoratului Silvic Județean Hunedoara și a I.I.E.P. Hunedoara.

Factorii limitativi ai producției pășunilor aparținătoare UAT Sarmizegetusa pot fi sintetizați astfel:

- zone cu exces de umiditate; - perioade de secetă; - aciditate solului;
- fenomene de eroziune a solului; - suprapășunat (acest fenomen întâlnindu-se și în lunile în care este interzisă scoaterea animalelor pe pășune) sau subpășunat; - prezența speciilor dăunătoare; - prezența speciilor de arbuști; - prezența mușuroaielor; - lipsa elementelor fertilizante de natură organică sau chimică; - lipsa lucrărilor minime de întreținere;
- pășunat nerațional.

În prezent starea generală a pajiștilor este diferită de la trup la trup, din punct de vedere calitativ și cantitativ fiind slabă spre mediocră-bună.

Categoria de folosință a terenului înregistrat în registrul agricol la data de 01.01.2007 a fost de pășune, suprafața înregistrată fiind de 3577 ha, din care suprafața de 1344,84 ha a fost declarată la APIA în anul 2017.

Figura 7. Amenajamentul pastoral pentru pajiștile proprietarilor și/sau deținătorilor legali al Comunei Sarmizegetusa, 2022 (extras)

1.3.4. Regimul de protecție a terenurilor cultivate

Dat fiind utilizarea terenurilor ce compun zona cu vestigii arheologice reperate și prezența unor plantații pomicole, parte din situl arheologic se poate supune restricțiilor impuse de *Legea nr. 348/2003 – Legea pomiculturii*, cu modificările și completările ulterioare.

Conform prevederilor legale, defrișarea de plantații pomicole și, în mod particular a exemplarelor de nuc (des regăsite în sit) sau de castan comestibil (atât în plantație, cât și sub formă de exemplare răzlețe) necesită avizul Direcțiilor județene pentru agricultură și dezvoltare rurală.

Amintim faptul că, în conformitate cu Art. 1 al legii citate, „*Patrimoniul pomicol se compune din următoarele grupe: pomi, duzi și arbuști fructiferi, indiferent de sistemul de cultură, căpșunării, pepiniere, inclusiv terenurile pentru asolamente, terenurile în pregătire pentru plantare și terenurile din intravilan plantate cu pomi, duzi, arbuști fructiferi și căpșuni*” (alin. 1) iar „*Păstrarea patrimoniului pomicol, menținerea și ridicarea valorii biologice și a potențialului productiv al plantațiilor de pomi, arbuști fructiferi și căpșuni și protejarea mediului înconjurător, a apei, solului și păstrarea ecosistemului și biodiversității revin cultivatorilor*” (alin. 2).

⁷ Anexat Deciziei de încadrare A.N.P.M. nr. 8/27.01.2022 – vezi https://www.anpm.ro/documents/21661/68951343/Decizia+finala+Sarmizegetusa+-+Amenajament+pastoral_.pdf/df162828-346a-4eab-8e1b-e8c508d75994

1.3.5. Regimul spațiilor plantate din intravilan

Conform Legii 24/2007 privind reglementarea și administrarea spațiilor verzi din intravilanul localităților, cu modificările și completările ulterioare, zonele cu patrimoniu arheologic din cadrul sitului „Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa” sunt încadrate, conform Studiului peisagistic de fundamentare a P.U.Z., ca „spații verzi de folosință specializată” și se supun regimului juridic instituit de legea în cauză. Având în vedere calitatea de „spațiu verde”, în conformitate cu prevederile Legii 24/2007, art. 17 (2), aceste situri trebuie să fie incluse în Registrul Local al Spațiilor Verzi din comuna Sarmizegetusa. Registrul nu a putut fi identificat la data elaborării studiului.

1.3.6. Regimul urbanistic al teritoriului

Așa cum a fost arătat mai sus, regimul urbanistic al teritoriului este stabilit prin legislația domeniului. În absența P.U.G. aprobat, se aplică prevederile P.A.T.J. Hunedoara (aprobat prin H.C.J. nr. 142/2010) și condițiile stabilite prin *H.G. nr. 525/1996 privind aprobarea Regulamentului General de Urbanism*.

P.U.Z. și R.L.U. respectă etapele și conținutul-cadru al PUZ și RLU stabilite prin:

- *Normele metodologice de aplicare a Legii nr. 350/2001 privind amenajarea teritoriului și urbanismul și de elaborare și actualizare a documentațiilor de urbanism*, aprobate prin O.M.D.R.A.P. nr. 233/2016;
- *Ghidul privind metodologia de elaborare și conținutul-cadru al PUZ*, aprobat prin O.M.L.P.A.T. nr. 176/N/16.08.2000.
- *Ghidul privind elaborarea și aprobarea Regulamentelor Locale de Urbanism – indicativ GM – 007 – 2000*, aprobat prin O.M.L.P.A.T. nr. 21/N/2000

Documentația respecta dispozițiile *H.G. nr. 525/1996 pentru aprobarea Regulamentului General de Urbanism* precum și ale *Legii nr. 350/2001 privind amenajarea teritoriului și urbanismul*, cu modificările și completările ulterioare. R.L.U. urmărește recomandările *Ghidului de arhitectură pentru încadrarea în specificul local din mediul rural - Județul Hunedoara*⁸.

Regimul special, de zonă protejată construită, conduce la obligativitatea respectării *Metodologiei de elaborare și conținutul cadru al documentațiilor de urbanism pentru zone construite protejate (PUZ)*, aprobată prin *Ordinul MTCT nr. 562/20.10.2003* și publicată în Monitorul Oficial, Partea I nr. 125 bis din 11/02/2004.

Documentația de urbanism urmărește concluziile altor metodologii și ghiduri finanțate de ministerul însărcinat cu problemele urbanismului, cu incidență asupra subiectului, și anume:

- Metodologie de identificare și evaluare a peisajului (MDRL, 2009)
- Metodologie de instituire a zonelor protejate pentru situri arheologice situate în extravilan (MLPTL, 2002-2003)
- Metodologie de monitorizare și Metodologie de gestiune și protecție a Monumentelor înscrise în Lista Patrimoniului Mondial (MC, 2000)
- Metodologie privind definirea obiectivelor de conservare a siturilor arheologice de interes național și de integrare a acestora în programele de dezvoltare la nivel local (MLPTL, 2002-2003)

Etapele de elaborare respectă *OMDRT nr. 2.701/2010 pentru aprobarea Metodologiei de informare și consultare a publicului cu privire la elaborarea sau revizuirea planurilor de amenajare a teritoriului și de urbanism*.

⁸ https://oar.archi/wp-content/uploads/2021/02/ghid_de_arhitectura_zona_hunedoara_pdf_1599743595.pdf

1.4. Metoda de elaborare a P.U.Z.

1.4.1. Studiile de fundamentare

Etapă elaborării PUZ și RLU presupune elaborarea studiilor de fundamentare. Acestea trebuie să cuprindă (cf. OMDRAP 233/2016, art. 20):

- a) studii de fundamentare cu caracter analitic**, care privesc evoluția teritoriului și localităților, caracteristicile acestora și propuneri de dezvoltare în domeniul realizat:
- (i) evoluția teritoriului și localității din punct de vedere istoric, cultural, demografic, economic, etnografic, urbanistic și arhitectural;
 - (ii) organizarea circulației și transporturilor;
 - (iii) condiții geotehnice și hidrogeologice;
 - (iv) studii climatice, pedologice și ecologice;
 - (v) stabilirea și delimitarea zonelor de risc natural și antropic;
 - (vi) stabilirea zonelor protejate naturale și construite;
 - (vii) tipuri de proprietate asupra imobilelor;
 - (viii) echiparea tehnico-edilitară;
 - (ix) valorificarea potențialului turistic sau balnear.

Studiile de fundamentare menționate sunt incluse în Memoriul general al P.U.Z.

Studii suplimentare necesare, conform unor dispoziții legislative speciale:

1. *Studiu de fundamentare istorico-științifică pentru delimitarea zonelor de protecție a monumentelor istorice* (L 422/2001). Acest studiu este elaborat separat, având în vedere dimensiunile mai mari ale teritoriului acestuia față de parcelele care necesită reglementare (teritoriu compus din situl Ulpia Traiana Sarmizegetusa, împreună cu zona sa de protecție) precum și problemele multiple pe care administrarea sitului le presupune.

Potrivit Legii 422/2001, art. 9, alin. 1, „Pentru fiecare monument istoric se instituie zona sa de protecție, delimitată pe baza reperelor topografice, geografice sau urbanistice, în funcție de trama stradală, relief și caracteristicile monumentului istoric, după caz, prin care se asigură conservarea integrată și punerea în valoare a monumentului istoric și a cadrului său construit sau natural”.

Studiul cuprinde:

- *Studiu arheologic* (solicitat în procesul de avizare la MC – Comisia Națională pentru Arheologie), necesar pentru teritoriul integral al sitului și zonei sale de protecție, în vederea delimitării acesteia
- *Elemente de studiu al cadrului natural/studiu peisagistic* (solicitate în procesul de avizare la MC – Secțiunea de Urbanism și Zone Protejate, în aplicarea art. 9, alin. 1), necesar pentru teritoriul integral al sitului și zonei sale de protecție, în vederea delimitării acesteia

2. *Studiu istoric de fundamentare a PUZ* (OMTCT 562/2003, Anexa III, Studiu istoric zonal; Memoriu general – pp. 31, 32; Piese desenate și anexe – pp. 33-34 (solicitat în procesul de avizare la MC – Secțiunea de Urbanism și Zone Protejate, pe baza dispozițiilor OMTCT citat și a OMDRAP 233/2016).

Acest studiu este realizat ca parte a P.U.Z. și se va baza pe studiul de la pct. 1., adaptat la teritoriul P.U.Z.

3. *Studiu arheologic* (solicitat în procesul de avizare la MC – Comisia națională pentru Arheologie) – extras din studiul de la pct. a;
4. *Elemente de studiu al cadrului natural/studiu peisagistic* (solicitate în procesul de avizare la MC – Secțiunea de Urbanism și Zone Protejate, în aplicarea art. 9, alin. 1) – extras din studiul de la pct. 1.

b) studiile de fundamentare cu caracter prospectiv reprezintă elaborarea unor prognoze, scenarii sau alternative pentru diferitele domenii sectoriale, privind evoluția populației, evoluția activităților, reconversia forței de muncă etc.

- Elaborarea analizei diagnostic multicriteriale integrate;
- Elaborarea formei preliminare a documentației de amenajare a teritoriului sau de urbanism;
- Obținerea de avize și/sau acorduri;
- Redactarea finală a documentației de amenajare a teritoriului sau de urbanism - cu introducerea tuturor observațiilor din avize și/sau acorduri;
- Aprobarea propunerii de documentație de amenajare a teritoriului sau de urbanism de către autoritatea administrației publice locale competente;
- Asigurarea caracterului public al documentației de amenajare a teritoriului sau de urbanism aprobate, conform legii.

Informarea și consultarea populației se realizează potrivit cap. IV secțiunea a 6-a din Lege și Metodologiei de informare și consultare a publicului cu privire la elaborarea sau revizuirea planurilor de amenajare a teritoriului și de urbanism, aprobate prin Ordinul ministrului dezvoltării regionale și turismului nr. 2.701/2010, cu modificările ulterioare.

În paralel, trebuie urmată procedura de mediu, care implică – de asemenea – un parcurs consultativ.

Notă: Cf. art. 18 al OMDRAP 322/2016:

(8) Planurile de urbanism zonale pentru zone construite protejate, ca tipologie distinctă de documentație de urbanism ce se realizează în aplicarea Legii nr. 5/2000 privind aprobarea Planului de amenajare a teritoriului național - Secțiunea a III-a, zone protejate, se elaborează în conformitate cu Reglementarea tehnică "Metodologie de elaborare și conținutul-cadru al documentațiilor de urbanism pentru zone construite protejate (PUZ)", aprobată prin Ordinul ministrului transporturilor, construcțiilor și turismului nr. 562/2003.

(9) Planul de urbanism zonal se elaborează în format analog și digital (piese scrise și desenate) pe suport topografic actualizat, realizat în sistem de proiecție stereografică 1970.

1.4.2. Sintetizarea studiilor de fundamentare, propuneri și reglementări

Conform Normelor metodologice aprobate prin O.M.D.R:T. nr. 233/2016, art. 18 alin. 1 și 2:

(1) Planul urbanistic zonal (P.U.Z.) cuprinde reglementări specifice detaliate pentru zona studiată, conform prevederilor legii, structurate în piese scrise și desenate. Piese scrise sunt formate, cel puțin, din memoriul general și regulamentul local de urbanism.

(2) Memoriul general are următorul conținut-cadru:

- a) descrierea situației existente;
- b) concluziile studiilor de fundamentare privind disfuncționalitățile rezultate din analiza critică a situației existente;
- c) soluțiile propuse pentru eliminarea sau diminuarea acestora.

P.U.Z. și R.L.U. vor urmări:

- stabilirea direcțiilor și priorităților de dezvoltare a zonelor luate în considerare, raportate la dezvoltarea comunei Sarmizegetusa în ansamblu;
- reglementarea modului de utilizare a terenurilor cuprinse în perimetrul zonei de reglementare;
- stabilirea condițiilor de realizare și conformare a construcțiilor și amenajărilor din zona de reglementare.

1.4.3. Elemente strategice și operaționale

Conform Normelor metodologice aprobate prin O.M.D.R:T. nr. 233/2016, art. 18 alin. 3, „*planul de urbanism zonal, conform avizului de oportunitate prevăzut la art. 32 alin. (3) din Lege, evidențiază categoriile de costuri ce vor fi suportate de investitorii privați și categoriile de costuri ce vor cădea în sarcina autorității publice locale, precum și etapizarea realizării investițiilor*”.

Prin Planul de Acțiune aferent PUZ se vor prevedea măsuri și proiecte ulterioare prin a căror implementare se vor atinge obiectivele de preservare, punere în valoare și dezvoltare din teritoriul reglementat.

2. SITUAȚIA EXISTENTĂ – CONCLUZIILE STUDIILOR DE FUNDAMENTARE ȘI DISFUNCȚIONALITĂȚI (ANALIZA-DIAGNOSTIC MULTICRITERIALĂ INTEGRATĂ)

a. 2.1. Studii și documentații anterioare

2.1.1. Studii speciale referitoare la arealul arheologic

Nu există studii urbanistice relevante pentru teritoriul studiat.

2.1.2. Documentații strategice și de amenajare a teritoriului

P.A.T.J. Hunedoara (aprobat prin H.C.J. nr. 142/2010) - S.C. Quantum Leap S.A., UNIVERSITATEA „POLITEHNICA” DIN TIMIȘOARA – Facultatea de Arhitectură, șef de proiect arh. Radu Radoslav)

Documentația prezintă date sumare despre localitate.

Palierul strategic al documentației distinge următoarele obiective strategice, obiective specifice, direcții de acțiune și măsuri care privesc teritoriul administrativ al Comunei Sarmizegetusa:

OBIECTIV STRATEGIC 2 PATRIMONIU NAȚIONAL ȘI CONSTRUIT

Obiectiv specific 2.2 Protejarea și valorificarea patrimoniului cultural construit

Direcție acțiune 2.2.1 Protecția și valorificarea zonelor cu valoare istorică și a ansamblurilor cu valoare urbanistică sau arhitecturală, prin adoptarea de reglementări specifice de urbanism (PUZCP) și studii de dezvoltare integrată (accesare de fonduri structurale)

Direcție acțiune 2.2.4 Dezvoltarea integrată a zonelor cu concentrare de valori de patrimoniu cultural

Măsura 2.2.4.3 Zone cu grupări de situri arheologice dacice și romane: Sarmizegetusa, Călan, Boșorod, Orăștioara de Sus, Beriu, Geoagiu,

Direcție acțiune 2.2.6 Elaborarea studiilor de specialitate pentru inventarierea exactă

Măsura 2.2.6.1 Localizare precisă, relevee, expertiza structurală a monumentelor istorice și siturilor arheologice propuse în vederea clasării din următoarele municipii, orașe și localități: Deva, Hunedoara, Simeria, Brad, Geoagiu, Hațeg, Orăștie, Balșa - Balșa, Bănița - Bănița, Căstău - Beriu, Ciucuș - Beriu, Blăjeni - Blăjeni, Târsa - Boșorod, Mihăileni - Buceș, Strei - Călan, Crișcior - Crișcior, Sântuhalm - Deva, Loc. Aurel Vlaicu - Geoagiu, Geoagiu Băi - Geoagiu, Chimindia - Hărau, Silvașu de Jos - Hațeg, Bucium - Orăștioara de Sus, Ludeștii de Sus - Orăștioara de Sus, Ocolîșu Mic - Orăștioara de Sus, Peștișu Mare - Peștișu Mare, Ciulpaz - Peștișu Mic, Josani - Peștișu Mic, Nandru - Peștișu Mic, Rapoltu Mare - Rapoltu Mare, Crișan - Ribița, Romoș - Romoș, Zeicani - Sarmizegetusa, Sarmizegetusa - Sarmizegetusa, Breazova - Sarmizegetusa, Hobita-Gradiște - Sarmizegetusa, Zeicani - Sarmizegetusa, Uroi - Simeria, Loc. Simeria Veche - Simeria, Simeria Veche - Simeria, Saulești - Simeria, Loc. Șoimuș - Șoimuș, Cinciș-Cerna - Teliucu Inferior, Pricaz - Turdaș, Loc. Turdaș - Turdaș, Vețel - Vețel, Herepeia - Vețel.

Măsura 2.2.6.9 Realizarea de programe de valorificare a patrimoniului cultural împreună cu patrimoniul natural valoros – promovarea unor zone specifice: comunele Sarmizegetusa, Orăștioara de Sus, Boșorod;

OBIECTIV STRATEGIC 3 REȚEAUA DE LOCALITĂȚI

Obiectiv specific 3.1 Structura și ierarhizarea localităților

Direcție acțiune 3.1.1 Dezvoltarea unei rețele de localități policentrice, echilibrate în teritoriu și racordate la sistemul urban național/regional

Măsura 3.1.1.6 Crearea de parteneriate bazate pe voluntariat între localitățile urbane și rurale învecinate care fac parte din coridoarele urbane pentru realizarea de proiecte integrate destinate revitalizării zonelor aflate în declin:

(6) DN 68 – Nălațvad, Copaci, Vadu, Reea, Totești, Păclișa, Unciuc, Cârnești, Peșteana, Peștenița, Ostrov, Ostrovu Mic, Breazova, Sarmizegetusa, Hobița Grădiște, Zeicani.

OBIECTIV STRATEGIC 4 Infrastructuri tehnice

Obiectiv specific 4.3 Amenajări pentru agricultură - lucrări de îmbunătățiri funciare

Direcție acțiune 4.3.1 Îmbunătățirea activității în domeniul îmbunătățirilor funciare

Măsura 4.3.1.1 Modernizarea și reabilitarea sistemelor de îmbunătățiri funciare:

(3) Întreținere și reabilitare pe suprafețele amenajate cu lucrări complexe de irigații și desecare care funcționează alternativ; aplicarea în regim complex a lucrărilor de desecare - drenaj și irigații în scopul ameliorării procesului de sărăturare a solului din unitățile administrativ teritoriale: Zam, Burjuc, Lăpugiu de Jos, Gurasada, Dobra, Ilia, Vețel, Brănișca, Șoimuș, Deva, Hărău, Simeria, Hațeg, Băcia, Călan, Rapoltu Mare, Turdaș, Mărtinești, Orăștie, Geoagiu, Romos, Beriu, Orăștioara de Sus, Boșorod, Bretea Română, Sântămăria-Orlea General Berthelot, Răchitova, Densuș, Totești, Sarmizegetusa, Râu de Mori.

Măsurile și acțiunile prioritare pentru realizarea obiectivelor amenajării și dezvoltării teritoriului care privesc teritoriul administrativ al Comunei Sarmizegetusa sunt următoarele:

Domeniul 1. Structura teritoriului

Subdomeniul 1.2. Patrimoniul natural și construit

Obiectivul general 2. Protejarea și valorificarea patrimoniului cultural construit

Măsuri și acțiuni prioritare pentru realizarea obiectivelor amenajării și dezvoltării teritoriului: - Dezvoltarea integrată a zonelor cu concentrare de valori de patrimoniu cultural: - Zone de interes general din punct de vedere al concentrației de monumente construite: 1. Vața de Jos, Baia de Criș, Tomești, Brad, Bulzești de Sus, Ribița. 2. Brășnica, Vălișoara, Băița. 3. Zam, Burjuc, Gurasada, Lăpugiu de Jos, Dobra, Ilia, Vețel. 4. Bunila, Leleșe, Ghelari, Toplița. 5. Răchitova, Totești, Râu de Mori, Sălașu de Sus, Sântămăria-Orlea, Hațeg, Bretea Română. 6. Pui, Baru, Bănița. – Zone cu grupări de situri arheologice preistorice: Balșa, Geoagiu, Rapoltu Mare, Simeria, Turdaș, Orăștie, Romos. – Zone cu grupări de situri arheologice dacice și romane: Sarmizegetusa, Călan, Boșorod, Orăștioara de Sus, Beriu, Geoagiu

- Realizarea de programe de valorificare a patrimoniului cultural împreună cu patrimoniul natural valoros - promovarea unor zone specifice: comunele Sarmizegetusa, Orăștioara de Sus, Boșorod

Domeniul 3. Rețeaua de localități

Subdomeniul 3.1. Structura, ierarhizare

Obiectivul general 1. Dezvoltarea unei rețele de localități policentrice, echilibrate în teritoriu și racordate la sistemul urban național/regional

Măsură și acțiuni prioritare pentru realizarea obiectivelor amenajării și dezvoltării teritoriului: Crearea de parteneriate bazate pe voluntariat între localitățile urbane și rurale învecinate care fac parte din coridoarele urbane pentru realizarea de proiecte integrate destinate revitalizării zonelor aflate în declin:

- DN 68 – Nălațvad, Copaci, Vadu, Reea, Totești, Păclișa, Unciuc, Cârnești, Peșteana, Peștenița, Ostrov, Ostrovu Mic, Breazova, Sarmizegetusa, Hobița Grădiște, Zeicani.

Domeniul 4. INFRASTRUCTURILE TEHNICE

Subdomeniul 4.3. Amenajări pentru agricultură- lucrări de îmbunătățiri funciare

Obiectivul general 1. Îmbunătățirea activității în domeniul îmbunătățirilor funciare

- întreținere și reabilitare pe suprafețele amenajate cu lucrări complexe de irigații și desecare care funcționează alternativ; aplicarea în regim complex a lucrărilor de desecare; drenaj și irigații în scopul ameliorării procesului de sărăturare a solului din unitățile administrativ teritoriale: Zam, Burjuc, Lăpușiu de Jos, Gurasada, Dobra, Ilia, Veșel, Brănișca, Șoimuș, Deva, Hărău, Simeria, Hațeg, Băcia, Călan, Rapoltu Mare, Turdaș, Mărtinești, Orăștie, Geoagiu, Romos, Beriu, Orăștioara de Sus, Boșorod, Bretea Română, Sântămăria-Orlea General Berthelot, Răchitova, Densuș, Totești, Sarmizegetusa, Râu de Mori.

2.1.3. Documentații de urbanism

P.U.G. aprobat prin H.C.L. a Comunei Sarmizegetusa nr. 15/2002 (S.C. Armani Proiect S.R.L. Deva, șef de proiect arh. Nicolae ARDELEAN MUNTEAN), cu valabilitatea prelungită prin H.C.L.C.S. nr. 62/2018, expirat din 31.12.2020, prevede următoarele:

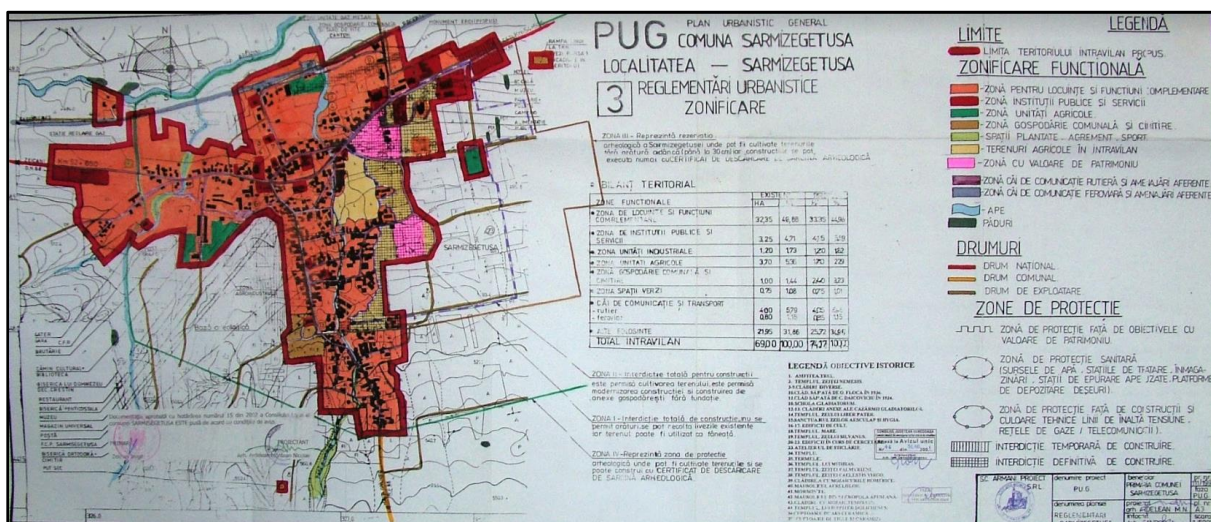

Figura 8. P.U.G. Comuna Sarmizegetusa 2002 (expirat din 31.12.2020) - Reglementări urbanistice. Zonificare

Conform bilanțului teritorial, teritoriul intravilan a fost extins de la 69ha la 75ha, iar pentru zona arheologică și vecinătățile acesteia a fost stabilită interdicție definitivă de construire. Totodată, terenurile situată la est față de zona arheologică erau destinate a fi trecute în domeniul public.

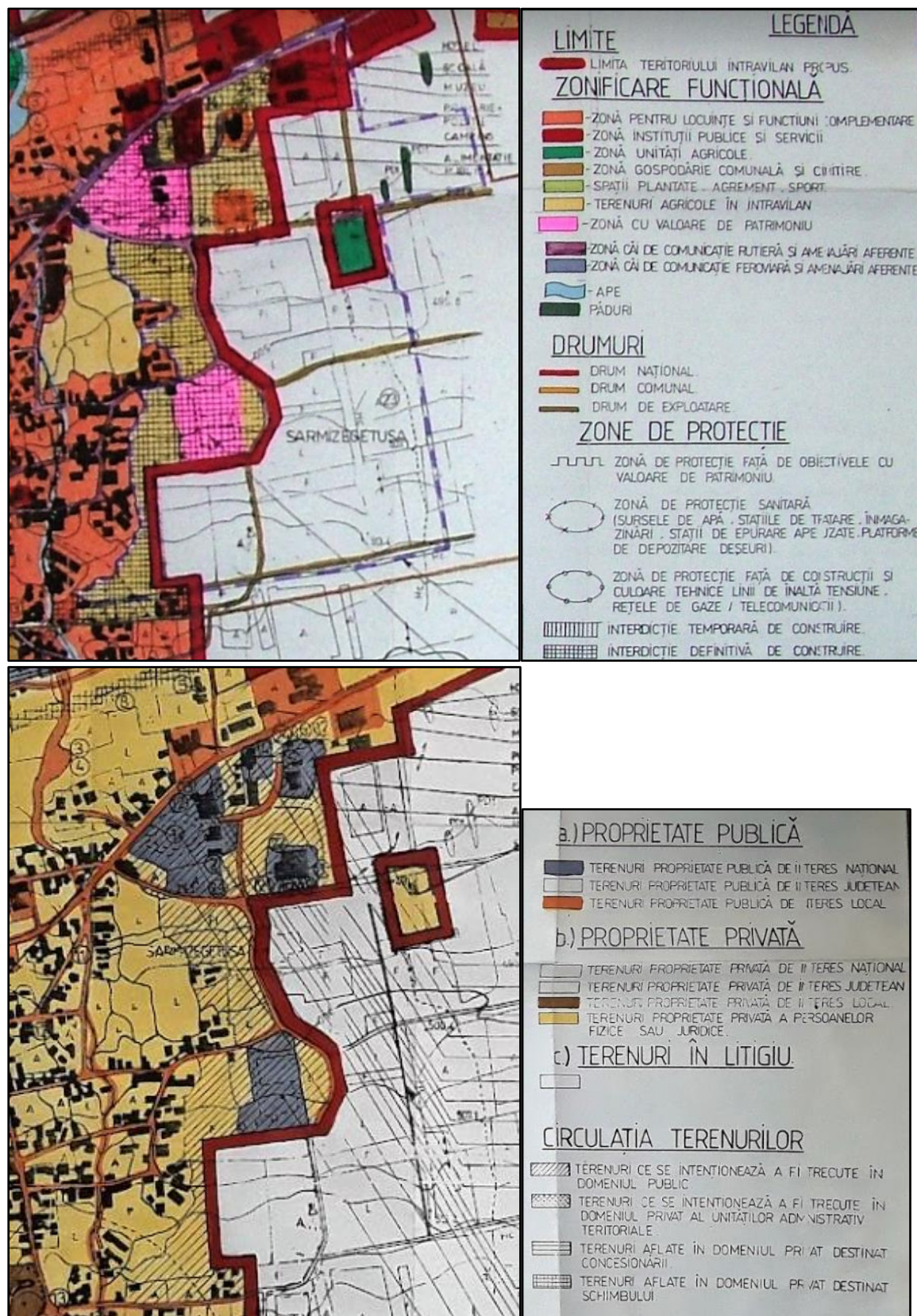

Figura 9. P.U.G. Comuna Sarmizegetusa 2002 (expirat din 31.12.2020) - Extras din planșele Reglementări urbanistice. Zonificare (sus) și Proprietatea asupra terenurilor (jos), cu evidențierea legendelor.

Prin PUG se stabilea următoarea zonare din punctul de vedere al protecției arheologice:

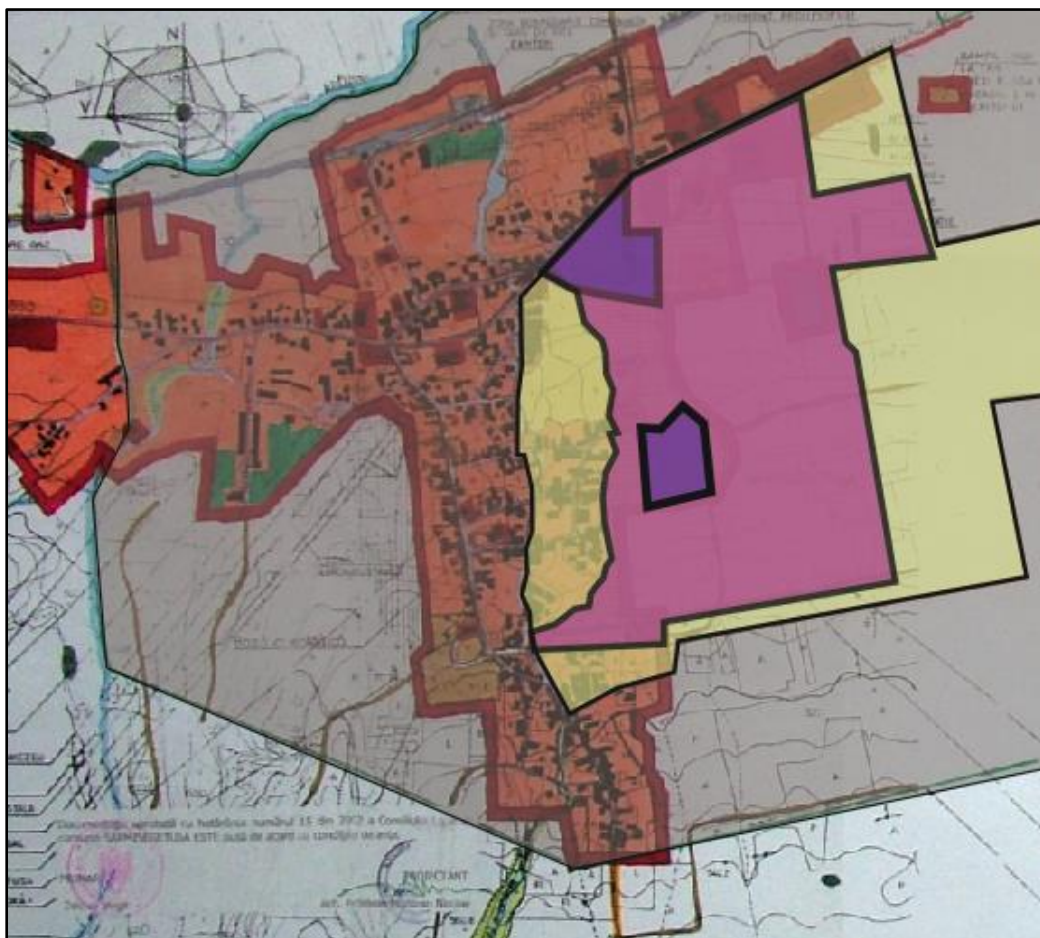

Figura 10. P.U.G. Comuna Sarmizegetusa 2002 (expirat din 31.12.2020) - Reglementări urbanistice. Zonificare. Extras cu punerea în evidență a limitelor suprafețelor protejate (reprezentare grafică 2022).

Planșa evidențiază patru zone:

- Zona I - „Interdicție totală de construcție, nu se permit arături; se pot recolta livezile existente iar terenul poate fi utilizat ca fâneață” (violet)
- Zona II - „Interdicție totală pentru construcții - este permisă cultivarea terenului, este permisă modernizarea construcției și construirea de anexe gospodărești fără fundație” (galben)
- Zona III - „Reprezintă rezervația arheologică a Sarmizegetusei unde pot fi cultivate terenurile fără arătură adâncă (până la 30 cm) iar construcțiile se pot executa numai cu certificatul de descărcare de sarcină arheologică” (roz)
- Zona IV - „Reprezintă zona de protecție arheologică unde pot fi cultivate terenurile și se poate construi cu certificatul de descărcare de sarcină arheologică” (gri)

Regimul de construire permis în zona centrală a satului era de P+1-3 (POT 33%, CUT 1) iar în zona de locuințe rurale P+1-2, POT 30%, CUT 0.4.

P.U.G. Com. Sarmizegetusa în elaborare (S.C. Absolut Design S.R.L., șef de proiect arh. Dan MIHĂILĂ) nu este aprobat. Planșa de reglementări ne-a fost comunicată de beneficiar. Conform bilanțului teritorial, teritoriul intravilan a fost extins de la 97ha (existent) la 122ha (propus).

Se remarcă dezvoltarea propusă la sudul localității actuale, în teritoriul sitului arheologic clasat în L.M.I., care pune probleme în legătură cu conservarea acestuia din urmă și ar trebui să fie reconsiderată. O problemă de mai mare importanță este reprezentată de extinderea zonei de locuire în insula stuată la nord față de For, pe terenuri agricole unde construirea ar conduce la limitarea posibilității de cercetare și eventuală punere în valoare a vestigiilor orașului antic.

Nu am avut la dispoziție reglementările, pentru o analiză detaliată.

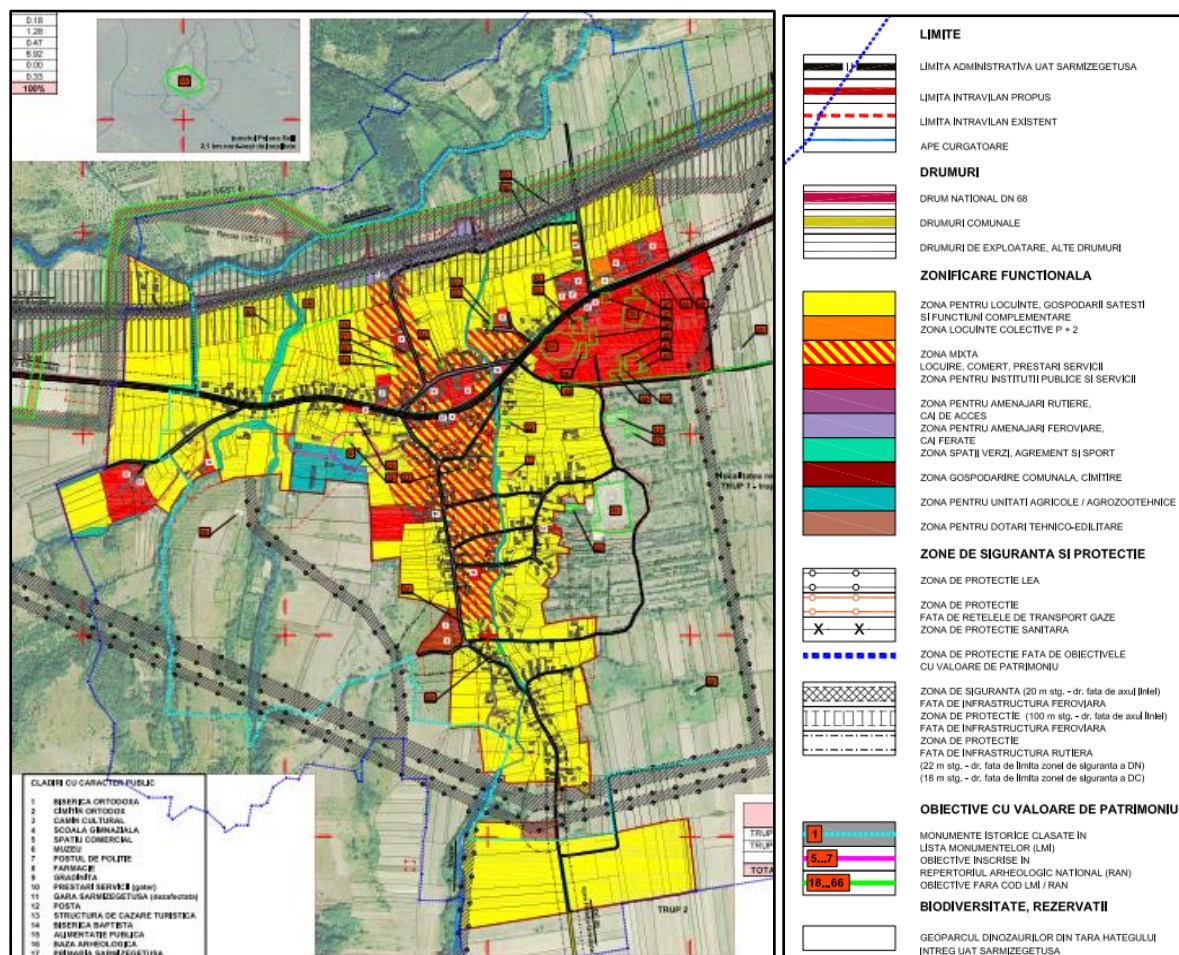

Figura 11. P.U.G. Comuna Sarmizegetusa în elaborare (inițiat în 2015) - Planșa A3. Localitatea reședință Sarmizegetusa. Reglementări urbanistice, zonificare (extras).

Planul Urbanistic Zonal CP pentru conservare, restaurare la Amfiteatrul și Forul din cadrul sitului arheologic Ulpia Traiana Sarmizegetusa (2016, SC SMART KREATIVE DESIGN SRL, șef de proiect arh. Stelian FLESCHEIN, beneficiar: U.A.T. Hunedoara), nu a fost aprobat. Menționăm tratarea, în P.U.Z., a unui teritoriu restrâns.

Memoriul prezintă principalele disfuncționalități „la nivel de zonă istorică de referință”, care - însă - nu sunt urmate de propuneri de dezvoltare în partea scrisă a documentației: „Lipsa trotuarelor și marcajelor corespunzătoare. Lipsa unor parcaje amenajate. Inexistența șanțurilor și rigolelor pentru scurgerea și captarea apelor pluviale. Lipsa sau neîntreținerea corespunzătoare a indicatoarelor rutiere. Existența unor poteci pietonale greu practicabile. Lipsa unui sistem centralizat de alimentare cu apă potabilă, în concordanță cu sistemul de apă existent. Lipsa unui sistem de tratare a apelor potabile

pentru sursele existente și captări de izvoare noi. Lipsa unui sistem de distribuție a apei potabile. Lipsa unei rețele de canalizare menajeră dotată cu stație de epurare (sau microstații de epurare) care să deservească zona și subzonele componente. Asigurarea necorespunzătoare cu iluminat public adecvat a rețelei stradale existente. Lipsa platformelor amenajate – puncte de colectare a gunoiului menajer. Starea precară a dotărilor existente la nivel de sit arheologic și lipsa unor obiective de utilitate publică de interes local. Spații exterioare publice neamenajate sau precar amenajate – parcare existentă. Amplasarea unor clădiri din lemn (provizorii), fără obținerea prealabilă a autorizației de construire și al întocmirii unor planuri urbanistice de detaliu (PUD). Împrejurimi de proprietăți inadecvate, din materiale diverse, nepotrivite cadrului construit contextual.

Planșa de reglementări arată încadrarea parcelelor studiate în „U.T.R. ZP - zona cu valoare de patrimoniu”, cu mai multe subzone, printre care „ZP - subzona cu valoare de patrimoniu - sit arheologic” (POT max 33%, CUT max 0,33, parter), „ZP-zv - subzona spațiilor verzi”, „CS - comerț și servicii” (POT max 50%, CUT max 0,5, P+2+M, H „totală maximă” 18m H „maximă la cornișă” 12m; se admit și „nivele (!) parțiale (supanete, mezanine)” cu condiția „încadrării în înălțimea la cornișă reglementată”; totodată, înălțimea trebuie stabilită prin PUD!).

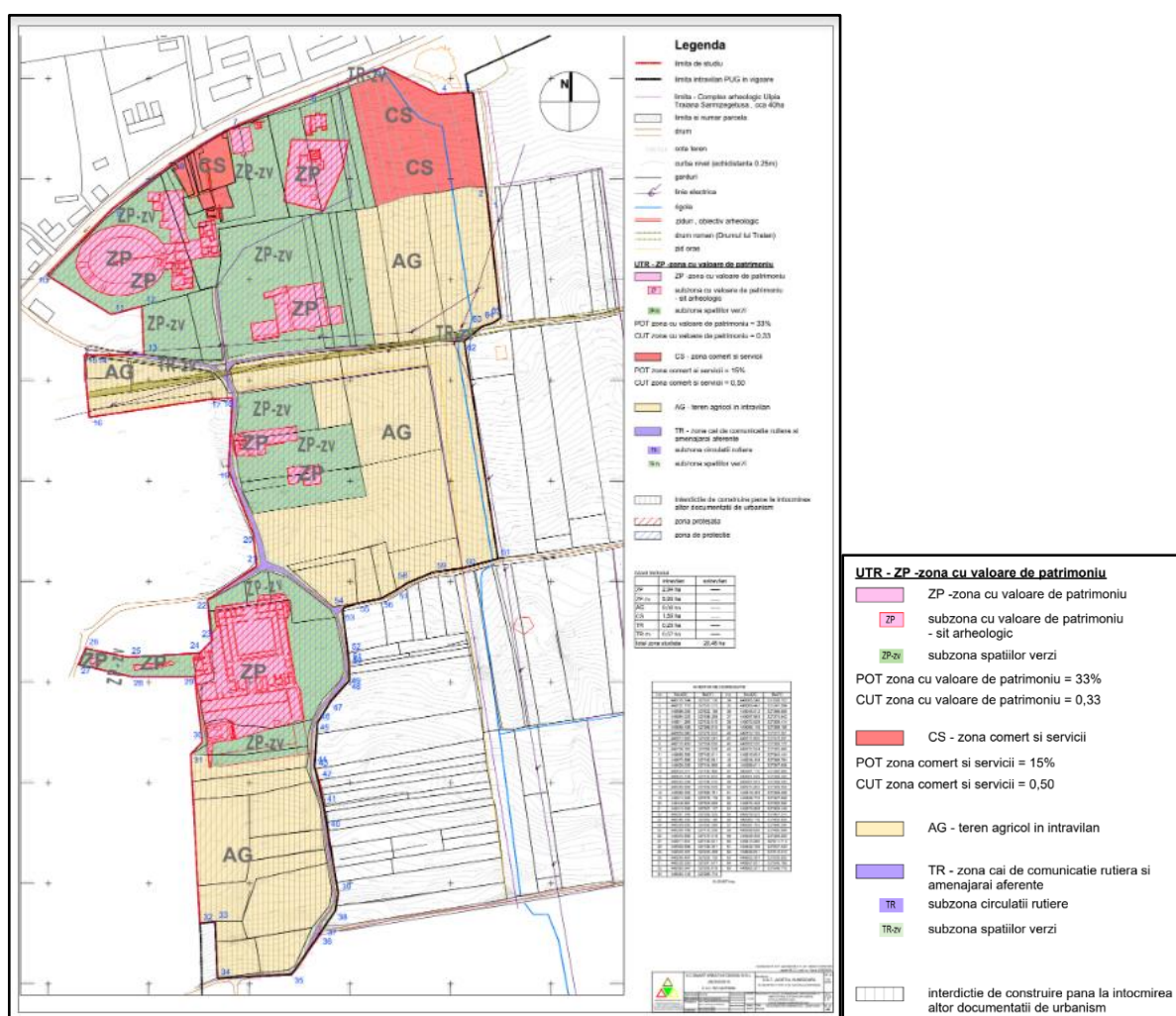

Figura 12. P.U.G. Comuna Sarmizegetusa 2002 (expirat din 31.12.2020) - Reglementări urbanistice. Zonificare Extras cu punerea în evidență a limitelor suprafețelor protejate (reprezentare grafică 2022).

2.2.1. Încadrarea în localitate

Situl arheologic Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa este situat în Comuna Sarmizegetusa în zona centrală și de est a localității Sarmizegetusa (în maghiară: Várhely, în germană: Burgort, Lagerdorf)), jud. Hunedoara, în Depresiunea Hațegului, la doar 17 km de Hațeg. Drumul național ce trece prin comuna Sarmizegetusa, DN68, relizează legătura dintre Deva – Hațeg – Caransebeș. Pe acest drum, de la Sarmizegetusa spre Hațeg se realizează legătura cu drumul ce traversează Municipiul Hațeg spre Valea Mureșului la Nord și cu Valea Jiului la Sud.

Comuna Sarmizegetusa este amplasată la poalele masivului muntos Retezat, la sud și la poalele Munților Poiana Ruscăi, la nord. Are un relief deluros și este străbătută de râurile Valea Zeicani (Breazova), Zlotina, Valea Hobiței (Apa Mică), Valea Drașcovului.

Suprafața teritoriului administrativ este de 7312ha (Tempo online), 7245ha după alte surse. Folosințele terenurilor (2012, Tempo online) - agricolă (4276ha), forestieră (3036ha), ape (54ha), construcții (135ha) căi de comunicații (133ha).

Suprafața teritoriului intravilan este de 97ha (cf. P.U.G. în lucru). Populația este de cca 1100 locuitori, în scădere accentuată după un maxim de cca 1500 locuitori (1995).

Unitățile administrativ-teritoriale vecine sunt: comunele Densuș (la nord), Râu de Mori (la est), județul Hunedoara și comuna Băuțar, județul Caraș-Severin (la vest).

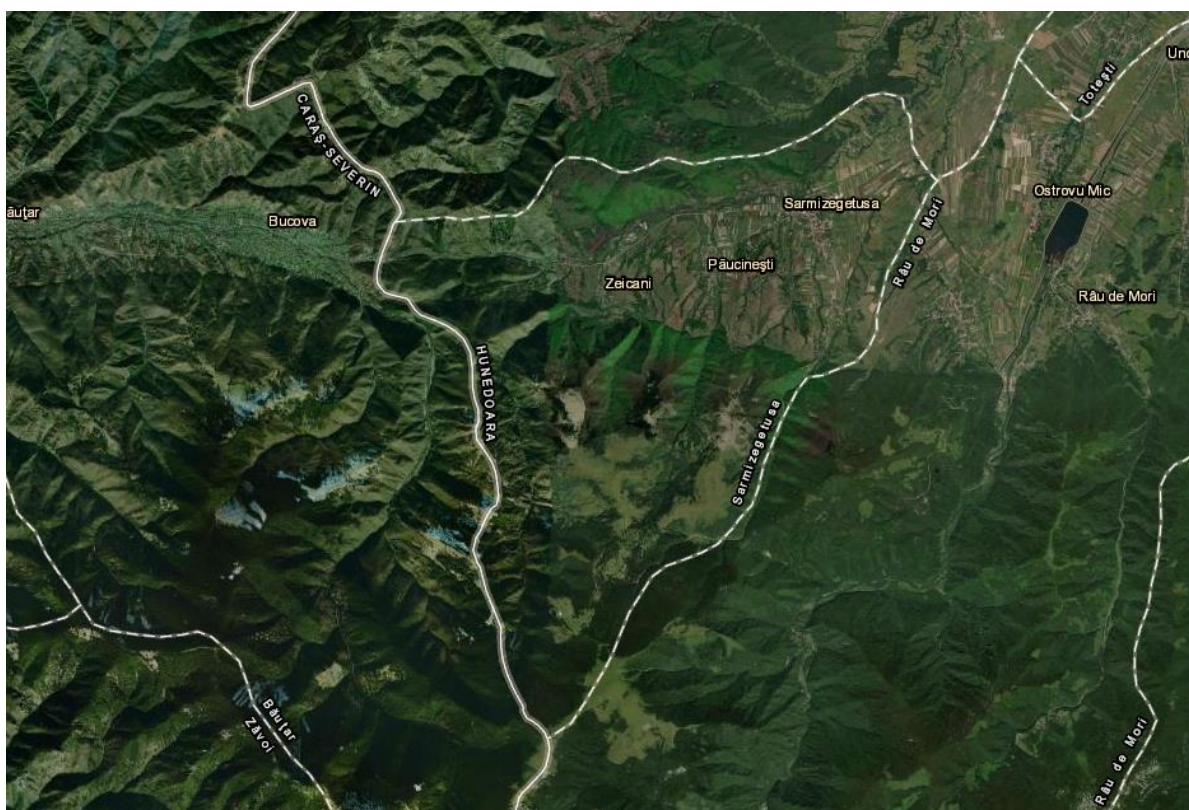

Figura 13. Teritoriul comunei Sarmizegetusa (<https://wwf-ro.maps.arcgis.com/>).

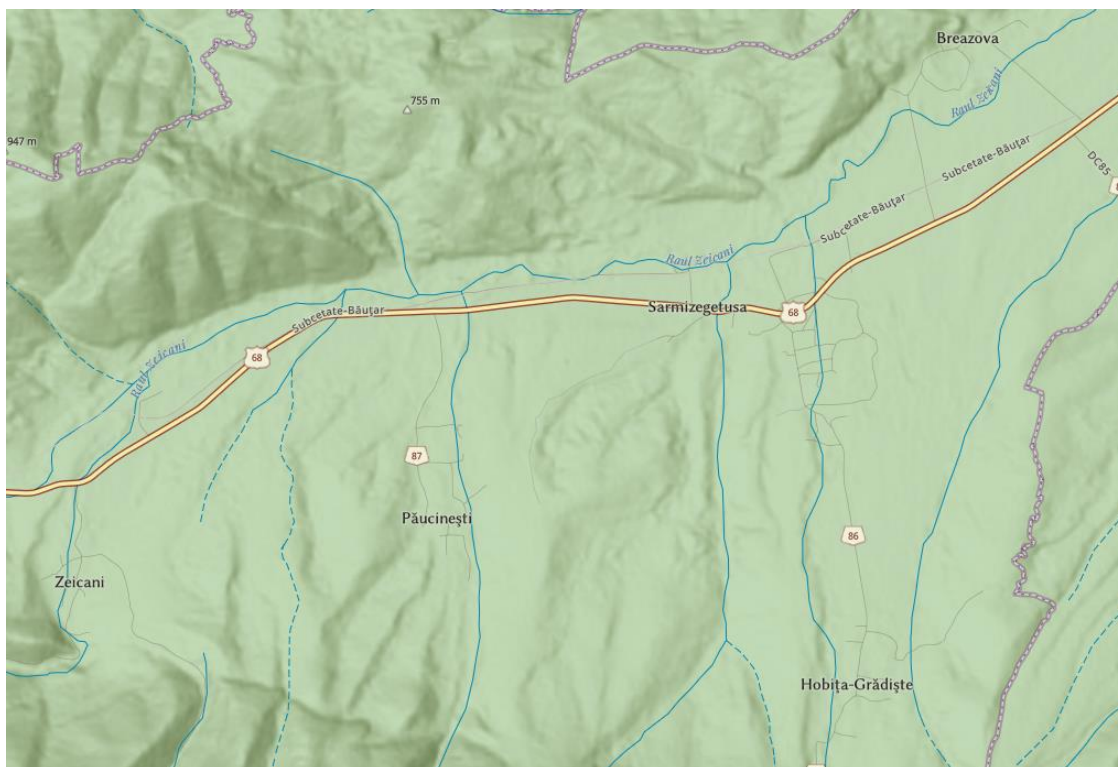

Figura 14. Localitățile componente ale comunei Sarmizegetusa (<https://wwf-ro.maps.arcgis.com/>).

Localitățile componente sunt:

- Sarmizegetusa (reședința) - în nord-estul teritoriului administrativ
- Breazova - la nord față de Sarmizegetusa
- Hobîța-Grădiște - la sud față de Sarmizegetusa
- Păucinești - la vest față de Sarmizegetusa
- Zeicani - la vest față de Păucinești.

Satul Sarmizegetusa se află la cota de 300 m (în centrul localității), iar relieful din localitate este definit de pante line cu orientare predominantă N-S. Situl arheologic se află pe o pantă ușoară cu înclinație N-S, iar terenul peste care se suprapun zonele cu vestigii arheologice elevate prezintă mici denivelări apărute atât natural, cât și datorate unor vestigii arheologice acoperite de straturi superficiale de sol și care dau impresia unor mici movile. Satul este delimitat la Vest de Râul Mic și la Est de Râușor și Valea Clopotivei.

Teritoriul P.U.Z. a fost stabilit de elaboratori, după următoarele criterii:

1. Cuprinde imobilele a căror reglementare este solicitată de Consiliul Județean Hunedoara;
2. Cuprinde imobilele aflate în proprietate/administrare publică care constituie Situl arheologic Ulpia Traiana Sarmizegetusa;
3. Cuprinde teritoriul orașului roman Ulpia Traiana Sarmizegetusa (bunul de patrimoniu inclus în L.P.M.);
4. Cuprinde imobilele vecine limitei stabilite a orașului roman, în vederea stabilirii servituților arheologice necesare protejării acestuia.

Totodată, perimetrul P.U.Z. este inclus în Zona Protejată Ulpia Traiana Sarmizegetusa, așa cum a fost stabilită prin *Studiul de delimitare* (2022, Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei).

Zona reglementată este situată în apropierea intrării actuale în sit, lângă drumul național DN68 Deva-Hațeg-Caransebeș. În imediata apropiere se află clădirea Primărie și actualul Muzeu de Arheologie Sarmizegetusa, secție a Muzeului Civilizației Dacice și Romane Deva.

Zona cuprinde deopotrivă o parte însemnată din intravilanul, cât și din extravilanul satului Sarmizegetusa. Aceasta include suprafață a sitului antic roman aflat pe Lista Indicativă a României ca parte a bunurilor culturale ce compun dosarul prin care a fost înscris în Lista Patrimoniului Mondial UNESCO (LPM) a Frontierelor Imperiului Roman din Dacia (vezi capitolele precedente).

2.2.2. Studiu socio-demografic și economic

2.2.2.1. Încadrarea administrativă

După 1918, Regimul administrativ al Transilvaniei a fost reglementat prin *Decretul privind instituirea conducerii serviciilor publice în Transilvania*, nr. 3632 din 11 decembrie 1918. Legea pentru unificarea administrativă din 1925 stabilește că Județul Hunedoara este împărțit în comune și plăși, creându-se Plasa Sarmizegetusa, cu 27 de comune prin, printre care cinci comune rurale care compun, astăzi, teritoriul comunei Sarmizegetusa (Grădiște, Hobița-Grădiște, Breazova, Păcinești și Zeicani). Denumirea nouă a comunei (Sarmizegetusa) s-a votat în data de 11 decembrie 1931, prin hotărâre a Consiliului Comunal, iar Consiliul de Miniștri a încuviințat schimbarea numelui vechi (Grădiște) în data de 14 aprilie 1932.

Deși formele de organizare județeană și subjudețeană (plasă) s-au păstrat până în 1950, au existat perioade în care au fost introduse structuri administrative suprajudețene⁹:

- Prin Legea pentru unificarea administrativă, 14 iunie 1925, apare necesitatea creării unor forme regionale, suprajudețene, de organizare a teritoriului. Astfel, în perioada 1929-1931, teritoriul administrativ al țării a fost împărțit în 7 Directorate Ministeriale Locale, conduse de un director ministerial local. Acest mod de organizare a teritoriului a reprezentat o formă de descentralizare a serviciilor ministeriale. Județul Hunedoara a făcut parte din Directoratul ministerial Local Alba Iulia;
- În perioada 1938-1940, în timpul dictaturii lui Carol al II-lea, teritoriul României Mari a fost divizat în 7 ținuturi; Județul Hunedoara fiind inclus în Ținutul Timiș;
- În 1942, Teritoriul României a fost împărțit în Inspectorate Generale Administrative – forme de organizare administrativă în care erau deconcentrate atribuții ale administrației centrale, cu rol în control asupra administrației locale. Județul Hunedoara era inclus în Inspectoratul General Administrativ Alba Iulia (în împărțirile din 1943 și din 1945).

În 1950, s-a renunțat la împărțirea istorică a teritoriului în județe și a fost preluat modelul sovietic de organizare administrativă în regiuni și raioane. Comuna Sarmizegetusa a făcut parte din raionul Hațeg, regiunea Hunedoara (1950-1968). În 1958, Raionul Hațeg are 18 comune printre care Sarmizegetusa, cu cele cinci sate actuale.

Începând cu 1968, în baza *Legii nr. 2/1968 privind organizarea administrativă a teritoriului Republicii Socialiste România*, se revine la împărțirea teritoriului în județe, fără a se reveni și la formele subjudețene. Comuna Sarmizegetusa (cu reședința în localitatea Sarmizegetusa) este inclusă în Județul Hunedoara.

⁹ Andrei Nacu, *Organizarea administrativ teritorială a României, 1919-1945*, teză de doctorat, Cluj, 2012, pp. 14, 18, 19.

2.2.2.2. Evoluția și caracteristicile populației

Rezultatele provizorii la RPL 2021 arată 1018 locuitori¹⁰.

Evoluția populației după domiciliu arată faptul că, în comuna Sarmizegetusa, problemele de scădere a populației sunt mai accentuate decât în alte UAT rurale din țară, populația reducându-se cu cca 30% față de anii 1992-1995¹¹.

POP 107D - POPULATIA DUPA DOMICILIU la 1 ianuarie						
Anul	Anul	Anul	Anul	Anul	Anul	Anul
1992	1997	2002	2007	2012	2017	2022
1544	1474	1386	1300	1218	1174	1092

Populația pe localități (RPL 2011, total 1209 locuitori):

- Breazova 174 locuitori
- Sarmizegetusa 549 locuitori
- Zeicani 142 locuitori
- Hobița-Grădiște 132 locuitori
- Păucinești 212 locuitori

Populația satului Sarmizegetusa (cca 500 locuitori astăzi) arată o scădere față de situația mai bună de la începutul secolului XX - total 2366 locuitori (1931) și 2398 locuitori (1941)¹².

- Breazova 231 locuitori (1931); 247 locuitori (1941)
- Sarmizegetusa 975 locuitori (1931); 972 locuitori (1941)
- Zeicani 415 locuitori (1931); 419 locuitori (1941)
- Hobița-Grădiște 221 locuitori (1931); 214 locuitori (1941)
- Păucinești 524 locuitori (1931); 546 locuitori (1941)

Situația din perioada interbelică s-a deteriorat după război și după perioada de colectivizare, astfel încât populația satului Sarmizegetusa a scăzut (918 locuitori la 1956, 783 la 1966, 672 la 2002)¹³, pentru a ajunge la 549 locuitori în 2011. În concluzie, populația satului a scăzut, în ultima sută de ani, cu aproape 50%.

Conform recensământului, în 2011 în comuna Sarmizegetusa – în satele Breazova, Hobița-Grădiște, Păucinești, Sarmizegetusa și Zeicani – locuiau 1209 persoane, dintre care 1187 oficial declarate ca români (98,2%) și 19 a căror etnie nu a putut fi înregistrată¹⁴. Din punct de vedere religios 1076 locuitori erau ortodocși (89%), 75 penticostali (6,2%), 24 bapțiști (2%), 8 romano-catolici și 6 greco-catolici. Nimeni nu s-a declarat fără religie sau ateu, dar cazul în celor 19 persoane a căror etnie nu a putut fi înregistrată lipsesc și informațiile despre religie¹⁵.

¹⁰ https://hunedoara.insee.ro/wp-content/uploads/2023/02/T15_CP_RPL-2021_provizorii-UAT_HD.pdf

¹¹ INSEE (Tempo online, POP107D).

¹² *Indicatorul localităților din România, 1941. Datele recensământului general din 6 Aprilie 1941*, Imprimeria Inst. Statistic, 1943.

¹³ Gică Băeștean, Tiberiu Albulescu, *Monografie istorico-etnografică a localității Sarmizegetusa*, Deva: ed. Gligor Hașa, 2012, p. 159.

¹⁴ Populația stabilă după etnie 2011.

¹⁵ Populația stabilă după religie 2011.

O serie de date statistice ne îngăduie să îi urmărim evoluția demografică pe parcursul ultimului secol și jumătate¹⁶.

Date demografice după etnie 1850-1930									
	1850	1880	1880r	1890	1900	1910	1920	1930	1930r
Români	849	960	986	1005	1021	987	930	951	938
Maghiari	21	30	31	28	41	53	29	15	19
Germani	5	13	13	13	3	3	9	-	-
Alții	15	14+27	14	-	2	-	32	6	26
Total	890	1044	1044	1046	1067	1043	1000	972	972

Date demografice după etnie 1930-2002								
	1941	1956	1966	1966r	1977	1992	2002	2002r
Români	943	-	781	781	814	708	672	672
Maghiari	22	-	1	1	4	4	1	2
Germani	4	-	1	-	1	3	3	4
Alții	6	-	-	1	1	-	-	-
Total	975	918	783	783	820	715	672	672

Din punct de vedere religios datele statistice¹⁷ reflectă în principal tranziția localității în perioada comunistă de la un sat de români greco-catolici, cu o minoritate insignifiantă de reformati și romano-catolici, îndeosebi de etnie maghiară, la o comunitate ortodoxă unitară din punct de vedere etnic, dar amenințată după 1990 de pătrunderea curentelor neo-reformate.

	1850	1869	1890	1900	1910	1930	1992	2002
Ortodocși	-	-	-	3	5	28	691	639
Gr. Cat.	864	1005	1007	1014	983	917	1	-
Rom. Cat.	9	18	11	21	24	17	9	4
Reformați	17	14	17	11	17	7	1	1
Evanghelici	-	-	-	-	4	-	-	-
Baptiști	-	-	-	-	-	1	1	-
Penticostali	-	-	-	-	-	-	12	25
Iudei	-	5	11	18	10	2	-	-
Total	890	1042	1046	1067	1043	972	715	672

¹⁶ Expert dr. Daniela Veronica Istrate, drd. Sebastian Ovidiu Dobrotă (Damasus SRL), *op. cit.* - extras. După Varga E. Árpád, *Hunyad megye településeinek etnikai (anyanyelvi/nemzetiségi) adatai 1850-2002*. (<http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002/hdetn02.pdf> accesat 10/01/2022), pp. 138-139. În tabele, la recensămintele din 1880, 1930, 1966 și 2002, sunt date mai întâi rezultatele inițiale, bazate pe răspunsurile propriu-zise, iar apoi, sub 1880r, 1930r, 1966r și 2002r, rezultatele ajustate după luarea în calcul a mai mulți factori (limbă etc.).

¹⁷ *Ibid.*, după Varga E. Árpád, *Hunyad megye településeinek felekezeti adatai 1850-2002*. (<http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002/hdfel02.pdf> accesat 10/01/2022)

Populația Țării Hațegului reprezintă cca 70% din populația acestui areal. Diminuarea populației rurale este lentă și constantă pe parcursul ultimelor decenii. Reducerea medie a populației în intervalul 1992-2017 este de 11,9%; față de această medie, scăderea populației comunei Sarmizegetusa, de 24,1%, este dramatică, cea mai accentuată din cele 11 comune ale Hațegului.

Cercetarea recentă realizată de Academia Română, Filiala Timișoara, privind resursele naturale și antropice ale teritoriului arată următoarea situație pentru cele 12 U.A.T. (cu 88 localități) care compun Țara Hațegului (orașul Hațeg și comunele Baru, Bretea Română, Densuș, General Berthelot, Pui, Răchitova. Râu de Mori, Sarmizegetusa, Sălașu de Sus, Sântămărie Orlea, Totești):

- Densitatea fizică (locuitori/kmp) este, la Sarmizegetusa, în scădere de la 21,1 (1992) la 16,0 (2017) față de media U.A.T., în scădere de la 26,4 la 23,3;
- Indicele de arealitate (hectare teren agricol/număr de locuitori) este în creștere de la 2,8 (1992) la 3,6 (2017) față de medie, în creștere de la 1,9 la 2,0;
- Structura populației după sexe este echilibrată, în comună populația feminină având o pondere de 50,9% (2017) față de 51,3% – media U.A.T. în același an;
- Rata de îmbătrânire a crescut de la 133,96% (1992) la 257,76% (2017) față de 157,11% (Țara Hațegului) și 107,90 (România);
- Raportul de dependență demografică – raport între grupele de vârstă extreme și populația adultă – a crescut de la 47,33‰ la 54,82‰, față de 47,89‰ (Țara Hațegului) și 44,44‰ (România);
- Rata natalității crește de la 10,36‰ (1992) la 8,41‰ (2017) față de media U.A.T., în scădere de la 9,65‰ la 8,72‰;
- Rata mortalității este, la Sarmizegetusa, în scădere de la 14,90‰ (1992) la 16,82‰ (2017) față de medie, în scădere de la 16,52 la 14,72‰;
- Sporul natural este negativ, de la -4,53‰ (1992) la 8,41‰ (2017) față de medie, în de la 6,87 la 6,0‰;
- Soldul migrator este în creștere de la -31 (1990-1995) la 24 (2011-2016), iar în totalul arealului, unde se înregistrează o creștere de la 408 la 1796 (în aceleași intervale)¹⁸.

2.2.2.3. Structura fondului funciar

Țara Hațegului, cu o suprafață de 155kmp, corespunzând bazinului superior al Streiului, cu o lungime pe direcția est-vest de cca 50km și pe direcția nord sud de cca 35km și cu o populație de peste 35,000 locuitori, are o structură a fondului funciar relativ echilibrată – 47,3 teren agricol, 42,8% păduri și 9,9% alte utilizări - drumuri, căi ferate, ape, terenuri ocupate de construcții, terenuri neproductive (2014).

Comuna Sarmizegetusa are, conform datelor statistice, o suprafață de 7312 ha, reprezentând 4,7% din teritoriul arealului definit mai sus.

Conform cercetării citate în capitolul anterior, caracteristicile comunei sunt următoarele, raportate la media celor 12 U.A.T. care compun Țara Hațegului și la intervalul de timp 1992-2014:

- Suprafața medie a gospodăriei este de 14,2ha (13,0ha în 1992), față de 10,5 ha medie;
- Suprafața agricolă este de 4276 ha, reprezentând 58,5 % din suprafața U.A.T (4370 ha în 1992) și 16,2% din totalul suprafeței agricole;

¹⁸ Prof. Dr. Vasile Goșa, CS I, Acad. Păun Ion Otiman, CS I, Prof. Dr. Nicoleta Mateoc-Sîrb, CS I et al. (Academia Română, Filiala Timișoara, Centrul de Cercetare pentru Dezvoltarea Rurală Durabilă a României), *Raport de cercetare. Strategii de dezvoltare rurală durabilă în Țara Hațegului*, Partea I, *Resurse naturale și antropice în Țara Hațegului*, Timișoara, 2018; Partea a II-a, *Starea actuală a economiei și dotarea tehnico-edilitară a comunelor din Țara Hațegului*, Timișoara, 2019; Partea a III-a, *Elaborarea strategiei de dezvoltare rurală durabilă în Țara Hațegului*, Timișoara, 2020.

- Suprafața agricolă pe gospodărie este de 8,3 ha (7,8 ha în 1992), față de 5,0 ha medie;
- Suprafața arabilă este de 694 ha, reprezentând 9,5% din suprafața U.A.T. (701 ha în 1992);
- Suprafața arabilă pe gospodărie este de 1,4 ha (1,2 ha în 1992), față de 1,1 ha medie;
- Suprafața pășunilor și fânețelor este de 3582 ha (3445 ha în 1992), reprezentând 49% din suprafața U.A.T. și 83,8% din totalul suprafeței agricole;
- Livezile au dispărut (224 ha în 1992) – reducere cu 100%, față de 80,5% media celor 12 U.A.T.¹⁹.

Situația comparativă 1992-2014 (Tempo Online) este prezentată în tabelul următor.

FOLOSINȚA TERENURILOR	FORME DE PROPRIETATE	1990		2014	
		hectare	%	hectare	%
Suprafața teritoriului administrativ-	Total	7312	100.0	7312	100.0
	Din care proprietate privata	:		6996	
TERENURI AGRICOLE	Total	4370	59.8	4276	58.5
	Din care proprietate privata	:		4267	58.4
Terenuri arabile	Total	701	9.6	694	9.5
	Din care proprietate privata	:		690	9.4
Pasuni	Total	1899	26.0	1866	25.5
	Din care proprietate privata	:		1861	25.5
Fânețe	Total	1546	21.1	1716	23.5
	Din care proprietate privata	:		1716	23.5
Livezi și pepiniere pomicole	Total	224	3.1	:	
TERENURI NEAGRICOLE	Total	:		3036	41,5
	Din care proprietate privata	:		2729	37.3
Terenuri forestiere	Total	:		2637	36.1
	Din care proprietate privata	:		2497	34.2
Terenuri acoperite cu ape	Total	:		53	0.7
	Din care proprietate privata	:		10	0.1
Terenuri ocupate cu construcții	Total	:		135	1.8
	Din care proprietate privata	:		130	1.8
Terenuri pentru căi de comunicație	Total	:		133	1.8
	Din care proprietate privata	:		16	0.2
Terenuri degradate si neproductive	Total	:		78	1.1
	Din care proprietate privata	:		76	1.0

¹⁹ Ibid.

2.2.2.4. Activitățile economice

Numărul salariaților în comună este redus și fluctuează: 168 (1992), 78 (1997), 145 (2012), 124 (2017) și 105 (2021). Cifrele nu arată o tendință clară²⁰.

Numărul șomerilor înregistrați reprezintă 5.4% din totalul resurselor de muncă (nov. 2022), similar cu cel din 2012²¹.

Date economice sumare²²:

- Numar agenți economici: 152 agenti economici (0,38% din totalul agentilor economici din Judetul Hunedoara);
- Cifra de afaceri: 7 milioane lei (0,05% din cifra de afaceri din Judetul Hunedoara);
- Numar angajați: 38 angajati (0,08% din totalul de angajati din Judetul Hunedoara);
- Profit: 1,1 milioane lei (0,08% din profitul net realizat in Judetul Hunedoara).

In comună sunt inregistrate 21 S.R.L.

Domeniile de activitate: 4711 - Comerț cu amănuntul in magazine nespecializate, cu vânzare predominanta de produse alimentare, bauturi si tutun, 5610 - Restaurante, 1071 - Fabricarea painii; fabricarea prajiturilor si a produselor proaspete de patiserie ș.a.²³.

Cf. altor date, în localitatea Sarmizegetusa ar fi înregistrați 56 agenți economici (2022)²⁴, din care 14 S.R.L., 32 P.F.A., 8 I.I. și 2 I.F.

Ocupațiile tradiționale ale locuitorilor, descrise în *Monografia istorico-etnografică a localității Sarmizegetusa*²⁵, sunt următoarele:

- Ocupațiile principale - cultura cerealelor (grâu, secară, porumb, orz, cartofi etc.), creșterea animalelor (oi, cornute mari, cabaline, porcine, păsări de curte), pomicultura (prune, mere);
- Ocupații secundare – vânătoare, pescuit, albinărit, industrie (obținerea varului prin arderea marmurei, morăritul, fierăria).

Ocupațiile locuitorilor determină modul de utilizare a terenului. Localitatea Sarmizegetusa – ca majoritatea localităților rurale – este caracterizată de prezența masivă a terenurilor agricole, atât în vecinătatea gospodăriei principale (din intravilan), cât și în afara acesteia (în extravilan).

Conform *Raportului de cercetare. Strategii de dezvoltare rurală durabilă în Țara Hațegului* citat²⁶, în Comuna Sarmizegetusa, producțiile estimate pentru anul 2025 au fost atinse la cultura de ovăz (în anul 2015), iar la alte culturi, producțiile sunt apropiate ca valoare. Se impun măsuri agroameliorative.

Tabelele de mai jos (extrase din același *Raport*) arată valoarea producției vegetale și a celei zootehnice (2010-2020) precum și estimarea pe termen mediu asistemului agroalimentar local.

Structurile de primire turistică erau în număr de 3 (2017), cf. Datelor INSEE (cu o capacitate de 44 locuri, din cele 744 din Țara Hațegului); nu se cunoaște gradul de ocupare a acestora.

²⁰ INSEE (Tempo Online) - FOM104D - Numarul mediu al salariatilor pe judete si localitati.

²¹ INSEE (Tempo Online) - SOM101F - Ponderea somerilor inregistrati la sfarsitul lunii in totalul resurselor de munca, pe sexe, judete si localitati.

²² <https://www.topfirme.com/judet/hunedoara/localitate/sarmizegetusa/> - fără precizarea datei de referință.

²³ <https://termene.ro/firme/Hunedoara/Sarmizegetusa> - fără precizarea datei de referință.

²⁴ <https://www.listafirme.ro/hunedoara/sarmizegetusa/o2.htm>.

²⁵ Gică Băeștean, Tiberiu Albulescu, *op. cit.*, pp. 169 și urm.

²⁶ Prof. Dr. Vasile Goșa, CS I, Acad. Păun Ion Otiman, CS I, Prof. Dr. Nicoleta Mateoc-Sîrb, CS I *et al.*, *op. cit.*

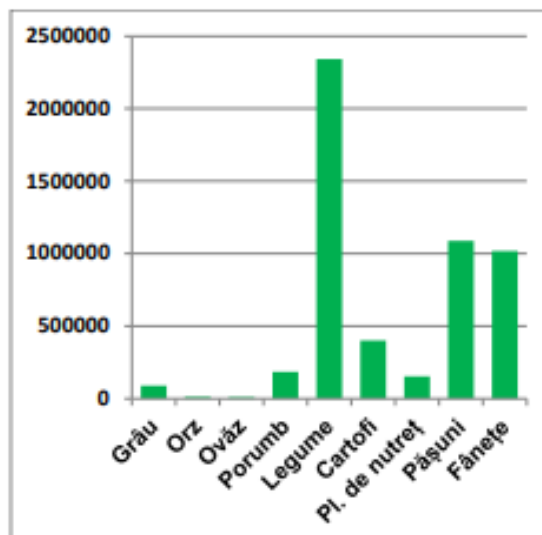

Figura 2.25. Valoarea producției vegetale în comuna Sarmizegetusa, media 2010-2020, RON

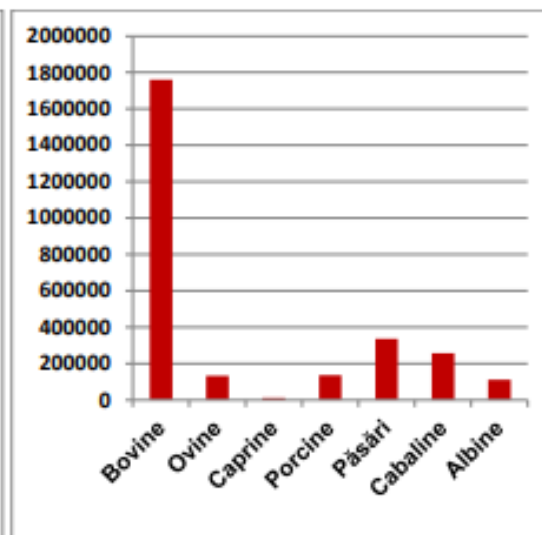

Figura 2.26. Valoarea producției zootehnice în comuna Sarmizegetusa, media 2010-2020, RON

Tabelul 2.41.

Evoluția sistemului agroalimentar în perioada 2020-2040 din comuna Sarmizegetusa

Sarmizegetusa	Media 2010-2020	Orizonturi strategice			
		2025	2030	2035	2040
Valoarea producției vegetale	5297877	6357452	7417027	8476603	9536178
Valoarea producției zootehnice	2748252	3297903	3847553	4397204	4946854
Valoarea producției agricole primare	8046129	9655355	11264580	12873806	14483032
Coeficient de procesare	1,00	1,05	1,10	1,15	1,20
Valoarea producției agroalimentare	8046128,8	10138122	12391038	14804877	17379638

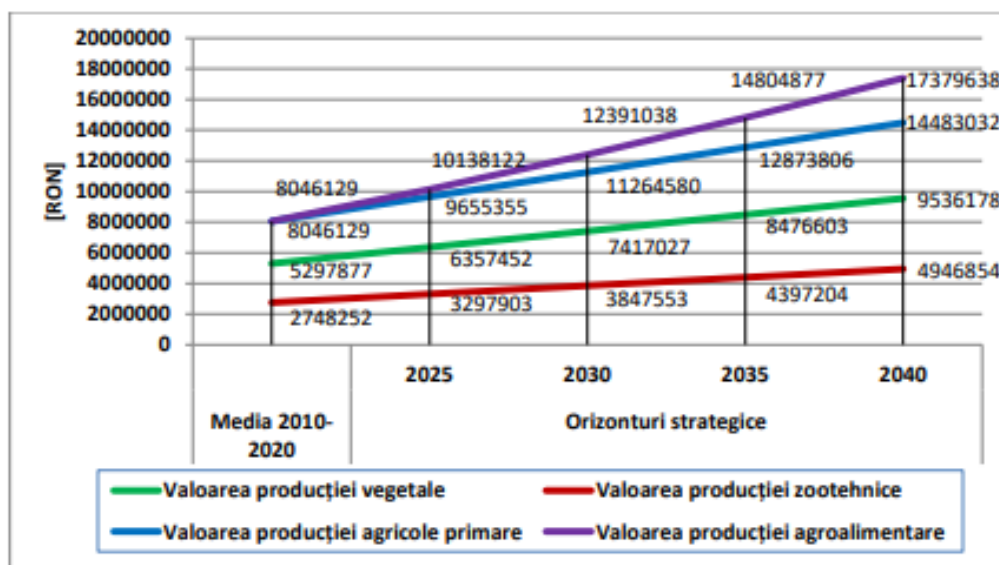

Figura 2.27. Proiecția sistemului agroalimentar în comuna Sarmizegetusa

Figura 15. Valoarea producției vegetale și zootehnice din comuna (2010-2020) și evoluția sistemului agroalimentar (2020-2040). Prof. Dr. Vasile Goșa, CS I, Acad. Păun Ion Otiman, CS I, Prof. Dr. Nicoleta Mateoc-Sîrb, CS I et al. (Academia Română, Filiala Timișoara, Centrul de Cercetare pentru Dezvoltarea Rurală Durabilă a României), *Raport de cercetare. Strategii de dezvoltare rurală durabilă în Țara Hațegului*, Partea a III-a, *Elaborarea strategiei de dezvoltare rurală durabilă în Țara Hațegului*, Timișoara, 2020.

2.2.2.5. Scenarii și prognoze de dezvoltare a populației și activităților

Scenariile de dezvoltare sunt dificil de realizat cu limitare la teritoriul P.U.Z. Se estimează o creștere economică relativă generată de amplificarea activității turistice. Noul statut legat de includerea în Lista patrimoniului mondial (cu obligațiile care decurg în ceea ce privește managementul siturilor) poate constitui un avantaj în decada următoare. Factorii economici ar putea compensa tendințele negative în ceea ce privește scăderea populației, în măsura în care administrația publică locală ar pune în practică un program de atragere a populației tinere.

Prognoza pe termen mediu, la nivelul sistemului agroalimentar, arată ameliorarea situației.

Condițiile climatului – precipitații multianuale cu valoare medie de 2199mm (min. 1399mm, max. 2863mm) și calitatea solurilor arată, pentru teritoriul comunei, potențial de producție scăzut la cerealele păioase, porumb, floarea soarelui, rapiță, mazăre, fasole, sfeclă de zahăr, cartofi, lucernă, trifoi și un potențial mijlociu pentru pășuni și fânețe.

Totdată, potențialul de producție a cărnii și a laptelui este ridicat la procesarea în cadrul fermelor și mijlociu, la procesarea în afara fermei (cu excepția păsărilor, unde potențialul este ridicat și la procesarea în afara fermei)²⁷.

2.2.3. Ocuparea și utilizarea terenurilor

Locuirea de tip rural comportă pe aceeași parcelă desfășurarea următoarelor procese:

- a. Locuirea uneia sau mai multor familii (una sau mai multe gospodării);
- b. Activități tradiționale complementare;
- c. Comerț și servicii, în spații de mici dimensiuni.
- d. Activități meșteșugărești necesare întreținerii construcțiilor, sculelor ș.a.

Locuirea și activitățile comerciale și de servicii se desfășoară în clădirile principale ale imobilelor.

Anexele gospodărești își păstrează utilizarea tradițională.

Clădiri principale și anexes gospodărești (definiții):

- a. Clădirile principale dintr-un imobil sunt acelea care adăpostesc activitatea de bază (de exemplu locuință, spații pentru activități economice etc.).
- b. Anexele gospodărești dintr-un imobil sunt „construcțiile cu caracter definitiv sau provizoriu, menite să adăpostească activitățile specifice, complementare funcțiunii de locuire care, prin amplasarea în vecinătatea locuinței, alcătuiesc împreună cu aceasta o unitate funcțională distinctă. În categoria anexelor gospodărești, de regulă în mediul rural, sunt cuprinse: bucătării de vară, grajduri pentru animale mari, pătule, depozite și altele asemenea. În mod similar, sunt asimilabile noțiunii de anexe gospodărești și garajele, serele, piscinele și altele asemenea” (Legea nr. 50/1991, republicată, Anexa 2).

Organizarea locuirii în gospodării este particulară regiunii de amplasare. Gospodăriile sunt formate din mai multe parcele, unele în vatra satului și altele exterioare acesteia, amplasate în zone mai înalte, pe care sunt construite sălașe. Parcelele din vatra satului cuprind, către stradă, zona pentru locuire, restul parcelei fiind utilizată ca livadă sau pentru culturi agricole.

²⁷ Ibid.

Organizarea parcelelor este dependentă de trama stradală, din care o parte este dezvoltată peste orașul antic, străzile urmând limitele de nord, vest și sud ale perimetrului intramuros și artere interioare pe direcția est-vest (*decumani*). Nucleele de la nord (în aval) și sud (în amonte) față de orașul antic reprezintă structuri urbane medievale, neregulate.

Ocuparea terenului este slabă în zonele de locuire rurală; o oarecare creștere a densității se poate constata în zona de nord a localității, în legătură cu drumul național.

Se estimează că suprafața parcelelor variază între 1500 și 10000mp. Raportul laturilor este, deseori, 1:2; procentul de ocupare a terenului este sub 10% (câteodată sub 1%) și un coeficient de utilizare a terenului inferior valorii de 0,1. Locuințele au, în general, un singur nivel; locuințele construite după 1950 au și etaj parțial iar cele construite după 1990 au două niveluri. Anexele gospodărești se află în construcții separate.

La DN, a fost construit în anii 1980 o clădire pentru locuințe colective.

Conform datelor INSEE (Fișa localității nu ne-a putut fi pusă la dispoziție de beneficiar), în 2017 situația putea fi caracterizată astfel:

- 1172 locuitori; 515 locuințe; 2,27 persoane/locuință (față de 2,43 în medie în Țara Hațegului);
- Suprafața medie locuibilă/ locuitor de 21,30 mp;
- Suprafața medie locuibilă/locuință de 48,47 mp;
- Numărul locuințelor noi construite în ultimii 9 ani (2010-2018) – 2 (pondere de 0,38%, față de 1,90% pentru Țara Hațegului).

Numărul locuințelor noi nu pare să reflecte realitatea, așa cum a fost aceasta surprinsă pe teren; procesul de autorizare a construirii și de control trebuie îmbunătățit.

2.2.4. Studiul circulației și acceselor

2.2.4.1. Căi de comunicație rutieră

a. Accesul în comuna Sarmizegetusa și în satul Sarmizegetusa

Comuna este străbătută de DN 68 (Hațeg-Caransebeș), cu legătură cu DN 6 (București - Timișoara - Ungaria) la Caransebeș și cu DN 66 (Craiova - Deva) la Hațeg. DN 68 străbate comunele Totești și Sarmizegetusa (HD) și comunele Băușar, Marga, Zăvoi, Glimboca, Obreja (CS).

În teritoriul comunel Sarmizegetusa, DN 68 face legătura cu localitatea Breazova (situată la N față de DN) prin DC 92, străbate localitatea Sarmizegetusa, apoi face legătura cu localitatea Hobita-Grădiște prin DC 86, cu localitatea Păucinești prin DC 87 și cu localitatea Zeicani prin DC 88. DC 85 face legătura cu localitatea Clopotiva (comuna Râu de Mori).

Lungimea drumurilor comunale din teritoriul administrativ²⁸:

1. DC 85 - lungime 600 m (Clopotiva - Sarmizegetusa)
2. DC 86 - lungime 550 m (Sarmizegetusa – Hobita-Grădiște)
3. DC 87 - lungime 910 m (Păucinești)
4. DC 88- lungime 420 m (Zeicani)
5. DC 92-lungime 200 m (Breazova)

²⁸ https://www.ghidulprimariilor.ro/ro/businesses/view/city_hall/PRIM%C4%82RIA-SARMIZEGETUSA/201160

Teritoriul de reglementare al prezentului PUZCP se suprapune peste rețeaua rutieră astfel:

Limita de vest - km 53 +462

Limita de est - km 54 +263,

Ceea ce rezultă este o lungime de 801 m de-a lungul DN68.

b. Accesul în zona arheologică

Accesul către zona arheologică se face direct din DN 68, în dreptul Cabanei Sarmizegetusa, relația de sângea fiind permisă. În incintă este organizată o parcare insuficientă pentru nevoile vizitatorilor.

Rețeaua de drumuri (nemodernizate) aferentă localității precum și trei drumuri de exploatare asigură mai multe variante de acces către zonele arheologice; acestea sunt cunoscute de localnici, până în momentul de față nesimțindu-se nevoia reglementării circulației.

Necesitatea rezolvării traficului de-a lungul DN se face simțită, constatându-se nevoia reorganizării fluxurilor de circulație în intersecțiile dificile; totodată, este posibilă studierea devierii traficului de tranzit pe la nord (traseul căii ferate dezafectate putând fi utilizat), sub rezerva refacerii căii ferate, acțiune benefică pentru dezvoltarea localității. Alternativ și până la stabilirea soluției optime, studierea detaliată a tronsonului din DN 68 care mărginește zona arheologică poate oferi soluții de ameliorare a circulației și creșterea siguranței traficului pietonal.

Amenajarea căilor de acces în acord cu peisajul reprezintă o problemă a cărei studiere detaliată este necesară.

Figura 16. Schema circulației în localitatea Sarmizegetusa. Cu linie punctată roșie, accesul la principalele vestigii arheologice; A - Amfiteatru; F - For; C - Cabană și punct de acces; P - parcare; PCS - Primăria Comunei Sarmizegetusa; M - Muzeul; H - Hanul. Cu negru, punctele de conflict. Cu negru punctat, traseul pietonal deficitar de-a lungul DN 68.

c. Circulația în satul Sarmizegetusa

Rețeaua de drumuri (nemodernizate) aferentă localității precum și drumurile de exploatare asigură accesul către zonele de locuire și cele economice; amenajarea acestora în acord cu peisajul este necesară.

2.2.4.2. Căi de comunicație feroviară

Calea ferată Caransebeș-Subcetate, care trecea prin teritoriul comunei (gara Porțile de Fier, halta Zeicani, gara Sarmizegetusa), cu linie simplă, neelectrificată, a funcționat între 1908/1909 și 1978/1995/2000. Inaugurarea liniei s-a realizat la 11 noiembrie 1908 (Caransebeș - Bouțari) și la 1 mai 1909 (Bouțari - Subcetate); tronsonul dintre Bouțari și Grădiște (Sarmizegetusa) funcționa cu cremalieră. Circulația trenurilor de călători a fost închisă în 1978 pe acest ultim tronson apoi, în 1995, pe tronsonul Sarmizegetusa - Hațeg. În 2000 se închide și se dezafectează tronsonul Bouțari - Hațeg. Singurul tronson care se păstrează este tronsonul Hațeg - Subcetate, pe care circulă ocazional treburi de marfă²⁹.

„Construită pentru transportul cărbunelui, calea ferată de la Caransebeș la Subcetate s-a realizat prin crearea la Cluj, în 1894, a Societății Căilor Ferate Locale Caransebeș – Hațeg, în urma obținerii unor surse de finanțare publice și private, pe durata a trei ani (1905-1908). Aceasta avea 76 km lungime, din care 42 km aparțineau Comitatului Hunedoara și 34 km Comitatului Caraș-Severin. Utilizată inițial de Căile Ferate Maghiare (MAV), ulterior Unirii calea ferată va intra în patrimoniul CFR. Deși linia îndeplinea toate cerințele unei căi ferate secundare de interes local, a devenit cunoscută datorită porțiunii de 19 km dintre Sarmizegetusa-Băuțar, echipată cu cremalieră, necesară pentru a învinge declivitățile de 50% din zona stației Porțile de Fier. „Invenția aparține unui inginer elvețian, Roman Abt, constând în două sau trei lame metalice dințate, alăturate, montate în axul căii și ai căror dinți sunt decalajați. Fiecărei lame dințate îi corespunde o roată dințată a mecanismului locomotivei, astfel încât angrenarea este continuă și mult mai lină. Pe aceste linii dotate cu cremalieră s-au utilizat aproape exclusiv locomotive cu aderență mixtă, cu două mecanisme motoare distincte, roțile motoare de simplă aderență fiind acționate de un mecanism exterior, iar cele dințate de unul interior, distinct” (Mocănița Hunedoara). Pe porțiunea cu cremalieră, viteza comercială a trenurilor de marfă era de 12 km/h, cea a trenurilor de persoane de 8 km/h, iar tonajele trenurilor erau reduse - 150 tf pentru trenurile de marfă și 50-70 tf pentru trenurile de persoane.

Locomotiva cu abur 40.007, construită de către Wiener Lokomotivfabriks AG, Floridsdorf (Viena), a circulat în perioada 1908-1978 pe un tronson cu cremalieră în secția Subcetate - Hațeg - Băuțar - Caransebeș se află acum expusă în Muzeul Locomotivelor din Dej. Locomotiva este prevăzută cu două mecanisme motoare independente, unul pentru roțile motoare și celălalt pentru roata dințată care intră în angrenare cu cremaliera, necesară pe tronsonul cu cremalieră. Locomotiva avea o viteză maximă de 40 km/h (informare verbală, localnic, Dej). La Subcetate exista remiza de locomotive în vederea asigurării remorcării trenurilor de pe tronsonul Băuțar-Subcetate, unde existau de asemenea ateliere anexe de strungărie, de forje și mecanic (Ivănescu V., 2009). În prezent, calea ferată Băuțar-Subcetate este dezafectată, cele peste 20 poduri au fost demolate, rând pe rând, și vândute, iar gările se află într-o stare degradată, unele dintre ele devenind locuințe private sau fiind închise”³⁰.

În ultimii zece ani au existat mai multe inițiative care vizau refacerea acestei linii de cale ferată istorică. Considerăm că refacerea traseului feroviar reprezintă o acțiune cu impact favorabil major asupra dezvoltării turistice a localității.

²⁹ https://ro.wikipedia.org/wiki/Calea_ferat%C4%83_Caransebe%C8%99-Bou%C8%9Bari-Subcetate

³⁰ Claudia Bera, Alexandra Colcer, Andrei Constantinescu et al., Reconstrucția căii ferate Băuțar - Subcetate, in Ana-Maria Pop, Lelia Papp, Gheorghe-Gavrilă Hognogi et al. (coord.), *Planificare teritorială: de la teorie la practică. Studii de caz din Țara Hațegului*, Cluj-Napoca, Editura RISOPRINT, 2016, pp. 71-86.

2.2.4.3. Transportul public de călători

Cf. HCl Hunedoara nr. 195/2022, comuna Sarmizegetusa este accesibilă prin traseul 027 (Deva - Hațeg - Zeicani), operat de S.C. BV Dasler S.R.L. Dintre satele comunei, Păucinești și Hobița-Grădiște nu sunt accesibile³¹.

TRASEUL 027 DEVA – HAȚEG – ZEICANI / S.C.BV DASLER S.R.L.																											
Tarife Bilete de călătorie (Lei)	km	Deva – Autogară B.V.Dasler	Deva – Opera 2	Deva – Liceul Tehnic Transilvania 2	Deva – Cămin Cultural Ceangăli 2	Deva – Dacia Service 2	Sântuhalim	Sântandrei – Ramf.	Simeria – Gară	Băcia	Băcia – Halta	Batiz	Călan – Băi	Călan – Orașul vechi	Crășeni – Ram.	Călan O.N. – Autogară Crisbus	Strei	Ruși – Cămin Cultural	Bretea Strei	Plopi	Hațeg – Lidl	Tolești	Păclia	Peșteana – Magazin	Brezova – Ram.	Sarmizegetusa	Zeicani
Deva – Autogară B.V.Dasler	0		2,5	2,5	2,5	2,5	3,0	6,0	8,0	8,5	10,5	11,0	11,0	11,0	11,5	12,5	12,5	13,0	13,0	13,5	15,0	17,0	17,0	18,0	18,5	18,5	19,0
Deva – Opera 2	1	2,5		2,5	2,5	2,5	3,0	6,0	8,0	8,5	10,5	11,0	11,0	11,0	11,5	12,5	12,5	13,0	13,0	13,5	15,0	17,0	17,0	18,0	18,5	18,5	19,0
Deva – Liceul Tehnic Transilvania 2	3	2,5	2,5		2,5	2,5	3,0	6,0	8,0	8,5	10,5	11,0	11,0	11,0	11,5	12,5	12,5	13,0	13,0	13,5	15,0	17,0	17,0	18,0	18,5	18,5	19,0
Deva – Cămin Cultural Ceangăli 2	4	2,5	2,5	2,5		2,5	3,0	6,0	8,0	8,5	10,5	11,0	11,0	11,0	11,5	12,5	12,5	13,0	13,0	13,5	15,0	17,0	17,0	18,0	18,5	18,5	19,0
Deva – Dacia Service 2	5	2,5	2,5	2,5	2,5		3,0	6,0	8,0	8,5	10,5	11,0	11,0	11,0	11,5	12,5	12,5	13,0	13,0	13,5	15,0	17,0	17,0	18,0	18,5	18,5	19,0
Sântuhalim	6	3,0	3,0	3,0	3,0	3,0		3,0	5,0	6,0	8,5	10,0	10,0	10,0	10,0	10,5	10,5	11,0	12,0	12,5	13,0	14,5	14,5	16,0	16,5	16,5	17,0
Sântandrei – Ram.	8	6,0	6,0	6,0	6,0	6,0	3,0		5,0	5,0	7,0	8,5	8,5	10,0	10,0	10,0	10,5	10,5	12,0	12,5	13,0	13,5	14,5	14,5	16,0	16,5	16,5
Simeria – Gară	12	8,0	8,0	8,0	8,0	8,0	5,0	5,0		3,0	6,0	7,0	7,0	7,0	8,5	8,5	10,0	10,0	10,5	12,0	12,5	13,5	13,5	14,5	14,5	16,0	16,5
Băcia	19	8,5	8,5	8,5	8,5	8,5	6,0	5,0	3,0		3,0	6,0	6,0	7,0	7,0	8,5	8,5	10,0	10,5	11,0	12,5	13,0	13,0	13,5	14,5	14,5	16,0
Băcia – Halta	20	10,5	10,5	10,5	10,5	10,5	8,5	7,0	6,0	3,0		3,0	3,0	5,0	6,0	6,0	7,0	7,0	10,0	10,0	12,0	12,5	12,5	13,0	13,5	13,5	14,5
Batiz	22	11,0	11,0	11,0	11,0	11,0	10,0	8,5	7,0	6,0	3,0		3,0	3,0	5,0	5,0	6,0	7,0	8,5	10,0	10,5	12,5	12,5	13,0	13,0	13,5	14,5
Călan Băi	24	11,0	11,0	11,0	11,0	11,0	10,0	8,5	7,0	6,0	3,0	3,0		3,0	5,0	5,0	6,0	7,0	8,5	10,0	10,5	12,5	12,5	13,0	13,0	13,5	14,5
Călan – Orașul vechi	25	11,0	11,0	11,0	11,0	11,0	10,0	10,0	7,0	7,0	5,0	3,0	3,0		3,0	3,0	5,0	6,0	7,0	8,5	10,5	12,5	12,5	13,0	13,0	13,5	14,5
Crășeni – Ram.	26	11,5	11,5	11,5	11,5	11,5	10,0	10,0	8,5	7,0	6,0	5,0	5,0	3,0		3,0	3,0	5,0	7,0	8,5	10,0	12,0	12,0	12,5	13,0	13,0	13,5
Călan O.N. – Autogară Crisbus	27	12,5	12,5	12,5	12,5	12,5	10,5	10,0	8,5	8,5	6,0	5,0	5,0	3,0	3,0		3,0	3,0	6,0	7,0	10,0	11,0	12,0	12,5	12,5	13,0	13,5
Strei	29	12,5	12,5	12,5	12,5	12,5	10,5	10,5	10,0	8,5	7,0	6,0	6,0	5,0	3,0	3,0		3,0	5,0	7,0	10,0	10,5	11,0	12,0	12,5	12,5	13,0
Ruși – Cămin Cultural	31	13,0	13,0	13,0	13,0	13,0	11,0	10,5	10,0	10,0	7,0	7,0	7,0	6,0	5,0	5,0	3,0		5,0	6,0	8,5	10,5	10,5	12,0	12,5	12,5	13,0
Bretea Strei	35	13,0	13,0	13,0	13,0	13,0	12,0	12,0	10,5	10,5	10,0	8,5	8,5	7,0	7,0	6,0	5,0	5,0		5,0	7,0	10,0	10,0	10,5	12,0	12,0	12,5
Plopi	38	13,5	13,5	13,5	13,5	13,5	12,5	12,5	12,0	11,0	10,0	10,0	10,0	8,5	8,5	7,0	7,0	6,0	5,0		6,0	8,5	8,5	10,0	10,5	11,0	12,0
Hațeg – Lidl	45	15,0	15,0	15,0	15,0	15,0	13,0	13,0	12,5	12,5	12,0	10,5	10,5	10,5	10,0	10,0	10,0	8,5	7,0	6,0		6,0	6,0	7,0	10,0	10,0	10,5
Tolești	50	17,0	17,0	17,0	17,0	17,0	14,5	13,5	13,5	13,0	12,5	12,5	12,5	12,0	12,0	11,0	10,5	10,5	10,0	8,5	6,0		3,0	5,0	7,0	7,0	8,5
Păclia	53	17,0	17,0	17,0	17,0	17,0	14,5	14,5	13,5	13,0	12,5	12,5	12,5	12,0	12,0	11,0	10,5	10,0	8,5	6,0	3,0		5,0	6,0	7,0	7,0	8,5
Peșteana – Magazin	56	18,0	18,0	18,0	18,0	18,0	16,0	14,5	14,5	13,5	13,0	13,0	13,0	12,5	12,5	12,5	12,0	12,0	10,5	10,0	7,0	5,0	5,0		5,0	7,0	8,5
Brezova – Ram.	60	18,5	18,5	18,5	18,5	18,5	16,5	16,0	14,5	14,5	13,5	13,0	13,0	13,0	13,0	12,5	12,5	12,5	12,0	10,5	10,0	7,0	6,0	5,0		3,0	5,0
Sarmizegetusa	62	18,5	18,5	18,5	18,5	18,5	16,5	16,5	16,0	14,5	13,5	13,5	13,5	13,0	13,0	13,0	13,0	12,5	12,5	12,0	11,0	10,0	7,0	7,0	5,0	3,0	5,0
Zeicani	66	19,0	19,0	19,0	19,0	19,0	17,0	16,5	16,5	16,0	14,5	14,5	14,5	13,5	13,5	13,5	13,0	13,0	12,5	12,0	10,5	8,5	8,5	7,0	5,0	5,0	7,0

Alternativ, sunt disponibile autocare private - șase curse pe zi, pentru fiecare sens, între Hațeg și Caransebeș³².

2.2.5. Studiul problemelor și lucrărilor edilitare; alte investiții publice

Datele statistice disponibile arată (2018) următoarea situație:

- Lungime drumuri de legătură cu satele componente: 9,6km, parțial asfaltate (60%);
- Lungime totală rețea de distribuție cu apă: 12,3Km;
- Consum apă: 1,1 mc/locuitor/an (față de 25,9 mede în Țara Hațegului);
- Nu există canalizare; nu există rețea de gaze; încălzire centrală prezentă la 23 de gospodării;
- Numărul locuințelor dotate cu bucătărie este acceptabil (419, adică 81.5%, față de 78,4% în Țara Hațegului);
- Numărul locuințelor dotate cu baie este extrem de redus (248, adică 48,2%, față de 63,2% în Țara Hațegului)³³.

³¹<https://www.cjhunedoara.ro/documente/2022/Transport/3.%20Tarife%20transport%20public%20de%20persoane%20in%20judetul%20Hunedoara.pdf>

³² <https://www.mersulautobuzelor.ro/curse/hateg-caransebes>

³³ Cf. Tempo Online și Raport de cercetare..., *op. cit.*

Cu toate acestea, în 2017, situația infrastructurii edilitare din comună era următoarea³⁴:

În localitățile Hobita-Gradiste, Sarmizegetusa, Breazova există un sistem centralizat de alimentare cu apă. Lucrările realizate în cadrul acestui sistem, sunt:

- captare apă brută;
- stație de tratare;
- aducțiune;
- rezervoare 2x50 m.c pentru localitatea Hobita-Gradiste;
- rezervor 200 m.c. pentru localitățile Sarmizegetusa și Breazova;
- rețele distribuție în localitățile menționate.

Stația de tratare este cu reactivi coagulanți. Dezinfectarea apei se face cu hipoclorit.

Conductele de distribuție sunt realizate din PEHD, având diametrul între 63 mm. și 125 mm.

- Proiectul de investiții inițial, pentru care s-a obținut

Decizia de încadrare a APM Județul Hunedoara nr. 5606/27.09.2017, prevedea următoarele:

În zona amplasamentului stației de pompare SP 1 și SP 2, la predarea amplasamentului s-a constatat existența unor rețele de telecomunicații, rețele de distribuție apă potabilă, rețea aeriană electrică de joasă tensiune cu stâlpii aferenți rețelei), podete de acces din beton la gospodărie. Toate acestea sunt pozate între rigola drumului național DN 68 și limitele de proprietate.

Deoarece acest spațiu este foarte îngust, este foarte dificil de pozat o nouă conductă de refulare, pentru apă potabilă. De asemenea, nu pot fi respectate distanțele prevăzute de legislația în vigoare, de normativele de proiectare privind distanța între rețelele existente și conductă de apă proiectată.

Ca urmare a acestui fapt, s-a constatat necesitatea schimbării amplasamentului stației de pompare SP 1 și SP 2, pentru apă potabilă și implicit a conductelor de refulare conform noului amplasament.

Alimentarea cu apă a localităților Paucinești și Zeicani se realizează prin extinderea rețelei de distribuție existente, a localității Sarmizegetusa, prin realizarea următoarelor lucrări:

- camin racord (proiect existent, aprobat);
- aducțiune rețea distribuție Sarmizegetusa – stație pompare SP1 (parțial proiectată + proiect existent, aprobat);
- conductă refulare stație pompare SP1 – rezervor Paucinești (parțial proiectată + proiect existent aprobat);
- rezervor de înmagazinare 25 mc. localitatea Paucinești și stație rechlorinare (proiect existent, aprobat);
- rezervor de înmagazinare 25 m.c. localitatea Zeicani și stație rechlorinare (proiect existent, aprobat);
- rețea distribuție localitatea Paucinești (proiect existent, aprobat);
- conductă refulare stație pompare SP2 (proiect existent aprobat + parțial proiectată);
- rețea distribuție localitatea Zeicani (proiect existent);
- instalații electrice și de automatizare la stațiile de pompare și rezervoare

Proiectul își propune realizarea sistemului de alimentare cu apă centralizat și a sistemului de canalizare separativ, în localitățile Păucinești și Zeicani, comuna Sarmizegetusa, județul Hunedoara.; alimentarea cu apă se va realiza prin racord la rețeaua de alimentare cu apă a localității Sarmizegetusa – punctul de racord va fi situat în localitatea Sarmizegetusa, lângă DN 68.

Lucrări propuse:

Sistem de alimentare cu apă alcătuit din:

- Conductă de aducțiune se va executa din tuburi PEHD PE80 Dn 110 m în lungime L=1.928 m, de la punctul de racord la stațiile de pompare SP1 Păucinești și SP2 Zeicani;

Localitatea Păucinești:

- o Stație de pompare SP1, echipată cu (1A+1R) electropompe (Q=0,54 l/s, H=116 mCA)

³⁴ <http://www.anpm.ro/documents/21661/41036205/Memoriu+de+prezentare+++Pauc+Zeicani+com+Sarmizegetusa.pdf/8ab7a2d4-9c92-4383-bd1e-334e6c0bd59c>, documentație pentru modificarea Deciziei de încadrare APM Județul Hunedoara nr. 5606/27.09.2017, în baza CU emis de CJ Hunedoara cu nr. 211/26.08.2019.

- o Conducta de refulare se va executa din tuburi PEHD PE80 Dn 75+90 mm și lungimea L= 2.131 m, de la stația de pompare la rezervorul de înmagazinare;
- o Rezervor de înmagazinare, cilindric, se va realiza din plăci din oțel galvanizat, montat supratean, cu capacitatea V=25 mc (în rezervor se va face o reclinare cu hipoclorit);
- o Rețeaua de distribuție apă se va executa din țevi PEHD Dn 50+125 mm și lungimea L=3.544 m.

Localitatea Zeicani:

- o Stație de pompare SP2, echipată cu (1A+1R) electropompe (Q=0,41 l/s, H=134 mCA);
- o Conducta de refulare se va executa din tuburi PEHD PE80 Dn 75+90 mm și lungimea L= 2.131 m, de la stația de pompare la rezervorul de înmagazinare;
- o Rezervor de înmagazinare, cilindric, se va realiza din plăci din oțel galvanizat, montat supratean, cu capacitatea V=25 mc (în rezervor se va face o reclinare cu hipoclorit);
- o Rețeaua de distribuție apă se va executa din țevi PEHD Dn 50+125 mm și lungimea L=2.254 m.

Traversări de cursuri de apă:

- o Rețeaua de apă va intersecta cursuri de apă astfel:
 - 3 subtraversări pârâu necadastrat în localitatea Zeicani (rețea de distribuție);
 - 1 subtraversare pârâu necadastrat în localitatea Păucinești (rețea de distribuție);
 - 1 supratraversare pârâu Zlotina în localitatea Păucinești (rețea de distribuție);
 - 2 subtraversări pârâu necadastrat în localitatea Păucinești (rețea distribuție);
 - 1 subtraversare pârâu Riușor, în localitatea Sarmizegetusa (rețea de aducțiune).

Sistem centralizat de canalizare ape uzate alcătuit din:

- Rețea de canalizare, pentru localitățile Păucinești și Zeicani, comuna Sarmizegetusa, va fi de tip separativ, apele meteorice vor fi colectate prin rigole deschise cu descărcare în emisarii din zonă; lungimea totală a rețelei de canalizare va fi de L=10.660 m, executată după cum urmează:
 - o Tuburi din PVC – SN4 Dn 200+250 mm și lungimea L=10.272 m, cu funcționare gravitațională;
 - o Tuburi PEHD Dn 110 mm și lungimea L=388 m, cu funcționare sub presiune.

Traversări de cursuri de apă:

- o Rețeaua de canalizare va traversa cursuri de apă astfel:
 - 3 subtraversări pârâu necadastrat în localitatea Zeicani (rețea de distribuție);
 - 1 subtraversare pârâu necadastrat în localitatea Păucinești (rețea de distribuție);
 - 1 supratraversare pârâu Zlotina în localitatea Păucinești (rețea de distribuție);
 - 2 subtraversări pârâu necadastrat în localitatea Păucinești (rețea distribuție);

- Stații de pompare ape uzate:

stație de pompare	localizare			caracteristici pompe (1A+1R)	
	X	Y	Z	Q _g (mc/h)	H(mCA)
SP1	447259,25	324839,17	583,63	1,56	10-14
SP2	447463,13	324869,55	568,18	1,17	7-10
SP3	447747,67	324863,07	552,70	2,19	12-16
SP4	447379,88	324552,63	570,90	1,10	13-16

Apele uzate menajere colectate de rețeaua de canalizare de pe teritoriul localităților Păucinești și Zeicani, comuna Sarmizegetusa vor fi descărcate în rețeaua de canalizare a localității Sarmizegetusa, care descarcă apele uzate în rețeaua de canalizare a comunei Totești, care deșeușează în colectorul de canalizare Dn 400 mm existent pe strada Horea în localitatea Hațeg.

Nu se cunoaște stadiul implementării proiectului, datele de la Consiliul Județean și de la Primăria Comunei Sarmizegetusa fiind insuficiente.

Proiectele în curs sunt următoarele³⁵:

- Infrastructura edilitară:
 - Alimentare cu apă și canalizare în localitățile Păucinești și Zeicani, comuna Sarmizegetusa, județul Hunedoara (Beneficiar: Primăria Sarmizegetusa; Sursa finanțării: FONDURI NAȚIONALE; Valoarea totală a proiectului: 9.991.340 lei, Data finalizării: 31/12/2022);
 - Înființare canalizare în Hobița-Grădiște, Sarmizegetusa, Breazova, comuna Sarmizegetusa (Beneficiar: Primăria Sarmizegetusa; Sursa finanțării: FONDURI EUROPENE; Valoarea totală a proiectului: 4.539.000 lei, Data finalizării: 31/12/2022);
 - Achiziționare sistem de supraveghere video în Comuna Sarmizegetusa (Beneficiar: Primăria Sarmizegetusa; Localitate: Sarmizegetusa; Sursa finanțării: FONDURI EUROPENE; Valoarea totală a proiectului: 95.660 lei; Data finalizării: 31/12/2021).

Notăm importanța cercetării arheologice preventive pentru toate aceste lucrări de infrastructură.

2.2.6. Studiul proprietății asupra terenurilor

Un procent de cca 20% din teritoriul P.U.Z. este aferent proprietății publice sau private a UA.T Sarmizegetusa și Județului Hunedoara. Situația detaliată este prezentată și în Cap. 1.2.a, pentru parcelele care au generat P.U.Z. și în Planșa nr. U6, pentru restul teritoriului.

Se constată preocuparea istorică de includere în domeniul public a unor suprafețe însemnate din teritoriul sitului arheologic precum și la nord față de DN 68, în zona clădirilor publice reprezentative ale comunei, construite în perioada interbelică.

Este necesară continuarea acestei politici prin achiziționarea suprafețelor de teren necesare consolidării proprietății publice a sitului și, implicit, facilitării cercetărilor arheologice.

Restricțiile bugetare sugerează nevoia etapizării acestor achiziții; în Planșa U06 este prezentată o propunere de defalcare în trei mari etape a achizițiilor considerate necesare pe termen scurt, mediu și lung, elaborată de Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei.

³⁵ <https://recorder.ro/investitii/hunedoara/sarmizegetusa/>

2.2.7.1. Refieful

Carpații Meridionali, alcătuiți îndeosebi din roci dure (în principal șisturi cristaline), constituie sectorul cel mai masiv și cel mai înalt din Carpații Românești, practic, toate cele patru masive principale, care alcătuiesc acest sector carpatic, culminând la peste 2 500 m: Bucegi (Vf. Omu 2 505 m), Făgăraș (Vf. Moldoveanu 2 544 m, altitudinea maximă din România, Negoiu 2 535 m), Parâng (Vf. Parângu Mare 2 519 m) și Retezat (Vf. Peleaga 2 509 m).

Spre deosebire de celelalte două sectoare ale Carpaților Românești, acești munți au foarte puține depresiuni, practic, doar trei: Loviștea (axate pe râurile Olt și Loviștea), Petroșani (centrată pe cele două izvoare ale Jiului) și Hațeg. Deși cu altitudini relativ mari, Carpații Meridionali au adeseori culmile largi ca niște platforme etajate, netede sau ușor ondulate, cea mai joasă, aflată la circa 1 000 m altitudine, adăpostind așezări permanente, unele foarte vechi, precum cele din Munții Orăștiei (inclusiv cetățile dacice).

Regiunea situată în sud-vestul Transilvaniei, la contactul cu Banatul și Oltenia, este cunoscută în literatura geografică, istorică și etnografică sub denumirea de Țara Hațegului.

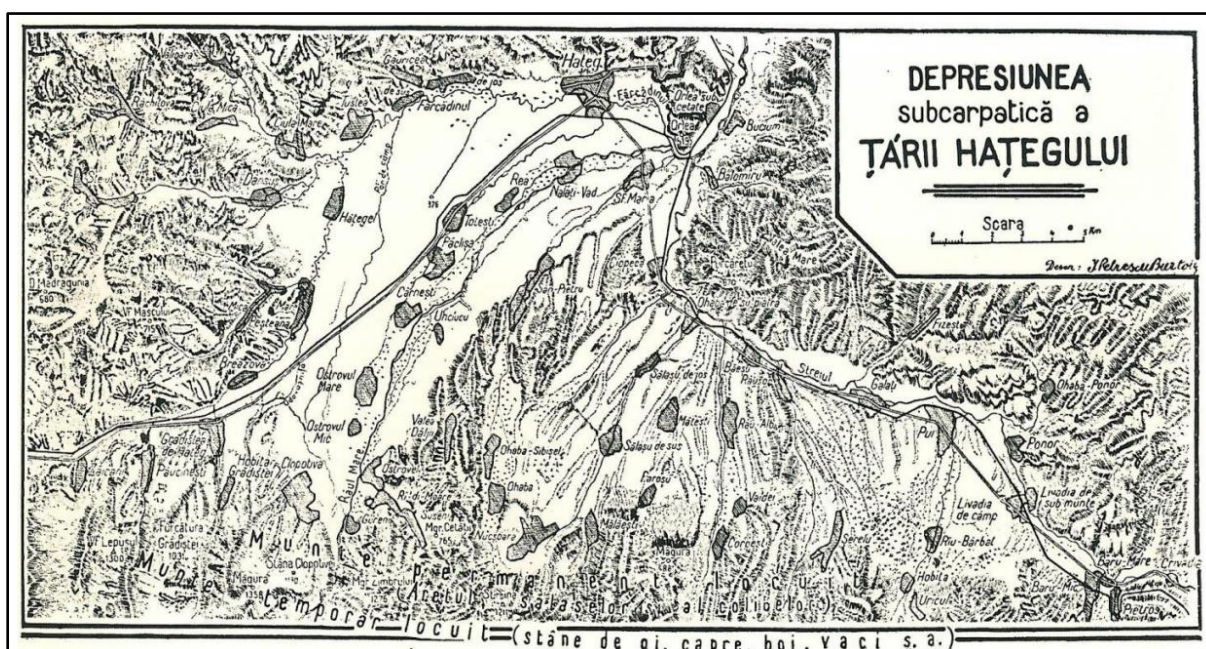

Figura 17. Schița cartografică a Țării Hațegului (Ion Conea, Clopotiva - un sat din Hațeg, București, Ed. Academiei Române, 2010 (1940).

Comuna Sarmizegetusa este amplasată la poalele masivului muntos Retezat, la sud și la poalele Munților Poiana Ruscăi, la nord. Are un relief deluros și este străbătută de râurile Valea Zeicani (Breazova), Zlotina, Valea Hobiței (Apa Mică). Satul este delimitat la Vest de Râul Mic și la Est de Râușor și Valea Colopotivei.

³⁶ Cap. 2.2.7.1-2.2.7.5 – după Peis. Alexandru Mexi, ist. Mihaela Iuliana CIORNEI, arh. Mihai Manolescu (I.N.P.), *Studiu de peisaj...*, op. cit. – extras. Alte surse sunt indicate special.

Cele cinci sate ale comunei Sarmizegetusa se află în depresiunea Hațegului, în secțiunile limitrofe munților Poiana Ruscă, respectiv munților Țarcu, ce aparțin grupei Retezat-Godeanu a Carpaților Meridionali (masivul Bloju, cunoscut și sub numele Pietrii-Petreanu).

Satele Sarmizegetusa și Breazova se situează la sud-est de munții Poiana Ruscă, în timp ce satele Zeicani și Hobița-Grădiște se află la nord de masivul Bloju, iar satul Păucinești are o poziție relativ echidistantă în depresiunea Hațeg în raport cu cele două unități montane limitrofe. Acestea din urmă sunt separate de Valea Bistrei.

Depresiunea Hațegului are aspect de golf depresionar, iar partea sa sudică, unde se află și comuna Sarmizegetusa, este caracterizată de prezența muncelilor. Pe raza satului Sarmizegetusa, se remarcă prezența unor ravene, situate pe versantul nord-estic al Văii Peștilor³⁷.

Satul Sarmizegetusa se află la cota de 300 m (în centrul localității), iar relieful din localitate este definit de pante line cu orientare predominantă N-S³⁸. Situl arheologic se află pe o pantă ușoară cu înclinație N-S, iar terenul peste care se suprapun zonele cu vestigii arheologice elevate prezintă mici denivelări apărute atât natural, cât și datorate unor vestigii arheologice acoperite de straturi superficiale de sol și care dau impresia unor mici movile.

2.2.7.2. Geologie, geomorfologie și soluri

Din punct de vedere geomorfologic, Depresiunea Hațegului reprezintă o zonă bine individualizată, înconjurată pe toate laturile de masive montane. Relieful este specific depresiunilor intramontane cu o suprafață aproape plană în centru, folosită pentru culturi agricole, înconjurată de suprafețe de racord ce fac legătura cu munții înconjurători.

Depresiunea Hațegului are atributele unei depresiuni intracarpate, cu aspect predominant deluros de câmpie intercalată și etajată. Individualizarea Depresiunii Hațegului se datorează mai ales caracterului tectonic, ceea ce determină forma triunghiulară, ușor alungită de la vest la est. Depresiunea Hațeg se remarcă prin marea extindere a suprafețelor joase, netede, înclinate de la sud spre nord. Acest șes, situat în totalitate pe malul stâng al Streiului are altitudinea cuprinsă între 300 m – la Subcetate și 500 m – la contactul cu zonele deluroase. Dealurile sunt joase, cu culmi netezite, de orientare sud-vest, nord-est³⁹.

Aspectul general al depresiunii este de amfiteatru, cu dispunerea reliefului în trei trepte concentrice cu o treaptă joasă, centrală – câmpia piemontană de terase – cu altitudini absolute de 300-500 m; o treaptă mijlocie – dealurile piemontane – cu altitudini absolute de 500-600 m; o treaptă înaltă – muncelii – la 600-850 m, dezvoltată pe formațiuni neozoice, care face trecerea către munte. Aceste trepte sunt uniform repartizate și alcătuiesc câteva subdiviziuni cu caractere și funcționalitate bine definite. UAT Sarmizegetusa se suprapune peste câmpia piemontană joasă de 325-450 m aflată în partea de vest a depresiunii, la vest de Râul Mare, fiind alcătuită din argestre vechi și foarte întinse.

³⁷ Pentru mai multe informații vezi: <http://arheologie.ulbsibiu.ro/publicatii/bibliotheca/chunedoara/cadru%20geografic.htm> și <https://www.geomorphology.ro/wp-content/uploads/2015/07/Revista-de-geomorfologie-nr.-4-5-2002-2003-p.-103-107.pdf>. Mulțumiri geogr. Miruna Andreea GĂMAN pentru informațiile furnizate cu privire la structura geografică și unitățile de relief. (n.a.).

³⁸ S.C Armani Proiect SRL. Deva, Memoriu general PUG Sarmizegetusa, 1999 (n.a.).

³⁹ Pentru mai multe informații vezi Universitatea din București, Unitatea de Administrare a Geoparcului Dinozaurilor Țara Hațegului, Planul de Management Al Parcului Natural Geoparcul Dinozaurilor Țara Hațegului. Prima formă a Planului de Management propusă spre avizare Agenției pentru Protecția Mediului Hunedoara, 2015, pp. 31-32 (n.a.).

Din punct de vedere geologic, Bazinul Hațeg în structura sa actuală este un bazin de tip „piggy-back” format prin afundarea fundamentului cristalin pre-Alpin și a cuverturii sale sedimentare în contextul șariajului Pânzei Getice și Supragetice peste Domeniul Danubian. Fundamentul depozitelor sedimentare din cele trei unități menționate este format în roci metamorfice de vârstă Proterozoic superior – Carbonifer mediu și sunt reprezentate în principal de gneise, micașturi, filite, șisturi sericito-cloritoase cu biotit, șisturi sericitografitoase, cuarțite, în care apar, cu dezvoltare locală, corpuri de amfibolite și călcare cristaline cu corpuri intruzive.

Structura geologică a zonei geografice în care se regăsește comuna Sarmizegetusa este constituită din unități cristalino-mezozoice aparținând Carpaților Meridionali, respectiv Munților Retezat și Poiana Ruscă. În depresiuni se află formațiuni sedimentar-paleogene și neogene, conglomerate și pietrișuri torențiale, iar sub pietrișuri: argile, marne și tufuri.

Pe raza comunei se regăsesc mai multe tipuri de sol, din care amintim: soluri aluvionare cu carbonați, cernoziomuri, levigate, soluri brune și brun-roșcate⁴⁰.

2.2.7.3. Climă și precipitații

În comuna Sarmizegetusa, clima este temperat continentală, în general blândă (umedă și moderată). Temperatura medie lunară este asemănătoare temperaturii medii anuale de 7.5°C, valorile cele mai scăzute înregistrându-se în luna ianuarie iar cele mai ridicate în luna iulie.

Conform datelor înregistrate la stația meteorologică Paclisa, situată în partea centrală a câmpiei piemontane joase, la 381 m altitudine absolută, temperatura medie multianuală (calculată pentru perioada 1950-1990) este de 8,5°C. În raport cu aceasta și calculele pe același interval, valorile medii ale lunilor de iarnă oscilează între +0,6°C în februarie și -2,6°C în ianuarie, luna cea mai rece a anului, pentru că în decembrie, media sa fie de -0,4°C⁴¹.

Primul îngheț de toamnă apare la 15 noiembrie, iar ultimul îngheț de primăvară, la 1 martie. Numărul zilelor fără îngheț se înscrie în intervalul 220-250 anual. Pentru câmpia piemontană, prima zi cu temperaturi medii de peste 5°C apare, în medie, la 21 martie, iar ultima pe 25 octombrie, rezultând un interval favorabil vegetației, de 218 zile, similar cu cel din zona subcarpatică, la altitudini de 400-500 m. Numărul zilelor cu temperaturi mai mari de 10°C este ridicat și anume de 155 de zile cuprinse în intervalul 28 aprilie – 1 octombrie. Frecvente sunt în anotimpul rece, inversiunile de temperatură care determină apariția înghețurilor timpurii – toamna, sau târzii – primăvara și amplitudini termice accentuate (20-21°C în depresiune).

Numărul mediu al zilelor cu cer înnoțat este sub 120 în zona depresionară, între 120-150 în zona muntoasă mijlocie și între 150-170 în zona muntoasă înaltă. Cele mai multe zile cu cer înnoțat se înregistrează în ianuarie și iulie. Durata de strălucire a soarelui este de circa 2000 ore/an în zona depresionară.

⁴⁰ Pentru mai multe detalii vezi: S.C Armani Proiect SRL. Deva, *Memoriu general PUG Sarmizegetusa*, 1999. și Universitatea din București, *op. cit.*, pp. 37-38. (n.a.).

⁴¹ Studiu privind cadrul natural și antropic existent în Țara Hațegului, f.a., f.d., <https://www.creeaza.com/referate/geografie/STUDIU-PRIVIND-CADRUL-NATURAL-856.php>.

Cantitatea medie anuală de precipitații în câmpia piemontană joasă, volumul precipitațiilor este sub 600 l/mp, mai scăzut în sectorul nordic, la Hateg (325 m altitudine), cu o medie multianuală de abia 535 mm, asemănătoare câmpiilor, și ușor mai ridicată în partea centrală, la Paclisa (381 m altitudine), cu 583 mm media anuală (calculată în perioada 1975-1990). Sectoarele sud-estic și vestic ale depresiunii, datorită altitudinii ceva mai mari, beneficiază de precipitații superioare cantitativ: 720 mm la Sarmizegetusa (altitudine 500 m).

Zăpada cade, în medie, 75-80 zile pe an, în arealul depresionar numărul zilelor cu ninsoare scade la 25-30, unde zăpada persistă 55-60 de zile.

În depresiune, ca și pe culmile munților, frecvența cea mai mare o au vânturile din sectoarele vestic și sud-vestic. Vântul de vest, dominant în toate anotimpurile (cu frecvențe cuprinse între 14% primăvara și 10% iarna), poartă local numele „Bistra”, de la culoarul prin care se canalizează dinspre Banat. Este un vânt umed vara, relativ secetos și rece în timpul iernii și înregistrează frecvența maximă în aprilie. Componenta sud-vestică, a doua ca frecvență medie anuală (7,5%) și cea estică (6,5%), a treia ca importanță, marchează rolul configurației regionale a reliefului în dirijarea circulației aerului.

Ponderea mare a calmului atmosferic, 58% media anuală, reflectă rolul de paravan protector pe care îl îndeplinesc munții din jurul depresiunii, în toate anotimpurile, dar mai ales iarna, când frecvența calmului atinge 65%, favorizând instalarea inversiunilor termice, cu efecte negative. Vitezele medii ale vânturilor au valori moderate, cele mai scăzute înregistrându-se vara și la începutul toamnei, când se mențin la sub 3 m/s.

2.2.7.4. Hidrografie

Localitatea Sarmizegetusa prezintă o rețea hidrografică bine dezvoltată, principalul curs de apă fiind reprezentat de râul Breazova (anterior denumit Valea Zeicanilor), având ca principalii afluenți pâraiele: Râușor (în satul Sarmizegetusa) și Zlotina (în satul Păucinești). Dintre acestea, pâraul Râușor (Valea Hobiței, Apa Mică), parțial regularizat, este tangent, la vest, cu situl arheologic *intramuros*.

Zona în care este amplasat orașul roman apare, în reprezentările cartografice de secole XVIII-XIX, a fi traversată de fire de apă, probabil canalizate. Este importantă corelarea rețelei hidrografice cu cea, istorică, a aducțiunilor romane și, posibil, medievale și moderne.

2.2.7.5. Vegetație

În conformitate cu *Studiul de peisaj* care fundamentează P.U.Z.⁴², pe teritoriul UAT comuna Sarmizegetusa, vegetația este reprezentată de specii caracteristice pentru subetajul pădurilor de gorun (*Quercus petraea*) și subetajul pădurilor de fag (*Fagus sylvatica*) și fag cu rășinoase.

În teritoriul comunei, predomină pădurile de păduri de foioase și de amestec, cu funcție de protecție (a apelor, a solului), cu funcție de recreere, pentru rezervații de semințe, de ocrotire a genofondului și a ecofondului forestier (60%), iar cele de producție reprezintă 40%.

Principalele zone împădurite se află pe pantele munților aflați la nord și sud de satul Sarmizegetusa, în timp ce, la est și vest, localitatea este înconjurată de terenuri agricole, pășiști și pășuni.

⁴² Peis. Alexandru Mexi, ist. Mihaela Iuliana CIORNEI, arh. Mihai Manolescu (Institutul Național al Patrimoniului), *Studiu de peisaj necesar elaborării PUZCP pentru obiectivul de investiții Conservare, restaurare a monumentelor din cadrul sitului arheologic Ulpia Traiana Sarmizegetusa, comuna Sarmizegetusa, jud. Hunedoara, 2022.*

Trebuie menționat că în habitatele pădurilor de amestec din comună sunt prezente și exemplare de zâmbbru (*Pinus cembra*), specie ocrotită prin Legea 462/2001 pentru aprobarea Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 236/2000 privind regimul ariilor naturale protejate, conservarea habitatelor naturale, a florei și faunei sălbatice, cu modificările și completările ulterioare. Nu au fost însă descoperite exemplare de zâmbbru în zonele cu patrimoniu arheologic elevat, implicit nici în imediata vecinătate a Amfiteatrului.

Intervențiile antropice în cadrul natural-vegetal sunt reprezentate în mod particular de terenuri agricole și livezi; peste 59% din suprafața comunei fiind reprezentată de terenuri cultivate, plantații pomicole, grădini de legume etc.

Vegetația arboricolă din afara fondului forestier este formată atât din arbori apăruți spontan (neplantați), cât și din arbori plantați. În ceea ce privește arborii spontani, predomină specii indigene caracteristice zonei și nivelului de vegetație: fag (*Fagus sylvatica*), molid (*Picea abies*), ulm (*Ulmus montana*), paltin de munte (*Acer pseudoplatanus*), gorun (*Quercus petraea*), stejar (*Quercus robur*) jugastru (*Acer campestre*) etc.²⁴ În ceea ce privește arborii plantați, se remarcă în mod particular specii pomicole precum mărul (*Malus sp.*), prunul (*Prunus domestica*), nucul (*Juglans regia*), precum și exemplare „ornamentale” izolate, aflate, de regulă, numai în curți private: brad alb (*Abies alba*), magnolie (*Magnolia sp.*), tuia (speciile *Thuja occidentalis* și *Thuja orientalis*).

În localitatea Sarmizegetusa nu au fost identificate aliniamente de arbori, excepție făcând aliniamentul plantat de nuci (*Juglans regia*) aflat de-a lungul „drumului Imperial”. În zona cu patrimoniu arheologic elevat și în vecinătate au fost identificate unele plantații pomicole și câțiva arbori apăruți spontan.

2.2.8. Riscuri naturale și antropice

2.2.8.1. Încadrarea teritoriului studiat în zonele de risc

În conformitate cu Legea nr. 575 din 22 octombrie 2001 privind aprobarea Planului de amenajare a teritoriului național - Secțiunea a V-a - Zone de risc natural, zonele de risc natural sunt „arealele delimitate geografic, în interiorul cărora există un potențial de producere a unor fenomene naturale distructive, care pot afecta populația, activitățile umane, mediul natural și cel construit și pot produce pagube și victime umane” (Art. 2, alin.1).

Fac obiectul legii „zonele de risc natural cauzat de cutremure de pământ, inundații și alunecări de teren. Zonele de risc cauzate de alte fenomene naturale se supun reglementărilor specifice” (Art. 2, alin. 2).

- În conformitate cu anexa nr. 1 al Legii, zona studiată se încadrează în zona cu Intensitatea seismică pe scara MSK este cu o perioada de revenire de cca 100 ani. (cf. SR 11100/1-92);
- În conformitate cu anexa nr. 4a, zona nu se încadrează în categoria zonelor cu potențial de producere a inundațiilor;
- În conformitate cu anexa nr. 6, zona nu se încadrează în categoria de zone cu potențial de producere a alunecărilor de teren.
- Încadrarea teritoriului administrativ în zonă de risc scăzut la inundații și la alunecări de teren este stabilită și prin P.A.T.J. Hunedoara ⁴³.

⁴³ [https://www.cjhunedoara.ro/documente/PATJ%20pus%20in%202016/Vol.%202%20-%20Partea%20II%20-%20Diagnostic%20prospectiv%20&%20general%20\(Piese%20scrise\).pdf](https://www.cjhunedoara.ro/documente/PATJ%20pus%20in%202016/Vol.%202%20-%20Partea%20II%20-%20Diagnostic%20prospectiv%20&%20general%20(Piese%20scrise).pdf).

2.2.8.2. Alte riscuri naturale

Amenajamentul pastoral pentru pajiștile proprietarilor și/sau deținătorilor legali al Comunei Sarmizegetusa (2022)⁴⁴ arată mai multe riscuri specifice:

Capacitatea de producție a pasunilor ce aparțin UAT SARMIZEGETUSA sunt afectate de următoarele procese de degradare:

a) EROZIUNEA DE SUPRAFATA afectează 1.637,18 Ha – 77,23 % din perimetru, fiind determinată de pantă. Eroziunea de suprafață slabă prin apă ocupă o suprafață de 21,15 Ha – 1,00 %, moderată prin apă ocupă o suprafață de 831,10 Ha – 39,21 %, cea puternică 449,37 Ha – 21,20 %, foarte puternică 293,19 Ha – 13,83 % iar cea excesivă 42,37 Ha – 2,00 %.

Lucrările ameliorative care se impun, se diferențiază în funcție de intensitatea procesului de degradare după cum urmează :

- *Lucrări agrotehnice antierozionale* - pentru prevenirea și stăvilirea procesului de eroziune, care sunt recomandate pe solurile erodate moderat și puternic.
- *Lucrări antierozionale complexe* - care se recomandă pentru terenurile foarte puternic afectate de eroziune, precum și pe solurile tinere slab evaluate.
- *Plantarea cu esențe silvice* - se recomandă pe terenurile cu soluri erodate excesiv.

b) EROZIUNEA DE ADANCIME - reprezentate prin ravene și torenți. Terenurile afectate de acest proces de degradare se recomandă să fie plantate cu esențe silvice, iar pe fundul organismelor torențiale se vor executa lucrări de consolidare, praguri și baraje.

c) EXCESUL DE UMIDITATE - afectează 418,15 Ha – 19,73 % din perimetrul studiat. În funcție de originea excesului de umiditate s-au diferențiat :

1. Soluri cu exces de umiditate din precipitații și scurgeri laterale

Excesul de umiditate provenit din precipitații și scurgeri laterale afectează 269,22 Ha – 12,70 %.

Stagnarea apei este favorizată de relieful microdepresionar.

Terenurile afectate de stagnoglezare slabă ocupă o suprafață de 139,51 Ha – 6,58 %, stagnoglezarea moderată afectează 105,98 Ha reprezentând 5,00 % și puternică afectează 23,73 Ha reprezentând 1,12 % din perimetrul studiat.

Lucrările agrotehnice pentru prevenirea avansării procesului de stagnoglezare se impun pe suprafața de 245,49 Ha – 11,58 %, are învelișul de sol afectat de procese de stagnoglezare slabă .

Terenurile cu soluri puternic afectate de procesele de stagnoglezare, care necesită lucrări de desecare, ocupă o suprafață de 23,73 Ha – 1,12 %.

2. Soluri cu exces de umiditate de natura freatică

Excesul de umiditate de natură freatică afectează 148,93 Ha - 7,03 %.

Terenurile afectate de gleizarea slabă ocupă o suprafață de 102,12 Ha – 4,82 % ,gleizarea moderată ocupă o suprafață de 26,06 Ha – 1,23 % și gleizarea puternică afectează 20,75 Ha reprezentând 0,98 % perimetrul studiat

Lucrările agrotehnice pentru prevenirea avansării procesului de gleizare se impun pe suprafața de 128,18 Ha – 6,05 %, are învelișul de sol afectat de procese de gleizare slabă și moderată .

Terenurile cu soluri puternic afectate de procesele de gleizare, care necesită lucrări de desecare , ocupă o suprafață de 20,75 Ha – 0,98 %.

d) REACTIA SOLULUI

În cadrul teritoriului studiat suprafața ocupată de soluri cu reacție acidă, care necesită lucrări de corectare a reacției acide este de 1.814,45 Ha – 85,59 %

Folosirea îngrășămintelor cu reacție fiziologică alcalină, pentru a nu favoriza procesul de acidifiere, se impune pe o suprafață de 633,51 Ha – 14,41 % care are învelișul de sol cu reacție slab acidă.

e) GROSIMEA REDUSA A STRATULUI FIZIOLOGIC UTIL

volum edafic util excesiv de mic (US: 1 cu o suprafață de 42,37 Ha – 2,00 %).

volum edafic util foarte mic (US: 5,8, 16, 26, 27, 28, 29 cu o suprafață 772,17 Ha – 36,43 %).

volum edafic util mic (US: 2, 3, 4, 14, 24, 25. cu o suprafață de 604,55 Ha – 28,52 %).

f) PANTA TERENULUI - afectează calitatea solurilor situate în zona de dealuri și pe frunțile de terasă .

⁴⁴ Anexat Deciziei de încadrare A.N.P.M. nr. 8/27.01.2022 – vezi https://www.anpm.ro/documents/21661/68951343/Decizia+finala+Sarmizegetusa+-+Amenajament+pastoral_.pdf/df162828-346a-4eab-8e1b-e8c508d75994

2.2.8.3. Condiții geotehnice și de fundare

Conform *Studiului geotehnic – Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa, Județul Hunedoara* (2022)⁴⁵:

- Alcătuirea geologică este complexă, alcătuită din unități cristaline-mezozoice aparținând Carpaților Meridionali și Banatului și din unități sedimentaro-vulcanice ce alcătuiesc Carpații Apuseni de Sud. Ele se îmbină în jurul Culuarului tectonic al Mureșului. Unitatea structurală individualizată a Carpaților Meridionali este Pânză Getica din cadrul căreia fac parte și Munții Poiana Ruscă. Pânză Getica este construită dominant din șisturi cristaline, în care se află migmatite, pegmatite, amfilolite, calcare și dolomite cristaline; peste formațiunea cristalină sunt petece de sedimentări jurasice și cretacice, calcare, microconglomerate și gresii.
- Terenul este reprezentat de o suprafață relativ plană, cu ușoare denivelări naturale.
- În forajul executat, pânza de apă freatică nu a fost interceptată.
- La data efectuării lucrărilor de teren (iulie 2022) stabilitatea era asigurată.
- Climatul de tip continental moderat al zonei impune, conform STAS 6054/77, coborârea tălpii fundației sub adâncimea maximă de îngheț. Pentru amplasamentul studiat aceasta este de ~ 0.80 – 0.90 m;
- În conformitate cu reglementările tehnice „Cod de proiectare seismică – Partea 1 – Prevederi de proiectare pentru clădiri” indicativ P100-1/2013, zonarea accelerației terenului pentru proiectare, pentru evenimente seismice având intervalul mediu de recurență IMR = 225 de ani și 20% probabilitatea de depășire în 50 de ani, zona studiată are coeficientul ag egal cu 0.10 g;
- Perioada de control (colț) T_c a spectrului de răspuns reprezintă granița dintre zona (palierul) de valori maxime în spectrul de accelerații absolute și zona (palierul) de valori max. în spectrul de viteze relative și se exprimă în secunde. Pentru zona studiată este: T_c (perioada de colț) egală cu 0.7 sec.
- Studiul recomandă următoarele adâncimi de fundare pentru zona arheologică:
 - Adâncime de fundare > de 1,40 m (față de cota terenului natural).
 - Stratul bun de fundare este stratul de pietriș prăfos cu nisip (3) interceptat pe adâncimea forajului.
 - Utilizând presiunea convențională de calcul pentru estimarea portanței terenului de fundare, presiunea convențională p_{conv} [kPa] pentru stratul de fundare cu pietriș prăfos cu nisip (3), s-a stabilit conform NP 112/2014 pentru fundații continue având lățimea tălpii $B = 1.00$ m și adâncimea de fundare față de nivelul terenului sistematizat de $D_f = 2.00$ m, ca fiind de 320 kPa. Pentru oricare alte dimensiuni ale lățimii fundației și altă adâncime de încastrare se impune aplicarea corecțiilor metodologice de calcul prescrise de NP112/2014, punctul B.2.
 - Proiectantul de specialitate va stabili adâncimea definitivă de fundare, în funcție de necesitățile constructive.
 - Pentru efectuarea calculului terenului de fundare, la starea limită de capacitate portantă, se vor avea în vedere valorile caracteristicilor geotehnice pentru pământurile interceptate și redactate în fișa de foraj anexată Studiului citat.

⁴⁵ Ing. geolog Amer-Mihai GHBECH (S.C. GEOGAM TEST & DRILL S.R.L.), *Studiu geotehnic nr. 243/2022 – Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa, Județul Hunedoara*, beneficiar Consiliul Județean Hunedoara, 2022.

2.2.9. Studiul geografic și peisagistic⁴⁶

2.2.9.1. Organizarea teritoriului

Intravilanul și extravilanul localității păstrează în bună parte urme ale fortificațiilor, drumurilor antice și ale împărțirii romane a teritoriului (centuratio).

Pe de o parte, limitele fortificației antice se pot identifica în teren, în mod particular în extravilan, atât prin elemente liniare de microrelief și masive arbustive spontane care se suprapun peste urmele zidurilor antice, cât și prin orientarea terenurilor agricole și modul de cultivare a acestora (plantații pomicole și culturi agricole de mici dimensiuni și cu orientare predominant E-V în zona intramuros și culturi agricole pe suprafețe mari și cu orientare predominant N-S în zona extramuros).

În teritoriul intravilan, cu mici excepții, urmele fortificației antice nu se disting. Prin analiza și suprapunerea imaginilor LiDAR și a ortofotoplanurilor, a planurilor istorice ale localității, se pot însă observa cu ușurință limitele fortificației romane. Organizarea terenurilor agricole din zona extramuros, păstrează organizarea antică romană (centuriatio).

Pe de altă parte, în teren se pot observa și urmele vechilor drumuri romane. Unul dintre acestea, respectiv Cardo Maximus se suprapune în prezent peste drumul de acces în situl arheologic și forul roman, extensia sa către nord prin strada Râușor și drumul agricol de peste linia de cale ferată și, totodată, prin extensia sa către sud, prin mai multe tipuri de urme (linii de hotar, masive liniare de vegetație spontană). Un altul este reprezentat de Decumanus Maximus care se suprapune peste un drum sătesc și un drum agricol care separă mai multe parcele de teren. Nu în ultimul rând, Drumul Imperial există și este vizibil și astăzi sub forma unui drum agricol aflat la nord de zidurile cetății antice, dublat în mai multe zone de plantații de arbori (în mod special de nuci).

2.2.9.2. Relația dintre zona studiată și peisaj; percepția asupra sitului

Limitele zonei de studiu sunt greu perceptibile în teren, aceasta pierzându-se, în general, în peisajul natural și antropic înconjurător. Limite vizibile se află în zona de nord, în punctele de tangență cu DN68, în câteva puncte din zona de sud, acolo unde sunt vizibile urmele fortificației romane și, parțial, în zona de vest, acolo unde limita zonei studiate fie este vizibilă prin elemente de microrelief, fie se suprapune peste drumul actual.

Din punct de vedere al percepției zonei studiate și al relațiilor de (co)vizibilitate între componentele din interiorul acesteia și între zona studiată și peisajul înconjurător se remarcă următoarele:

1. În interiorul zonei studiate se disting trei categorii de spații: (1) zone cu patrimoniu arheologic elevat; (2) parcele construite; (3) zone plantate (curți private îngrădite, plantații pomicole, terenuri agricole de dimensiuni diferite – plantații pomicole și culturi agricole de mici dimensiuni și cu orientare E-V, predominant în zona intramuros, și culturi agricole pe suprafețe mari și cu orientare N-S, predominant în zona extramuros).
2. Din vasta suprafață cu vestigii arheologice reperate și/sau cel mai bine percepute sunt zona Amfiteatrului, zona templului zeului Silvanus (în mod deosebit datorită coloanei restaurate prin tehnica anastilozei) și zona palatului Augustalilor din interiorul fortificației romane. În perioada de vegetație, o mare parte din vestigiile arheologice elevate sunt aproape imperceptibile din cauza frunzișului arborilor și arbuștilor și din cauza culturilor agricole cu plante de dimensiuni mari (ex. porumb) de pe terenurile agricole care fragmentează zona studiată.

⁴⁶ Peis. Alexandru Mexi, ist. Mihaela Iuliana CIORNEI, arh. Mihai Manolescu (I.N.P.), *Studiu de peisaj...*, op. cit. – extras. Alte surse sunt indicate special.

3. Relieful și topografia au avut un important rol strategic în ceea ce privește alegerea locului pentru construcția și apărarea orașului antic roman. Această legătură între zona intramuros, zona templelor și a Amfiteatrului, a necropolelor (mai ales a celei de est) ș.a. și peisajul înconjurător a fost immortalizată în mai multe imagini de epocă și este vizibilă și astăzi grație unor relații de (co)vizibilitate păstrate în teritoriu. Astfel, din interiorul zonei studiate se deschid mai multe perspective ample către sat (localitate cu case mici și cu un regim de înălțime a construcțiilor relativ uniform; în general P sau P+1), dar mai cu seamă către peisajul montan din imediata vecinătate. Dintre cele mai importante perspective valoroase trebuie amintite cele care se deschid către culmile munților aflați la sud și nord de orașul antic, acestea fiind definitorii pentru un peisaj cultural „în scară” în care prima treaptă vizibilă/perceptibilă este cea a vestigiilor antice, a doua este cea a satului, iar a treia este cea a peisajului montan care înconjoară întreaga localitate. Din exterior, cea mai vizibilă zonă este cea a Amfiteatrului, restul sitului arheologic fiind descoperit pe parcurs. Grație elementelor de microrelief și a masivelor de vegetație spontane, fragmente din limitele fortificației antice pot fi observate de la o oarecare distanță.
4. Totodată, trebuie amintită și perspectiva nefavorabilă către un ansamblu hotelier disproporționat, amplasat într-o zonă cu potențial arheologic și în directă legătură vizuală cu unele dintre cele mai valoroase vestigii antice romane.

2.2.9.3. Caracteristici peisagere

Ca urmare a rezultatelor analizei diferitelor scări ale peisajului, ale organizării teritoriului, relației între vestigiile romane, locuirea actuală, topografie și vegetație și, nu în ultimul rând, a percepției asupra spațiului și a relațiilor de (co)vizibilitate în teren, se poate conchide că întreg teritoriul cuprinzând atât zona studiată, cât și spațiul înconjurător, este caracteristic unui peisaj cultural „în scară”. Acesta este format dintr-o primă treaptă a vestigiilor arheologice elevate și a urmelor romane în teren (centuriația, tipul de organizare a parcelelor în interiorul și în afara fortificației antice, elementele liniare care marchează zidurile orașului roman, spolia etc.), dintr-o a doua cuprinzând satul contemporan și caracteristicile sale (țesut, materiale de construcție, regim de înălțime etc.), și dintr-o a treia treaptă formată din topografie (privită atât din perspectivă istorică – militar/strategică –, cât și din perspectivă actuală și a relațiilor vizuale în teritoriu) și peisaj natural înconjurător.

2.2.9.4. Componente valoroase de peisaj

Dintre cele mai valoroase componente ale acestui peisaj cultural trebuie amintite, pe lângă vestigiile antice elevate și/sau relevate: centuriația, elementele liniare (microrelief și masive arbustive) care marchează zidurile orașului roman, drumurile antice (Decumanus Maximus, Cardo Maximus, Drumul Imperial, drumuri secundare aflate la de jur-împrejurul fortificației, dar mai cu seamă spre est) vizibile în teritoriu fie prin suprapunerea peste trasee actuale (drumuri pavate și/sau agricole) și prin dublarea cu plantații de arbori (în mod particular de nuci), perspectivele ample deschise către relieful montan care înconjoară orașul antic.

Acest peisaj cultural „în scară” prezintă însă câteva puncte slabe, cele mai importante fiind fragmentarea teritoriului (mai ales în zona cu vestigii arheologice elevate/sitului vizitabil) și, în consecință, percepția greoaie asupra zonei intramuros și a vecinătăților sale și construcțiile recente, agabaritice, aflate la est de aparatul de intrare în situl arheologic, respectiv la intrarea în localitate. Alte probleme importante sunt tehnicile agresive de prelucrare/cultivare a terenurilor, utilizarea materialului litic în construcții noi, managementul sitului arheologic și lipsa unei infrastructuri adecvate pentru vizitare.

Figura 18. Cadrul peisager al sitului arheologic Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa (relații de covizibilitate) – extras din piesele desenate ale Studiului de peisaj.

2.2.9.5. Infrastructura de vizitare a sitului

Situl arheologic nu beneficiază de un traseu de vizitare prestabilit și nici de elemente de direcționare (signalistică) sau de amenajări adaptate vizitării unui sit arheologic precum cel de la Sarmizegetusa. Alăturarea zonelor cu vestigii arheologice elevate de numeroase terenuri-proprietate privată, majoritatea cultivate, fac imposibilă percepția coloniei ca un tot unitar, lăsând impresia unor fragmente aleatorii, risipite în peisaj și necorelate între ele. Totodată, în interiorul zonei vizitabile situl este fragmentat și prost semnalizat. Ca urmare a acestui fapt, vizitatorii nu au o imagine clară asupra dimensiunii și/sau a țesutului urban al vechii colonii romane.

Accesul principal, unicul pentru vizitatorii sitului, se realizează dinspre DN 68. Accese secundare, folosite în mod special de localnici, se deschid de pe drumurile agricole ce traversează situl arheologic și chiar din unele curți private care se suprapun peste zonele cu patrimoniu arheologic reperat sau sunt tangente la acesta.

Situl arheologic beneficiază de foarte puține elemente de mobilier urban, reprezentate în mod special de coșuri de gunoi, a căror stare de conservare este precară. Majoritatea coșurilor se regăsesc în zona Amfiteatrului. Atât în zona Amfiteatrului, cât și în cea a Forului sunt instalate toalete ecologice. Nu există locuri de ședere amenajate nicăieri în zonele cu acces pentru vizitatori.

Signalistica sitului arheologic este reprezentată de panouri ce fac referire la zona turistică a localității, HoReCa, istoria și importanța coloniei Ulpia Traiana Sarmizegetusa, momentul descoperirii fiecărui vestigiu și ce reprezintă acesta etc. De asemenea, pentru a face a informațiile prezentate să fie mai simplu de conspectat și pentru ca vizitatorul să-și creeze o oarecare imagine asupra modului în care vestigiile ar fi putut să arate, s-au instalat panouri cu reprezentări grafice 3D ce reprezintă posibile reconstrucții ale clădirilor.

Signalistica pentru traseul de vizitare lipsește. Există panouri care îndrumă spre anumite zone ale sitului arheologic sau pe care apare numele unui vestigiu care se află în imediata vecinătate a panoului, însă poziționarea lor nu este corespunzătoare. Mai clar semnalizate sunt drumurile către un anumit punct comercial aflat în apropierea sitului. De asemenea, partea din situl arheologic deschis vizitării și tangent la DN68 prezintă numeroase steaguri indicatoare cu inscripția „Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa”. Aceste din urmă elemente de signalistică sunt vizibile de la distanță, atât din interiorul, cât și din exteriorul sitului arheologic.

Din punct de vedere al promovării turistice, în localitatea Sarmizegetusa nu există un centru de vizitare destinat sitului arheologic. Informații pot fi aflate de la cabina de bilete de la intrarea în situl arheologic sau de la Muzeul de Arheologie Sarmizegetusa. În unele centre sau obiective turistice din zona Hațegului și din județul Hunedoara există pliante pe care sunt semnalate diverse zone de interes, majoritatea dintre acestea incluzând și situl arheologic Ulpia Traiana Sarmizegetusa.

2.2.9.6. Recomandări pentru P.U.Z.

Pe termen scurt, până la elaborarea unor proiecte de conservare-restaurare, se recomandă protejarea, prin regulamente de urbanism și prin intervenții minimale de conservare:

- a acelor relații de (co)vizibilitate între vestigiile arheologice-satul contemporan-peisajul natural înconjurător;
- a fondului construit de pe cele trei trepte ale peisajului, în mod special de pe prima și a doua treaptă, respectiv din zona cu patrimoniu arheologic și terenuri agricole și din zona construită a satului (actualul teritoriu intravilan).
- a elementelor liniare care marchează limitele fortificației romane;
- a drumurilor antice și a plantațiilor care le marchează în prezent în teritoriu;
- a centuriației, respectiv a formei, orientării și dimensiunii parcelelor agricole din afara fortificației romane;
- a formei, orientării, dimensiunii și tipului de prelucrare (tradițională/minim invazivă) a terenurilor agricole din interiorul fortificației romane;
- limitarea construcțiilor în interiorul zonei studiate.

Excepție pot face acele construcții de protecție a patrimoniului arheologic, construcții necesare pentru o bună promovare și vizitare a sitului (ex. muzeu al sitului, centru de interpretare, toalete), cu condiția protejării vestigiilor din subteran și a conservării perspectivelor caracteristice atât în interiorul zonei studiate, cât și a celor către și dinspre aceasta.

Pentru orice intervenție (inclusiv schimbarea destinației unor terenuri agricole în zone construibile, construcții sezoniere, intervenții non/slab invazive, plantări/defrișări etc.) în zona de studiu și în vecinătățile ei (perimetrul zonei „buffer”) se vor obține avizele/acordurile Ministerului Culturii sau, după caz, ale serviciilor sale deconcentrate, precum și, după caz, ale instituțiilor de protecția mediului, pădurilor, plantațiilor pomicole, agriculturii.

În vederea valorificării patrimoniului construit și a elementelor de peisaj cultural din interiorul actualei zone de studiu se recomandă elaborarea unui masterplan dezvoltat prin planuri anuale și multianuale de cercetare, conservare, restaurare, intervenții de punere în valoare (ex. lapidarii, defrișări/plantații, organizare trasee de vizitare, amplasare mobilier și panouri informative, landart etc.), promovare și, inclusiv, de achiziționare de terenuri aflate în proprietate privată. Prin achiziția de terenuri și prin întregirea unei părți cât mai mari din situl roman se poate formula o viziune unitară de dezvoltare și se pot elabora proiecte de conservare, restaurare și punere în valoare similare a peisajului, asigurându-se astfel atât o bună prezervare a patrimoniului arheologic și o coagulare a sa într-un peisaj unitar, cât și o bună punere în valoare și promovare a acestuia în rândul mai multor categorii de public (specializat și nespecializat).

2.2.10. Potențialul turistic al sitului arheologic

După informațiile preluate în media, „Ulpia Traiana Sarmizegetusa a devenit în 2018 cea mai vizitată așezare istorică administrată de Consiliul Județean Hunedoara. De la începutul anului, a primit peste 85.000 de turiști, în timp ce în 2017, numărul lor a fost de 63.296, iar în 2016 de 53.895 de vizitatori”⁴⁷.

Evoluția numărului de vizitatori, din 2014 în 2018, arată o creștere până aproape de pragul de 100.000 vizitatori pe an (2017), urmată de o scădere pricinuită, probabil, de contextul epidemic. Presupunem că numărul de vizitatori actual, pe an, a regăsit valorile anterioare și că acțiunile de promovare legate de noul statut, de propunere UNESCO, vor contribui la creșterea numărului acestora.

Este de menționat că Muzeul de la Sarmizegetusa, împreună cu Biserica de la Densuș, reprezintă singurele două muzee ale Țării Hațegului; numărul de vizitatori raportat în sistemul de statistică este prezentat în *Raportul de cercetare „Strategii de dezvoltare rurală durabilă în Țara Hațegului”* (2019)⁴⁸.

Tabelul 3.14.

Evoluția numărului de muzee și a vizitatorilor acestora, în Țara Hațegului, 2014-2018

Localitatea	2014		2015		2016		2017		2018	
	Nr.	Vizit.	Nr.	Vizit.	Nr.	Vizit.	Nr.	Vizit.	Nr.	Vizit.
Densuș	1	480	1	530	1	588	1	560	1	622
Sarmizegetusa	1	55182	1	62197	1	51624	1	93320	1	58254
Țara Hațegului	2	55662	2	62727	2	52212	2	93880	2	58876

Sursa: date prelucrate după INS – Tempo online și chestionarele aplicate în primării

Proiectele finanțate prin Programul „România atractivă” sunt incluse în două dintre cele 12 rute culturale promovate prin Componenta 11 - Turism și Cultură a Planului Național de Redresare și Reziliență: ruta castrelor și ruta cetăților (Ministerul Investițiilor și Proiectelor Europene); Sarmizegetusa este inclusă în ruta castrelor romane, iar proiectul menționat finanțează două obiective:

- Intrare Forul lui Traian din cadrul sitului arheologic Ulpia Traiana Sarmizegetusa”, cu o valoare de 2.561.908,30 euro;
- „Clădire cu spații muzeale și anexe, acces sit arheologic Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa”, în valoare de 2.560.472,89 euro.

În paralel, Primăria Comunei Sarmizegetusa are următoarele proiecte⁴⁹ referitoare la infrastructura culturală a satului Sarmizegetusa și de siturile arheologice:

- *Capitala Daciei - Muzeu Viu al patrimoniului cultural european* (Beneficiar: Consiliul Județean Hunedoara; Localitate: Sarmizegetusa; Sursa finanțării: FONDURI EUROPENE; Valoarea totală a proiectului: 13.290.478 lei; Data finalizării: 31/10/2023);
- *Lucrări de reabilitare rețea de iluminat public în comuna Sarmizegetusa*, județul Hunedoara; Beneficiar: Primăria Sarmizegetusa; Localitate: Sarmizegetusa; Sursa finanțării: FONDURI NAȚIONALE; Valoarea totală a proiectului: 137.516 lei; Data finalizării: 31/12/2022).

În paralel, Primăria Comunei Sarmizegetusa are proiecte referitoare la reabilitarea căminelor culturale din Breazova, Păucinești și Zeicani.

⁴⁷ <https://adevarul.ro/stiri-locale/hunedoara/ulpia-traiana-sarmizegetusa-a-ajuns-in-topul-celor-1896759.html>

⁴⁸ Prof. Dr. Vasile Goșa, CS I, Acad. Păun Ion Otiman, CS I, Prof. Dr. Nicoleta Mateoc-Sîrb, CS I et al., op. Cit., Partea a II-a, *Starea actuală a economiei și dotarea tehnico-edilitară a comunelor din Țara Hațegului*, Timișoara, 2019.

⁴⁹ <https://recorder.ro/investitii/hunedoara/sarmizegetusa/>

c. 2.3. Studiul istoric și arheologic (istorie, arheologie, arhitectură vernaculară)

2.3.1. Studii și cercetări pentru fundamentarea istorică a propunerilor și reglementărilor

Pentru realizarea acestui capitol, au fost coroborate mai multe studii realizate în vederea fundamentării istorice complexe a P.U.Z., și anume:

1. Arhg. Dr. Felix-Florin Marcu, arhg. Dr. Cristian Dima, arhg. Adriana Dima-Antal (Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei), *Studiu istoric și arheologic, Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*, dec. 2022 (studiu de fundamentare a P.U.Z.), dec. 2022, în principal pentru descrierea sitului arheologic și a componentelor sale – perioada antică;
2. Expert dr. Daniela Veronica Istrate, drd. Sebastian Ovidiu Dobrotă (Damasus SRL), *Studiu istoric de fundamentare a P.U.Z.*, dec. 2022, în principal pentru perioada medievală;
3. Arh. Irina Popescu-Criveanu *et al.* (Quattro Design S.R.L., *Plan urbanistic zonal și regulament local de urbanism Zona protejată Cetatea dacică Sarmizegetusa Regia (comunele Orăștioara de Sus, Beriu și Boșorod, județul Hunedoara), Etapa a II-a (finală)*, beneficiar: Ministerul Dezvoltării Regionale și Turismului, Cap. I.2.3.1., pentru cronologia generală;
4. Drd. arh. Dan Idiceanu-Mathe, Drd. arh. Vladimir Obradovici (coord.), Prof.dr. Teodor Octavian Gheorghiu (consultant științific) *et al.*, *Ghid de arhitectură pentru încadrarea în specificul local din mediul rural - Județul Hunedoara*, pentru caracteristicile locuirii rurale;
5. Arhg. Dr. Felix-Florin Marcu, arhg. Dr. Cristian Dima (Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei), arh. Irina Popescu-Criveanu (Quattro Design S.R.L.), *Servicii de Elaborare Studiu de fundamentare istorico-științifică pentru delimitarea zonelor de protecție a monumentelor istorice necesar elaborării documentației de urbanism PUZCP pentru obiectivul de investiții Conservare, restaurare la Amfiteatrul și Forul din cadrul sitului arheologic Ulpia Traiana Sarmizegetusa*".

Acestor studii li se adaugă contribuțiile arh. Eugen Pănescu, pentru cercetarea de teren și evaluarea fondului construit valoros și arh. Irina Popescu-Criveanu, pentru redactarea aspectelor operaționale.

2.3.2. Elemente geografice și istorice determinante pentru dezvoltarea teritoriului

Perioada antică⁵⁰

Sarmizegetusa romană a fost întemeiată în urma celui de-al doilea război dacic (105-106), dar nu îndată după acesta, ci prin 108/109, sub auspiciile împăratului Traian, fiind primul oraș al provinciei Dacia. Numele său complet este Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa, căruia în secolul III îi va fi adăugat epitetul metropolis. A fost prima și singura colonie de veterani a provinciei romane Dacia și până la Marcus Aurelius rămâne singura colonie a provinciei. În centrul orașului roman a fost identificat și cercetat Forum Vetus, construit de soldați ai Legiunii III Flavia Felix care au realizat atât faza de lemn și imediat după aceea și faza de piatră. Aceștia au participat de asemenea și la construirea celorlalte monumente ale orașului precum zidul orașului sau Horea (Grâнарul) din zona Palatului Guvernatorului Financiar al Provinciei. era de două ori mai mare decât Thamugadi, o altă colonie fondată de același împărat în nordul Africii. Inițial avea un teritoriu foarte mare care includea așezări rurale, pagi aflate până la 100 de km distanță (Apulum și Dierna) ce vor deveni cu timpul orașe autonome. Colonia Dacica

⁵⁰ Arhg. Dr. Felix-Florin Marcu, arhg. Dr. Cristian Dima, arhg. Adriana Dima-Antal (Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei), *Studiu istoric și arheologic, Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*, dec. 2022 (studiu de fundamentare a P.U.Z.)

Sarmizegetusa este un oraș cu o formă rectangulară ce măsoară în interiorul zidurilor 22.5 hectare intra muros și aproximativ 60-70 de hectare zona din afara zidurilor, extra muros.

În primul secol de după cucerire, capitala provinciei a reprezentat principalul centru cultural al acesteia, fapt ce a contribuit la stabilirea aici a unui număr ridicat de evergetus. Sub împăratul Severus Alexander, Sarmizegetusa primește epitetul de Metropolis, o dovadă a prosperității orașului, reprezentând singurul oraș din estul Imperiului Roman care primește acest epitet. Reconstrucția amfiteatrului de piatră sub Antoninus Pius și reconstrucția Forului Vetus în marmură după războaiele marcomanice arată de asemenea că orașul a fost unul înfloritor atât din punct de vedere cultural cât și economic

Amplasarea sa în Țara Hațegului a fost făcută din rațiuni militare. Aici se întâlneau cele două drumuri strategice care legau Transilvania de Dunăre: drumul Drobeta (cu podul lui Apollodor din Damasc) - Bumbești - Pasul Vâlcă - Valea Streiului - Apulum și drumul Dierna (sau Lederata) - Tibiscum - Porțile de Fier ale Transilvaniei - Valea Streiului - Apulum. Totodată, Sarmizegetusa romană se afla la mijlocul distanței între primele castru legionare ale Daciei: cel de la Berzobis, unde staționa legiunea IV Flavia Felix și cel de la Apulum, unde staționa legiunea XIII Gemina. Locul ales nu va fi fost străin de rațiuni sentimentale sau de propagandă. Aici a avut loc la începutul anului 105 o bătălie în care vor fi căzut mulți soldați romani. Astfel se explică ridicarea trofeului (tropaeum) în curtea forului lui Traian.

Începuturile coloniei sunt mult mai bine cunoscute grație săpăturilor arheologice recente. Orașul construit mai întâi în lemn și apoi în piatră, a avut principalele edificii și dotări edilitare construite de către soldați manu militari. Forul orașului (piața publică centrală) și monumentele se realizează sub domnia lui Traian. Acestea erau menite să exalte victoria Imperiului Roman asupra regatului dac și să glorifice persoana fondatorului orașului. Orașul a dobândit încă de la începuturi statutul de colonie. Pe la mijlocul secolului al doilea, forul din lemn este transformat într-unul din piatră, acesta fiind locul unde se întrunea consiliul celor trei Dacii, al cărui înalt preot purta titlul de coronatus trium Daciarum.

La 170 d. Hr. Orașul a cunoscut trauma atacului barbarilor din afara provinciei, fapt care a dus la incendierea edificiilor din afara zidurilor. După război, construcțiile distruse de asediați au fost treptat reparate, printre ele figurând și templul lui Liber Pater. Ceva mai târziu, intrarea monumentală din forul traianic este demolată și refăcută în marmură, cu aportul unor meșteri aduși direct din Asia Mică. Probabil tot acum se construiește și capitolul, sediile luxoase ale fabriilor, augustalilor, și al unui alt colegiu rămas anonim, dar decorat cu o galerie de portrete ale împăraților realizate în marmură de import. Sub Septimius Severus orașul primește o nouă strălucire îmbrăcat fiind din gresie în marmură. Curtea forului este refăcută complet în marmură, iar colonada de pe cardo și decumanus maximus înlocuită cu una din același material. S-a construit pentru oraș un nou apeduct, iar în fața forului, la capătul noii aducțiuni de apă, un potentat local a ridicat la rândul său două fântâni monumentale din marmură, închinată familiei imperiale și reprezentându-l pe Septimius Severus și pe ai săi în chip de zei. Înainte de perioada Commodus – Septimius Severus, Sarmizegetusa a fost un oraș de gresie și calcar. În circa 20 de ani el a devenit un strălucitor oraș de marmură. În această epocă se cristalizează o aristocrație locală bogată care își descoperă spațiul privat (locuințe, incinte funerare familiale) dar și cel public, cu numeroase statui onorifice sau somptuase monumente funerare din marmură.

Zona din afara zidurilor era dominată de construcția gigantică a amfiteatrului, dedicat atât îndrăgitelor spectacole cu lupte de gladiatori, dramă, mimă, etc. Toate aceste spectacole se desfășurau în arena edificiului. În fața amfiteatrului spre răsărit se întinde o area sacra incomplet cercetată. Aici se află templul închinat zeiței Nemesis, alături de cazarma gladiatorilor, templu dedicat zeului Liber Pater, sanctuarul dedicat lui Aesculapius și Hygia, zeii protectori ai medicinei. Spre sud, în apropierea zidurilor

orașului se aflau Templul Mare, în care se pare că se aduceau ofrande mai multor divinități. Imediat lângă, se poate vedea templul lui Silvanus, zeul pădurilor, protectorul vegetației. Între temple și zidurile orașului șerpuiește un drum, drumul imperial care vine dinspre vest și se îndreaptă spre est. Imediat la intrarea în orașului se află una din cele mai importante clădiri domus procuratoris, palatul procuratorului financiar al provinciei Dacia Apulensis. În partea de sud-vest a orașului roman, pe locul cunoscut sub numele de „Dealul Delineștilor” a fost săpat în anul 1881 templul divinităților syro-palmyrene. Între anii 1881 și 1883 pe malul stâng al râului Apa Mică, care străbate localitatea în zona sud-vestică, a fost cercetat templul închinat zeului Mithras, identificat pe baza unei inscripții. Templul zeiței Caelestis, Virgo, s-a afla situat în partea de nord-vest a orașului. Perioada de glorie a orașului se situează în al doilea sfert al secolului al III-lea de la Severus Alexander la Decius. Acum primește epitetul oficial de Metropolis. Continuă să prospere, fapt atestat de construirea unor mari temple în marmură, de reparațiile și amplificările vechilor sedii ale colegiilor de reorganizarea forurilor și decorarea lor cu statui onorifice de marmură și de bronz. Basilica forului traianic, edificiul care se bucura probabil de cea mai mare venerație, este împodobită cu numeroase statui de divinități, precum Minerva, Minerva Augusta, Fortuna Augusta, Concordia ordinis, Genius ordinis decurionum.

Perioada medievală

Teritoriul studiat trebuie înțeles ca fiind situat între zona de expansiune a domeniilor nobiliare transilvane de la sfârșitul sec. XIII și cnezatele românești de vale ale Hațegului. Este probabil ca valea Mureșului să fi fost sub controlul colectivităților ungurești pe cale de a se sedentariza în sec. X, control devenit permanent la începutul sec. XI (epocă de când datează probabil primele așezări stabile fondate sub protecția regatului). În sec. XIV, pe Valea Mureșului și pe cursurile inferioare ale Streiului și Cernei (deci în interiorul perimetrului extins al Hațegului) apar colectivități catolice, locuite și posedate de o mică nobilime atașată fortărețelor regale; prezența acestora în afara văii se explică prin zăcămintele de fier de lângă Hunedoara (de unde presupunerea unei activități neîntrerupte de exploatare a fierului în această arie, în primul mileniu al erei noastre). Acest prim val de colonizări a fost urmat de apariția marilor domenii feudale care au înglobat așezările catolice, dar și așezările românești situate la periferia Țării Hațegului. Una dintre familii, cu domeniu la Geoagiu, și-a extins posesiile către nord și către sud. Chiar dacă Valea Streiului a servit drept principală cale de comunicație către Porțile de Fier, totuși înainte de sfârșitul sec. XIII, în interiorul Țării Hațegului nu au apărut alte așezări decât cele românești⁵¹.

Locul Țării Hațegului și posesiunilor sale (1247) este luat de Comitatul Hațegului, odată cu conflictele între coroana maghiară și voievodul Olteniei (1285) și cu construirea fortăreței regale a Hațegului la Sântămăria Orlea (unde au fost fondate probabil tot atunci cele două colonii catolice – de la poalele fortăreței și de la Hațeg); acestea sunt la 1315 singurele posesiuni catolice în perimetrul restrâns al Hațegului.

În sec. XIV-XV, este atestată prezența unei instituții juridice specifice (24 de jurați ai Țării Hațegului – 12 cnezi, 6 clerici – inclusiv arhidiaconul – și 6 români de rând „prezidată” de vice-voievodul Transilvaniei care cumula și demnitatea de castelan al fortăreței regale a Hațegului). În procesele de început de sec. XV apar în fruntea listelor aceleași familii cneziale – de la Densuș, Râu de Mori, Râu Bărbat dei Sălaș. Regimul de proprietate deosebește cnezii satelor și cei ai văilor (categorie propusă de

⁵¹ După R. Popa, « Structures socio-politiques roumaines au sud de la Transylvanie aux commencements du Moyen Âge », in *La începuturile evului mediu românesc*, Alba Iulia: Altip, 2008, pp 159-172 (Revue Roumaine d'Histoire, vol. 14, 1975, pp. 291-314).

autor), cărora li se suprapune un drept regal (al recunoașterii condiționate a proprietății autohtone), însă nu poate fi clarificat.

Sistemul de posesie de facto, exercitat în afara și înainte de apariția autorității efective a regatului poate fi surprins în aceste principale unități teritoriale, ale căror teritorii sunt precizate aproximativ și care se constituie în subdiviziuni ale Țării Hațegului. Grupul de monumente medievale românești din Hațeg (cel mai important din Transilvania) – capele devenite ulterior biserici de sat, fortărețe de refugiu sau curți fortificate – datând din a doua jumătate a sec. XIII – sec. XV – poate fi pus în legătură cu aceste familii. În plus, monumentele sunt sistematic datate cu cel puțin 50 ani înainte de prima atestare a localităților⁵².

În secolul al XIV-lea, teritoriul cnejilor de Britona apare ca constând din localitatea de reședință a acestora și din cinci *villas Olachales* (sate românești): *Brazua* (Breazova), *Ohaba* (Hobița), *Thuelyfalw* (Poiana Seli), *Bradach* (Brădet) și *Walie* (Vale), primele două încă în existență, al treilea dispărut dar localizabil iar ultimele două fie dispărute, fie actualele sate Zeicani și Păucinești sub alte nume, formând astfel un domeniu coerent de c.200 kmp, de la Poarta de Fier a Transilvaniei în jos pe vale, domeniu care este posibil să fi înglobat la o vreme și satele de mai jos⁵³.

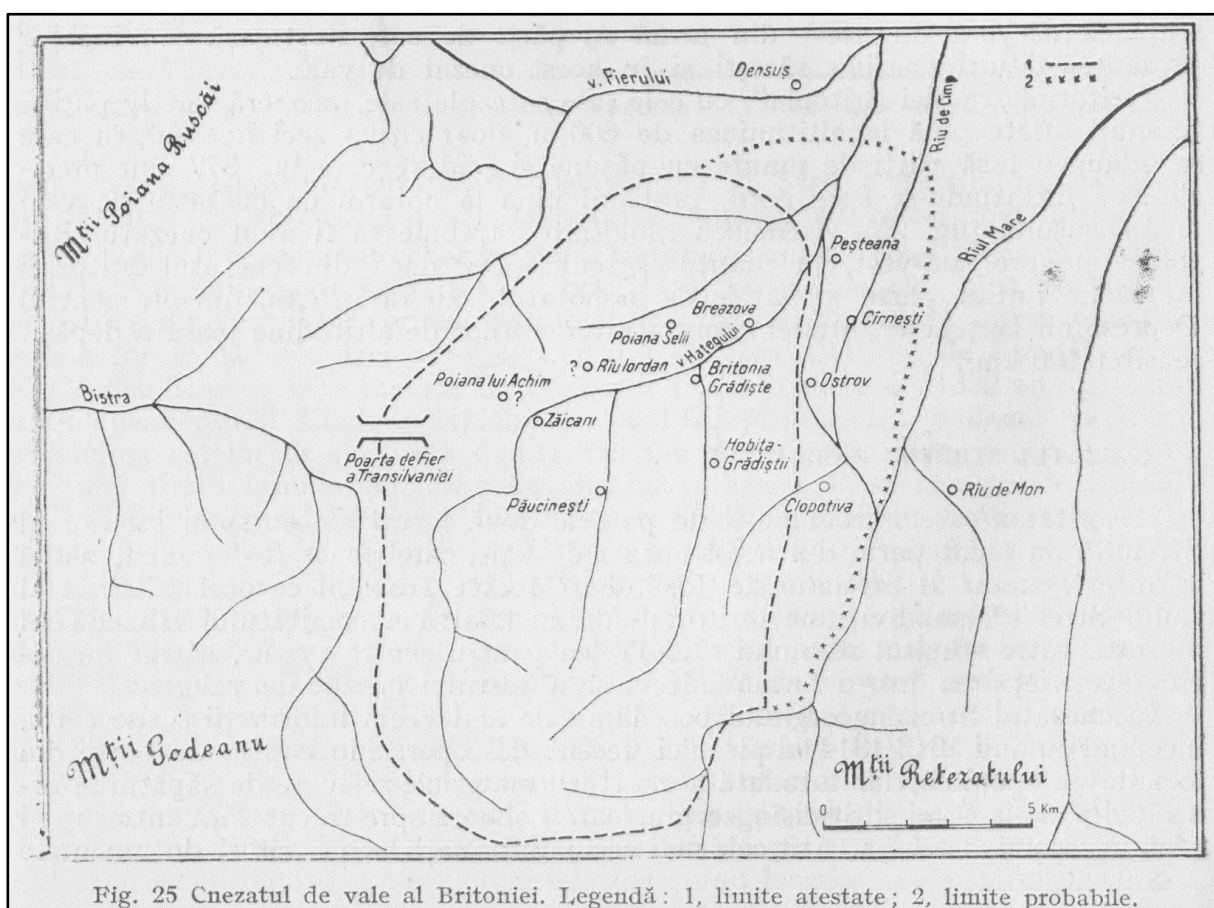

Fig. 25 Cnezatul de vale al Britoniei. Legendă: 1, limite atestate; 2, limite probabile.

Figura 18. Teritoriul cnezatului medieval al Britoniei în secolele XIII-XIV (după Popa 1988, p.175)

⁵² Ibid.

⁵³ Expert dr. Daniela Veronica Istrate, drd. Sebastian Ovidiu Dobrotă (Damasus SRL), *Studiu istoric de fundamentare a P.U.Z.*, dec. 2022 - extras. După Ioan-Aurel Pop, *How Romanians Say It, in the People's Words: Local Onomastics and Toponymy in Latin Transylvanian Documents*. Anuarul Institutului de Istorie «G.Barițiu». Series Historica, Supplement 1 (Literacy Experiences concerning Medieval and Early Modern Transylvania), 2015, pp. 147-148 și R. Popa, Șt. Matei, V. Eskenasy, I. Chicideanu, I. Iuga., „Șantierul arheologic Sarmizegetusa, (județul Hunedoara) (epoca postromană). Raport privind rezultatele cercetărilor campaniei 1978”, în *Materiale și cercetări arheologice*, p. 317 și R. Popa, *La începuturile evului mediu românesc – Țara Hațegului*, op. cit., pp. 49, 175-176. (citare de autor).

Suprapunerea etapelor istorice⁵⁴

Traseul istoric al actualei localități Sarmizegetusa a fost unul complex, dar care poate fi schematizat după cum urmează: cetatea romană a fost fondată în primul deceniu al secolului II e.n. ca o *colonia* și a funcționat ca centrul administrativ al Daciei romane; orașul a cunoscut momentul de glorie la cumpăna secolelor II-III e.n. dar a intrat într-un declin accelerat după jumătatea secolului, ca urmare a invaziilor barbare și a retragerii forțelor militare romane; după o perioadă „post-romană”, în care amfiteatrul a fost convertit în fortificație, vechea colonie a fost abandonată de locuitori, către sfârșitul secolului IV e.n.

Aproape un mileniu mai târziu, prin secolele XII-XIII, o nouă așezare se formează între Râușor și Drașcov, cunoscută sub numele de Britonia. La est de Râușor, probabil în zona unde încă se vedeau ruinele amfiteatrului și a altor clădiri importante din epoca romană, s-a ridicat curtea (*curia*) familiei cneziale de Britonia, ce stăpânea peste colțul de sud-vest al Țării Hațegului. Cneji de Britonia cunosc însă la rândul lor un declin accelerat la cumpăna secolelor XIV-XV, și însăși numele localității se schimbă în Grădiște. Aceasta este însă și perioada în care, sub influența umanismului, așezarea începe să atragă atenția învățaților, iar Mezerzius, ce a vizitat-o la 1499 pentru a colecta inscripții, a și identificat-o în mod corect ca fiind vechiul centru al Daciei romane.

Pe parcursul următoarelor veacuri localitatea a continuat să atragă atenția anticarilor și căutătorilor de comori, iar în anii 1880 au demarat și primele săpături arheologice sistematice, continuate, cu întreruperi, până în ziua de astăzi. Pe fundalul acestor progrese, localitatea, redenumită Sarmizegetusa în 1941, a început să se reaxeze tot mai mult de la ocupațiile tradiționale – agricultură, păstorit și lemnărit – către o dezvoltare turistică.

Deși ocupă aceeași locație cu antica Sarmizegetusa romană, actuala localitate Sarmizegetusa a apărut abia în evul mediu, fiind menționată documentar inițial ca *Brethonia* sau *Brythonia* (1315), apoi ca *Britonya* (1360) și *Brittonia* (1377). Nu există un consens în privința numelui real care se ascunde sub aceste forme latinizate – conform unei teorii ar fi vorba despre o variantă de *Bătrâna*. După alte interpretări ar fi vorba de o formă de *Brătunia* sau *Brătuia*, nume derivat de la antroponimul Bratu (din slave veche – *Brat*, i.e., „frate”), iar în sprijinul acestei interpretări este adus și numele fondatorului neamului cnejilor de Britonia, consemnat la 1377 în forma *Lekembrath* care ar putea fi rezultatul unei deformări din **Lekeni-brat*, i.e., *Legény Brat*, traducere în maghiară pentru *Bratu Flăcău* ⁵⁵.

La sfârșitul secolului XIV, pe fundalul declinului, și în final a dispariției neamului cnejilor de Britonia, numele acesta începe să treacă pe plan secund, satul fiind referit pur și simplu ca Grădiște – Várhely, i.e., „locul fortificat”. Ca urmare a practicilor de cancelarie, forma maghiară este prima ce își face apariția, consemnată pentru prima dată în 1398 ca *Varhel*. Britonia mai apare o dată ca *poss. Brittonia al. nom Warhel* (1417), într-un act în legătură cu vechea familie cnezială, dar documentele ce urmează consemnează numai variante ale denumirii maghiare a localității – *Varhel* (1404), *Warhel* (1436, 1464-

⁵⁴ Expert dr. Daniela Veronica Istrate, drd. Sebastian Ovidiu Dobrotă (Damasus SRL), *Studiu istoric de fundamentare a P.U.Z.*, dec. 2022 - extras.

⁵⁵ *Ibid.*, p. 14, extras. După Ioan-Aurel Pop, *How Romanians Say It, in the People's Words: Local Onomastics and Toponymy in Latin Transylvanian Documents*. Anuarul Institutului de Istorie «G.Barițiu». Series Historica, Supplement 1 (Literacy Experiences concerning Medieval and Early Modern Transylvania), 2015, p.147 și Radu Popa, *La începuturile evului mediu românesc – Țara Hațegului*. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1988, p. 88. (citate de autor).

1521), *Poss. Warchel* (1480), *Poss. Warhel* (1482) – până ce, la 1536, apare în scris și varianta slavo-română a denumirii, în forma *Gredysthe*⁵⁶.

Epoca cnejilor de Britonia a continuat să influențeze pentru o vreme localitatea, aceștia lăsând moștenire o biserică de piatră – probabil capela lor de curte – decorată cu piese romane, și care a fost distrusă abia la 1659 din ordinul lui Seydi Ahmed-Pașa, în ajunul bătăliei sale cu Rákóczi II. Locul acestei biserici – menționată la 1499 de Mezerzius ca *ecclesia walachica* – rămâne incert, dar, având în vedere concentrația de monumente creștine înregistrate acolo în secolul XVIII, descrierea de la 1377 și faptul că se află în capătul complet opus al satului față de biserica actuală, suntem tentați să o poziționăm, împreună cu curtea cnejilor de Britonia, în zona ruinelor amfiteatrului și a zonei sacre romane, ambele încă clar vizibile la suprafață la acea vreme⁵⁷.

Pentru următoare secole, *Várhely* și *Grădiște*, cu o ortografie sau alta, au fost utilizate în paralel pentru localitatea existentă, dar, o dată cu identificarea corespondenței dintre satul hațegan și vechea capitală a Daciei, în literatură – îndeosebi în cea de specialitate – așezarea începe să fie referită și după numele său antic, prescurtat într-o formă sau alta, pentru ca, în cele din urmă, în 1941, denumirea să fie în mod oficial schimbată în Sarmizegetusa⁵⁸.

⁵⁶ *Ibid.*, p. 15, extras.

⁵⁷ *Ibid.*, p. 24, extras. În baza reutilizării rețelei de străzi romane, Radu Popa plasează Britonia mai la sud, în incinta fortificată antică, dar descrierea documentară și planurile de epocă pledează mai degrabă pentru o localizare la nord de cetatea antică, cu satul desfășurat pe actualul drum național, la vest de Râușor, și cu reședința cnejilor amplasată pe malul opus, în dreptul amfiteatrului și a celor mai bine păstrate edificii antice (n.a.).

⁵⁸ *Ibid.*, extras. După Attila Szabó (sz.), *Erdély, Bánság és Partium történeti és közigazgatási helységnévtára [Dicționarul istoric și administrativ al localităților din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș]*, Csíkszereda: Pro-Print Könyvkiadó, 2003., voce Sarmizegetusa (citat de autor).

2.3.3. Date istorice referitoare la teritoriul studiat⁵⁹

- 100.000–25.000 a.Chr. – Musterian/aurignacian (paleolitic mijlociu/superior)
Urme în peștera de la Cioclovina.
- 8.000–2.500 a.Chr. – Neolitic
Descoperiri datate în neolitic la Sarmizegetusa – materiale diverse (fragmente ceramice, un nucleu de silex, o fusaiolă de lut, așchii de silex, un topor de piatră perforat)⁶⁰
- 2.500-1.800 a.Chr. – Perioadă de tranziție neolitic/epoca bronzului
Urme de cultură Coțofeni la Sarmizegetusa (fragmente ceramice provenite din săpăturile de la 1924-1936)⁶¹.
- 450/300 a.Chr-106 d.Chr – A doua epocă a fierului – Latène
Vas mare poros de tip dacic, cu brâu și proeminențe alveolare descoperit la Sarmizegetusa (inf. O. Floca)⁶²
- Sf. sec. II – înc. sec. I a. Chr. – Cetate la Costești (Cetățuia)
- 100 a. Chr. – 106 d. Chr. – Perioada clasică a civilizației geto-dace; se formează statul centralizat dac cu capitala în munții Orăștiei, în jurul cetății de la Grădiștea Muncelului, identificată cu Sarmizegetusa Regia. Oltenia, Banatul și Transilvania centrală fac parte din statul dac.
- 82 a. Chr. – Burebista (în fruntea uniunii de triburi de pe Mureșul Mijlociu); colaborarea cu Deceneu (reședința pe *Kogaionon*)
– Construiește cetăți cu ziduri din piatră ecarisată în zona Munților Șureanu; aproape 70 de fortificații în Dacia (constructori din orașele grecești cucerite): Costești [reședința]; Blidaru; Piatra Roșie. Calcar de la Măgura Călanului. Așezare restrânsă la Sarmizegetusa (Regia); exploatare fier
- După 44 a. Chr. – Destrămare regat; nucleu Șureanu stăpânit de Deceneu, apoi Comosicuc (putere politică, religioasă, judecătorească), Coson, Scorilo [care probabil începe reunificarea], Duras
- A doua jum. sec. I a. Chr. – așezarea de la Sarmizegetusa (Regia) devine mai importantă; se presupune mutarea reședinței aici de către Deceneu

⁵⁹ După *Plan urbanistic zonal și regulament local de urbanism Zona protejată Cetatea dacică Sarmizegetusa Regia (comunele Orăștioara de Sus, Beriu și Boșorod, județul Hunedoara), Etapa a II-a (finală)*, beneficiar: Ministerul Dezvoltării Regionale și Turismului, autori S.C. Quattro Design S.R.L., 2011 (șef de proiect arh. Irina Popescu-Criveanu), Memoriu general, Cap. I.2.3.1. Pentru perioada ante 106: contribuții din studiul dr. Gabriela Gheorghiu elaborat pentru documentația citată. Pentru perioadele următoare: C.C. Giurescu (sub conducerea lui), *Istoria României în date*, București: Ed. Enciclopedică Română, 1977; R. Popa, *la începuturile evului mediu românesc*, Alba Iulia: Altip, 2008; L. Apolzan, *Carpații: Tezaur de istorie: Perenitatea așezărilor risipite pe înălțimi*, București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1987; E. Ghinea, D. Ghinea, *Localitățile din România – Dicționar*, București: Ed. Enciclopedică, 2000; C. Suciu, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, vol. I-II, București: Ed. Academiei R.S.R., f.a. [1967, 1968]; contribuții ale dr. Sergiu Iosipescu. Aceste surse li sa adaugă cele semnalate special.

⁶⁰ Emil Nemeș, „Locuitorii Hațegului până la cucerirea romană” in *Sargetia*, XXI-XXIV, 1988-1991 (Catalog), p. 41.

⁶¹ Emil Nemeș, *ibid.* (Catalog).

⁶² Emil Nemeș, *ibid.* (Catalog).

Sf. sec. I d. Chr.- înc. sec. II	– Cel puțin patru mari așezări civile – Costești, Ceata (necercetată), Fețele Albe, Sarmizegetusa Regia; numeroase gospodării risipite; așezări sezoniere de la Rudele, Tâmpu și Meleia
86-87 d. Chr.:	– Diurpaneus (supranumit Decebal); regat cu suprafața aproximativă a României
88	– Înfrângere la Tapae
89	– Pacea cu Domițian; renunță la politica externă proprie în schimbul subsidiilor [primește și meșteri pentru fortificații și instructori armată]
98	– Traian denunță pacea
101-102	– Primul război dacic; victorie romană la Tapae și cucerire a Hațegului. Cucerire Costești-Cetățuie, asediu Blidaru, incendiere Fețele Albe (la N de Sarmizegetusa); cavaleria maură atacă din spate, cucerind Bănița, trecând pe la Jigoru Mare și din V. Jiului de Est pe la Vf. Lui Pătru (joncțiune la Comărnice) și apoi pe plaiuri. Decebal cere pace; dărmă fortificațiile
105-106	– Al doilea război dacic. Cucerite și incendiate cetățile Piatra Roșie, Blidaru, Cetățuie, Vf. Lui Hulpe și așezările de la Costești, Ceata, Fețele Albe și, după un asediu prelungit, Sarmizegetusa [Regia]. Decebal încearcă să scape; este urmărit și se sinucide la Ranisstorum (poate actualul Sub Cămin)

106/271 d. Chr. Perioada romană

107-109	– Construirea drumului Dierna - Ulpia Traiana – Apulum – Potaissa – Napoca - Porolissum
108-110	– Fondarea capitalei noi provincii (Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica); colonia; cea mai înaltă formă de organizare municipală (sediul guvernatorului și aparatul fiscal)
113	– Inaugurarea Columnei lui Traian, la Roma
117-118	– Apare denumirea Sarmizegetusa într-o inscripție latină
129	– Inaugurarea apeductului Ulpiei Traiana Sarmizegetusa
202	– Constituția Antoniniană (Caracalla) – acordă locuitorilor liberi din provinciile imperiului cetățenia romană
222-235	– Domnia lui Severus Alexander – se atestază documentar adunarea provincială a Daciei, cu sediul la Sarmizegetusa (denumită <i>metropolis</i>)
271	– Retragerea romanilor din Dacia (Aurelian)

Perioada medievală

Sec. X	– Teritoriul Transilvaniei sub influență militară, politică și culturală bizantino-ortodoxă. Există voievodate și cnezate conduse de voievozi și cnezi locali.
1054	– Marea Schismă; excomunicarea reciprocă a Papei și Patriarhului de la Constantinopol și separarea bisericilor. Românii în Transilvania au rămas în ortodoxie; maghiarii care adoptaseră religia creștină (997 creștinarea regelui Ungariei) rămân în catolicism.
Sec. XI	– Cucerirea de către maghiari a teritoriilor din Țara Someșului, Țarna Mare, Țara Oltului, până la Carpații Răsăriteni și meridionali.
Sec. XI-XII	– În bazinul râului Strei există un cnezat autonom, poate cel al cneazului Balea. La 1377 este menționat aici cnezatul Ocoliș al valahilor.

Sec XII	– Biserica de piatră din Streisângeorgiu - biserica de curte a cneazului Balea.
Sec. XI-XII	– Consolidarea statului ungar ca stăpânitor al Voievodatului Transilvaniei
1141-1262	– Începe colonizarea sașilor (Alba, Sibiu, Bistrița)
1222	– Regele Ungariei Andreas al II-lea emite „Bula de Aur” care conferă privilegii nobilimii din Transilvania.
1224	– Andrei II regele Ungariei – privilegii pentru sași; așezare în regiunea dintre Orăștie și Baraolt (incluzând teritoriul secuiesc) și autonomie a teritoriului
1230	– Se înființează Banatul de Severin, ținut cu un statut semi-autonom în regatul Ungariei (probabil cuprindea și o parte a Olteniei de atăzi).
1241	– Marea invazie tătară; armata tătară din Polonia atacă cu trei corpuri; primul corp intră în nordul Moldovei, trece Carpații și distruge Rodna, Bistrița, Cluj, Zalău etc.; al doilea corp trece Siretul și intră în Transilvania prin pasul Oituz; ocupă Brașovul, Sibiu, Sebeșul etc.; al treilea corp trece prin Muntenia și pătrunde în Banat pe la Severin.
1247	– Diploma Ioaniților. Voievodatele lui Ioan, Farcaș, Seneslau și Litovoi.
1250	– Biserica din Gurasada.
1272-1273	– Voievodul Litovoi refuză să plătească tribut regelui Ladislau al IV-lea; ocupă teritorii asupra cărora regele avea pretenții;
1277	– Litovoi și fratele său, Bărbat sunt înfrânți de armata maghiară condusă de magistrul Gheorghe și comitele Petru. După omorârea lui Litovoi, Bărbat recunoaște suzeranitatea lui Ladislau al IV-lea.
1277	– Incorporarea Țării Hațegului în regatul ungar; în 1360 este menționată organizarea administrativ-politică a districtului Hațeg.
1280	– Biserica din Strei
Sec. XIII	– Biserica din Densuș (cu materiale din ruinele Ulpia Traiana)
Sfârșitul sec. XIII și începutul sec. XIV - Transilvania era organizată în comitatele Alba (Fehér), Cluj (Kolozs), Doboca (Doboka), Solnoc (Szolnok) în Ținutul Săsesc și Ținutul Secuiesc	
1311	– Biserica din Sântămărie Orlea, ctitoria Căndeștilor, pictură murală
1360	– Districtul Hațeg include Luncanii; cnezat la Chitid (de pe valea Luncanilor)
1377	– Cnezat la Ocolișul Mic.
1387	– Cnezat la Călan – ape termale și calcar (1479 – posesiune regală)
1392	– Ohaba Streiului: possessio [1440 sat liber; 1500 „altera ohaba”]
A doua jumătate a secolului al XIV-lea - Țara Hațegului, nenominalizată, apare reprezentată într-un document cartografic, sub forma unei cetăți cu flamură crucială, la nord de Ossona - Orsova (Codex Latinus Parsinius)⁶³.	
1409	– Înnobilarea lui Voicu, cneaz român, tatăl lui Iancu de Hunedoara; devine stăpânul domeniului Hunedoara. Pisanie românească în biserica din Streisângeorgiu
1443	– Pictura murală în biserica de la Densuș (pictorul Ștefan)
1444	– Mențiune a satelor Orăștioara de Sus și Costești
1439	– Mențiuni ale satelor Bucium și Ludești.

⁶³ Măriuca Radu, Ioachim Lazăr, „Țara Hațegului în izvoare cartografice secolele XIV-XVIII”, în *Cumidava, XXII-XXIV*, Anuarul Muzeului de Istorie Brașov, 1998-2000, pp. 267-287.

- 1447 – Possessio la Pui, Fizești, Federi, Ohaba Ponor
 - 1453 – Sfârșitul lucrărilor de reamenajare a cetății Hunedoara (Iancu de Hunedoara)
 - 1479 – Armata turcă este înfrântă de Ștefan Bathory și Pavel Chinezul (de la Timișoara) la Câmpul Pâinii (lângă Orăștie)
- Pe harta Europei Centrale și Răsăritene a lui Nicolaus Cusanus (1401-1464), Grădiștea Sarmisegetusa poartă denumirea de Gron⁶⁴.**
- 1526, 29 august – Ungaria pierde bătălia de la Mohacs.
 - 1541 – Ungaria devine pașalâc; Transilvania devine principat autonom vasal Imperiului Otoman, își alege principele care este confirmat de Poartă; confesiunea ortodoxă este „tolerată”.
 - 1550 – Georg Reicherstorffer: în Câmpul Pâinii de la nordul Orăștiei, românii locuiesc răspândiți prin tot locul pe câmpii pustii de jur împrejur, într-un fel de posesiuni (CSTR, I, 1968, p. 222).
 - 1551-1556 – Stăpânire habsburgică în Transilvania, terminată în 1568
 - 1552 – Banatul devine pașalâc (centrul la Timișoara)
 - 1556 – **Harta REGNI HUNGARIAE CHOROGRAPHIA, aparținând umanistului vienez Wolfgang Lazius (1514-1565), menționează *Haczeg Vallis* - Districtul Hațegului, *Varhel Ulpia Traiana Zarmisegetusa*, *Orle Augustiae* - Sântămăria Orlea și Z. Georg - Strei Sângiorgiu⁶⁵.**
 - 1599 – Șelimbăr. Mihai Viteazul (+1601) stăpânește Transilvania
 - 1602 – Sigismund Bathory cedează Transilvania împăratului Rudolf al II-lea
 - 1609 – Restabilirea principatului autonom al maghiarilor, secuilor și sașilor sub suzeranitatea Imperiului Austriac
 - 1622 – Încercarea eșuată a principelui Transilvaniei Gabriel Bethlen de a realiza independența Transilvaniei; unirea teritoriului Transilvaniei cu 7 comitate stăpânite de regele Ungariei rămase independente, situate în partea de vest a Transilvaniei (comitate din Partium și din Ungaria Superioară)
 - 1683 – Asediul armatei turcești asupra Vienei, soldat cu victoria armatei austriece; Imperiul Otoman pierde puterea asupra Ungariei și Transilvaniei.
 - 1686 – Tratatul de la Viena (tratatul hallerian) prin care printre altele, Transilvania intră sub suzeranitatea Imperiului Austriac și primește garnizoane austriece; principele Transilvaniei, Mihai Apafi, este recunoscut de Împăratul Austriei.
 - 1691 – Diploma Leopoldină prin care principatul Transilvaniei este subordonat direct Împăratului, ca provincie (Gubernium) a imperiului și cu guvernator numit la Viena (primul guvernator este Gheorghe Banffy I); se înființează Cancelaria Aulică Transilvăneană; se mențin privilegiile celor trei națiuni politice – unguri, sași, secui – și se confirmă cele patru religii recunoscute – catolică, luterană, calvină, unitariană; nobilimea nu mai are dreptul să se opună hotărârilor împărătești. Proprietarii de pământ inclusiv țăranii, plătesc impozit către împărat. Acest statut administrativ nou este confirmat prin tratatul Păcii de la Karlowitz între imperiile Austriac și Otoman (1699).

⁶⁴ Măriuca Radu, Ioachim Lazăr, *op. cit.*

⁶⁵ *Ibid.*

- 1698-1701 – Unirea cu Roma a unei părți a clerului ortodox din Transilvania, prin instituirea confesiunii greco-catolice. Prin această acțiune, conform hotărârii Împăratului Leopold, națiunea valahă are același drepturi cu celelalte națiuni.
- 1750 – Administrația austriacă execută Conscriptia contribuabililor din Transilvania, în scopul așezării sistemului fiscal pe baze statistice; au fost inventariate 2001 localități urbane și rurale.
- 1761 – Gen. austriac Buccow ordonă incendiarea sau dărâmarea mănăstirilor ortodoxe din Transilvania
- 1769-1773** – **Ridicarea topografică „Iozefină”. Mențiune cartografică a așezării „Varhelye vulgo Grasistija”, a Râușorului („Szeikan Bach”), a satelor „Brazova”, „Panzinesd” și „Hobitza”; harta menționează ruinele așezării antice, notând „Römischer Laager der 7 und 13. Legion Ano 103” și „Stäte von Ulpia Trajana alwo die Röm: Colonie gewohnet” precum și principalele drumuri („Landstraße aus Banath nach Hatzeg” și „ndstraße aus Banath nach Szaßváros”).**
- 1781 – Împăratul Josef al II-lea proclamă prin decret egalitatea în fața legii a locuitorilor din Transilvania; se înlătură privilegiile maghiarilor, secuilor, sașilor, se desființează „Universitatea” națională săsească.
- 1784 – Iosif al II-lea hotărăște ca iobagii care se înscriu în regimentele de grăniceri scapă de iobăgie. Prima răscoală țărănească, Horea, Cloșca și Crișan înfrântă de armata imperială. Țăranii secui participând la armata răsculaților.
- 1785 – Patentă de desființare a iobăgiei în Transilvania (Iosif al II-lea).
- 1790 – Constituția Transilvaniei (Decret Imperial) reconfirmă iobăgia țăranilor.
- Perioada modernă
- 1848 – Revoluțiile paralele ungurească și românească în Transilvania. Revoluțiile urmăreau, printre altele, aplicarea legilor votate de Dieta maghiară de la Pozsony (Bratislava) pentru desființarea în Banat și Transilvania a servituților feudale și împrăștierea iobagilor. După înnăbușirea revoluției din 1848, cu ajutorul armatei rusești, Transilvania ajunge sub administrație imperială directă. Vechile unități administrative au fost desființate, iar în locul lor au fost create districte militare.
- 1848-1849 – În mod temporar, sub presiunea revoluției maghiare și după înfrângerea acesteia, Împăratul Ferdinand acceptă anexarea la Ungaria a Transilvaniei.
- 1860 – Împăratul Franz Jozeph I promulgă „Diploma din octombrie” prin care începe guvernarea constituțională a Imperiului Austriac; Transilvania redevine stat autonom în cadrul imperiului. Decret al Împăratului Franz Joseph I care întemeiază Imperiul Austro-Ungar (statul dualist imperial și regal); Împăratul devine și rege al Ungariei. Ungaria (cu capitala la Buda și, după unirea orașelor Buda, Pesta și Obuda, la Budapesta) are o organizare proprie semiautonomă, cu parlament și ministere; ministerele de externe, de război și de finanțe sunt sub autoritatea imperială. Transilvania își pierde autonomia (incorporată în Ungaria), dar își mărește teritoriul cu Maramureșul, Crișana și Banatul.
- 1881-1900** – **Primele cercetări arheologice la Ulpia Traiana Sarmizegetusa (Societatea de Istorie și Arheologie a comitatului Hunedoara).**

Perioada contemporană

1918	– Ca urmare a dizolvării Imperiului Austro-Ungar, Ungaria devine stat independent, diminuat prin crearea Cehoslovaciei și a țărilor fostei Iugoslavii. Transilvania face parte din statul maghiar. La 1 Decembrie 1918, Marele Sfat Național din Transilvania și Consiliul Dirigent hotărăsc unirea Transilvaniei cu România.
1919	– Consiliul dirigent al Transilvaniei stabilește împărțirea administrativă: se formează 23 de județe conduse de prefecti. Zona studiată face parte din județul Hunedoara cu capitala la Deva.
1924	– Încep săpăturile arheologice finanțate de statul român la Ulpia Traiana Sarmizegetusa (responsabil, Institutul de Arheologie din Cluj, arheolog D.M. Teodorescu).
1938-1940	– Împărțirea politico – administrativă a României în ținuturi conduse de rezidenți regali, numiți de regele Carol II. Zona făcea parte din Ținutul Timiș cu reședința la Timișoara. În 1940 se revine la organizarea în județe.
1940 (august)-1944(august)	– „Transilvania de Nord” face parte din Ungaria, ca urmare a tratatului de la Viena . Zona studiată face parte din România.
1944 (august)-1945 (martie)	– Lupte în Transilvania, între armatele sovieto-române pe de o parte, germane și maghiare pe de altă parte.
1945-1950	– Țara este în continuare împărțită în județe; zona studiată face parte din județul Hunedoara cu reședința la Deva.
1947, 30 decembrie	– În urma abdicării forțate a Regelui Mihai I se crează Republica Populară Română (ulterior ”Română”), stat socialist condus de Partidul Muncitoresc (Comunist) Român.
1950,1952, 1956, 1960	– Împărțirea administrativ economică a RPR în regiuni și raioane; 28 de regiuni, ulterior 18 în 1952 și 16 regiuni în 1956. Zona studiată se află în raionul Hațeg, regiunea Hunedoara (cu reședința la Deva).
1965	– Republica Populară Română devine R.S. România (R.S.R.).
1968	– Împărțirea administrativă a R.S.R. în județe: se creează județul Hunedoara cu reședința în municipiul Deva. Reorganizare administrativă în 1981
1989, 22 decembrie	– Instaurarea regimului democratic în România: abolirea regimului socialist după fuga lui Nicolae Ceaușescu
1990	– Se repune în vigoare Legea nr. 2/1968 privind organizarea administrativă a teritoriului României (Decretul-Lege al C.F.S.N. nr. 38/1990).
2018	– Legea nr. 290/2018 pentru modificarea și completarea Legii nr. 2/1968 privind organizarea administrativă a teritoriului României.
2022, 31 ianuarie	– Înscrierea pe Lista Indicativă a Patrimoniului Mondial (UNESCO) a poziției „Frontiers of the Roman Empire – Dacia”. În județul Hunedoara, sunt propuse spre înscriere 13 poziții care grupează 29 situri din 7 U.A.T., printre care Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa.

2.3.3. Descrierea și caracterizarea siturilor arheologice⁶⁶

Primele cercetări arheologice la Ulpia Traiana Sarmizegetusa au avut loc între anii 1881 – 1900 de către Societatea de Istorie și Arheologie a comitatului Hunedoara. Atunci au fost dezvelite câteva dintre cele mai reprezentative monumente ulpiene: amfiteatrul, mithraeum-ul, templul zeilor sirieni, asklepieion-ul, templul Nemesei și a. Cercetările au fost reluate în perioada interbelică cu amploare sporită în anul 1924 sub conducerea lui Constantin Dacoviciu și cu participarea lui I. Malasz din partea muzeului din Deva și Octavian Floca. Atunci încep cercetările la forul lui Traian (forum vetus) cunoscut până în 1986 drept Aedes Augustali, precum și cercetări la necropola estică, în nordul orașului la Amfiteatru precum și alte clădiri civile situate la nord de acesta, precum și o incintă funerară a necropolei vestice. Lucrările întrerupte în anul 1938 au fost reluate abia în anul 1973 de către un colectiv larg de arheologi și epigrafiști de la Universitatea Babeș Bolyai, Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei Cluj Napoca și Muzeul din Deva sub conducerea lui Hadrian Daicoviciu, în perioada 1973-1983, fiind cercetate foarte multe din edificiile situate Extra Muros și parțial Intra Muros, iar după 1984 sub conducerea lui Ioan Piso se reîncep cercetările la clădirile Intra Muros în zona celor două foruri și în zona Palatului Procuratorului Financiar.

⁶⁶ Arhg. Dr. Felix-Florin Marcu, arhg. Dr. Cristian Dima, arhg. Adriana Dima-Antal (Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei), *Studiu istoric și arheologic, Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*, dec. 2022 (studiu de fundamentare a P.U.Z.) - extras.

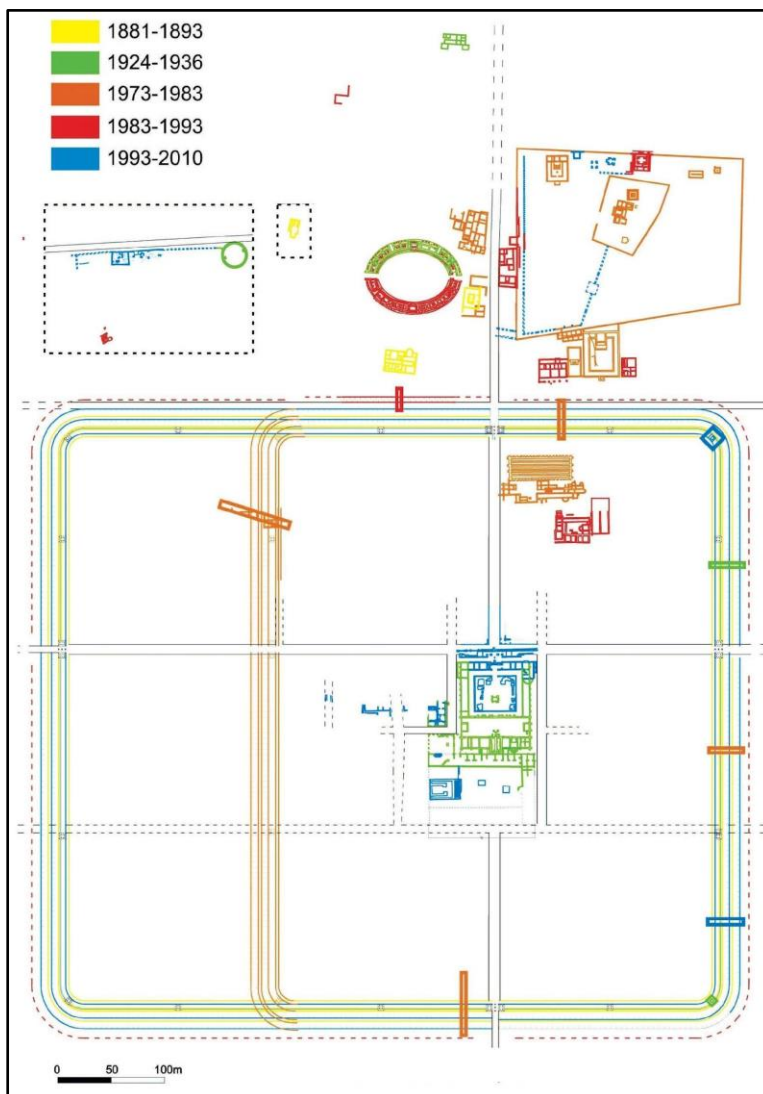

Figura 19. Cronologia cercetărilor arheologice în Colonia Dacia Sarmizegetusa (După O. Țentea 2017)

2.3.4.1. Colonia Dacia Sarmizegetusa – Intra Muros

Colonia Dacia Sarmizegetusa a fost o colonie de veterani ce avea o formă rectangulară și măsura 22.5 Ha în interiorul zidurilor, iar apoi, la extindere a ajuns la 33 Ha. Drumul imperial de la Tibiscum spre Apulum trecea prin fața orașului pe latura de nord a acestuia. În timpul imperiului Roman fondatorul unui oraș (municipium sau colonia) nu putea fi decât împăratul. În cazul Sarmizegetusei actul întemeierii a fost săvârșit în numele împăratului (auspiciis Imperatoris Caesaris) de către guvernatorul Decimus Terentius Scaurianus. După consultarea voinței zeilor, acesta înfigea în pământ groma, un fel de teodolit roman. Acolo unde cădea umbra gromei la răsăritul soarelui, era trasată axa sacră est-vest (decumanus maximus), apoi era trasă perpendiculara, care devenea axa sacră nord-sud (cardo maximus). La decumanus maximus se trasează paralele, care devin decumani, iar la cardo maximus paralele, care devin cardines. Aceste linii perpendiculare delimitează în interiorul zidurilor cartierele, numite insulae. Sarmizegetusa este singurul oraș roman, în care a fost găsit locus gromae, adică locul din care a fost întemeiată colonia. Pe acest locus gromae va fi înălțat un altar pentru împăratul Traian. Cercetările arheologice în interiorul orașului roman sunt mai puține decât cele extra muros, fiind săpate cu precădere cele două piețe (fora) aflate în zona centrală, reședința guvernatorului financiar al Daciei Apulensis (Praetorium Procuratoris) și câteva clădiri cercetate la vest de forum vetus (Insulae 3), unele sondaje la zidurile orașului sau la poarta de nord, la care se adaugă câteva cercetări preventive și supravegheri arheologice mai recente.

Figura 20. Împărțirea terenurilor conform metodei centuriatio (după Marcu și Cupcea, 2011)

^ **Forum Vetus**

Primul for al Coloniei Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa, *forum vetus* sau forul traianic, a fost ridicat la intersecția celor două axe principale ale orașului. Înainte de Forul de piatră a cărui fundații sunt vizibile astăzi, acesta a fost precedat de o clădire de lemn, un prim for de lemn. Forum vetus din Sarmizegetusa este un for civil și administrativ, fără a fi lipsit de un caracter religios. Ulterior va fi construit la sud de acesta un nou for (*forum novum*), preponderent religios, dominat de Capitoliu.

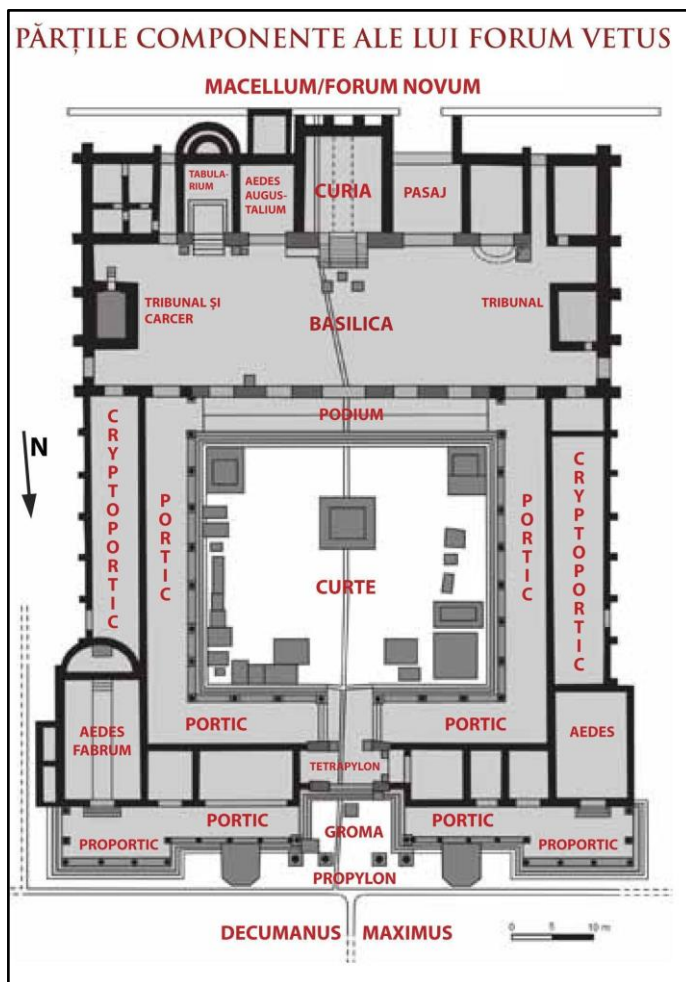

Figura 21. Forum Vetus (După A. Diaconescu, 2010)

^ Forum Novum

În timpul domniei lui Traian spațiul de la Sud de *forum vetus* era folosit ca șantier ce îl deservea pe acesta. La sfârșitul domniei lui Traian și la începutul domniei lui Hadrian a luat aici a fost construit un macellum, orientat est-vest. În jurul anului 150 macellum-ul a fost desființat, iar în locul său a fost ridicat înălțat pe axa est-vest un nou for (*forum novum*), încă și mai somptuos decât primul. Întregul *forum novum* era mărginit înspre est de impozanta clădire a Capitoliului (33,70 m - est-vest x 18,90 m - nord-sud). Capitoliul este un templu corintic hexastil, *peripteros sine postico*, cu un plan asemănător Capitoliului din Roma și construit după preceptele lui Vitruvius.

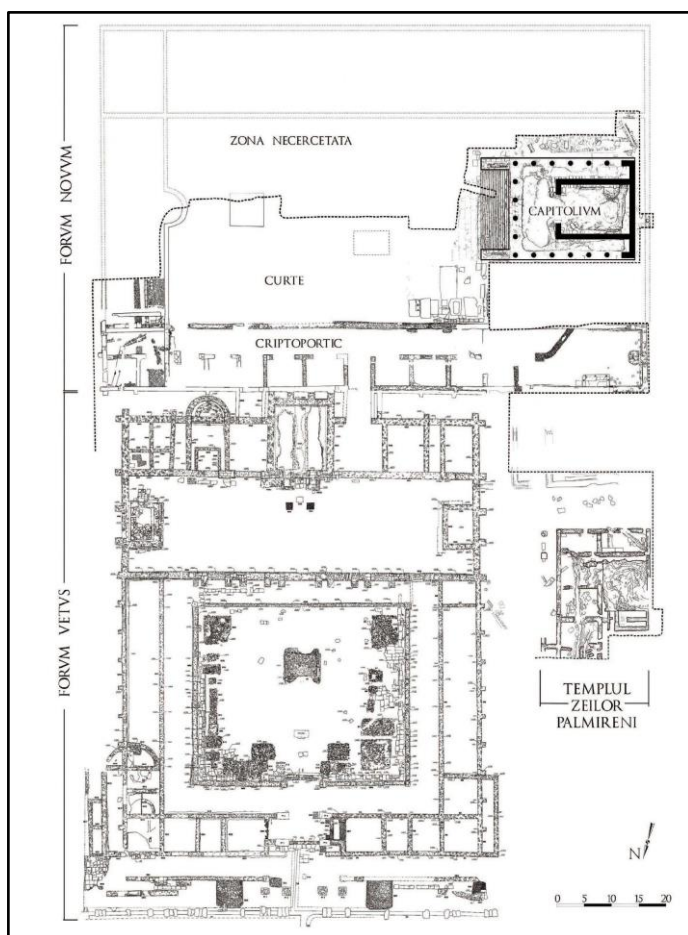

Figura 22. Forum Novus (După I. Piso, 2007)

^ **Praetorium Procuratoris - Sediul Guvernatorului Financiar al Daciei Apulensis**

Sediul guvernatorilor este situat în punctul denumit „Grohottea Tornească”, localizat *intra muros*, în primul rând nordic de *insulae* ale coloniei Dacica Sarmizegetusa, la est de *cardo maximus*. La nord și la est el este mărginit de două depozite de grâne (*horrea*) și constă din mai multe corpuri separate prin curți interioare. Ele cuprind o serie de complexe termale, birouri și camere de locuit. Sediul avea și edificii de cult (printre care un *Serapeum*), precum și o *area sacra*, unde s-au găsit baze de statui și altare dedicate de către guvernatorii financiari ai Daciei Apulensis.

Figura 23. Palatul Procuratorului Financiar (Fotogrametrie E. Demetrescu, C. Dima 2015)

^ Templul zeilor palmyreni II (Clădirea Y)

Cercetarea zoneii centrale a orașului, la vest de *forum vetus*, a dus la descoperirea unui nou templu palmyrenian. Una dintre inscripții atestă o triadă de divinități de la Palmyra, în fruntea căreia se află Bel, Malagbel și Ierhabol, pusă în sănătatea împăratului Severus Alexander. O altă inscripție atestă un colegiu de adoratori ai zeului Malagbel, iar pe a treia este menționat Iarhibol. Templul a fost precedat de două faze aparținând prob. unei locuințe a unui demnitar al orașului.

Figura 24. Clădirea Y – Plan după I. Piso, O. Țentea, F. Matei-Popescu)

^ Insula 3

Zona denumită Insula 3 este mărginită în partea de Est de forul orașului, aliniat probabil la un cardo ce mărginea *forum vetus*. Alte elemente au fost descoperite spre vest de Z6 (bloc de marmură; traiectul unor canale).

^ Clădirea X

Clădirea denumită convențional clădirea X se află la intersecția dintre colțul de sud-vest al forului lui Traian (*forum vetus*) și colțul de nord-vest al forului lui Antoninus Pius (*forum novum*), blocând cardo I din prima fază de piatră a orașului. Aceasta este situată la nord de templul prezentat mai sus. Cercetările sunt în curs de desfășurare, fiind începute la acest obiectiv în 2004.

Edificii nesigure Intra Muros

^ Templul lui Iuppiter Dolichenus

Cercetarea arheologică condusă de G. Téglás și P. Király în anul 1886 a dus la dezvelirea templului, situat în colțul de sud-vest al coloniei, lângă zidul de incintă. Inscripția de fondare menționează că șase *sacerdotes Dolicheni* au construit un edificiu pentru Iuppiter Dolichenu în timpul împăratului Severus Alexander. Edificiul nu s-a păstrat pe teren.

2.3.4.2. Colonia Dacica Sarmizegetusa – Extra Muros

Zona Extra Muros a fost mai intens cercetată în perioada anilor 1973-1984. Numerotarea edaficilor cercetate în această zonă a fost relizată de autorii cercetărilor și pentru buna înțelegere a acestora se va utiliza aceeași numerotare.

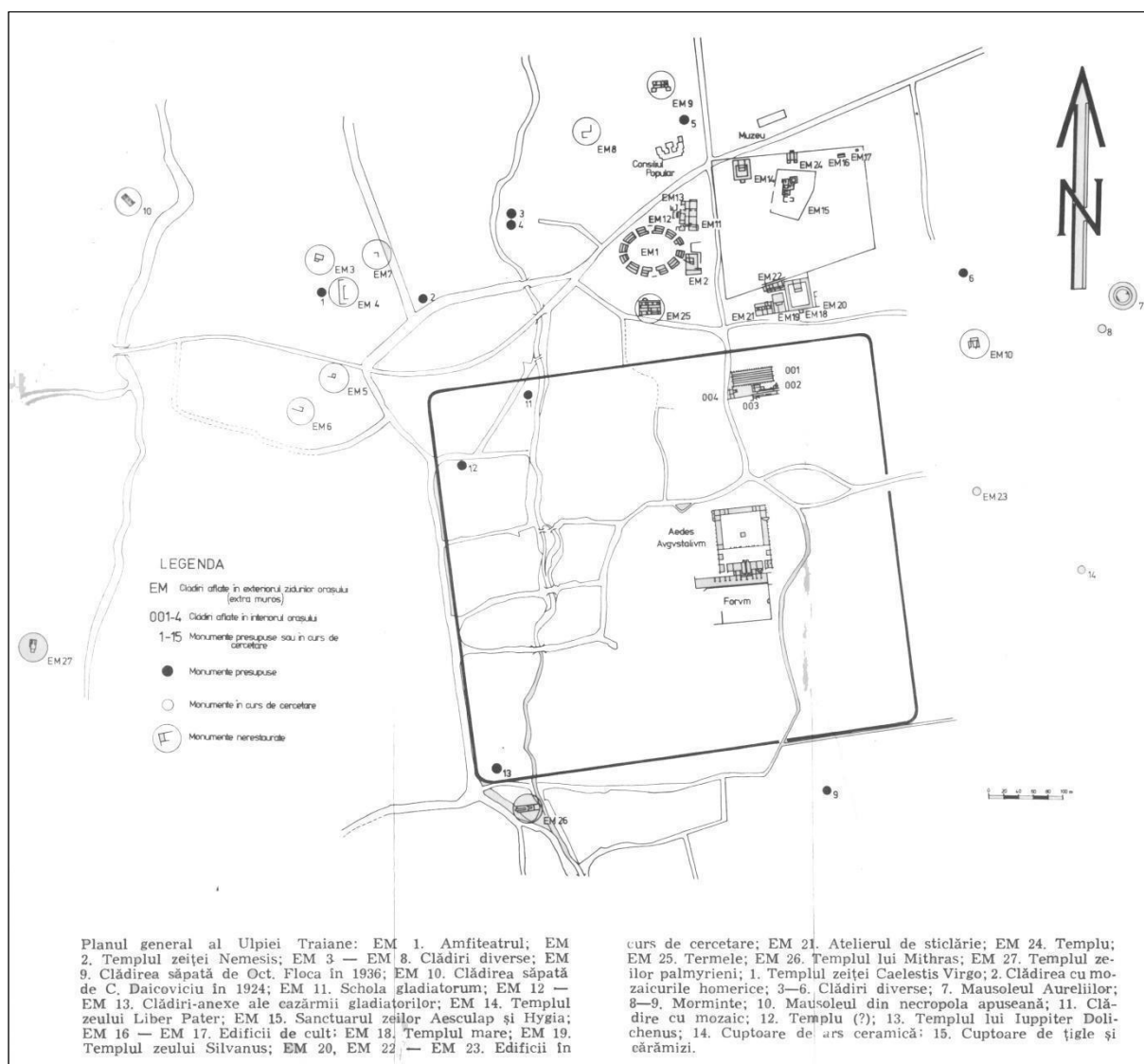

Figura 25. Planul general al Ulpiei Traiane (După D. Alicu, H. Daicoviciu, 1984)

Clădiri civile

^ Amfiteatrul Coloniei Dacica Sarmizegetusa – EM1

Amfiteatrul Coloniei Dacica Sarmizegetusa este situat în apropierea porții de Nord a orașului având o suprafață de cca 4900 mp. Primele cercetări arheologice în Amfiteatrul de la Sarmizegetusa au început între anii 1890-1893 și realizate de Király Pál, Téglás Gábor și Szinte Gábor, care au dezvelit zidurile amfiteatrului și au identificat sanctuarul dedicate zeiței Nemesis. Cercetătorii maghiari au surprins baricadarea porții de Vest în epocă post-romană și au descoperit și un tezaur monetar din secolul IV, arătând puținele dovezi ale locuirii post-romane. Cercetarea arheologică a fost reluată de Constantin Daicoviciu în perioada anilor 1934-1936, apoi de H. Daicoviciu în 1981, în 1987 și 1993-1996 de D. Alicu, cercetări pe care acesta le va continua și în perioada 1993-1996 și au fost reluate în 2021 (sondaje).

Figura 26. Fotogrammetrie Amfiteatru (E. Demetrescu 2015)

Etapele majore de edificare, identificate de autorii cercetărilor arheologice, sunt următoarele:

Faza I. Amfiteatru din lemn, cu zidul arenei din zidărie și lojele (pulvinar, suggestum) din piatră; zidurile Intrării A sunt bordate de doi contraforți orientați spre exterior; caveea era susținută de cel puțin trei rânduri concentrice de stâlpi din lemn;

Faza II-A. Amfiteatru cu caveea din piatră compusă din trei ziduri concentrice, legate prin ziduri radiale împreună cu care formează casete de zidărie umplute în mare parte cu pământ; o parte dintre aceste casete erau neumplute, fiind destinate unor încăperi;

Faza II-B. Reparații tronson nord-estic al caveei, constând în principal, cf. interpretărilor arheologice mai vechi, în „dublarea” unor casete de zidărie în sectorul nord-estic al caveei; D. Alicu încadrează tot acestei faze ridicarea nivelului de călcare în unele zone ale amfiteatrului, acolo unde au fost înregistrate praguri suprapuse;

Faza III. Transformare în perioada medievală, reprezentată de urme ale utilizării spațiului arenei și caveei prin blocări (fortificări) ale intrărilor; aceste urme, probabil consistente, au fost eliminate aproape total cu ocazia primelor săpături arheologice de la finalul sec. al XIX-lea.

^ **Schola gladiatorum (EM 11, EM 12, EM 13)**

Construcția (EM11), cercetată între anii 1975-1977, este amplasată la nord-est de amfiteatru și a fost identificat într-o primă fază drept cazarmă a gladiatorilor datorită apropierii cu amfiteatrul, mai apoi datorită planului, un hibrid între locuință și terme. Schola gladiatorum dispunea la vest de două anexe, EM 12 și EM 13, cercetate în anul 1978.

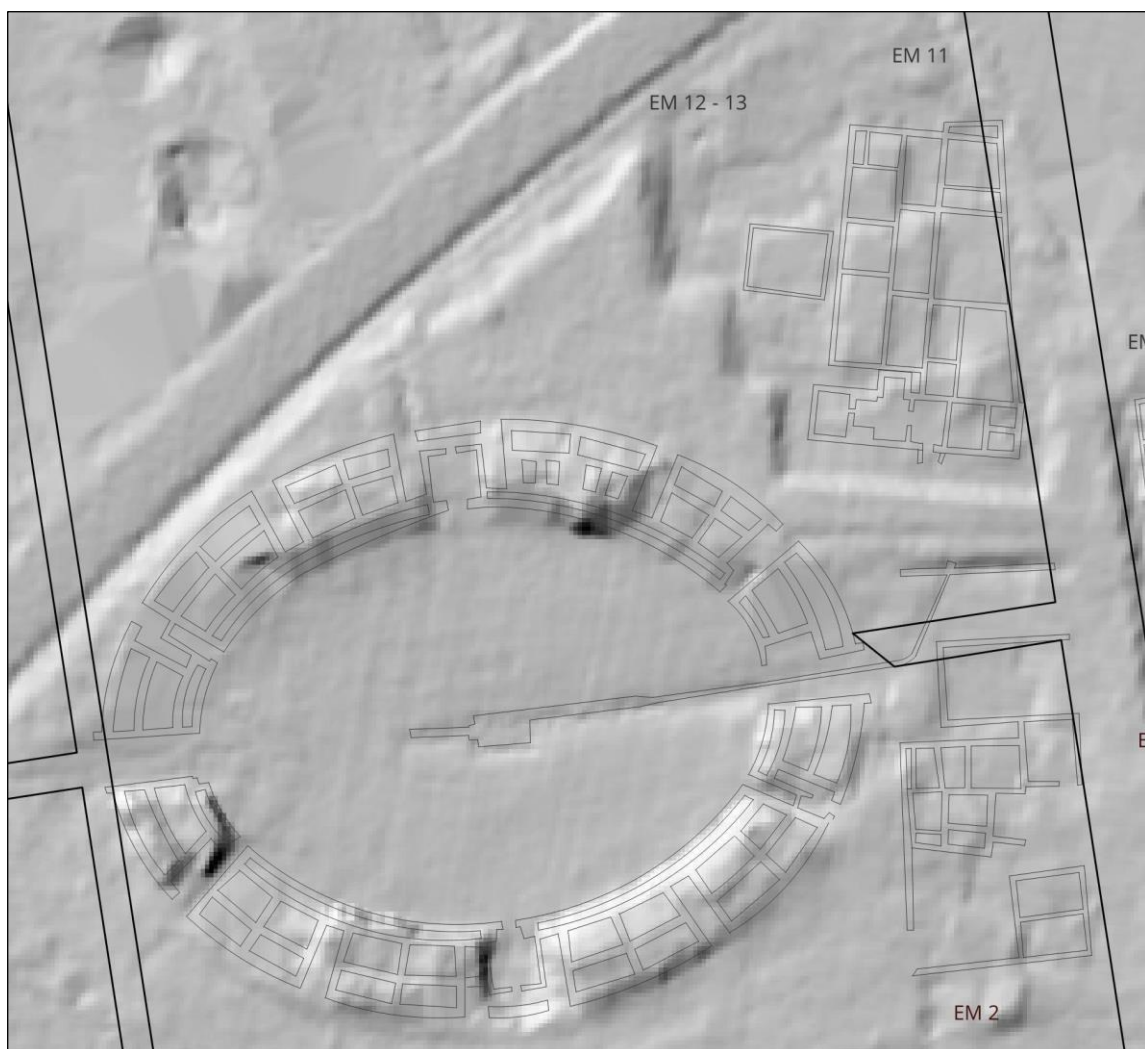

Figura 27. Plan Clădiri EM 11, EM 12, EM 13

^ **Clădiri civile (EM 3, EM 4, EM 5, EM 6, EM 7, EM 8)**

Clădiri civile cercetate parțial prin sondaje arheologice în perioada 1973-1974. Toate acestea sunt la est de Valea Drașcovului, în apropierea drumului ce duce spre gara veche, la nord de drumul actual și la sud de calea ferată.

^ **EM 9**

Clădire civilă (villa) cercetată parțial de O Floca în zona de nord a satului actual, la nord de amfiteatru, la 140 m nord față de șosea și 50 sud față de calea ferată, în spatele sediului actualei primărie. Clădirea ar fi fost construită în prima jumătate a secolului II d. Chr. și incendiată în timpul războaielor marcomanice

^ **EM 10**

Clădire civilă situată la 150 m est de zidul estic de incintă și 26 m sud de drumul imperial. Această clădire a fost cercetată parțial în 1924 de C. Daicovciu și e probabil în legătură cu edificiul nr. 2, cercetat cu 40 de ani înainte de P. Kiraly.

^ **EM 21**

Atelierul de sticlărie – a fost cercetat în anul 1981 de către colectivul condus de H. Daicoviciu. Acesta se află la 1,05 m spre vest de templul lui Silvanus. Prima fază a clădirii pare să fie contemporană cu zidul din încăperea sudică a templului lui Silvanus.

^ **EM 23**

Clădire situată la 50 de metri est de zidul estic de incintă a coloniei și la cca 40 m sud de decumanus maximus a fost descoperită în 1981 cu ocazia unor lucrări agricole și cercetată între anii 1982-1984.

^ **EM29, EM30, EM31**

Cercetările arheologice ce au condus la dezvelirea edificiilor cunoscute sub numele de Extra Muros 29, EM30, EM31 au fost realizate în anii 1990 (UBB), 1991 (MCDR), 1992-1993 (MNIT).

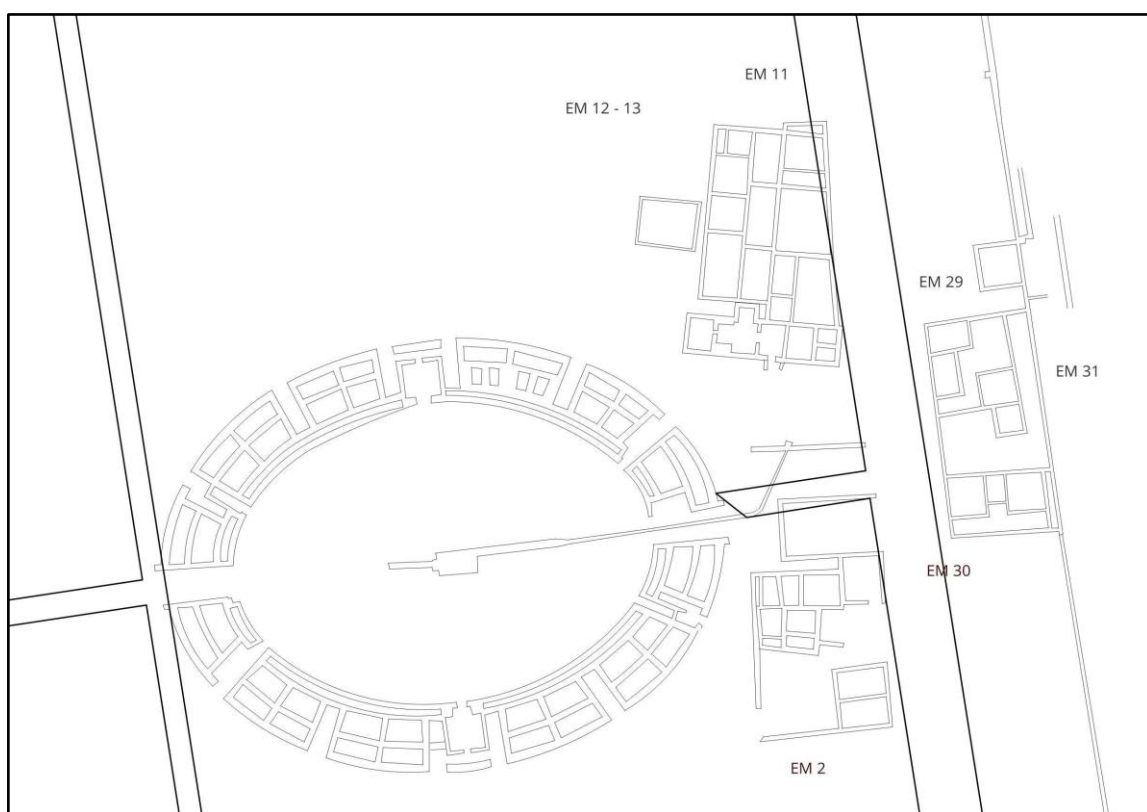

Figura 28. Plan cu reprezentarea clădirilor EM 29, EM 30 și EM 31

^ **EM 25 – Băile publice**

Clădirea a fost săpată de către G. Téglás și P. Király în anul 1883. Clădirea se află în partea de nord al zidului de incintă a orașului. Conform planului publicat de P. Király edificiul era împărțit în două secțiuni distincte: una pentru bărbați și una pentru femei precum și o baie de aburi și baie de vară. Dintr-un antreu comun se intra la stânga, în garderoba băii de aburi, iar la dreapta într-un vestiar (*apodyterium*). De aici se putea pătrunde în încăperea cu apă rece (*frigidarium*). Din acesta se ajungea într-o cameră încălzită cu un sistem de *hypocaustum* numită *tepidarium* și apoi în *caldarium* încăperea pentru băi calde. Construcția băii pentru femei era asemănătoare, dar de dimensiuni mai mici. În baia de aburi (*laconicum*) se intra tot din garderobă. Conform unor ștampile de pe țiglele descoperite în jurul edificiului acesta a putut data din anul 158 p.Chr.

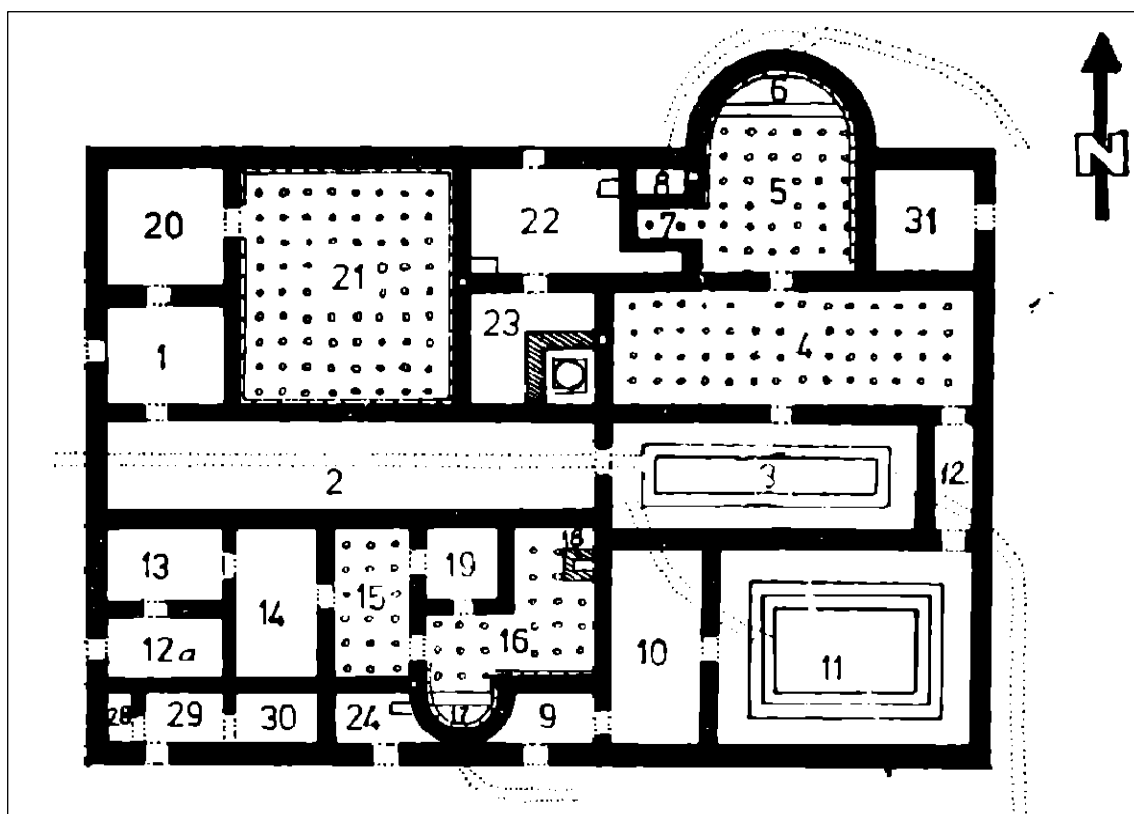

Figura 29. Planul clădirii EM 25 (după P. Király)

Spații de cult (Area Sacra) și templele sau edificii religioase Extra Muros Coloniei Dacica Sarmizetusa

^ **Area Sacra**

Area *sacra* de la Sarmizegetusa este una dintre cele mai bine cunoscute zone sacre ale orașelor romane din provinciile nordice. Pe terenul împrejmuit cu zid de *temenos*, s-au ridicat o serie de edificii de cult dedicate diferitelor divinități, dovadă a unei varietăți a credințelor religioase ale populației din Colonia Dacica Sarmizegetusa. Dimensiunile identificate de autorii cercetărilor sunt de 226 m, latura sudică, 140 m, latura estică, 215 m, latura nordică, respectiv 145 m latura vestică. Zidurile incintei sacre au fost identificate în mai multe puncte, în special în zonele în care s-au cercetat noi edificii de cult, multe dintre acestea fiind adosate zidului, în special pe latura de nord. Astfel, *area sacra* a coloniei este situată la est de amfiteatru, templul zeiței Nemesis și de clădirile EM 29, EM 30 și EM 31 și la sud de templul lui Silvanus (EM 19) și așa-numitul Templu Mare (EM 18) sau templul dedicat lui Hercule și Diana. Este foarte posibil ca zidul de sud al incintei sacre să fi înglobat într-o fază și Templul Mare, Templul lui Silvanus etc., dobândind o formă rectangulară, zidul sudic fiind astfel paralel cu drumul imperial, însă în acest moment datele sunt insuficiente. Pe latura de vest a zidului precum și colțul de sud-vest a fost identificat cu ocazia mai multor cercetări un zid paralel ce funcționa ca portic. În zona nordică se află un templu cu *podium* și *porticus* dedicat lui Liber Pater, așa numita *basilica* (EM 24) și arealul templelor galo-romane cu unele edificii tipice. Orientarea templului Liber Pater și edificiului de cult EM24 pe zidul de nord a sugerat existența între aceste două clădiri a altor edificii de cult precum cele cercetate mai târziu în perioada 2004-2007 din care se remparca templul dedicat lui *Dominus et Domna*, alături de alte două temple. Tot în această zonă sacră a fost ridicată și templele dedicate lui Aesclepius și Hygea, un *aesklepeion* cu diverse clădiri pentru cei bolnavi.

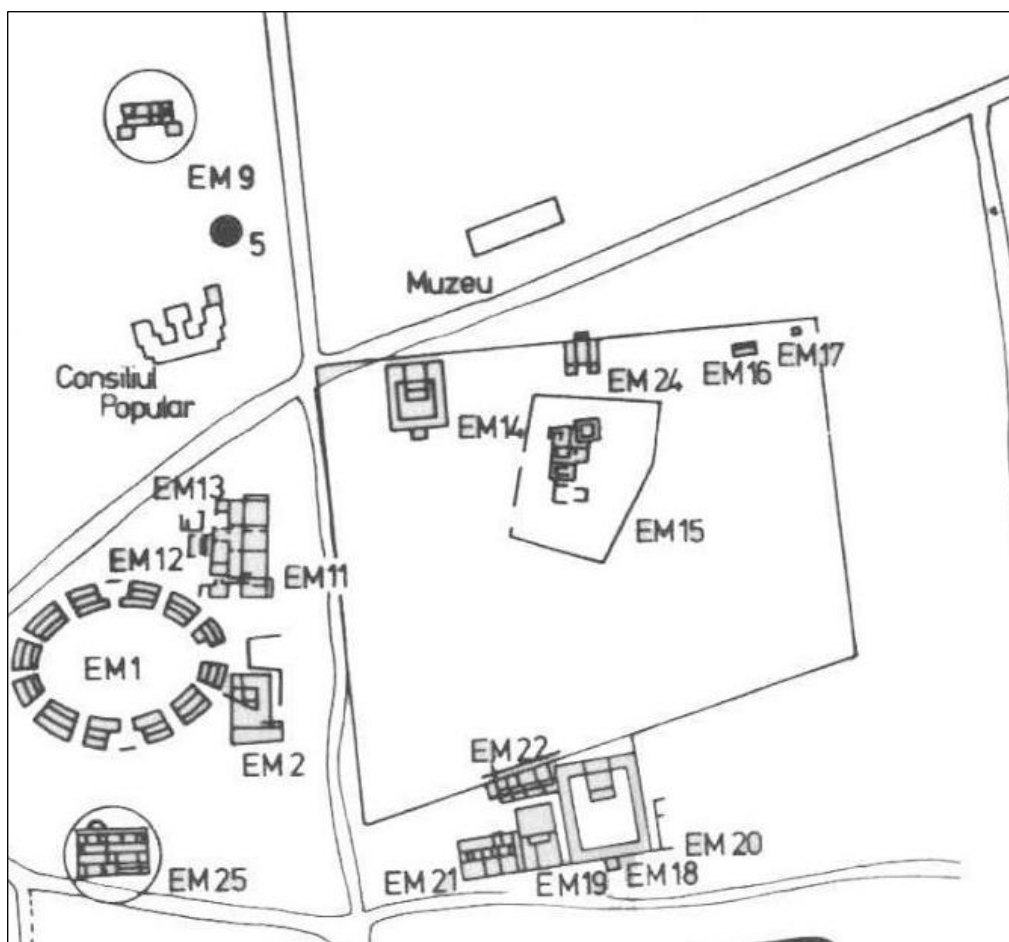

Figura 30. Planul Incintei Sacre (după D. Alicu, H. Daicoviciu 1984)

^ Intrare sit arheologic (Zid area sacra)

Cercetările arheologice preventive din anul 2016 au fost efectuate de un colectiv de arheologi condus de Prof. Dr. Ioan Piso- responsabil științific, Gică Băeștean, Marius Barbu, Oana Tutilă (MCDR Deva), Ovidiu Țentea (MNIR), Adriana Pescaru având ca scop inițial realizarea obiectivului "Construire clădire poartă și amenajare acces la Ulpia Traiana Sarmizegetusa"⁶⁷. Zona cercetată arheologic este situată la intrarea în situl arheologic în vecinătatea obiectivelor descrise mai sus și acoperă o parte a proiectului de construcție propus pentru Muzeul nou. Principalul element constructiv identificat în cadrul acestei cercetări îl constituie zidul Z3, ce străbate întreaga zonă de la nord la sud, continuându-se vizibil în ambele direcții. Acesta reprezintă cel mai probabil delimitarea vestică a zonei ce înglobează o serie de temple romane cercetate de-a lungul timpului la Sarmizegetusa (*area sacra*). Z3 este construit din piatră de râu și mortar alb și are fundația lată de 0,80 m adâncită 0,40 - 0,50 m, până în stratul de lut galben, steril din punct de vedere arheologic. Elevația sa lată de 0,60 m este prevăzută cu crepide de câte 0,10 m atât spre est cât și spre vest. Din elevație se păstrează mai multe asize, pe o înălțime de 0,50 m, partea sudică a zidului fiind supraînălțată la restaurarea din anii 1990 cu încă 0,30 m. În cadrul zonei cercetate de noi, el a fost surprins pe o lungime de 17,80m, moneda de bronz emisă de Antoninus Pius descoperită lângă fundația acestuia plasând momentul construirii sale spre mijlocul secolului al II-lea d. Hr.

⁶⁷ I. Piso et alii 2016, Raport de cercetare arheologică preventivă privind terenul afectat de realizarea obiectivului „Construire clădire poartă și amenajare acces la Ulpia Traiana Sarmizegetusa” în localitatea Sarmizegetusa, județul Hunedoara,

^ **EM 14 – Templul lui Liber Pater**

Edificiul de cult este amplasat la aproximativ 300 m nord-est de amfiteatru și a fost cercetat între anii 1973-1974, un an mai târziu fiind și conservat. Cercetările arheologice au fost conduse de H. Daicoviciu, împreună cu colectivul format din D. Alicu, E. Nemeș, I. Piso, C. Pop și A. Rusu. Edificiul are o formă rectangulară cu dimensiunile cuprinse între 22,5x20,4 m, este orientat nord-sud și are intrarea dinspre sud. Intrarea este marcată cu un vestibulum.

^ **Sanctuarul Dominus și Domina**

Templul este amplasat în vecinătatea estică a templului lui Liber Pater. Cercetările au fost realizate în perioada 2004-2007 în cadrul unei cooperări germano-române sub conducerea lui M. Fiedler și C. Höpken. Cele mai vechi faze de construcție a sanctuarului pare să fi aparținut câteva șiruri de gropi de par care provin de la un *porticus* cu trei laturi, care era lipit de zidul nordic al zonei sacre. Templul avea dimensiunile cuprinse între 4,1x3,8 m.

^ **EM 15 – Aesculap și Hygia**

Edificiul consacrat zeilor medicinei se știe încă din anul 1884, când G. Téglás a identificat zona datorită a două altare. Cercetările la edificiu încep abia după 100 de ani și se desfășoară între anii 1973-1976, în anii imediat următori fiind și conservat. Cercetările arheologice au fost conduse de H. Daicoviciu împreună cu un colectiv format din D. Alicu, E. Nemeș, I. Piso, C. Pop și A. Rusu. Sanctuarul zeilor Aesculap și Hygia constituie un întreg complex de construcții cu destinații diverse. Toate edificiile sanctuarului sunt grupate în interiorul incintei sacre, temenos, gros de 75 cm la temelie, având conturul unui patrulater neregular, orientat în sensul lungimii, pe direcția nord, nord-est și sud, sud-vest. Astfel latura de nord măsoară 57 m, cea de sud 41 m, cea de vest 61,5 m, iar cea de est 70 m. Intrarea în incintă se află pe latura de vest, având în vedere pavajul de piatră de râu de care este marcat. Edificiul de cult prezintă trei faze de construcție.

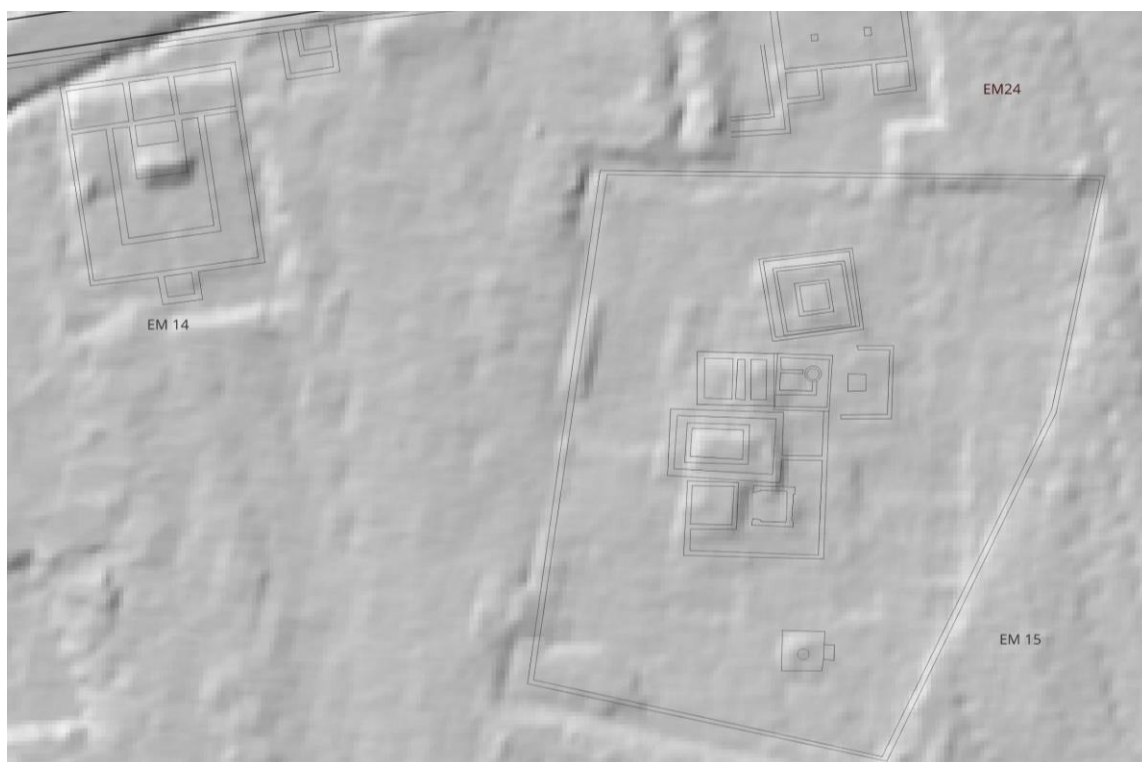

Figura 31. Planul Askleionului

Zidul de incintă are o lungime de 229,5 m și închide un spațiu trapezoidal de clădirile descrise mai sus. S-a găsit o singură deschidere, spre vest, largă de 4 m, posibil o poartă accesul în sanctuar făcându-se dinspre amfiteatru.

^ **EM 16**

Clădirea de cult a fost cercetată în anul 1979 cu ocazia construirii Motelului din Sarmizegetusa. Templul se află în colțul de nord-est al incintei sacre, la est de EM24 și de aesklepeion. Aceasta este de formă dreptunghiulară cu laturile de 13.5 m pe axa est-vest și 6.5 m pe axa nord-sud, intrarea fiind probabil pe latura vestică. Pe interior, templul este împărțit de un zid în două nave, zid care se sfârșește la 1.8 de latura de vest a clădirii.

^ **EM 17**

Edificiul este situat la sud-est de EM 16 și a fost cercetat în același timp cu acesta. Templul are o planimetrie pătrată cu latura de 5,5 m. Latura de vest și ce de sud sunt sprijinite de doi contraforți la exterior. În centrul clădirii a fost identificată fundația de cărămidă a unui altar de 1X0.85 m. Materialul arheologic este la fel de sărăcăios, remarcându-se câteva fragmente de bronz aurit ce ar putea proveni de la o statueta.

^ **EM 24, EM 28**

Edificiul de cult se situează în proximitatea sanctuarului dedicat zeilor Aesculapius și Hygea, la nord de acesta și la est de templele lui Liber Pater și a lui Dominus et Domina. Nu se cunosc divinitățile căruia acest edificiu de cult a fost dedicat și a fost denumit convențional Templul Basilica. Cercetările arheologice în această zonă au fost efectuate între anii 1983-1985 și 1986-1987, clădirea fiind conservată. La sud de cubicul vestic al clădirii EM 24, în raportul săpăturii arheologice din 1984, publicat abia în 1993 a fost numerotată o construcție **EM 28**, a cărei zid estic se adosează la zidul sudic al cubicului vestic. Maniera de construcție a zidurilor, lipsa totală a mortarului, faptul că fundația este așezată sub dărămătură, prezența unei fibule, datează această clădire la sfârșitul secolului III-lea sau la începutul secolului IV d. Chr.

Edificii de cult, temple situate Extra Muros și în afara incintei sacre

^ **Templul Zeiței Nemesis (EM 2)**

Templul se află la est de amfiteatru, în imediata apropiere a porții principale. Edificiul a fost cercetat pentru prima dată între anii 1891-1893, odată cu dezvelirea amfiteatrului de către G. Téglás și G. Szinte. Din păcate rezultatele cercetărilor nu au fost publicate, templul fiind amintit de G. Szinte doar cu un profil și un plan publicat. Cercetările sunt reluate între anii 1996-1997 de colectivul format din cercetătorii D. Alicu, C. Pop, S. Cociș, E. Bota, C.H. Opreanu și C. Ilieș. În inventarul templului se numără mai multe inscripții care întăresc motivul identificării templului drept un edificiu aparținând zeiței Nemesis.

^ **EM 22**

Clădirea este reprezentată pe planurile generale de săpătură la nord de templul lui Silvanus (EM 19), în spatele acestuia. Cercetarea la această clădire a fost realizată în 1983 și publicată ulterior în 1994. Clădirea se pare că ar fi avut două faze de construcție și este situată la sud de zidul de incintă al zonei sacre, în afara acesteia. Orientarea acestui edificiu este est-vest, iar latura sudică măsoară 19.25 m de la colțul sud-vestic și până în punctul în care intră sub zidul vestic al Templului Mare (EM 18).

^ **EM 18 - Templul Mare**

Templul Mare – denumit convențional așa datorită mărimii (43,6x34 m) fiind cel mai mare templu cercetat arheologic în Dacia. În literatura de specialitate este amintit precum și EM 18, Templul mai multor divinități, Malagbel sau Templul lui Hercules și al Diane. Templul a fost cercetat între anii 1976-1978 de către H. Daicoviciu și colectivul format de D. Alicu, I. Piso și C. Pop. Săpăturile arheologice au fost reluate recent în anul 2013 de colectivul format din C. Ciongradi, A. Diaconescu, E. Bota, V. Voișian și G. Băeștean. Edificiul se află la nord de incinta fortificată a orașului, într-un aliniament de clădiri paralele cu drumul antic la o distanță de 20,5 m de acesta. Intrarea în templu se află pe latura de sud și este marcată de vestibulum (5x3,5m) și două coloane corintice. Templul a fost construit la sfârșitul secolului al II-lea după războaiele marcomanice. Colțul său nord-vestic suprapune colțul sud-estic la clădirii EM 22 care este distrusă în urma războaielor marcomanice urmând să fie complet demolată după anul 170. Din interiorul templului provin mai multe inscripții fragmentare închinat lui Hercules Augustus, precum și un fragment de statuie cu piciorul stâng al acestuia. Tot de aici provine și un altar pentru Iuno Regina și unul pentru Diana Augusta precum și un fragment de statuie de marmură care păstrează capul zeiței vânătoarei. Aceste descoperiri demonstrează că edificiul a fost dedicat mai multor divinități greco-romane.

^ **EM 19 – Sanctuarul lui Silvanus**

Edificiul a fost atribuit divinității datorită unui relief cu inscripție descoperit în partea de sud-estică a încăperii de nord a edificiului. Săpăturile arheologice a fost conduse de H. Daicoviciu și colectivul format de D. Alicu, I. Piso, C. Pop și A. Rusu. Edificiul este amplasat la sud-est de amfiteatru și la vest de Templul Mare. Edificiul suprapune o clădire mai veche, ale cărei ziduri nu se mai păstrează.

^ **EM 20**

Cu ocazia unor lucrări de amenajare întreprinse în anul 1982 la Templul Mare pe latura estică a acesteia a fost identificată o clădire nouă denumită EM 20. Latura de sud al clădirii se află pe același aliniament cu laturile de sud a edificiilor EM 18, 19 și 21. Din păcate nu se poate preciza funcționalitatea edificiului, nefiind descoperite inscripții sau monumente figurate care să sugereze divinitățile adorate.

^ **EM 26 – Sanctuarul lui Mithras**

Edificiul a fost descoperit în 1882, urmând să fie dezvelit în totalitate în anul imediat următor de echipa condusă de G. Téglás și P. Király. Templul este așezat în partea de sud-vest al orașului, *extra muros* pe malul stâng al pârâului Apa Mică. Edificiul a fost foarte prost păstrat încă în vremea când s-au început săpăturile, în parte templul fiind distrus în urma lucrărilor moderne din zonă. Templul își încheie existența în urma unui incendiu puternic după cum demonstrează și toate descoperirile de aici (peste 220 de inscripții și monumente sculpturale), toate având urme puternice de arsură. De aici provin statuile lui Cautes și Cautopates, care delimitează o extremitate a navei centrale. Fragmentele de coloană și capiteli duc la ideea existenței a trei nave, delimitate de două șiruri de coloane, în față cu un portic. Conform autorilor posibil ca templul să fi suferit o incendiere odată cu războaiele marcomanice, deci templul a existat și înainte de 170 p.Chr., după care este reconstruit și suferă un al doilea incendiu fără a se putea preciza momentul.

^ **EM 27 – Templul zeilor palmyreni I așa zisul „templul sirian” sau Malagbel**

Se află la vest de incinta orașului, pe Dealul Delineștilor. Conform inscripției de fundație a templului care a determinat începutul săpăturile de aici, se menționează doar divinități din Palmyra (Malagbel, Bel, Bel Hamon, Benefal și Manavat), astfel că denumirea de templul zeilor palmyreni este cea mai potrivită. Templul a fost distrus în mare parte de activitățile lucrărilor moderne de agricultură. Conform inscripției amintite P. Aelius Theimes construiește templul din banii săi și îi anexează această bucătărie, *culina*. Templul se datează la sfârșitul secolului al II-lea și începutul secolului al III-lea p.Chr.

Edificii Extra Muros nesigure

^ **Templul zeiței Caelestis Virgo**

Templul zeiței Caelestis Virgo (notat în planurile generale cu cifra 1) – identificată cu zeița africană Tanit, la Sarmizegetusa i se ridică un templu de către un sclav imperial, Nemesianus. Templul este identificat în partea de nord-vest de oraș, în exteriorul incintei fortificate. Edificiul nu a fost cercetat arheologic, existența lui fiind documentată doar de descoperirea unei inscripții dedicată de un sclav, care construiește templul din banii săi. Acesta a fost edificat în timpul lui Septimius Severus a cărui soție, Iulia Domna, este adorată în imperiu în ipostaza de Caelestis Dea, fiind un semn de loialitate față de casa imperială și nu ca o dovadă a practicării efective a cultului zeiței Tanit.

2.3.4.3. Colonia Dacica Sarmizegetusa – Necropola

Necropola de Est

Necropola estică – cea mai mare necropolă a orașului datorită vecinătății cu drumul imperial precum și a spațiului întins pe care această zonă îl poate oferi. Cele mai importante monumente funerare erau amplasate de-a lungul drumurilor, cum sunt mormintele tumulare (mausolee), incinte funerare, sarcofage, stele, edicule, precum și numeroase statui. Dispunerea mormintelor este una diferită, cu descoperiri de construcții atât monumentale, cât și unele dispuse în incinte familiale sau colegiale. Din păcate în mare parte mormintele au fost jefuite încă din antichitate, astfel că rareori se poate realiza o conexiune între defunct și monument. Se poate observa că ritul preponderent este incinerarea, excepție făcând copii, după care la începutul secolului al III-lea se trece la practica înhumării. De asemenea s-au identificat amenajări mai ample ale parcelor funerare de-a lungul drumului imperial, construindu-se incinte funerare din zidărie.

Unul din cele mai impozante monumente este așa zisul **Mausoleu al Aureliilor** (mormânt tumular), descoperit în anul 1934 de echipa condusă de C. Daicoviciu și O. Floca, la est de zidurile orașului. Este vorba de un monument tumular cu un diametru impresionant de 21 m, alcătuit dintr-un zid de piatră care la momentul descoperii măsura cca. 1 m de la suprafața antică a solului și 2,2 m de la fundație. Zidul are o grosime de 0,9 m și este alcătuit din pietre de râu legate cu mortar la fundație, urmat din blocuri de calcar în elevație, legate cu scoabe de fier și prinse cu plumb topit. Umplutura edificiului se compune din resturi de cioplitură de piatră peste care urmează un strat gros de umplutură de pământ galben. În acest strat au fost așezate sarcofagele pe socluri din piatră care datorită jefuirii încă din antichitate au dus la descoperirea doar a unor oseminte împrăștiate. Zidul tumulului se pare că se oprește în partea de vest într-un zid care reprezintă un gard de piatră care împrejmuiește întreaga

necropolă. Din interiorul tumulului provine un singur mormânt intact, restul fiind răscolite de-a lungul timpului. Este vorba de un sarcofag realizat din cărămidă cu capac de marmură în care a fost introdus un sicriu de lemn ce avea următorul inventar: monedă imperială de bronz, brățară de bronz, inel de fier, trei ulcioare din lut, șase vase sticlă, bulgări mici de vopsea roz, fragment ac de os, fragmente obiect poleit cu aur, fragment obiect de fier și cuie de fier ce provin probabil de la sicriul de lemn. După natura obiectelor probabil ca mormântul să fi aparținut unei femei. Monumentul funerar poate fi datat și atribuit conform inscripției pusă pe un postament și scris pe trei fețe, aparținând familiei lui *Q. Aurelius Tertius, decurio et flament coloniae Sarmizegetusae*, ce poate fi datat în mijlocul secolului al II-lea p.Chr.

Acest punct unde s-a descoperit așa-numit „Mausoleu” al Aureliilor descris mai sus, a fost denumit în literatura de specialitate drept punctul „La Cireș”, aflat în imediata vecinătate a drumului comunal Sarmizegetusa - Ostrov. După cercetările acestui monument din 1934, alte cercetări au urmat între anii 1982-1984, la o distanță de cca. 40 m sud-vest de punctul amintit, de către un colectiv de arheologi de la Oxford. Aceștia au cercetat o mare parte dintr-o incintă funerară care cuprindea patru morminte. Săpăturile sistematice din necropola estică a orașului au mai fost efectuate în perioada 2001-2008 de un colectiv format din cercetători din mai multe instituții din România, fiind cercetate peste 70 de morminte, preponderent de incinerare. Săpăturile sunt reluate în toamna anului 2017 de o echipă condusă de V. Bârcă și O. Țentea, fiind cercetate alte 7 morminte (patru de incinerare și trei de înhumare) dispuse pe o suprafață de 80 mp.

Necropola de Vest

Cercetările din 1973 de la Sarmizegetusa a dus la descoperirea un complex funerar denumit „Mausoleu” format dintr-o incintă dreptunghiulară de 11 X 6,5 m, cu ziduri construite din piatră de râu legată cu mortar, având deasupra blocuri de calcar. În interiorul incintei funerare a fost identificat un sarcofag din andezit cu dimensiunile de 2,3 X 1,25 m al cărui capac era parțial distrus, scheletul fiind deranjat și mormântul jefuit din antichitate din inventar recuperându-se doar fragmente ceramice, un bandă de bronz și o monedă de la Antoninus Pius. O platformă de piatră a fost identificată la cca 0.75 m de sarcofag ce avea dimensiunile 3,75X3 m mărginită la est și nord de un zid de piatră. În interior au fost identificate fragmente din blocuri de calcar, un postament canelat și un fragment de capitel. O altă platformă de 2,75X2,5 m a fost descoperită la 0.3 de aceasta, lipită de zidul incintei ce avea o bordură din blocuri de piatră de calcar prinse în scoabe de plumb. Aceasta ar fi putut fi postamentul pentru o *aedicula* din care nu s-a mai descoperit decât peretele lateral stâng. Acest postament acoperea parțial un mormânt de cărămidă cu puternice urme de ardere, fără schelet și având în inventar un opaiț. Un alt mormânt din cărămidă a fost identificat transversal pe zidul vestic cu schelet nederanjat dar cu inventarul jefuit. Pe mormânt, la picioare au fost depuse trei ulcioare ceramice, în interiorul unuia fiind găsită o monedă ilizibilă din bronz. Alături de acest mormânt au fost identificate rămășițe din scheltul unui copil bulversat probabil de cei care au jefuit necropola.

2.3.5. Caracterizarea modului de locuire din teritoriul studiat⁶⁸

2.3.5.1. Tipurile așezărilor

Conform Ghidului de arhitectură pentru încadrarea în specificul local din mediul rural - Județul Hunedoara, așezările din Țara Hațegului „sunt, în general, de tip adunat, cu o oarecare tendință de răsfirare în satele de sub poala muntelui, unde mai există și așezări temporare, care sunt etajate, existând un nivel al colibelor cu fân și al stânelor pentru vaci și oi (fig. 4)”.

Figura 32. Tipul așezărilor din Țara Hațegului (Ghidul de arhitectură...)

2.3.5.2. Tipurile gospodăriilor

Conform aceluiași Ghid: „O gospodărie tipică este compusă din următoarele elemente construite: Pentru necesitățile familiei: casa de locuit (demisol, etaj) și dependințele complementare: „conia”, cămara, beciul. Locuința prezintă un demisol de piatră format din două încăperi, la etaj având târnaț pe toată lungimea fațadei și două încăperi: tindă și zona locuibilă. Pentru animale: polata cu cotețe pentru animalele mici, șura sau grajdurile pentru furaje, animale mari sau inventarul agricol”.

Conform Ghidului citat, în Județul Hunedoara, „Satele se înșiră mai mult pe marginile depresiunii, la zona de contact cu înălțimile dealurilor și munților. Arhitectura veche se înscrie în cea general românească din frontul occidental al Carpaților: case din lemn, „în cununi orizontale” (din bârne orizontale), cu acoperiș de paie înalt, deseori fixat cu „scleme”: căpriori exteriori, încrucișați pe coamă. Destul de timpuriu, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, locul paielor l-au luat țiglele. Stratul mai nou de arhitectură îl formează casele de cărămidă cu soclu de piatră, cu aspect înalt. Țara Hațegului este una dintre puținele zone etnografice românești în care se înregistrează încă, în secolul al XIX-lea, case cu două niveluri, cu arcade de zidărie sprijinite pe coloane sau pilaștri de piatră ori cărămidă. Planul vechi dominant era cel cu două camere cu intrări separate de pe prispă (târnaț), legându-se, din acest punct de vedere, cu arhitectura din Oltenia și Muntenia. Pentru secolul al XX-lea, se remarcă răspândirea zugrăvelii colorate a pereților exteriori: galben, roșu, ocru, albastru, verde”.

⁶⁸ Drd. arh. Dan Idiceanu-Mathe, Drd. arh. Vladimir Obradovici (coord.), Prof.dr. Teodor Octavian Gheorghiu (consultant științific) et al., Ghid de arhitectură pentru încadrarea în specificul local din mediul rural - Județul Hunedoara, https://oar.archi/wp-content/uploads/2021/02/ghid_de_arhitectura_zona_hunedoara_pdf_1599743595.pdf

2.3.5.3. Tipurile caselor de locuit

În Țara Hațegului, tipurile caselor de locuit sunt următoarele:

„1. Case de locuit cu un singur nivel, fără acces marcat: datează din secolul al XVIII-lea; au acoperiș în patru ape. Tipuri de plan pentru zona locuibilă: - monocelular: cu târnaț parțial (fig. 1); - casă cu odaie și tindă în aceeași linie, precedate de târnaț (fig. 2); - casă cu tindă centrală închisă pe trei laturi, având în spate conia sau cămara, iar de o parte și de alta, odaia și tinda cu vatra; târnaț de-a lungul fațadei (fig. 3).

2. Case de locuit cu două nivele, fără acces marcat: datează din secolul al XIX-lea; au acoperiș în patru ape, prispe și foioșoare la ambele nivele; la nivelul inferior sunt atât spații destinate depozitării, cât și spații active (fig. 4 și fig. 5).

3. Case de locuit cu două nivele, cu acces marcat/accent: datează de la sfârșitul secolul al XIX-lea; au prispe și foioșoare la nivelul superior, iar la nivelul inferior sunt spații destinate depozitării; târnaț în T, L, I, cu accesul marcat (fig. 6).

Ambianța specifică mediului rural este determinată, în mare măsură, de unitatea compozițiilor gospodăriilor, [...]; deși nu sunt identice, ele respectă gabaritele, un anumit mod de ocupare a terenului, relații între volume, proporții asemănătoare și același raport față de scara umană. Respectarea ritmului construcțiilor, raportul plin/ gol, structura, culorile și materialele fațadelor reprezintă un factor-cheie în conturarea cadrului unitar al caracterului tradițional. Fronturile stradale construite sunt discontinue (fig. 7). Morfologia satului nu a generat fronturi construite stradale continue până în perioada comunistă. Fronturile stradale continue nu sunt specifice acestei zone. Arhitectura acestora aparține perioadei comuniste și constă în importul de modele din alte regiuni ale țării, cu alte caracteristici geografice, istorice, socioeconomice, etnografice (fig. 9).

Construcțiile respectă, în schimb, proporțiile, gabaritele și raportul față de scara umană a caselor vechi. Fațadele de la stradă sunt simple, târnațul, cu balustrada și stâlpii, se detașează de pereți (fig. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8). La mijlocul secolului al XIX-lea, stâlpii vechi, cu terminație în trepte, sunt uniți între ei prin arcade de paiantă, văruiți și tencuiți. La unele case, între poala acoperișului și tavan, apare un spațiu decorat cu reliefuri de tencuială, iar sub streșină, o pazie de lemn traforată. Fronturile stradale sunt obținute prin alăturarea a diferite tipologii de gospodării, generând o înșiruire de împrejurări de diferite materialități, cu eventuale accesuri marcate și construcții anexe, mai rar case de locuit”.

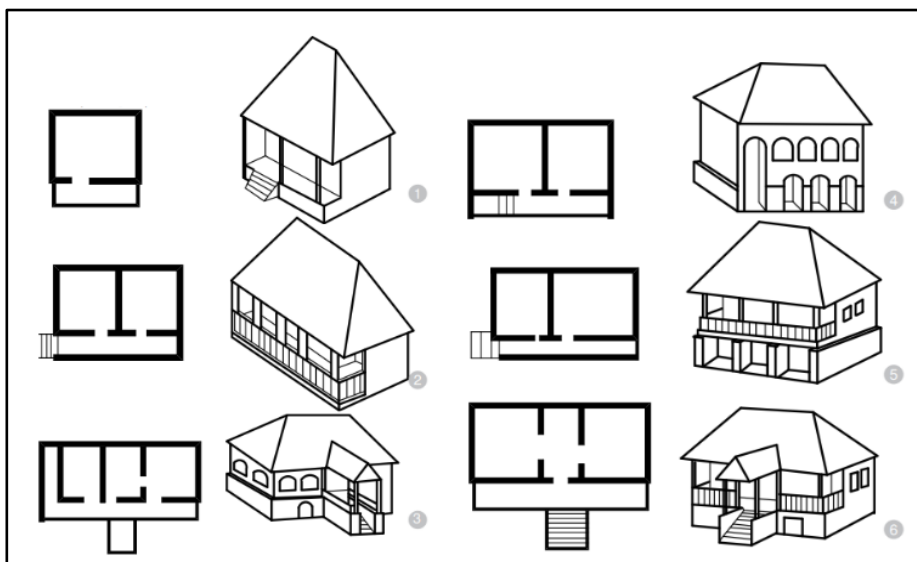

Figura 33. Tipurile caselor de locuit din Țara Hațegului (Ghidul de arhitectură...)

2.3.5.4. Elemente constructive și decorative

Forma și volumetria [acoperișurilor]:

- pante mai mari sau egale cu 45°;
- acoperișuri în patru ape, ventilate prin mici lucarne;
- acoperișuri în două ape cu fronton de lemn la stradă și cornișă care separă nivelul de pod, ventilate prin găuri în timpan (fig. 6);
- acoperișuri în două ape cu pinion, cu cornișă care separă nivelul de pod, ventilate prin găuri în timpan;
- acoperișuri în trei ape, ventilate; - acoperișul anexelor gospodărești este în două ape.

Materialul și structura [acoperișurilor]:

- Șarpantă din lemn de esențe tari (stejar) și, mai nou, de rășinoase; învelitoare de stuf sau șită, materiale care au fost înlocuite ulterior cu țiglă sau tablă. În general, anexele gospodărești nu și-au schimbat materialul învelitorii, predominând șita și, mai rar, stuful. Acoperișul înalt se termină cu o coamă scurtă, străjuită de o parte și de alta de țepe ascuțite din lemn și de ciocârlani din șindrila.
- Coșuri de fum: din cărămidă (aparentă sau tencuită).

Pereții:

- Structură de bârne de lemn orizontale, tencuite sau nu cu pământ și vărute, atât la interior, cât și la exterior, sau zidărie de cărămidă tencuită și vărută și zidării de piatră la anexe;
- Zidărie de piatră cu tencuială pe bază de argilă. Finisarea pereților: - bârne de lemn lăsate aparente, tratate cu ulei de in ars;
- Bârne de lemn tencuite cu mortare pe bază de argilă sau de var; - zugrăveli pe bază de var; culori: alb, verde, albastru
- Îmbinările dintre bârnele orizontale sunt cu sau fără cheutori, în „coadă de rândunică”.

Fundația:

- Formată din bolovani/pietriș bătătorit, în panta terenului
- La suprafață era zidită din lespezi de piatră legate cu pământ sau mortar de var
- Tavanul pivniței era făcut din grinzi de stejar și podit cu scânduri groase sau din zidărie sub - formă de boltă. Peste fundație se așezau tălpile, care aveau lungimea egală cu a casei.

Ferestrele și ușile:

- Evidențiate pe fațadă prin prezența unor tocuri de lemn ieșite din planul zidului
- Există ferestre simple, duble și triple, din lemn profilat și sticlă manuală.
- Ferestrele au patru ochiuri, prezentând foarte rar decorații. Ferestrele triple au trei ochiuri.
- Ușa de intrare în casă e simplă și este împărțită în patru panouri, cu o feronerie simplă, fără decorații.

Porțile și împrejmirile:

- Poarta de acces pe proprietate este un simbol al situației sociale, totuși nu este bogat decorată.
- Împrejmuirea este fie opacă, din zidărie de piatră netencuită, fie din scânduri de lemn dispuse vertical, de culori închise.

Fațadele:

- Fațada principală este cea cu târnaț și este întotdeauna așezată la Sud sau la Est; nu are o relație obligatorie cu strada. Există următoarele tipologii:
 1. târnaț parțial, cu acces marcat în lungul foișorului sau perpendicular pe acesta;
 2. târnaț în lungul casei, cu acces marcat. Accesul poate fi perpendicular pe târnaț sau în lungul târnațului.
 3. târnaț parțial, pe două niveluri;
 4. târnaț în lungul casei, pe două niveluri;
 5. târnaț de colț și în lungul casei, cu acces central sau lateral, pe jumătate de nivel.
- Fațadele secundare:
 - Fațadele scurte: fațade cu cornișă marcată, care separă nivelul locuinței de nivelul podului, fațada cu timpan, fațada cu pinion și cornișă marcată între nivelul locuinței și al podului.
 - Fațadele au una sau două ferestre; când e o singură fereastră, e mai mare și e în trei canaturi, dacă sunt două, ele sunt mai mici și au două canaturi.
- Fațada lungă:
 - poate fi orientată la stradă, și atunci are două ferestre în două canaturi
 - poate fi orientată spre o limită laterală.
- Proportii:
 - Înălțimea acoperișului reprezintă până la de două ori înălțimea nivelului parterului.
 - Înălțimea soclului și a pivniței reprezintă aproximativ două treimi din înălțimea nivelului parterului.
- Ritmul fațadelor:
 - Dat de stâlpii, căpriorii și balustradele târnațului, care domină compoziția și contribuie la unitatea și identitatea ansamblului gospodăriei
 - Proporția și gruparea golurilor (uși și ferestre) și elementele decorative verticale (ancadramente, coloane) au rolul de a ritma și de a echilibra compoziția fațadei.
- Prispa (târnațul):
 - Târnațul este, în general, realizat din lemn. La casele de dimensiuni mai generoase, cu două niveluri, este prezentă scara de acces pe târnaț, care este fie acoperită doar cu o copertină, fie semiînchisă, cu parapete realizate din scânduri de lemn.
 - Târnațul, realizat din zidărie de cărămidă/piatră cu sau fără arcade, cu scară de acces centrală sau laterală, a apărut la începutul secolului al XX-lea. În general, casele cu târnaț din zidărie aveau accesul la pivniță amplasat sub acesta.
 - Târnațul ocupă fie toată lungimea fațadei dinspre curte, fie doar un segment; poate fi amplasat peste intrarea în pivniță, poziționat central sau prelungit, pentru a se continua pe fațada de la stradă. Accesul în acest spațiu, în trecut, era în relație cu grajdurile și curtea; recent, accesul se realizează dinspre stradă, în lateral sau central, perpendicular pe fațada principală.

Anexele principale:

- Pătulele, șurile, grajdurile și șoproanele fac separația între curte și grădină și sunt amplasate, în general, paralel cu strada și uneori perpendicular pe stradă.
- Structura anexelor:
 - din zidărie de piatră/cărămidă legată cu mortar de var sau argilă, acoperită cu învelitoare de stuf, șindrilă, mai nou, țiglă;
 - cu bârne de lemn încheiate la colțuri cu „coadă de rândunică”, tăiate sau nu, și șarpantă acoperită cu strat gros de paie împletite cu crengi și șindrilă, construită pe o temelie joasă din piatră legată sau, mai nou, din zidărie de cărămidă.
- Învelitorile sunt de stuf, șindrilă și, mai nou, din țiglă
- În general, structura rămâne aparentă, decorațiile sunt minimale și există doar la nivelul porții de acces în șură.

Anexele de mici dimensiuni:

- Bucătăria de vară, conia, camera, cotețele, cotărcile, au forma unor case monocelulare, înălțate sau nu pe pivnițe cu structură de piatră, cu sau fără prispă în față și stâlpi dăltuiți sau cu arcade.
- Cămarile sunt construite din bârne groase, cu uși solide și o ferestruică pentru lumină. Ele erau construcții fie independente, fie alipite de casa principală.

2.3.5.5. Modul de așezare pe parcelă

În funcție de amplasarea casei și a șurii pe parcelă, întâlnim următoarele tipologii de gospodării:

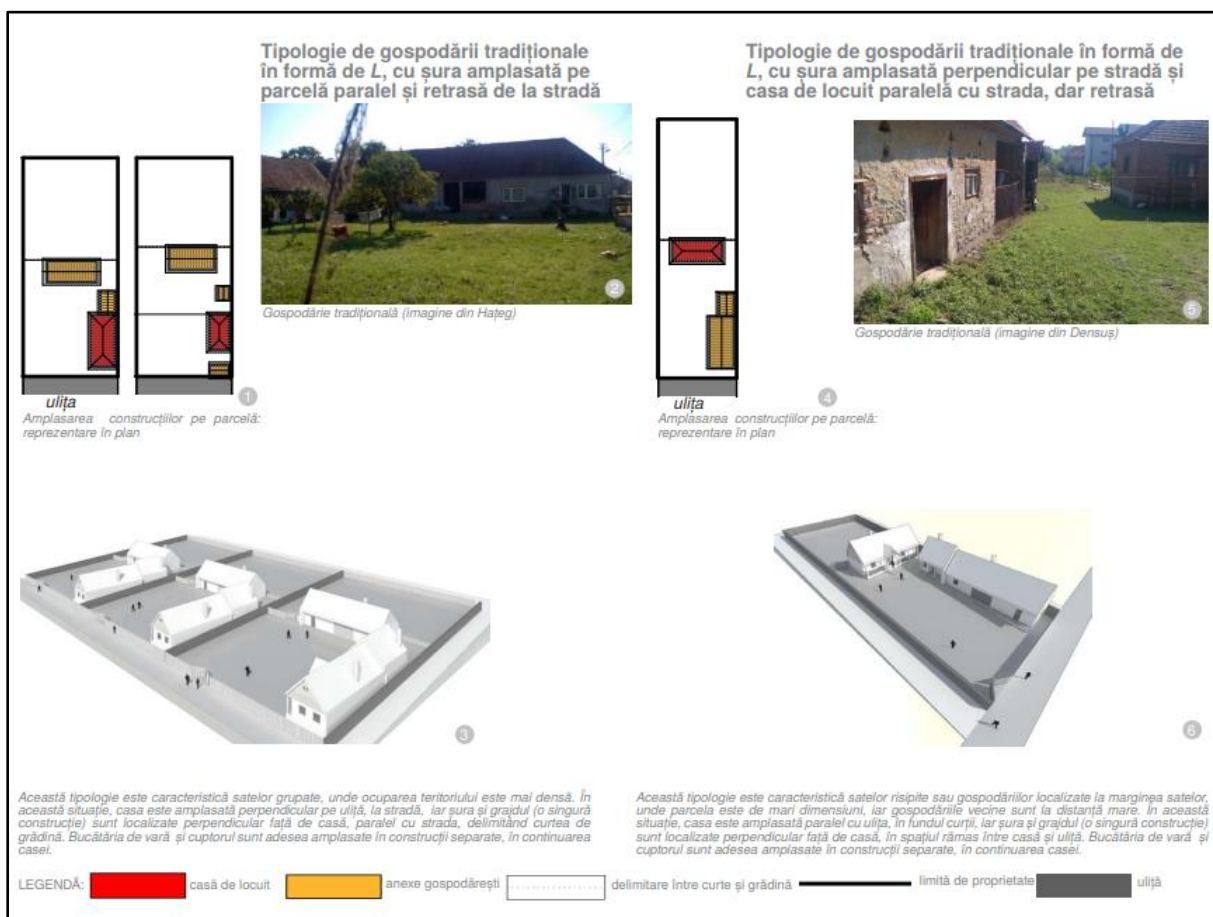
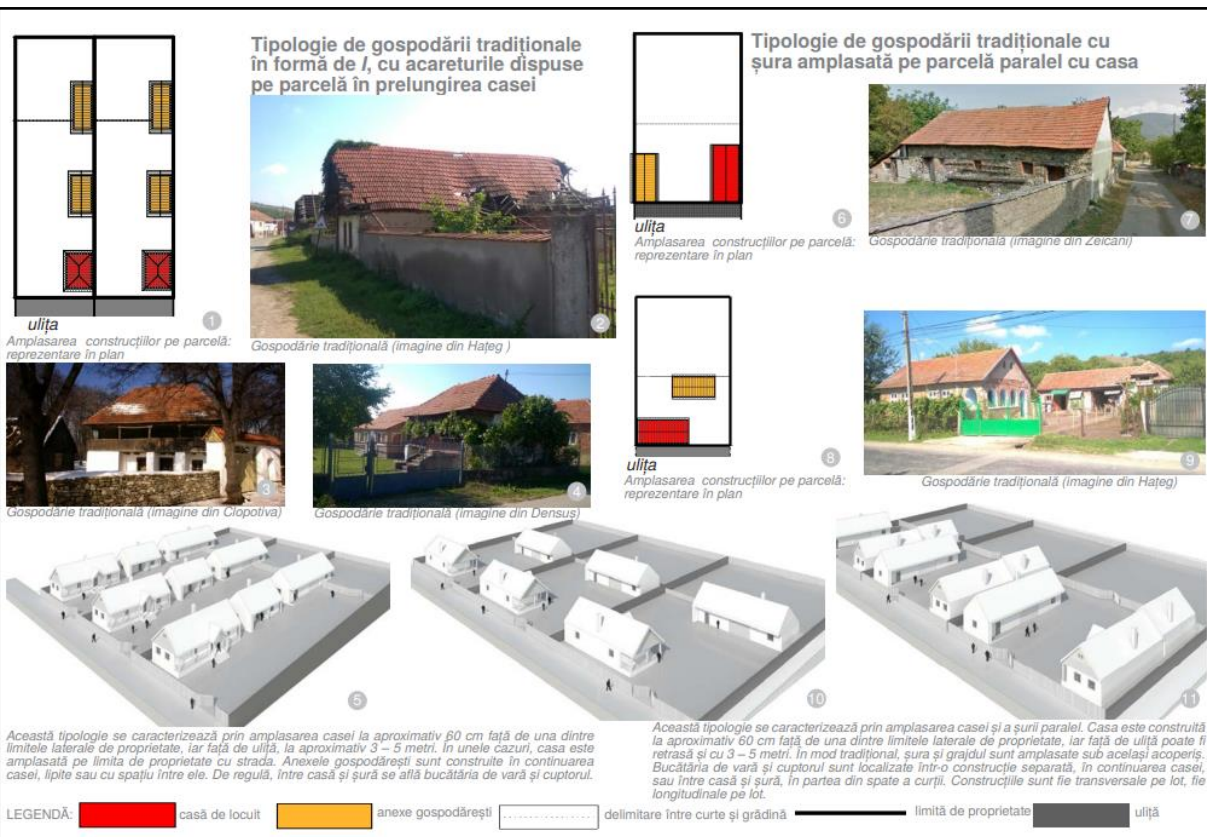
1. În formă de I, cu latura scurtă la stradă, situație în care anexele mari și mici sunt dispuse în prelungirea casei, ocupând latura lungă a curții, cu retrageri și gard amplasat în fața casei sau cu front la stradă.
2. În formă de L, situație în care șura este amplasată transversal pe lot, separând curtea de grădină; cu retrageri și gard la stradă sau cu front la stradă.

Această tipologie cunoaște mai multe variante:

- cu casa de locuit perpendiculară pe stradă și cu anexele mari și mici paralele cu strada; - cu șura la stradă, perpendiculară pe stradă, și casa retrasă în spate, având latura lungă paralelă cu strada, determinând o ocupare în L. În anumite zone, șura avea rol de reprezentare a situației socioeconomice și de aceea era plasată la stradă. Ea a fost înlocuită cu casa nouă de locuit în timpurile moderne.
 - cu latura lungă a casei paralelă cu strada și micile anexe și șura perpendiculare/paralele cu casa de locuit, determinând o ocupare a parcelei în L.
3. În formă de U. Acolo unde permite panta, casa și anexele se grupează într-o semiincintă. Casa poate fi dispusă perpendicular sau paralel cu strada. Târnașul este orientat spre curte și foarte rar spre stradă. În situațiile cu târnaș pe colț, el este amplasat pe fațada estică/ sudică. Tipologia se regăsește în toate zonele județului. Față de stradă, există o mică retragere, de 1,5 – 6,0 m. Au gard amplasat în fața casei. Prezintă același tip de fațadă la stradă ca restul caselor. Între gardul de la stradă și fațada casei este amenajat un spațiu verde cu flori. Celelalte clădiri din gospodărie sunt așezate împrăștiat, dar șura și grajdurile sunt așezate sub același acoperiș, sunt așezate lateral, cu axa paralelă cu strada. Grădina începe de la șură în fund și împarte lotul în două părți egale. Retragera construcțiilor se adaptează formelor de relief și pantei terenului; de aceea, casa de locuit poate fi retrasă chiar până la jumătatea lotului.

Această dispunere a gospodăriilor în U cunoaște mai multe variante:

- Gospodării cu casa de locuit perpendiculară pe stradă, cu anexa mare paralelă cu strada, care separă curtea de grădină; anexa mică este perpendiculară pe stradă, paralelă cu casa.
 - Cu latura scurtă a casei paralelă cu strada, adiacentă construcțiilor de locuit și micilor anexe lipite în lungul acesteia, perpendicular (în mod excepțional, paralel). Pe latura lungă este amplasată șura, determinând o ocupare a parcelei în L sau în U.
 - Cu latura lungă a casei paralelă cu strada și micile anexe și șura perpendiculare/paralele cu casa de locuit, determinând o ocupare a parcelei în U.
 - Gospodării având anexele la stradă.
4. Paralel, caz în care șura este amplasată paralel cu casa de locuit, cu aceeași retragere față de stradă și față de cealaltă limită de proprietate, laterală.
 5. Cu curte interioară: cu toate laturile ocupate de construcții, având casa de locuit la stradă – casa cu ocol întărit.
 6. Cu ocol întărit sau ocol pătrat: ele grupează casa și acareturile, care sunt unite printr-un gard solid de lemn/piatră în jurul curții. Accesul se realizează printr-o singură poartă și doar din interiorul ocolului se poate ajunge în locuință și în restul construcțiilor. Forma rezultată prin închidere este cea de patrulater mai mult sau mai puțin regulat, generat prin așezarea tuturor construcțiilor.
Casa cu ocol întărit este specifică a șezărilor de tip risipit, este perfect adaptată reliefului și păstrează un echilibru perfect al volumelor. Acest tip de locuință, specifică crescătorilor de animale, a dăinuit multă vreme, fiind reprodus și în arhitectura de zidărie.
 7. În a doua jumătate a secolului al XX-lea, apar locuințe compacte construite la aliniamentul stradal, generând fronturi stradale continue, având anexele construite fie transversal, fie longitudinal în partea posterioară. Această tipologie poate fi întâlnită în multe zone ale țării, deci nu poate fi considerată o tipologie specifică vreunei zone.
 8. În ultima perioadă, începând cu anii '90 apar casele „importate” din reviste, construite respectând doar Regulamentul General de Urbanism, care nu ține cont de particularitățile zonale.
În general, ele sunt retrase din aliniamentul stradal, nu țin cont de relief și de scara localității, ieșind în evidență ca prezențe individuale în context. Amplasate în vetrele vechi ale satelor, denaturează întregul peisaj rural.

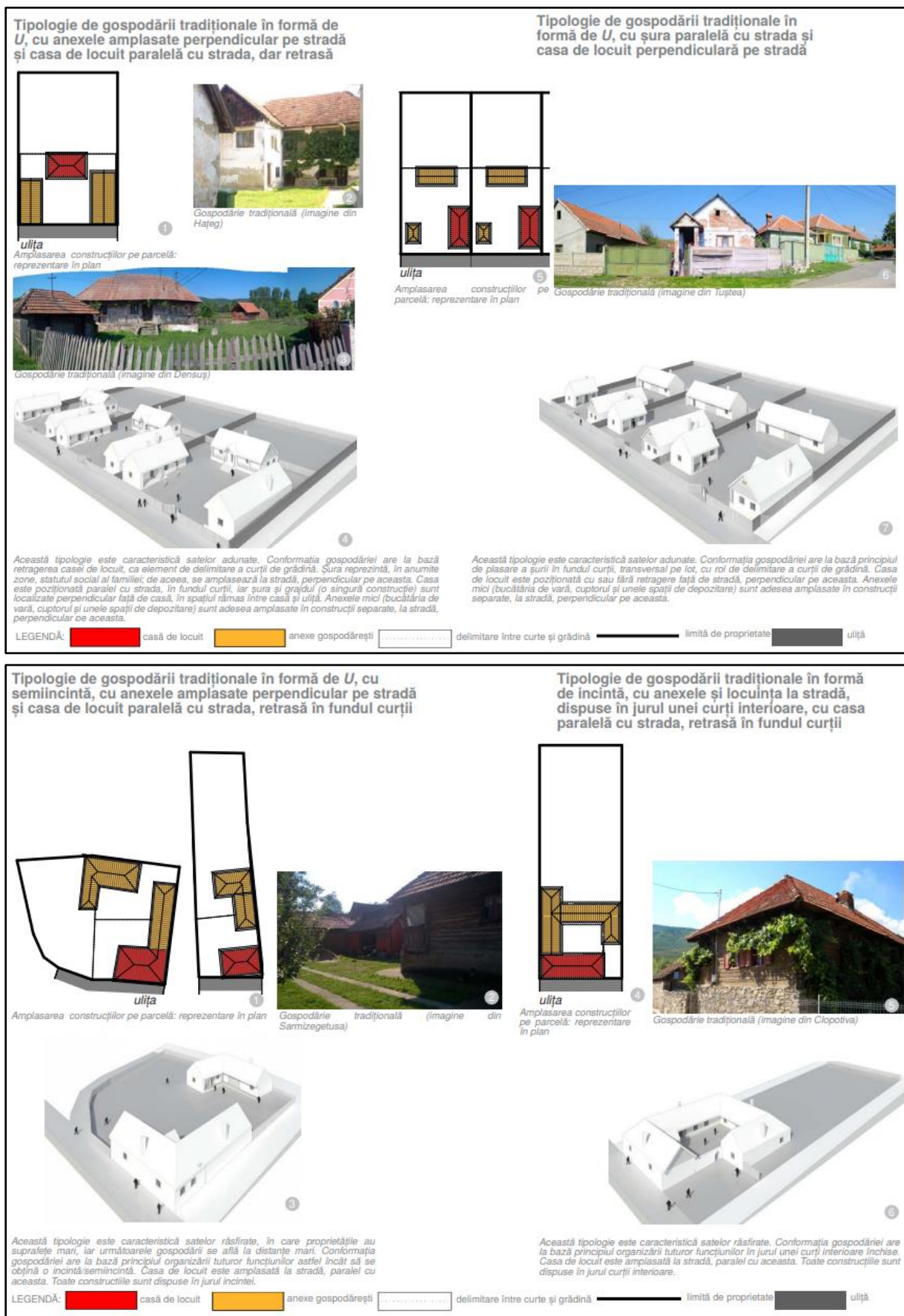

Figura 34. Tipologiile gospodăriilor tradiționale din Țara Hațegului (Ghidul de arhitectură..., pp. 24 și urm.)

2.3.6. Valorile naturale, culturale și peisagere din teritoriul P.U.Z.

În acord cu studiile istoric, arheologic și peisagistic, valorile naturale, culturale și peisagere din teritoriul studiat sunt următoarele:

1. Valori de patrimoniu arheologic

- 1.1. Situl arheologic Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa, împreună cu alte expresii teritoriale ale sale din teritoriul administrat – zone de locuire periferice, drumuri, centuriația romană, parte a acestora încă nedescoperite;
- 1.2. Prezențe arheologice constituite de așezarea medievală Brittonia/Grădiște, parte ale acestora încă nedescoperite

Protejarea acestora se asigură prin includerea în teritoriul sitului Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa și aplicarea prevederilor legislației de protecție a monumentelor istorice și a patrimoniului arheologic; acestora li se adaugă reglementări speciale cuprinse în prezentul P.U.Z. și R.L.U.

2. Valori de patrimoniu construit

- 2.1. Valori de patrimoniu construit prezente în așezarea contemporană Sarmizegetusa

Protejarea acestora se asigură prin încadrarea drept „construcții cu valoare arhitecturală sau istorică deosebită”, în aplicarea art. 3 alin. B din *Legea nr. 50/1991 privind autorizarea executării lucrărilor de construcții*;

- 2.2. Alte valori de patrimoniu vernacular din localitate.

Protejarea acestora se asigură prin includerea în prezentul P.U.Z. și R.L.U. a unor reglementări speciale privind modul de construire permis.

3. Valori de patrimoniu natural, etnologic și peisager

- 3.1. Valori de patrimoniu natural, recunoscute ca atare prin includerea în Parcul natural RONPA0929 Geoparcul Dinozaurilor Țara Hațegului

Protecția acestora se realizează conform *BUG 236/2000 privind regimul ariilor naturale protejate, conservarea habitatelor naturale, a florei și faunei sălbatice*, aprobată și modificată prin *Legea nr. 462/2001*. Planul de management și regulamentul parcului nu sunt aprobate.

- 3.2. Vederi și perspective dinspre zonele arheologice către exterior și puncte de belvedere către principalele zone arheologice

Protejarea acestora se asigură prin includerea în prezentul P.U.Z. și R.L.U. a unor reglementări speciale privind protejarea acestor vederi și perspective.

- 3.3. Spațiile plantate specializate constituite de zonele cu patrimoniu arheologic din cadrul sitului „Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa”

Protejarea acestora se asigură prin includerea în prezentul P.U.Z. și R.L.U. a unor reglementări speciale privind suprafețele plantate.

- 3.4. Modul de organizare, de utilizare și de cultivare/plantare a gospodăriilor și a terenurilor agricole din teritoriul P.U.G.

Protecția acestora se realizează conform *Legii nr. 348/2003 privind plantații pomicole*, cu modificările și completările ulterioare, a *BUG nr. 34/2013 privind organizarea, administrarea și exploatarea pajiștilor permanente și pentru modificarea și completarea Legii fondului funciar nr. 18/1991 ș.a.*

2.3.7. Stabilirea și delimitarea zonelor de protecție a valorilor de patrimoniu

2.3.7.1. Limitele monumentului propus înscrise în Lista patrimoniului mondial

România a definitivat procesul de înscriere pe Lista Patrimoniului Mondial UNESCO a sectorului de limes denumit „Frontiers of the Roman Empire – The Danube Limes (Lower Section)” (Croatia, Serbia, Bulgaria și România). În același timp, a fost înscrisă pe Lista Indicativă o nouă poziție, „Frontiers of the Roman Empire – Dacia”.

Poziția „Frontiers of the Roman Empire – Dacia” cuprinde o suită de situri arheologice grupate în 277 poziții situate în 17 județe (Bistrița Năsăud, Sălaj, Cluj, Alba, Hunedoara, Caraș Severin, Olt, Vâlcea, Sibiu, Brașov, Covasna, Harghita, Mureș, Teleorman, Argeș, Prahova, Buzău). În județul Hunedoara, sunt propuse spre înscriere 13 poziții care grupează 29 situri din 7 U.A.T. (Bănița, Boșorod, Geoagiu, Hunedoara, Orăștioara de Sus, Sarmizegetusa, Vețel).

Monumentul înscris în L.P.M. cuprinde, cf. informațiilor furnizate de M.N.I.T. (dr. arhg. Felix Marcu), incluse în *Studiul istoric și arheologic* (studiu de fundamentare aferent prezentului P.U.Z.), pe teritoriul comunei Sarmizegetusa, județul Hunedoara:

1. Perimetrul bunului cultural propus spre includere în L.P.M.

Orașul Roman Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa

Suprafața înscrisă în L.P.M. a fost delimitată pe baza cercetărilor arheologice și non-invazive. Aceasta include orașul roman în întregime, așa cum a fost demarcat de zidul perimetral construit în antichitate (32.4 ha), însemnând atât partea cuprinsă în parcul arheologic, cât și cea suprapusă de localitatea actuală. Aici au fost cercetate arheologic și conservate unele dintre cele mai importante edificii, cum ar fi cele două forumuri, templul triadei capitoline, sau sediul procuratorului financiar al Daciei Apulensis. De asemenea, este inclusă o importantă arie din afara zidurilor antice, dar care face parte din sit: spre nord, unde au fost cercetate și puse în valoare amfiteatrul, băi, numeroase temple și sanctuare (zona sacră), dar și spre est, unde imaginile LiDAR au scos în evidență o serie de clădiri de mari dimensiuni.

Suprafața bunului cultural inclus în L.P.M.: 62,9 ha.

2. Zona tampon (buffer zone)

Zona tampon a fost delimitată cu scopul de a proteja locația sitului înscris în L.P.M., având în vedere limitele de proprietate și configurația naturală a terenului. Aceasta include și un teritoriu cu potențial arheologic ridicat, în special de-a lungul drumurilor care ieșeau din orașul roman, unde au fost identificate câteva necropole antice. Cea mai bine cunoscută este cea estică, situată la circa 500 m est de oraș, de-a lungul drumului care ducea spre Apulum – Alba Iulia.

Suprafața Zonei tampon: 1188.22 ha.

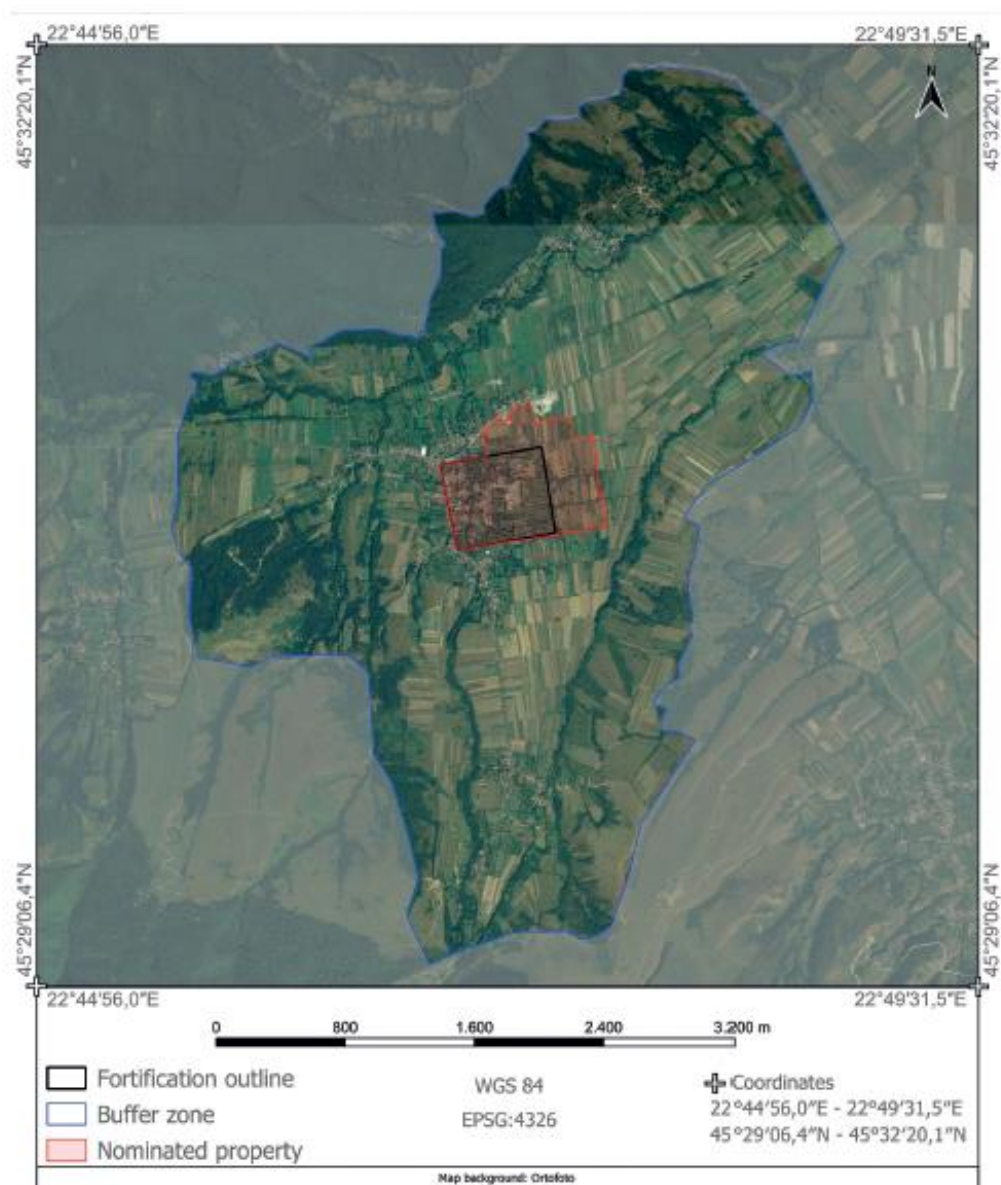

Figura 35. Perimetrul bunului cultural inclus în Lista Patrimoniului Mondial (cu roșu); limitele zonei tampon (buffer zone) (cu albastru) și perimetrul zonei *intramuros* (cu contur negru). Sursă: *Dosarul de nominalizare UNESCO FRE-Dacia* (după Studiul istoric și arheologic).

Figura 36. Frontierele Imperiului Roman (sec. II d. Hr.), Culture 2000.

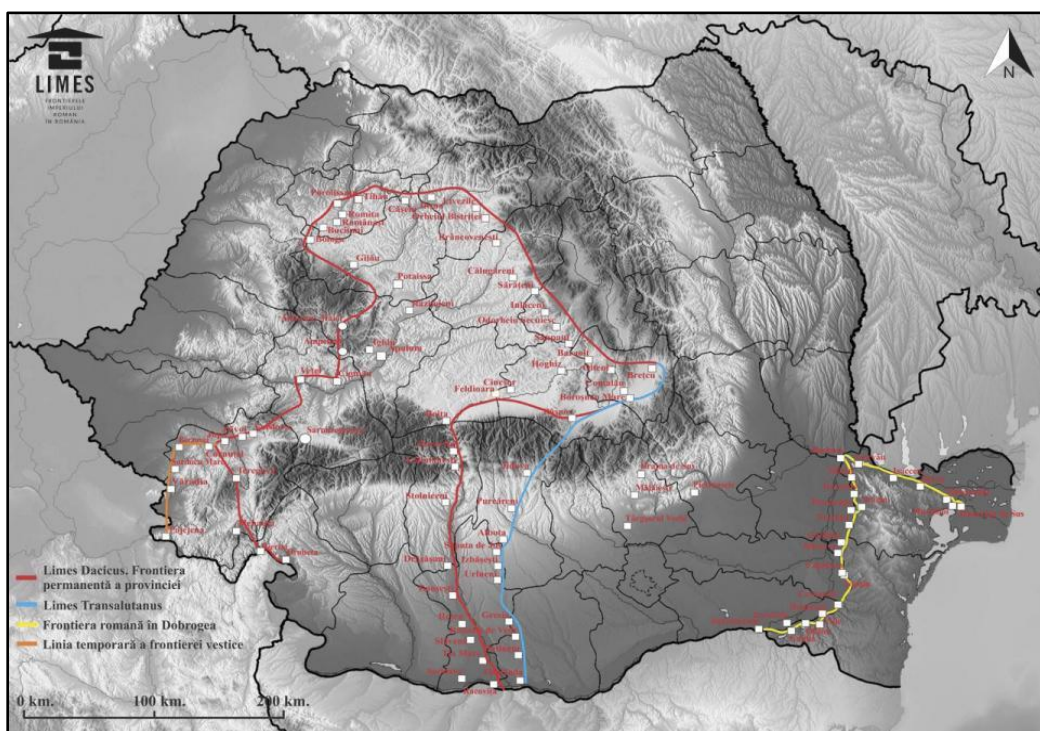

Figura 37. Sectoarele de limes din România (Limes Dacicus cu roșu), inclusiv frontiera romană din Dobrogea (după limesromania.ro).

2.3.7.2. Imobile înscrise în Repertoriul arheologic național (R.A.N.) și în Lista Monumentelor Istorice (L.M.I.)

Limitele siturilor arheologice au fost precizate de Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei (dr. Felix Marcu și colectiv).

SARMIZEGETUSA - obiective clasate în LMI (la momentul actual)										
Cod LMI	Cod RAN	Denumire	Categorii	Tip	Componente sit	Cronologii	Suprafață	Nr.	X - Est	Y - Nord
HD-I-s-A-03205	91063,01	Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa	-	11 - Locuiri civile	Așezare urbană, Amfiteatru, Temple, Necropolă	Epocă romană	3130607.20 mp	1	327475,351	448104,006
								2	327557,069	448104,006
								3	327548,944	448092,581
								4	326957,689	447987,570
								5	326946,131	447995,475
								6	326845,115	448506,232
								7	326853,230	448518,027
								8	327463,782	448623,019

SARMIZEGETUSA - obiective clasate în RAN (la momentul actual)									
Cod RAN	Denumire	Categorie	Tip	Componente sit	Cronologii	Suprafață	Nr.	X - est	Y - nord
91063,01	Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa	-	11 - Locuire civilă	Așezare urbană, Amfiteatru, Temple, Necropolă	Epocă romană	-	1	327475,351	448104,006
							2	327557,069	448104,006
							3	327548,944	448092,581
							4	326957,689	447987,570
							5	326946,131	447995,475
							6	326845,115	448506,232
							7	326853,230	448518,027
							8	327463,782	448623,019
91063,02	Necropola romană de la Sarmizegetusa - La Cireș. Necropola se află la est de zidul de incintă al orașului roman.	Descoperire funerară	Necropolă	Necropolă de incinerare	Epocă romană	-	1	327997,000	448621,700
							2	327972,500	448732,700
							3	327979,500	448739,800
							4	327951,300	448899,700
							5	328000,700	448931,500
							6	328032,500	448891,500
							7	328086,600	448923,200
							8	328124,200	448875,000
							9	328146,500	448886,800
							10	328278,200	448733,900
							11	328191,200	448637,500
							12	328164,200	448643,400
							13	328138,300	448617,500
							14	327997,000	448621,700
91063,03	Așezarea de epocă romană de la Sarmizegetusa - Hotar	Locuire	Așezare	-	Epocă romană	-	1	327260,660	448380,163
							2	327340,087	448390,915
							3	327350,492	448294,841
							4	327273,840	448283,395
							5	327260,660	448380,163
91063,04	Construcție romană situată pe proprietatea lui Brăilă Mircea. În intravilanul satului, la 150 m V față de forul Coloniei Dacica Sarmizegetusa , la S față de DN 68.	Locuire	Așezare	Casă	Epocă romană	-	1	327250,961	448280,523
							2	327349,862	448295,384
							3	327358,520	448227,115
							4	327259,600	448212,983
							5	327250,961	448280,523

SARMIZEGETUSA - obiective propuse spre eliminare din RAN									
Cod RAN	Denumire	Categorii	Tip	Componente sit	Cronologii	Observații	Nr .	X - est	Y - nord
91063,03	Așezarea de epocă romană de la Sarmizegetusa - Hotar	Locuire	Așezare	-	Epocă romană	Propunere de eliminare din R.A.N. (M.N.I.T., 2022)	1	327260,66 0	448380,16 3
							2	327340,08 7	448390,91 5
							3	327350,49 2	448294,84 1
							4	327273,84 0	448283,39 5
							5	327260,66 0	448380,16 3
91063,04	Construcție romană situată pe proprietatea lui Brăilă Mircea. în intravilanul satului, la 150 m V față de forul Coloniei Dacica Sarmizegetusa , la S față de DN 68.	Locuire	Așezare	Casă	Epocă romană	Propunere de eliminare din R.A.N. (M.N.I.T., 2022)	1	327250,96 1	448280,52 3
							2	327349,86 2	448295,38 4
							3	327358,52 0	448227,11 5
							4	327259,60 0	448212,98 3
							5	327250,96 1	448280,52 3

SARMIZEGETUSA - Situri arheologice propuse spre înscriere/ actualizare în LMI și RAN										
Cod LMI	Cod RAN	Denumire	Categorie	Tip	Componente sit	Cronologie	Suprafață	Nr .	X - Est	Y - Nord
HD-I-s-A-03205	91063,01	Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa	-	11 - Locuire civilă	Așezare urbană, Amfiteatru, Temple, Necropolă	Epocă romană	3130607.20 mp	1	327475,351	448104,00 6
								2	327557,069	448104,00 6
								3	327548,944	448092,58 1
								4	326957,689	447987,57 0
								5	326946,131	447995,47 5
								6	326845,115	448506,23 2
								7	326853,230	448518,02 7
								8	327463,782	448623,01 9
HD-I-s-A-03205.01	91063,08	Zidul de incintă al orașului Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa	Apărare (construcții defensive);	125 – Fortificații 322 – Monument	Zid, șanț de apărare	Epocă romană	Perimetru zid: 1680 m	1	327549,631	448091,64 6
								2	326958,707	447985,10 0
								3	326950,272	447987,66 8
								4	326945,870	447993,16 9
								5	326845,743	448507,74 4
								6	326846,843	448513,79 6
								7	326851,244	448517,28 0
								8	327465,580	448622,54 3
								9	327472,549	448621,44 2
								10	327476,033	448615,75 7
								11	327558,678	448101,42 7
								12	327556,967	448095,19 2

								13	327549,631	448091,64 6
HD-I-s-A-03205.02	91063,02	Necropola estică a Coloniei Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa	Funerar	21 - Necropolă	Necropolă de incinerare, Necropolă de înmuare	Epocă romană	68100 mp	1	327997,000	448621,70 0
								2	327972,500	448732,70 0
								3	327979,500	448739,80 0
								4	327951,300	448899,70 0
								5	328000,700	448931,50 0
								6	328032,500	448891,50 0
								7	328086,600	448923,20 0
								8	328124,200	448875,00 0
								9	328146,500	448886,80 0
								10	328278,200	448733,90 0
								11	328191,200	448637,50 0
								12	328164,200	448643,40 0
								13	328138,300	448617,50 0
								14	327997,000	448621,70 0
HD-I-s-A-03205.03	91063,03	Forum Vetus	Public, Religios, Ritual	11 - Locuire civilă 322 - Monument	For, Basilica, Curia, Aedes Augustalium, Aedes Fabrum, Groma	Epocă romană	7655.5 mp	1	327260,660	448380,16 3
								2	327340,087	448390,91 5
								3	327350,492	448294,84 1
								4	327273,840	448283,39 5
								5	327260,660	448380,16 3
HD-I-s-A-03205.04	91063,04	Forum Novum	Public, Religios, Ritual	11 - Locuire civilă 131 - Templu 322 - Monument	For, Templul Capitolin	Epocă romană	6842 mp	1	327250,961	448280,52 3
								2	327349,862	448295,38 4
								3	327358,520	448227,11 5
								4	327259,600	448212,98 3
								5	327250,961	448280,52 3
HD-I-s-A-03205.05	91063,05	Praetorium Procuratoris	Public, Religios, Ritual, Domestic	11 - Locuire civilă 131 - Templu 322 - Monument	Horea, Templu, Area sacra, Domus, Terme	Epoca romană	12387.5 mp	1	327274,934	448577,28 4
								2	327385,153	448595,12 6
								3	327400,640	448484,07 7
								4	327292,227	448466,94 1
								5	327274,934	448577,28 4
HD-I-s-A-03205.06	91063,06	Area Sacra	Public, Religios, Ritual	12 - Structură de cult/ religioasă 131 - Templu 132 - Sanctuar 322 - Monument	Templu, Aesclepeion, Sanctuar, Temenos	Epoca romană	49985 mp	1	327253,601	448850,20 9
								2	327441,614	448874,16 3
								3	327482,564	448657,45 7
								4	327285,956	448624,92 5
								5	327253,601	448850,20 9
HD-I-s-A-	91063,07	Amfiteatrul Coloniei Ulpia	Public	11 - Locuire civilă	Amfiteatru	Epoca romană	5225 mp	1	327124,682	448716,11 3
								2	327130,318	448732,48 6

03205.07		Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa (EM1)		322 – Monument				3	327147,765	448748,859
								4	327168,700	448757,179
								5	327195,273	448752,616
								6	327209,498	448742,685
								7	327220,771	448726,849
								8	327217,550	448708,329
								9	327202,788	448691,957
								10	327177,558	448682,026
								11	327152,596	448685,515
								12	327136,223	448697,056
								13	327124,682	448716,113
HD-I-m-A-03205.09	91063,09	Templul Zeitei Nemesis (EM 2)	Public, Religios	12 - Structură de cult/religioasă 131 - Templu 322 - Monument	Templu	Epoca romană	600 mp	1	327241,571	448727,878
								2	327726,467	448726,859
								3	327226,467	448717,249
								4	327223,110	448688,158
								5	327244,648	448689,836
								6	327242,970	448719,486
HD-I-m-A-03205.10	91063,10	Clădire diversă. Așa-numita "Schola gladiatorum" compusă din mai multe corpuri de clădire (EM 11, EM 12, EM 13)	Public/Privat	11 - Locuire civilă 322 - Monument 143 - Construcție	-	Epoca romană	900 mp	1	327234,019	448789,473
								2	327236,816	448750,591
								3	327209,963	448750,871
								4	327212,480	448766,853
								5	327201,851	448768,773
								6	327203,250	448785,277
								7	327216,956	448788,633
								8	327249,124	448756,186
								9	327253,320	448720,381
								10	327271,502	448722,060
								11	327267,586	448760,661
HD-I-m-A-03205.11	91063,11	Templul lui Liber Pater (EM 14)	Public, Religios	12 - Structură de cult/religioasă 131 - Templu 132 - Sanctuar 322 - Monument	Templu	Epoca romană	475 mp	1	327280,732	448849,333
								2	327300,313	448851,751
								3	327304,229	448827,235
								4	327283,809	448824,158
HD-I-m-A-03205.12	91063,12	Templul lui Aesculap și Hygia (EM 15)	Public, Religios	12 - Structură de cult/religioasă 131 - Templu 132 -	Templu, Aesclepeion, Temenos	Epoca romană	3400 mp	1	327332,761	448777,165
								2	327341,152	448837,305
								3	327397,936	448837,305
								4	327393,180	448811,011

				Sanctuar 322 – Monument				5	327373,320	448768,21 4
HD-I- m-A- 03205. 13	91063,13	Templul Mare (EM 18)	Public, Religios	12 - Structură de cult/ religioasă 131 - Templu 322 – Monument	Templu	Epoca romană	1480 mp	1	327343,949	448648,32 5
								2	327338,635	448691,68 2
								3	327372,201	448697,55 6
								4	327378,075	448654,75 9
HD-I- m-A- 03205. 14	91063,14	Sanctuarul lui Silvanus (EM 19)	Public, Religios	12 - Structură de cult/ religioasă 132 - Sanctuar 322 – Monument	Sanctuar	Epoca romană	350 mp	1	327342,271	448648,60 0
								2	327338,915	448677,41 6
								3	327325,768	448675,73 8
								4	327329,124	448646,08 7
HD-I- m-A- 03205. 15	91063,15	Clădire diversă (EM 20)	Public, Religios	11 - Locuire civilă 322 – Monument 143 - Construcție	Clădire	Epocă romană	172 mp	1	327376,117	448671,82 2
								2	327390,943	448674,33 9
								3	327394,299	448656,71 7
								4	327379,194	448654,75 9
HD-I- m-A- 03205. 16	91063,16	Clădire diversă (EM 21 – așa- numitul Atelier de sticlărie)	Public	322 – Monume nt 142 - Construc ție	Clădire	Epoca romană	340 mp	1	327328,565	448646,36 7
								2	327326,327	448660,07 4
								3	327300,872	448655,59 8
								4	327302,830	448641,89 2
HD-I- m-A- 03205. 17	91063,17	Edificiu de cult (Templu- Basilica EM 24, EM 28)	Public, Religios	12 - Structură de cult/religioa să 132 - Sanctuar 322 - Monument	Templu	Epoca romană	230 mp	1	327359,894	448862,20 0
								2	327365,768	448863,31 9
								3	327365,208	448866,39 6
								4	327369,964	448865,83 7
								5	327370,523	448863,31 9
								6	327376,117	448864,15 8
								7	327377,796	448848,77 4
								8	327371,642	448850,45 2
								9	327367,446	448850,45 2
								10	327367,446	448846,81 5
								11	327361,292	448846,81 5
HD-I- m-A- 03205. 18	91063,18	Terme (Băile publice EM 25)	-	322 - Monument 144 - Terme	Terme	Epoca romană	600 mp	1	327151,210	448644,45 2
HD-I- m-A- 03205. 19	91063,19	Edificiu de cult (EM 29)	Public, Religios	12 - Structură de cult/religioa să 132 - Sanctuar 322 - Monument	Edificiu de cult Sanctuar	Epocă romană	40 mp	1	327262,708	448770,35 5

HD-I-m-A-03205.20	91063,20	Clădire diversă (așa-numita Moară EM 30, EM 31)	Public, Privat	11 - Locuire civilă 322 - Monument 143 - Construcție	Clădire	Epoca romană	170 mp	1	327249,124	448756,186
								2	327253,320	448720,381
								3	327271,502	448722,060
								4	327267,586	448760,661
HD-I-m-A-03206.21	91063,21	Templul lui Dominus et Domina	Public, Religios	12 - Structură de cult/religioasă 132 - Sanctuar 322 - Monument	Sanctuar	Epoca romană	15 mp	1	327310,612	448859,135
HD-I-m-A-03206.22	91063,22	Templul zeilor palmireni (Clădirea Y)	Public, Religios	12 - Structură de cult/religioasă 131 - Templu 322 - Monument	Templu	Epoca romană	400 mp	1	327245,147	448327,380
								2	327247,133	448309,682
								3	327272,856	448312,446
								4	327271,645	448336,393
								5	327259,332	448334,491
								6	327260,204	448329,422
HD-I-m-A-03206.23	91063,23	Clădirea X	Public	322 - Monument 142 - Construcție	Clădire cercetată parțial	Epoca romană	-	1	327250,807	448303,788
								2	327252,067	448286,442
								3	327279,811	448291,031
								4	327277,024	448306,562
HD-I-m-A-03206.24	91063,24	Insula 3	Public/ Privat	322 - Monument 142 - Construcție	Clădire cercetată parțial	Epoca romană	-	1	327191,435	448318,543
								2	327191,821	448313,296
								3	327196,395	448311,179
								4	327221,903	448313,996
								5	327221,725	448316,393
								6	327226,696	448317,355
								7	327226,710	448321,694

SARMIZEGETUSA - obiective intra muros						
Id .	Cod LMI	Cod RAN	Denumire	Nr .	X - Est	Y - Nord
1	HD-I-s-A-03205	90163,01	Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa	1	327475,351	448104,006
				2	327557,069	448104,006
				3	327548,944	448092,581
				4	326957,689	447987,570
				5	326946,131	447995,475
				6	326845,115	448506,232
				7	326853,230	448518,027
				8	327463,782	448623,019

1 8	HD-I-m-A-03205.05	91063,0 5	Praetorium Procuratoris	1	327274,93 4	448577,28 4
				2	327385,15 3	448595,12 6
				3	327400,64 0	448484,07 7
				4	327292,22 7	448466,94 1
				5	327274,93 4	448577,28 4
1 9	HD-I-m-A-03205.03	91063,0 3	Forum Vetus	1	327260,66 0	448380,16 3
				2	327340,08 7	448390,91 5
				3	327350,49 2	448294,84 1
				4	327273,84 0	448283,39 5
				5	327260,66 0	448380,16 3
2 0	HD-I-m-A-03205.04	91063,0 4	Forum Novum	1	327250,96 1	448280,52 3
				2	327349,86 2	448295,38 4
				3	327358,52 0	448227,11 5
				4	327259,60 0	448212,98 3
				5	327250,96 1	448280,52 3
2 1	HD-I-m-A-03206.24	91063,2 4	Insula 3	1	327191,43 5	448318,54 3
				2	327191,82 1	448313,29 6
				3	327196,39 5	448311,17 9
				4	327221,90 3	448313,99 6
				5	327221,72 5	448316,39 3
				6	327226,69 6	448317,35 5
				7	327226,71 0	448321,69 4
2 2	HD-I-m-A-03205.22	91063,2 2	Templul zeilor palmirieni - Clădirea Y	1	327245,14 7	448327,38 0
				2	327247,13 3	448309,68 2
				3	327272,85 6	448312,44 6
				4	327271,64 5	448336,39 3
				5	327259,33 2	448334,49 1
				6	327260,20 4	448329,42 2
2 3	HD-I-m-A-03205.23	91063,2 3	Clădirea X	1	327250,80 7	448303,78 8
				2	327252,06 7	448286,44 2
				3	327279,81 1	448291,03 1
				4	327277,02 4	448306,56 2
2 4	HD-I-m-A-03205.07	91063,0 7	Amfiteatrul Coloniei Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa (EM 1)	1	327124,68 2	448716,11 3
				2	327130,31 8	448732,48 6
				3	327147,76 5	448748,85 9
				4	327168,70 0	448757,17 9
				5	327195,27 3	448752,61 6

				6	327209,49 8	448742,68 5
				7	327220,77 1	448726,84 9
				8	327217,55 0	448708,32 9
				9	327202,78 8	448691,95 7
				10	327177,55 8	448682,02 6
				11	327152,59 6	448685,51 5
				12	327136,22 3	448697,05 6
				13	327124,68 2	448716,11 3
2 5	HD-I-s-A- 03205.06	91063,0 6	Area sacra	1	327253,60 1	448850,20 9
				2	327441,61 4	448874,16 3
				3	327482,56 4	448657,45 7
				4	327285,95 6	448624,92 5
				5	327253,60 1	448850,20 9
2 6	HD-I-s-A- 03205.02	91063,0 2	Necropola estică a Coloniei Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa	1	327997,00 0	448621,70 0
				2	327972,50 0	448732,70 0
				3	327979,50 0	448739,80 0
				4	327951,30 0	448899,70 0
				5	328000,70 0	448931,50 0
				6	328032,50 0	448891,50 0
				7	328086,60 0	448923,20 0
				8	328124,20 0	448875,00 0
				9	328146,50 0	448886,80 0
				10	328278,20 0	448733,90 0
				11	328191,20 0	448637,50 0
				12	328164,20 0	448643,40 0
				13	328138,30 0	448617,50 0
				14	327997,00 0	448621,70 0
2 7	HD-I-m-A- 03205.01	91063,0 8	Zidul de incintă al oraşului Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa	1	327549,63 1	448091,64 6
				2	326958,70 7	447985,10 0
				3	326950,27 2	447987,66 8
				4	326945,87 0	447993,16 9
				5	326845,74 3	448507,74 4
				6	326846,84 3	448513,79 6
				7	326851,24 4	448517,28 0
				8	327465,58 0	448622,54 3
				9	327472,54 9	448621,44 2
				10	327476,03 3	448615,75 7

				11	327558,67 8	448101,42 7
				12	327556,96 7	448095,19 2
				13	327549,63 1	448091,64 6
SARMIZEGETUSA - obiective extra muros						
Id .	Cod LMI	Cod RAN	Denumire	Nr .	X - Est	Y - Nord
2 8	HD-I-m-A- 03205.09	91063,0 9	Templul Zeiței Nemesis (EM 2)	1	327241,57 1	448727,87 8
				2	327726,46 7	448726,85 9
				3	327226,46 7	448717,24 9
				4	327223,11 0	448688,15 8
				5	327244,64 8	448689,83 6
				6	327242,97 0	448719,48 6
2 9	-	-	EM3 - clădiri diverse	1	326736,98 8	448695,77 0
3 0	-	-	EM4 - clădiri diverse	1	326788,65 4	448664,17 9
3 1	-	-	EM5 - clădiri diverse	1	326671,48 3	448545,84 9
3 2	-	-	EM6 - clădiri diverse	1	326656,26 9	448482,34 8
3 3	-	-	EM7 - clădiri diverse	1	326804,26 2	448698,32 5
3 4	-	-	EM8 - clădiri diverse	1	327140,90 2	448958,97 2
3 5	-	-	EM9 - clădire cercetată de O. Floca în 1936	1	327198,68 4	449037,07 3
3 6	-	-	EM10 - clădire cercetată de C. Daicoviciu în 1924	1	327973,90 5	448716,18 2
				2	327978,56 6	448701,56 0
				3	328013,34 2	448712,64 7
				4	328012,80 0	448714,34 9
				5	328031,21 5	448720,22 0
				6	328028,59 0	448725,54 8
				7	328006,81 4	448723,49 4
3 7	HD-I-m-A- 03205.10	91063,1 0	EM11, EM12, EM13 - Schola Gladiatorum	1	327234,01 9	448789,47 3
				2	327236,81 6	448750,59 1
				3	327209,96 3	448750,87 1
				4	327212,48 0	448766,85 3
				5	327201,85 1	448768,77 3
				6	327203,25 0	448785,27 7
				7	327216,95 6	448788,63 3
3 8	HD-I-m-A- 03205.20	91063,2 0	EM29, EM30, EM31 - Moara	1	327249,12 4	448756,18 6
				2	327253,32 0	448720,38 1
				3	327271,50 2	448722,06 0
				4	327267,58 6	448760,66 1

3 9	HD-I-m-A- 03205.11	91063,1 1	EM14 - Templul lui Liber Pater	1	327280,73 2	448849,33 3
				2	327300,31 3	448851,75 1
				3	327304,22 9	448827,23 5
				4	327283,80 9	448824,15 8
4 0	HD-I-m-A- 03205.12	91063,1 2	Templul Zeilor Medicinii Aesculap și Hygia (EM 15)	1	327332,76 1	448777,16 5
				2	327341,15 2	448837,30 5
				3	327397,93 6	448837,30 5
				4	327393,18 0	448811,01 1
				5	327373,32 0	448768,21 4
4 1	-	-	EM16 - Edificiu de cult	1	327431,00 5	448888,34 7
4 2	-	-	EM17 - Edificiu de cult	1	327459,45 1	448904,14 2
4 3	HD-I-m-A- 03205.13	91036,1 3	EM18 - Templul Mare	1	327343,94 9	448648,32 5
				2	327338,63 5	448691,68 2
				3	327372,20 1	448697,55 6
				4	327378,07 5	448654,75 9
4 4	HD-I-m-A- 03205.14	91036,1 4	EM19 - Templul Silvanus	1	327342,27 1	448648,60 0
				2	327338,91 5	448677,41 6
				3	327325,76 8	448675,73 8
				4	327329,12 4	448646,08 7
4 5	HD-I-m-A- 03205.15	91036,1 5	EM20 - Clădirea de lângă Templul Mare	1	327376,11 7	448671,82 2
				2	327390,94 3	448674,33 9
				3	327394,29 9	448656,71 7
				4	327379,19 4	448654,75 9
4 6	HD-I-m-A- 03205.16	91063,1 6	EM21 - Atelierul de sticlărie	1	327328,56 5	448646,36 7
				2	327326,32 7	448660,07 4
				3	327300,87 2	448655,59 8
				4	327302,83 0	448641,89 2
4 7	HD-I-m-A- 03205.17	91063,1 7	EM 24, EM 28 - Templu Basilica	1	327359,89 4	448862,20 0
				2	327365,76 8	448863,31 9
				3	327365,20 8	448866,39 6
				4	327369,96 4	448865,83 7
				5	327370,52 3	448863,31 9
				6	327376,11 7	448864,15 8
				7	327377,79 6	448848,77 4
				8	327371,64 2	448850,45 2
				9	327367,44 6	448850,45 2
				10	327367,44 6	448846,81 5

				11	327361,29 2	448846,81 5
4 8	HD-I-m-A- 03205.18	91063,1 8	EM25 - Terme publice	1	327151,21 0	448644,45 2
4 9	-	-	EM26 - Sanctuarul lui Mithras	1	327026,15 9	447963,44 4
5 0	-	-	EM27 - Templul zeilor Palmyrieni	1	326381,59 2	448298,74 8
				2	326382,17 9	448302,28 5
				3	326394,53 3	448300,23 4
				4	326395,73 0	448307,44 0
				5	326378,22 3	448310,05 1
				6	326376,66 0	448299,56 7

SARMIZEGETUSA - obiective presupuse sau cercetate parțial						
Id.	Cod LMI	Cod RAN	Denumire	Nr.	X - Est	Y - Nord
51	-	-	Punctul 1 - Templul zeiței Calestis Virgo (presupus)	-	-	-
52	-	-	Punctul 2 - Clădirea cu mozaicurile homerice (presupus)	-	-	-
53	-	-	Punctul 3 - Clădiri diverse	-	-	-
54	-	-	Punctul 4 - Clădiri diverse	-	-	-
55	-	-	Punctul 5 - Clădiri diverse	-	-	-
56	-	-	Punctul 6 - Clădiri diverse	-	-	-
57	-	-	Punctul 7 - Mausoleul Aureliilor	-	-	-
58	-	-	Punctul 8 - Clădiri diverse	-	-	-
59	-	-	Punctul 9 - monument (presupus)	-	-	-
60	-	-	Necropola apuseană - Drascov	-	-	-
61	-	-	Punctul 10 - Mausoleul din necropola apuseană	-	-	-
62	-	-	Punctul 14 - cuptoare de ars ceramică	-	-	-
63	-	-	Punctul 15 - Cuptoare de țiglă și cărămidă	-	-	-
64	-	-	Delisor	-	-	-
65	-	-	Urme de așezare Poiana Selii	-	-	-
66	-	-	Sarmizegetusa - drumul roman	-	-	-
67	-	-	Clădire cu mozaic (presupus)	-	-	-
68	-	-	Templu (presupus)	-	-	-
69	-	-	Templul lui Jupiter Dolichenus (presupus)	-	-	-
70	-	-	EM22 - Clădire cercetată parțial	-	-	-
71	-	-	EM23 - Clădire cercetată parțial	-	-	-

2.3.7.3. Limitele sitului înscris în Lista monumentelor istorice (LMI)

Teritoriul studiat este parte a monumentului istoric (categoria sit, grupa valorică A) cu codul LMI HD-I-s-A-03205, Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa (sat Sarmizegetusa, comuna Sarmizegetusa), sec. II-III p. Chr.

Delimitarea sitului (limitele sitului arheologic Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa) a fost stabilită de Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei (dr. Felix Marcu și colectiv) după următoarele criterii:

- Cuprinde suprafața bunului înscris în Lista Patrimoniului Mondial

Bunul cuprinde întreg teritoriul *intramuros* din perioada romană, zona templelor și a amfiteatrului, necropola de est și o bună parte din teritoriul *extramuros* aflat la răsărit de fortificația antică.

Zona a fost delimitată în teren pe limitele parcelelor actuale aflate la nord-est, est și sud-est, în timp ce la sud-sud-vest, vest și nord-vest, aceasta urmează parțial limitele fortificației romane.

Suprafața bunului este de 62.90 ha.

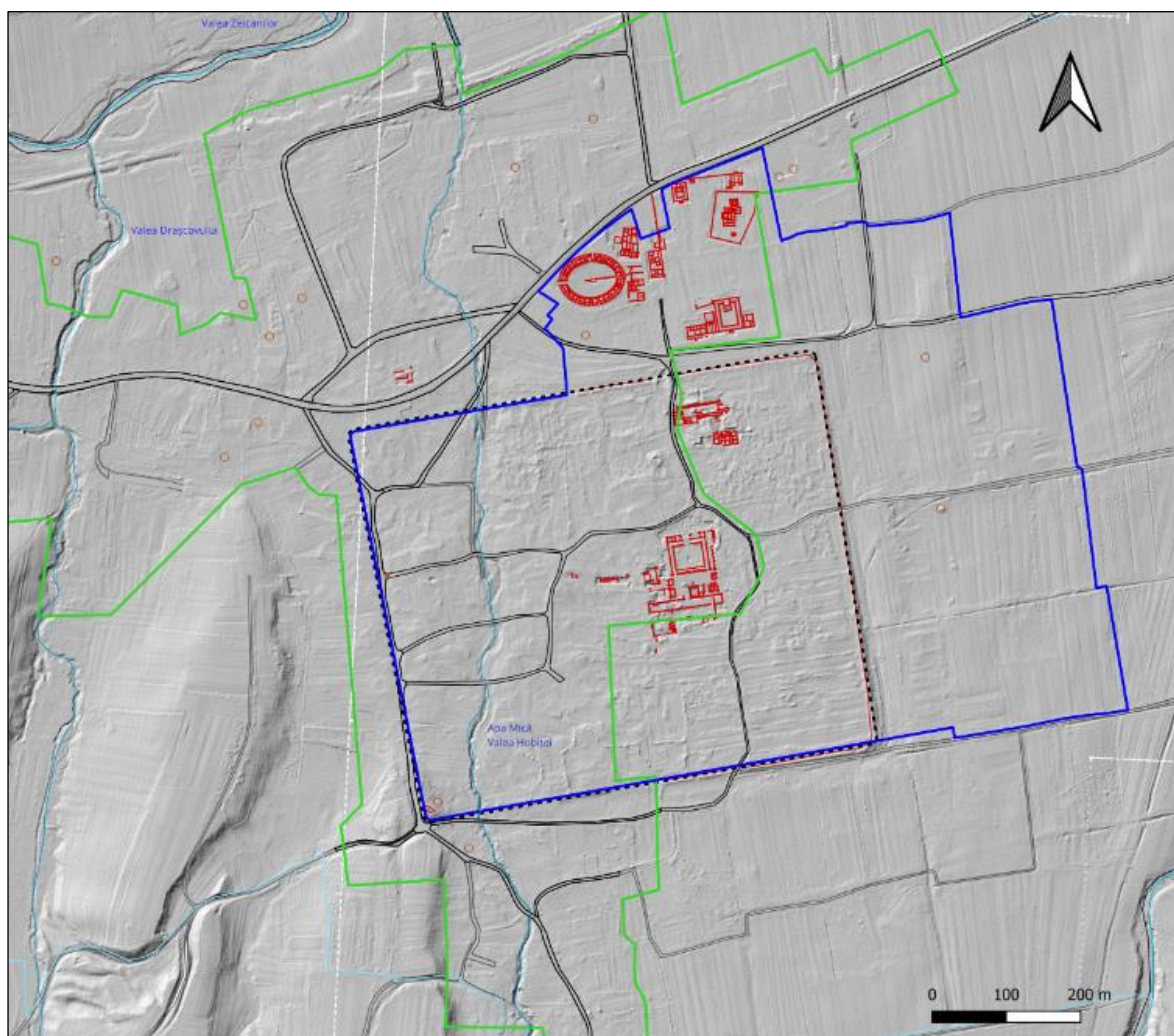

Figura 38. Delimitarea bunului propus spre înscriere în L.P.M. (MNIT, cf. *Studiului de delimitare*) – linie albastră.

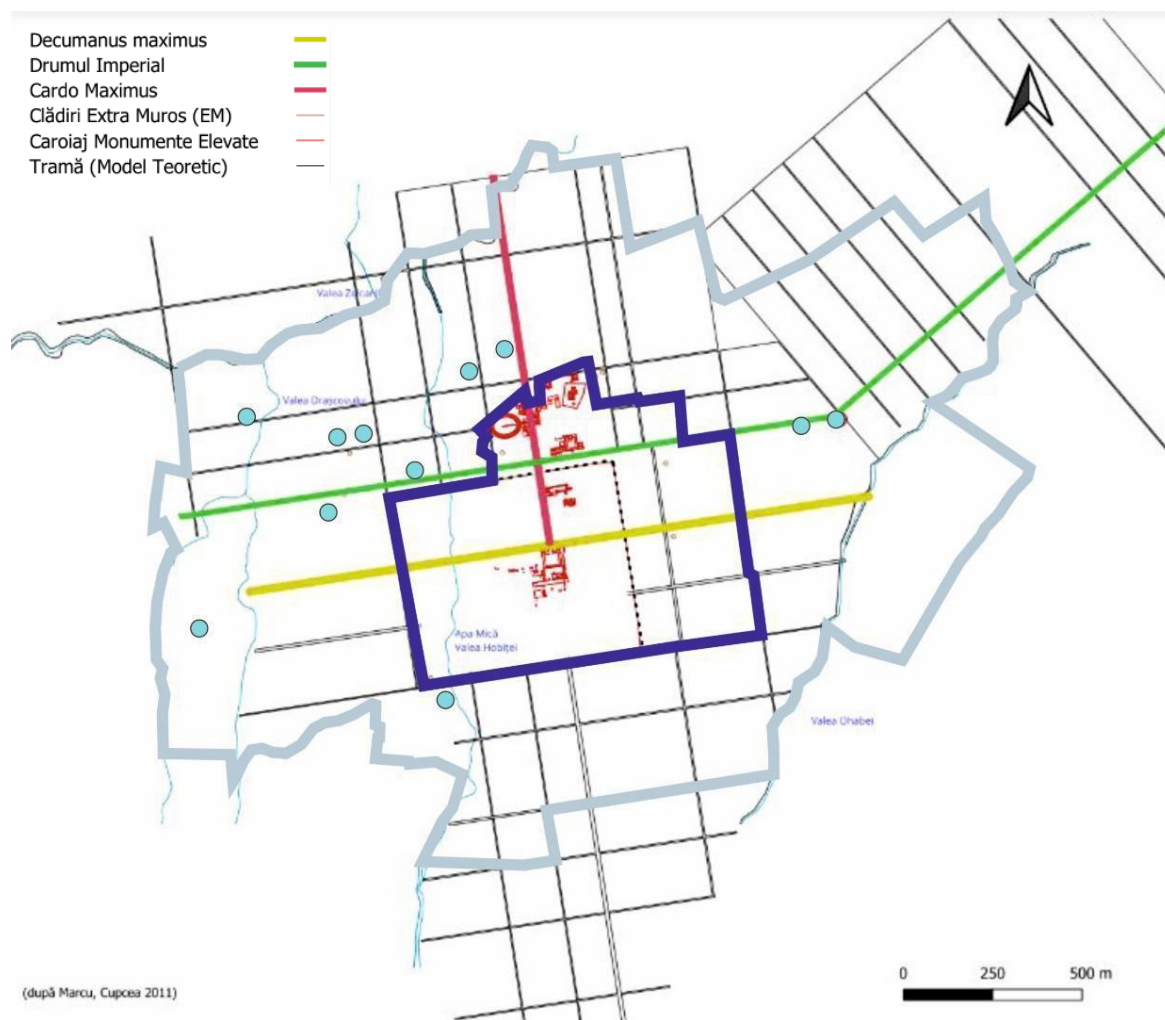

Figura 39. Delimitarea zonei tampon a bunului propus spre înscriere în L.P.M. (MNIT, cf. *Studiului de delimitare*) – cu linie albastră, bunul propus spre înscriere în L.P.M.; cu linie gri, zona tampon a acestuia, care coincide cu limitele sitului înscris în L.M.I. Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa (HD-I-s-A-03205).

Limitele monumentului istoric (situl arheologic Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa) coincid, deci, cu cele ale zonei tampon, stabilită mai sus.

Suprafața sitului este de 313 ha.

Modul de delimitare a sitului respectă *Metodologia de delimitare și instituire a zonelor protejate de interes național pentru monumente și situri arheologice situate în extravilan* (MLPTL, 2002, autori Urbana SA, Prodomus SA, 2002), parțial preluată în OMTCT nr. 562/2003.

Metodologia citată recomandă ca suprafața sitului să se înscrie într-un cerc cu raza de 1 km și cu centrul în centrul de greutate al terenului aferent bunului arheologic. Această limitare este dată de distanța maximă de perceptibilitate a peisajului⁶⁹ - vezi mai jos.

Situl Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa (HD-I-s-A-03205) reprezintă o valoare de patrimoniu cultural național care, cf. Legii nr. 5/2000, necesită stabilirea unei zone de protecție și, consecvent, instituirea unei zone construite protejate.

Așadar, a fost stabilită limita zonei sale de protecție care, împreună cu teritoriul sitului, compune teritoriul Zonei Construite Protejate Ulpia Traiana Sarmizegetusa.

⁶⁹ **Perceptibilitatea peisajului:** „capacitatea de distingere a volumelor și detaliilor, culorilor și nuanțelor acestora, posibilă de la distanța de max. 1000 metri” (după Radu LAURIAN, *Probleme de estetica orașului*, București: Ed. Tehnică, 1962, pp 51-53).

2.3.7.4. Limitele zonei de protecție a sitului înscris în Lista monumentelor istorice (LMI)

Zona de protecție a sitului arheologic Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa a fost stabilită în conformitate cu *Metodologia de delimitare și instituire a zonelor protejate de interes național pentru monumente și situri arheologice situate în extravilan* (MLPTL, 2002, autori Urbana SA, Prodomus SA, 2002), parțial preluată în OMTCT nr. 562/2003.

Metodologia distinge însumarea terenurilor în care acțiunea factorilor naturali și antropici pot avea un impact negativ direct asupra bunului/sitului, cu următoarele efecte:

- Distrugerea bunurilor arheologice și/sau a bunurilor naturale și construit;
- Încetarea sau degradarea activităților sau/și prezenței umane;
- Poluarea mediului cu efecte asupra bunului și/sau sitului;
- Degradarea peisajului;
- Împiedicarea percepției calităților bunului/sitului/peisajului.

Criteriile principale de delimitare a zonelor de protecție țin de perceperea bunului de patrimoniu arheologic/sitului. Vor fi incluse în zona de protecție suprafețele ce au următoarele atribute:

- Sunt vizibile de pe suprafața bunului/sitului;
- Sunt vizibile împreună cu acesta.

Este recomandat ca suprafața zonei de protecție să se înscrie într-un cerc cu raza de 2 km și cu centrul în centrul de greutate al terenului aferent bunului arheologic. Această limitare este dată de distanța maximă de percepere a siluetelor peisajului⁷⁰. Zona de protecție este exterioară bunului de patrimoniu arheologic/sitului.

Din concluziile studiului arheologic și a bibliografiei, teritoriul Sarmizegetusei este unul foarte extins depășind cu mult limitele actuale ale comunei Sarmizegetusa. De-a lungul drumului Imperial și nu numai au fost construite o număr mare de villae rusticae, iar din analiza repertoriului arheologic, a hărților vechi, a măsurătorilor non-invazive, LIDAR, se observă o densitate ridicată de locuire în perioada antică și nu numai. Astfel, se propune ca zona de protecție a sitului arheologic Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa să cuprindă zonele ce pot fi încadrate în centuriației Sarmizegetusei (vezi Marcu, Cupcea 2011), precum și zone cu potențial arheologic ridicat situate în imediata vecinătate. Zona de protecție a sitului coincide cu Zona de protecție a bunului înscris în LPM (buffer zone).

Zona de protecție coincide cu zona de protecție a peisajului.

Zona de protecție a fost stabilită astfel:

- Cuprinde zona de vizibilitate dinspre cele două puncte principale ale monumentului către exterior;
- Este limitată de coamele dealurilor situate la nord (peste V. Breazova), la vest (culmile dintre văile Hobiței și Drașcovului) și la est (peste Valea Ohabei), care compun cadrul monumentului;
- Cuprinde zona pentru sunt identificate urmele centuriației romane;
- Cuprinde așezările medievale și contemporane de la Grădiște (Sarmizegetusa) și Hobița – Grădiște, ultima situată în amonte față de orașul antic

⁷⁰ **Perceperea peisajului:** „distingerea siluetelor formațiunilor geologice luminate de soare, posibilă de la o distanță de max. 2000 metri; siluetele celor întinse se confundă cu cerul”. După Radu LAURIAN, *ibid.*

- Cuprinde descoperirile arheologice din jurul așezării antice (imobile înscrise în R.A.N. sau alte descoperiri propuse spre înscriere în R.A.N.).

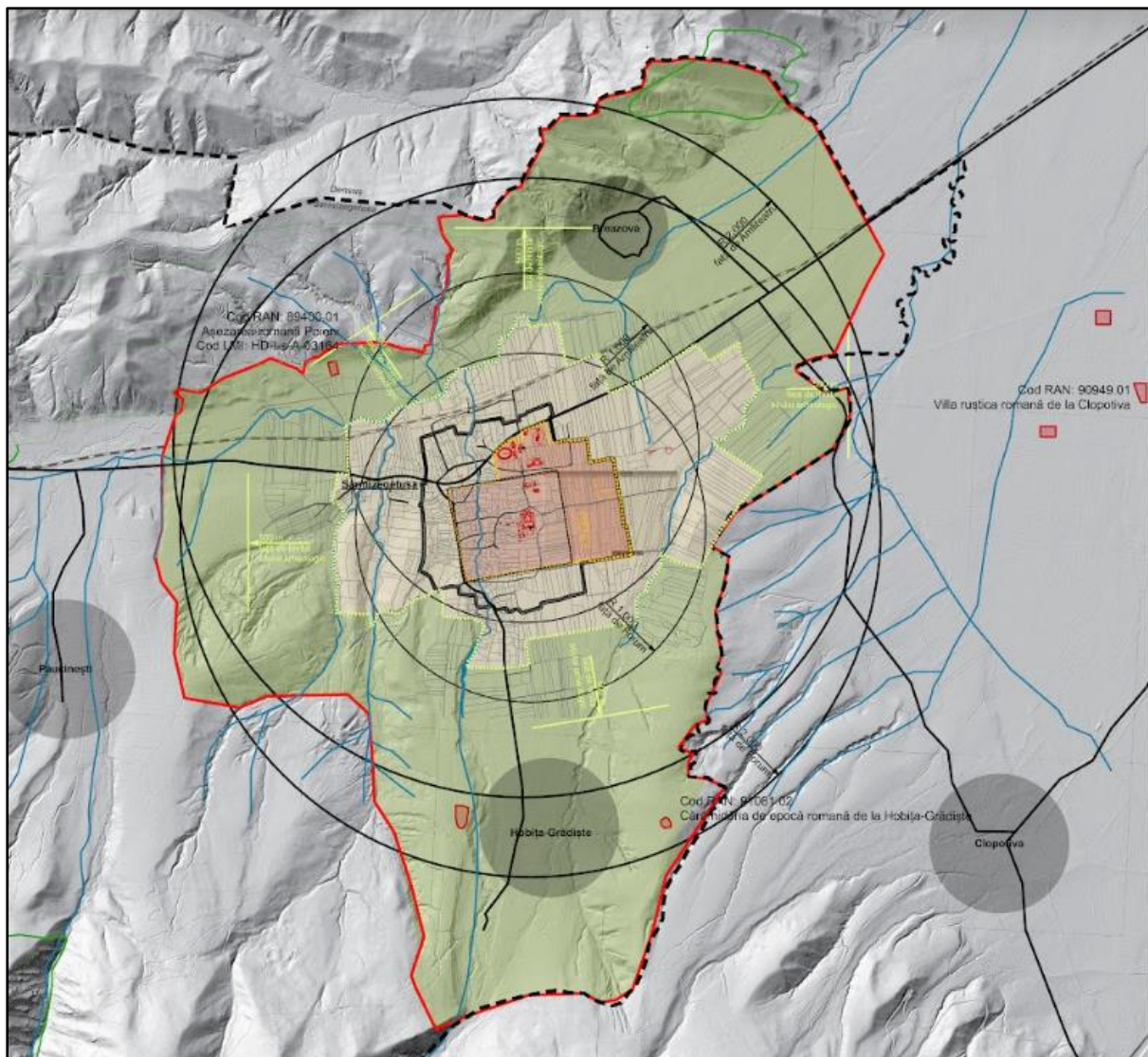

Figura 40. Delimitarea sitului Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa (HD-I-s-A-03205) și a zonei sale de protecție (cu galben, limita sitului; cu roșu, limita zonei sale de protecție; cu negru, perimetrul P.U.Z.). Limita zonei de protecție coincide cu zona de protecție a peisajului și cu limita Zonei construite protejate Ulpia Traiana Sarmizegetusa. Extras din Planșa U01, realizată cf. *Studiului de delimitare*.

2.3.7.5. Instituirea Zonei construite protejate Ulpia Traiana Sarmizegetusa (ZCPS)

Studiul de delimitare a condus la stabilirea teritoriului sitului Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa (HD-I-s-A-03205) - valoare de patrimoniu cultural național care, cf. legii, necesită instituirea unei zone protejate. Așadar, a fost stabilită limita zonei sale de protecție care, împreună cu teritoriul sitului, compune teritoriul **Zonei Construite Protejate Ulpia Traiana Sarmizegetusa**.

În urma preluării concluziilor *Studiului de delimitare* în Planul Urbanistic General și a aprobării acestei documentații de urbanism, va fi instituită Zona Construită Protejată Ulpia Traiana Sarmizegetusa. Ulterior, C.J. Hunedoara - în colaborare cu Primăria Comunei Sarmizegetusa - vor putea colabora la realizarea și aprobarea P.U.Z. Z.C.P. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. Această documentație va prelua reglementările prezentului P.U.Z. și le va extinde întregului teritoriu protejat.

Conform Legii nr. 5/2000, Zona construită protejată Ulpia Traiana Sarmizegetusa reprezintă o zonă protejată de interes național, în conformitate cu prevederile Legii nr. 5/2000 privind aprobarea Planului de amenajare a teritoriului național - Secțiunea a III-a - zone protejate.

Instituirea zonei protejate reprezintă un proces administrativ în competența Consiliilor locale care cuprinde următorii pași:

- Delimitarea suprafeței zonelor protejate;
- Avizarea și aprobarea studiilor de delimitare a zonelor protejate;
- Elaborarea măsurilor de protecție și conservare necesare;
- Elaborarea documentațiilor de urbanism aferente (PUZ+RLU);
- Avizarea și aprobarea documentațiilor de urbanism;
- Emiterea unei Hotărâri de instituire a zonei protejate.

Conform *O.G. nr. 47/2000 privind stabilirea unor măsuri de protecție a monumentelor istorice care fac parte din Lista patrimoniului mondial* (aprobată prin Legea nr. 564/2001), aprobarea documentațiilor de urbanism aferente zonelor protejate generate de monumente înscrise în Lista patrimoniului mondial sau care includ astfel de monumente este de competența Guvernului României.

Aceeași excepție privește și monumentele propuse spre înscriere în Lista patrimoniului mondial.

Bilant suprafete protejate – teritoriul ZPC Ulpia Traiana Sarmizegetusa (existent)

ha	Suprafața protejată	Total		% din suprafața Zonei protejate construite Ulpia Traiana Sarmizegetusa (1254ha)	% din suprafața teritoriului administrativ al Comunei Sarmizegetusa (7312 ha)
		Reglement at PUZ	Exterior PUZ		
1	Bunul propus spre înscriere în LPM	62,90		5.01%	0,86%
		62,90	-		
2	Zona tampon (buffer)	1188.22		24.96%	4,28%
		103,15	209,91		
3 (1+2)	Situl arheologic Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa	313,06		24.96%	4,28%
		103,15	209,91		
4	Zona de protecție a peisajului	1188.22		94.75%	16.25%
		-	1188.22		
5(3+4)	Zona construită protejată Ulpia Traiana Sarmizegetusa	1254,04		100,00%	17,15%
		103,15	1150.89		
	Total teritoriu PUZ	103,15		8,23%	1,41%
		103,15	-		

2.3.8. Elemente operaționale și de reglementare

2.3.8.1. Zone și subzone istorice de referință

Reglementările sunt stabilite în mod diferențiat în suprafețele zonelor istorice de referință (Z.I.R.), care se constituie în macro-unități teritoriale de referință (M.U.T.R.). Aceste suprafețe sunt stabilite în funcție de caracteristicile istorice și urbanistice majore ale teritoriului.

În teritoriul studiat, se remarcă două arii care se întrepătrund:

- Prima, a orașului antic, parțial conservat, parțial decopertat și parțial necercetat. Această zonă reprezintă zona arheologică principală.
- A doua, a așezării actuale, care suprapune așezarea medievală și parte a celei antice;

Orașul antic este compus din mai multe teritorii cu caracteristici diferite, stabilite ca subzone istorice de referință (S.I.R.), care se constituie în unități teritoriale de referință (U.T.R.):

- **ZIR 1- M.U.T.R. 1 – Așezarea antică Ulpia Traiana Sarmizegetusa (zona arheologică)**
 - **S.I.R. 1.1/U.T.R. 1.1 – Zona arheologică principală inclusă în intravilan**
 - 1.1.a – Zona extramuros a Amfiteatrului
 - 1.1.b – Zona intramuros a Forului
 - 1.1.c – Zona intramuros a
 - **S.I.R. 1.2/UTR 1.2 – Zona arheologică din extravilan**

Așezarea actuală este compusă din mai multe teritorii ale căror caracteristici sunt diferite:

- **Z.I.R. 2/U.T.R. 2 – Așezarea medievală Grădiștea (așezarea actuală)**
 - **S.I.R. 2.1/U.T.R. 2.1 – Centrul administrativ al localității**

Zona centrului administrativ interbelic/postbelic, situat pe partea opusă a DN 68 față de zona arheologică, care cuprinde și singura clădire pentru locuințe colective din localitate;
 - **S.I.R. 2.2 – U.T.R. 2.2 - Centrul istoric al localității**

Zonă dezvoltată în timp peste nucleul așezării medievale de joasă altitudine, care cuprinde locuire și funcțiuni complementare – comerciale, culturale – în clădiri de mici dimensiuni.
 - **S.I.R. 2.3/U.T.R. 2.3 - Zona de locuire rurală joasă**

Zona este dezvoltată la sud față de DN 68, în continuarea nucleului așezării medievale, suprapunând parțial orașul antic, caracterizată printr-o densitate medie a locuirii;
 - **S.I.R. 5 – U.T.R. 5 - Zona de locuire rurală înaltă**

Zona, situată în proximitatea Bisericii ortodoxe, exterioară orașului antic și situată în amonte față de acesta, medievală, este caracterizată de o densitate mică.

2.3.8.2. Stabilirea modului de construire în teritoriul studiat

Reglementările țin cont de cele două mari direcții de studiu, aceea istorică/arheologică și de evoluție a teritoriului și aceea de înțelegere a caracteristicilor urbanistice și patrimoniale ale teritoriului, cu includerea perspectivei peisagere. Regimul de utilizare a terenurilor și cel de construire permis sunt stabilite prin regulamentul local de urbanism aferent.

- **Z.I.R. 1- MU.T.R. 1 – Așezarea antică Ulpia Traiana Sarmizegetusa (zona arheologică)**

- **S.I.R. 1.1/U.T.R. 1.1 – Zona arheologică principală inclusă în intravilan**

Reglementările urmăresc asigurarea posibilității de cercetare arheologică și conservarea potențialului arheologic major; totodată, sunt reglementate în detaliu circulația terenurilor (pentru întregirea proprietății publice) precum și utilizarea terenurilor (căi de acces, circulație carosabilă și pietonală, amenajarea sitului, restricții de construire).

- **S.I.R. 1.2/U.T.R. 1.2 – Zona arheologică din extravilan**

- Reglementările urmăresc conservarea potențialului arheologic și a caracteristicilor naturale și peisagere, prin conservarea utilizării actuale, agricole, a terenurilor și limitarea construirii.

- **Z.I.R. 2/M.U.T.R. 2 – Așezarea medievală Grădiștea (așezarea actuală)**

- **S.I.R. 2.1/U.T.R. 2.1 – Centrul administrativ al localității**

Reglementările urmăresc ameliorarea aspectului și funcționalității zonei, îmbunătățirea legăturilor cu zona arheologică situată pe partea sudică a DN 68 precum și conservarea patrimoniului istoric valoros.

- **S.I.R. 2.2 – U.T.R. 2.2 - Centrul istoric al localității**

Reglementările urmăresc ameliorarea aspectului și funcționalității zonei, permițând funcțiuni publice, comerciale alături de locuire precum și precum și conservarea patrimoniului istoric valoros.

- **S.I.R. 2.3/U.T.R. 2.3 - Zona de locuire rurală joasă**

Reglementările urmăresc conservarea locuirii rurale tradiționale precum și conservarea patrimoniului vernacular valoros, creând posibilitatea inserției de funcțiuni contemporane adecvate (pensiuni, mic comerț).

- **S.I.R. 5 – U.T.R. 5 - Zona de locuire rurală înaltă**

- Reglementările urmăresc conservarea locuirii rurale tradiționale, conservarea patrimoniului istoric și vernacular valoros, în condițiile limitării densității construirii.

2.3.8.1. Recomandări suplimentare provenite din studiile de fundamentare istoric și arheologic

Pentru realizarea acestui capitol, au fost coroborate mai multe studii realizate în vederea fundamentării istorice complexe a P.U.Z., citate mai sus (Cap. 2.3.1).

Principalele studii sunt cele realizate pentru fundamentarea P.U.Z., și anume:

1. Arhg. Dr. Felix-Florin Marcu, arhg. Dr. Cristian Dima, arhg. Adriana Dima-Antal (Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei), *Studiu istoric și arheologic, Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*, dec. 2022 (studiu de fundamentare a P.U.Z.), dec. 2022, în principal pentru descrierea sitului arheologic și a componentelor sale – perioada antică;
2. Expert dr. Daniela Veronica Istrate, drd. Sebastian Ovidiu Dobrotă (Damasus SRL), *Studiu istoric de fundamentare a P.U.Z.*, dec. 2022, în principal pentru perioada medievală;

Recomandările suplimentare ale celor două studii sunt extrase în continuare.

1. Arhg. Dr. Felix-Florin Marcu, arhg. Dr. Cristian Dima, arhg. Adriana Dima-Antal (Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei), *Studiu istoric și arheologic, Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*, dec. 2022 (studiu de fundamentare a P.U.Z.), dec. 2022.

În afara elementelor menționate în alte capitole, studiul precizează următoarele:

- Siturile arheologice care sunt înscrise în Lista Monumentelor Istorice publicată în 2015, se află sub incidența Legii 422/2001, republicată, fiind supuse reglementărilor și având servituți specifice în conformitate cu legea invocată mai sus; în acest caz se găsește întreg teritoriul P.U.Z.
- Zonele de interes arheologic (cu potențial), respectiv siturile, ansamblurile și monumentele arheologice înscrise pe Lista Monumentelor Istorice, punctele de interes arheologic identificate și zonele de interes arheologic sunt reglementate de legislația în vigoare prin OG 43/2000; în acest caz se găsește întreg teritoriul P.U.Z.
- Pentru zonele din interiorul sitului Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa, orice fel de intervenție (exploatare agricolă, amenajare funciară, rutieră, exploatare a solului sau a subsolului, construcție și/sau amenajare a teritoriului) trebuie să fie condiționată de asistență arheologică.
- De asemenea, pentru punctele cu patrimoniu arheologic identificate în afara sitului Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa și înscrise în Registrul Arheologic Național, orice fel de intervenție (exploatare agricolă, amenajare funciară, rutieră, exploatare a solului sau a subsolului, construcție și/sau amenajare a teritoriului) trebuie să fie condiționată de asistență arheologică.
- Zonele cu potențial arheologic se supun aceluiași reguli ca și cele de mai sus, dacă se constată, după supravegherea arheologică de către arheologi atestați M.C., că sunt necesare, în interiorul lor, cercetări arheologice preventive, de salvare sau sistematice.

2. Expert dr. Daniela Veronica Istrate, drd. Sebastian Ovidiu Dobrotă (Damasus SRL), *Studiu istoric de fundamentare a P.U.Z.*, dec. 2022.

În privința măsurilor care se cuvin luate în cadrul zonei protejate a sitului și a zonei de protecție a acestuia putem face numai o serie de recomandări, reglementarea finală urmând să se facă prin regulamentul de urbanism al zonelor construite protejate, în funcție de legile și normativele în vigoare, precum și de recomandările din studiul arheologic:

- În zona de sit (*intra muros* și *extra muros*) nu se va permite efectuarea de construcții noi sau extinderea construcțiilor existente decât în scopuri arheologice (cercetare, protejare, valorificare) – va fi permisă renovarea construcțiilor existente (dar fără extinderea lor), inclusiv supraetajare / mansardarea acestora (dar nu și adăugarea de beciuri / demisoluri);
- În zona de sit (*intra muros* și *extra muros*) se vor evita inclusiv intervențiile asupra solului în vederea introducerii rețelelor utilitare – de preferință acestea vor fi introduse suprateran;
- În zona de sit (*intra muros* și *extra muros*) va fi permisă efectuarea de împrejmuiri ușoare, cu caracter tradițional, și de alte compartimentări similare;
- În zona de sit (*intra muros* și *extra muros*) cu destinația de grădină va se putea continua efectuarea agriculturii / pomiculturii, inclusiv amenajarea de solarii, cât timp nu se va interveni agresiv asupra subsolului;
- În zona de protecție se va permite efectuarea de construcții noi și/sau extinderea construcțiilor existente, introducerea subterană de utilități etc. dar numai după obținerea tuturor avizelor de rigoare și după cercetarea arheologică a zonei ce urmează a fi afectată, cercetare efectuată în regim de cercetare sistematică;
- În cazul în care cercetările arheologice vor scoate la lumină situații de interes istoric-arheologic și se va aprecia că acestea se cuvin conservate / valorificate *in situ* nu se va acorda aviz de construcție și vor lua în schimb măsuri pentru conservarea / valorificarea descoperirilor;
- Se recomandă ca pentru obținerea avizului final de construcție / restaurare, atât în zona de sit cât și în zona de protecție, să fie necesar și un aviz din partea unui forum care să abordeze problema din punct de vedere peisagistic, astfel încât vestigiile să poată fi puse adecvat în valoare iar peisajele naturale și/sau antropice valoroase să fie prezervate și valorificate;
- Recomandăm să se evite, inclusiv în zona de protecție, amplasarea de elemente vădit moderne (parcări, benzinării, hoteluri etc.) în aceeași perspectivă peisagistică cu vestigiile arheologice valorificate / valorificabile;
- Deși în general fondul construit existent este de valoare redusă, recomandăm să se ia măsurile de rigoare pentru prezervarea elementelor de arhitectură tradițională pe bază de piatră și lemn, precum și pentru trei obiective – primăria, muzeul, biserica – astfel încât acestea să își păstreze aspectul istoric și să fie integrate în peisaj.
-

d. 2.4. Disfuncționalități majore și soluții propuse pentru eliminarea acestora

2.4.1. Circulație și echipare edilitară

Principale probleme:

- Acces dificil către situl arheologic din DN 68 dinspre Hațeg (relația de stânga); lipsa unui număr acceptabil de parcuri și aspectul necorespunzător al zonei de acces;
- Lipsa continuității circulației pietonale de-a lungul DN în dreptul sitului arheologic; dificultatea traversării DN pentru accesul în zona Muzeului de Arheologie; acces public necontrolat în zona sitului arheologic dinspre căile de comunicație ale așezării;
- Lipsa parțială a sistemului centralizat de alimentare cu apă și a canalizării; dificultatea în realizarea acestuia în mod convenabil (conflict în zona cu potențial arheologic ridicat); alte probleme edilitare;
- Lipsa de pregătire a așezării pentru afluența turistică pe care noul statut ar putea să o aducă;
- Lipsa unei imagini coerente a zonei arheologice; prezența unor amenajări improvizate, improprii.

Măsuri de remediere (vor fi cuprinse în planuri și proiecte viitoare):

- Organizarea intersecțiilor principale din estul și vestul zonei arheologice;
- Prevederea și amenajarea unor amplasamente noi pentru amenajarea unor noi parcuri;
- Semaforizarea intersecțiilor și crearea unor treceri de pietoni din dreptul accesului în situl arheologic către Muzeu;

CONCLUZII

Prezentul Plan Urbanistic Zonal pentru Zona Protejată pentru obiectivele „Intrare Forul lui Traian” și „Clădire cu spații muzeale și anexe, acces sit arheologic” din cadrul sitului arheologic Colonia Ulpia Traiana Sarmizegetusa are ca rol, conform legii, crearea unui cadru de reglementare urbanistică pe raza localității, pentru a permite ulterior desfășurarea (proiectare, implementare) unor investiții necesare pe toate planurile menționate în plan, incluziv amenajări rutiere ulterioare.

Aceste amenajări rutiere ulterioare vor fi subiectul unor proiecte și planuri distincte, ulterioare, care vor fi elaborate și avizate conform legii.

REGLEMENTAREA CIRCULAȚIILOR ȘI ACCESELOR

Accesul existent

Accesul principal pe teren, unicul pentru vizitatorii sitului, se realizează prin parcul arheologic, din parcareadiacentă DN 68. Accese secundare, folosite în mod special de localnici, se folosesc în continuare de pe drumurile agricole ce traversează situl arheologic și din tarlale private care se suprapun peste zonele cu patrimoniu arheologic reperat sau sunt tangente la acesta.

Solutia propusa:

Pentru accesul la obiectiv pentru vizitatorii sitului se propune amenajarea unor parcuri adiacente drumului national 68. Trebuie mentionat faptul ca accesul in parcarile adiacente se va face utilizand drumul national 68, existent, care traverseaza comuna Sarmisegetusa. Astfel posibilitatile de amenajare ale acceselor au fost limitate tinand cont geometria (existenta) in plan a drumului national cat si de profilul transversal tip existent al drumului national 68, astfel:

Platforma drumului national $L=9.00m$

Parte carosabila $2 \times 3.50m = 7.00m$

Acostamente $2 \times 1.00m$ din care:

-banda de incadrare	$2 \times 0.50m$
-acostament din balast	$2 \times 0.50m$

Prin proiectul care sta la baza investitiei sunt propuse 3 parcuri in lungul drumului national, parcuri aflate in intravilanul localitatii Sarmisegetusa, astfel:

- La km 54+288 se propune amenajarea unei parcuri noi pentru vehicule lungi (P1) – denumita in planul de situatie – parcare recomandata, accesul in parcare s-a proiectat conform normelor si reglementarilor in vigoare, pentru un drum principal national (DN68) cu 2 benzi de circulatie cat si banda de virare la stanga.

Detaliile constructive de amenajare a acestei intersectii a constat din:

- insula destinata separarii si dirijarii curentilor de trafic
- banda suplimentara pentru virare la stanga
- insula de separare pe ramura opusa prevazuta datorita benzii dd viraj la stanga
- racordarea marginii partii carosabile a DN68.

*Insula destinata separarii si dirijarii curentilor de circulatie consta intr-o suprafata ridicata fata de nivelul partii carosabile cu latimea $L= 1.50m$ incadrata de borduri completata printr-o suprafata interzisa realizata din marcaj.

Capatul insulei se inscrie pe curba interioara a benzii de virare la stanga -la iesirea din parcare, spre Caransebes.

*Banda de virare la stanga s-a adoptat cu rol important in asigurarea fluentei si sigurantei rutiere pe drumul national 68 in momentul efectuarii virajului la stanga tinand cont de faptul ca drumul national are o singura banda pe sens.

Elementele geometrice ale benzii pentru virajul la stanga au fost determinate tinand cont de conditiile locale, de posibilitatea de a te inscrie in limitele cadastrale si tinand cont de recomandarile prevazute in tabelul 16 din STAS AND 600/2010 „Elemente geometrice ale benzilor pentru viraj la stanga”

Banda de viraj la stanga contine sectorul de decelerare, sectorul de decelerare si pe cel de stocare.

De la capatul sectorului de stocare urmeaza curba de virare la stanga cu $R=12.00m$. latimea benzii de stocaj este de 3.50m

Parcarea prevazuta la km 54+288 permite circulatia (iesirea din parcare) autovehiculelor in ambele directii atat prin viraj stanga catre Caransebes cat si viraj dreapta catre Hateg.

Intrarea respectiv iesirea din parcare prin viraj la dreapta s-a adoptat respectand conditiile minime privind amenajarea virajului la dreapta conform pct 5.2.2 , respectiv 5.2.3 din STAS 600/2010 cat si respectand elementele geometrice ale virajului la dreapta conform Tabel 14, respectiv Tabel 15 din STAS 600/2010.

Astfel atat pentru virajul de dreapta la intrare in parcare dinspre directia Caransebes, cat si pentru virajul de dreapta la iesirea din parcare spre directia Hateg, s-a prevazut amenajarea virajului de dreapta la intrare cu pinten de viraj.

Parcarea P1 pentru vehicule lungi permite 2 locuri de parcare (pentru vehicule lungi) cu dimensiunile: lungime $L=15.0m$ si latime $l=4.0m$

Pentru alegerea solutiilor de amenajare a accesului in aceasta parcare existenta au fost analizate atat solutia cu insula de separare si dirijare a curentilor de trafic si banda suplimentara pentru viraj la stanga cat si solutia unei intersectii giratorii care sa respecte prevederile minime conform capitolului 6. „Intersectii giratorii” din AND 600/2010.

Solutiile analizate au fost in concordanta cu situatia existenta in zona, limitarile cauzate de constructiile existente in zona (Primaria Sarmisegetusa), limita zonei protejate , pentru a evita expropieri.

Din cauza faptului ca nici una din solutii nu putea fi adoptata cu evitarea problemelor enumerate mai sus s-a ales o solutie de semaforizare a acestei zone pentru accesul in / din parcare in conditii de siguranta rutiera si fluenta pe drumul national 68.

Reglementarea circulatiei in parcare existenta, aflata pe partea stanga a drumului national 68 – Parcarea propusa prin PUZCP -intrare in situl Arheologic- P1 prevede o intrare si o iesire din obiectiv separate si amenajarea circulatiei in obiectiv.

Solutia adoptata consta in urmatoarele:

- Prevederea unui indicator tip semafor pentru sensul de circulatie Hateg – Caransebes cu reconsiderarea pozitiei trecerii de pietoni existenta pe DN68, si prevederea unei treceri de pietoni noua pe strada Rausor (strada prin care se face accesul rutier la primaria Sarmisegetusa) ; pe acest sens de circulatie intrarea in obiectiv se face cu acces stanga fara prevederea unei benzi de viraj la stanga
- Prevederea unui indicator tip semafor pentru sensul de circulatie Caransebes – Hateg, pe acest sens de circulatie intrarea in obiectiv se face cu viraj de dreapta;
- Prevederea unui indicator de tip semafor , dublat de indicator STOP, fig. B2, iesirea din parcare se face atat prin viraj de dreapta spre Hateg cat si prin viraj la stanga spre Caransebes.
- Prevederea unor indicatoare tip semafor pentru trecerea noua de pietoni amplasata pe drumul national pentru traversarea pietonilor in conditii de siguranta.

Intrarea respectiv iesirea din obiectiv prin viraj la dreapta s-a adoptat respectand conditiile minime privind amenajarea virajului la dreapta conform pct 5.2.2 , respectiv 5.2.3 din STAS 600/2010 cat si respectand elementele geometrice ale virajului la dreapta conform Tabel 14, respectiv Tabel 15 din STAS 600/2010.

Intrarea in obiectiv (parcare) prin viraj de dreapta s-a proiectat prin amenajarea virajului de dreapta la intrare si banda de decelerare.

Iesirea din obiectiv (parcare) prin viraj de dreapta s-a proiectat prin racordare circulara cu raza $R=8.00m$, valoare limitata de amplasarea in imediata vecinatate a trecerii (noua) de pietoni.

Trebuie sa se ia in considerare si iesirea din obiectiv (parcare) prin amenajare viraj la stanga.

Trecerea de pietoni existenta se va reloca pentru a fi in concordanta cu amenajarea propusa pentru parcare. Este propusa trecerea de pietoni la km 54+090 pentru a care permite traversarea localnicilor de pe o parte pe cealalta a DN68 pentru accesarea obiectivului propus.

Un aspect care trebuie scos in evidenta il reprezinta turistii care viziteaza obiectivul propus. Acestora li s-a prevazut un traseu pietonal intre parcare si muzeu , fara utilizarea trotuarului

Asadar Accesul in / din strada Rausor se pastreaza in situatia existenta , completat cu prevederea unei treceri de pietoni (in corelare cu cea noua amplasata pe drumul national) pentru accesul pietonal in / din primaria localitatii.

Pe partea dreapta s-a prevazut un trotuar nou de 1.50m latime si cca 20.0m lungime care face legatura cu parcare P1. Amenajarea acestui trotuar pe partea dreapta intre km 54+085 – km 54+105 a DN68 este doar pentru descarcarea trecerii de pietoni relocata (amplasata pe DN68) astfel incat pietonii care traverseaza de

pe partea stanga pe partea dreapta a DN68 sa fie dirijati in siguranta spre parcare P1. Situatia actuala a DN68 care strabate localitatea Sarmizegetusa prezinta o dezvoltare urbana (in zona amplasamentului parcarilor) doar pe partea stanga a DN68. Pe partea stanga a DN68 exista un trotuar existent, care se mentine si care nu este afectat de amenajarile acestor parcare, trotuar care deserveste circulatie pietonala in localitatea Sarmizegetusa in zona amplasamentului parcarilor; acesta este motivul pentru care pe partea a DN68 nu este necesara prevederea unui trotuar proiectat in lungul DN68 in afara zonei de descarcare.

Parcarea propusa prin PUZCP – permite 18 locuri de parcare (pentru autoturisme) cu dimensiunile: lungime L=5.0m si latime l=2.50m; de asemenea permite 3 locuri de parcare (pentru vehicule lungi) cu dimensiunile: lungime L=15.0m si latime l=4.0m.

Totodata parcare prezinta si o alveola pentru statie bus cu dimensiunile: lungime L=10.0m si latime l=3.0m.

- La km 53+845 pe DN68 , pe partea stanga exista o strada locala, incadrata atat stanga cat si dreapta de proprietati.

In lungul acestei strazi se propune accesul la o alta parcare recomandata (P2) destinata exclusiv autoturismelor.

Accesul pentru aceasta parcare propusa se face prin intermediul strazii locale, pastrandu-se situatia existenta a circulatiei in zona.

Parcarea recomandata P2 este destinata doar autoturismelor si permite 39 locuri de parcare cu dimensiunile: lungime L=5.0m si latime l=2.50m

Important de mentionat:

Aceste amenajari si propuneri sunt intocmite la faza PUZ, pentru a avea o imagine de ansamblu a zonei respective. Ulterior la faza urmatoare de proiectare se va intocmi un plan de semnalizare rutiera si o documentatie privind semaforizarea pe DN68. Atat semnalizarea rutiera cat si semaforizarea propusa vor face obiectul unor documentatii separate.

In zona in care se propune amenajarea parcarilor drumul national se afla in aliniament, dupa care urmeaza o succesiune de curbe stanga-dreapta, semnalizata corespunzator, curba la stanga avand o raza de aproximativ 50m, iar curba la dreapta cca 260m.

In zona amplasamentului parcarilor in profil longitudinal drumul national prezinta mai multe racordari in plan vertical cu declivitati cuprinse intre 0.80 – 1.00%.

Profilul transversal al drumului pe zona parcarii recomandate (P1) amenajata cu banda de viraj la stanga este in acoperis cu devere de 2.5%, ulterior pe zona parcarii principale - Parcarea propusa prin PUZCP -intrare in situl Arheologic- P1 , profilul transversal al drumului national este in convertire cu dever unic 2.5%, iar pe zona parcarii recomandate (P3) profilul transversal al drumului national este de asemenea in acoperis cu devere de 2.5%.

Panta transversala a acostamentelor din balast este de 4% spre partea exterioara dirijand apa pluviala spre santurile existente.

Drumul national DN68 in zona studiata se afla la nivelul terenului natural pe ambele parti.

Apa colectata de pe partea carosabila drumului national este dirijata prin pantele transversale spre rigola pereata (pe partea stanga) si santurile de pamant in partea dreapta.

Din punct de vedere al scurgerii apelor pe zona parcarilor propuse scurgerea apelor se va face prin intermediul canalizarii existente. Apele provenite de pe suprafata parcarilor propuse nu se vor scurge in santurile existente ale drumului national 68.

Sistemul de canalizare pluviala va face obiectul unei documentatii separate la faza DTAC a acestei investitii .

Semnalizarea rutiera existenta:

In zona amplasamentului exista semnalizare rutiera verticala existenta

De asemenea drumul national prezinta si semnalizare rutiera orizontala.

Pentru asigurarea fluentei auto si evitarea producerii accidentelor, la o faza ulterioara a proiectului se va detalia si propune o semnalizare rutiera verticala si orizontala care va fi in concordanta cu semaforizarea propusa.

Pe amplasamentul parcarilor pe care se vor face investitiile nu exista constructii existente. Scopul investitiei propusa este Muzeul de Arheologie, o constructie noua amplasata la cca 55.00m de axa drumului national in punctul cel mai apropiat.

Situl arheologia are imprejmuire proprie , iar parcarile propuse nu vor fi imprejmuite.

2.4.2. Mediu natural și construit, riscuri naturale și antropice

Principale riscuri:

- Nu este cunoscută în mod convenabil starea factorilor de mediu (apă – aer – sol); riscuri de creștere a poluării pricinuită de creșterea activităților industriale, comerciale și turistice;
- Riscuri de alterare a condițiilor peisagere prin construire nereglementată, apariția de funcțiuni/ activități nocive din punct de vedere peisager în cadrul vizual al siturilor arheologice; dispariția livezilor și reducerea activităților agricole; lipsa de control asupra pășunatului;
- Riscuri de distrugere a vestigiilor arheologice generate de activități curente: tăieri și deștrădăcinări de arbori, construirea fără supraveghere arheologică a drumurilor și a altor construcții (locuințe, garduri, amenajări hidrotehnice, lucrări edilitare ș.a.), anumite activități agricole.
- Riscuri de distrugere a valorilor de patrimoniu vernacular și peisajer prin înlocuirea construcțiilor tradiționale sau părăsirea acestora sau prin modificarea utilizării tradiționale a terenurilor.

Măsuri de remediere:

- Reglementarea convenabilă a teritoriului P.U.Z. și, în viitor, a întregului teritoriu al Zonei construite protejate Sarmizegetusa Regia;
- Colaborarea între protectori pentru asigurarea luării în considerare a necesităților de protejare a patrimoniului în cadrul reglementărilor specifice altor activități din zonă (silvice, pastorale, agricole);
- Sensibilizarea cetățenilor și a administrației publice locale la problemele legate de protecția patrimoniului arheologic, istoric, vernacular și peisajer.

3. PROPUNERI URBANISTICE ȘI DE REGLEMENTARE

e. 3.1. Descrierea proiectelor care au generat P.U.Z.C.P.

Consiliul Județean Hunedoara în calitate de beneficiar a solicitat reglementarea construirii pentru lucrările prevăzute prin două documentații DALI: *Intrare „Forul lui Traian” din cadrul Sitului arheologic „Ulpia Traiana Sarmizegetusa” și Clădire cu spații muzeale și anexe, acces sit arheologic Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*”. Lucrările propuse prin cele două proiecte sunt următoarele:

3.1.1. Intrare „Forul lui Traian” din cadrul Sitului arheologic „Ulpia Traiana Sarmizegetusa”

Proiectul este situat pe 4 parcele cu suprafața totală de 16.774 mp și suprafața ruine 6.399 mp:

- CF nr. 60141 com. Sarmizegetusa, nr. Topo/cad 60141, S=691 mp

Proprietar: Statul Român – Domeniul public

- CF nr. 60267 com. Sarmizegetusa, nr. Topo/cad 60267, S=14042 mp

Proprietar: Județul Hunedoara – Domeniul public în administrarea Consiliului Județean

- CF nr. 60298 com. Sarmizegetusa, nr. Topo/cad 60298, S=691 mp

Proprietar: Statul Român în administrarea Ministerul Culturii și Identității Naționale

- CF nr. 61385 com. Sarmizegetusa, nr. Topo/cad 61385, S=1350 mp

Proprietar: Statul Român – Domeniul public

Parcelele identificate fac parte din **Situl arheologic Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa** - Lista monumentelor istorice 2015, cu modificările și completările ulterioare, aprobate prin Ordinul Ministrului Culturii nr. 2828/2015, Anexa 1 poziția 104, cu codul **HD-I-s-A-03205**; sit arheologic **Cod**

RAN 91063.01.

Parcelele fac parte din **Parcul Natural Geoparcul Dinozaurilor Tara Hategului** potrivit HG nr. 2151/2004 / RONPA0929 Geoparcul Dinozaurilor Tara Hategului.

Accesul

Accesul principal pe teren, unicul pentru vizitatorii sitului, se realizează prin parcul arheologic, din parcareadiacentă DN 68. Accese secundare, folosite în mod special de localnici, se deschid de pe drumurile agricole ce traversează situl arheologic și chiar din unele curți private care se suprapun peste zonele cu patrimoniu arheologic reperat sau sunt tangente la acesta.

Situația existentă

Prezent cu codul HD-I-s-A-03205 în lista Monumentelor istorice, Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa, este unul dintre cele mai importante situri arheologice de pe teritoriul României. Campaniile arheologice care au avut loc pe parcursul a aproape un secol de cercetare au scos la iveală o serie de edificii aflate în diverse stări de conservare.

Unul dintre edificiile importante este forumul, descoperit în urma săpăturilor efectuate în deceniul al treilea al secolului XX de către Constantin Daicoviciu și Octavian Floca.

Starea de conservare a ruinelor este mediocră iar modul de prezentare al vestigiilor lasă de dorit. Singurele reconstituiri sunt cele grafice afișate pe panourile informative cu dimensiuni destul de reduse.

Starea tehnică actuală

Structura forului nu prezintă probleme de stabilitate, construcția propriu-zisă fiind redusă la nivelul de ruină, existând câteva asize de zidărie peste fundații.

Situația propusă

Proiectul cuprinde acțiuni de conservare, restaurare și reabilitare a ruinelor aflate în amplasament, propunând următoarele:

- 1- cercetare arheologică;
- 2- inventariere, catalogare, relevare, scanare a materialului arhitectonic litic existent în sit;
- 3- conservare - protejare material litic; conservare / restaurare elemente prezente în zona de intervenție;
- 4- reconstruire coloane propylon;
- 5- amenajări exterioare, acoperiri, elemente prezentare și de accesibilizare;
- 6- realizarea unei aplicații prin care să se prezinte reconstituirea virtuală a forului.

I. Cercetare arheologică

Este nevoie de săpături arheologice sistematice în zonele de intervenție necercetate respectiv porțiuni ale sitului situate în nordul decumanus-ului și pe latura estică a terenului în zona unde se va amplasa o copertină de protecție a pieselor arhitectonice litice păstrate în sit.

II. Inventariere, catalogare, relevare, scanare a materialului arhitectonic litic existent în sit

În urma campaniilor de săpături efectuate între anii 1989-1995 în zona intrării în forum și în încăperile adiacente porticului au fost depozitate elementele arhitectonice descoperite.

Aceste elemente neprotejate de intemperii sau acțiuni antropice se află în diferite stări de conservare.

Se poate afirma că procesul de deteriorare se va accentua dacă ele nu vor fi conservate și protejate.

O componentă principală a acestui proiect este inventarierea, relevarea și scanarea acestor fragmente arhitectonice înainte de a fi conservate și depozitate sub o copertină care urmează să fie construită pe terenul aflat la est de castru.

Rezultatul acestei operațiuni va fi o bază de date cu inventare și modele tridimensionale care vor putea fi manipulate pentru a înțelege mai ușor zona de proveniență a fragmentelor, pentru o eventuală reamplasare a lor pe poziția originală.

III. Conservare - protejare material litic

Aceste operațiuni au ca scop conservarea și protejarea materialului litic arhitectonic depozitat în sit. Operațiunile de conservare includ tratamente de consolidare, conservare și înlăturare a factorilor de degradare. Ele au ca scop prelungirea duratei de viață a elementelor litice.

Tratamentele și intervențiile de conservare vor fi făcute conform specificațiilor cuprinse în expertizele de specialitate – componente litice și biologie.

Operațiunile de conservare ale elementelor litice constau în:

- tratamente cu soluții biocide
- îndepărtarea depunerilor prin mijloace mecanice și chimice;
- refacerea coeziunii și a adeziunii dintre elemente în cazul fragmentelor detașate;
- completări lacune, fracturi și fisuri cu chituri/mortare de restaurare;
- tratamente hidrofuge

După operațiunile de conservare materialul litic se va transporta și depozita într-o structură cu rol de protecție și depozitare amplasată în imediata vecinătate a forului. Această construcție va fi realizată pe structură din lamine metalice sprijinită pe dale de beton, cu rafturi din grătare presate de oțel. Învăluirea acestora va fi din contraplacaj de lemn peste care se așază un strat de hidroizolație sub un sistem de terasă verde.

Se propune un sistem de fundare superficială realizat prin îndepărtarea stratului vegetal, compactarea solului existent și adăugarea unui strat de macadam. Peste acest strat se așază dalele de beton peste care se fixează structura metalică.

Piese care alcătuiesc structura vor fi reduse ca dimensiuni și vor fi realizate din oțel galvanizat conectate prin îmbinări mecanice.

IV. Conservare / restaurare elemente prezente în zona de intervenție

În această categorie intră fragmentele de zidărie ale zidului porticului (inclusiv fragmentele de trepte și cele două fragmente de coloane) și cele păstrate la nord de acesta (proptoc), fragmentele păstrate ale fundațiilor celor două fântâni amplasate lateral propylonului, fragmentele de emplecton

ale postamentelor coloanelor din dreapta ale propylonului, porțiunea păstrată a decumanusului și canalul de sub acesta, groma și treptele tetrapylonului.

Operațiunile propuse pentru elementele și suprafețele litice sunt aceleași ca și la punctul III.

În plus pentru elementele de zidărie, trepte, respectiv emplectoane se propune:

- eliminarea completărilor și straturilor din mortare pe bază de ciment adăugate de-a lungul timpului;
- curățarea depunerilor;
- refacerea consistenței și adeziunii prin impregnare și injectare cu soluții consolidante;
- integrarea lacunelor;
- după consolidările sumare emplectoanele și urmele fundațiilor vor fi acoperite cu un strat de pământ peste un strat de protecție din geotextil

V. Reconstruire coloane propylon

Se propune reconstruirea prin anastiloza a celor două coloane din stânga propylonului (dinspre est) ale căror elemente (fusuri, coloane plinte) au fost descoperite cu ocazia săpăturilor din anii 90 și sunt depozitate în sit.

Degradările prezente la nivelul rocii din care sunt realizate piesele sunt generate în special de factorul micro-climatic și expunerea acestora intemperiilor de-a lungul timpului, precum și neprotejarea acestora după scoaterea din săpătură.

Se pot distinge degradări fizico-mecanice, chimice și biologice. Extrem de problematice sunt fisurile criptice, sistemele de fisuri cât și exfolierea verticală a moloanelor de piatră din cadrul fusurilor elementelor litice. Din categoria degradărilor chimice, la suprafața moloanelor de piatră se pot identifica o serie de cruste de diferite forme, dintre care cele mai pregnante sunt cele carbonatice, de praf cimentat cât și cruste negre.

Refacerea coloanelor presupune o atenție sporită la rezistența mecanică a suportului cât și ancorarea acestora din punct de vedere structural. Trebuie avută în vedere determinarea metodologiei corecte și atenția deosebită acordată modului de punere în practică a deciziei de amplasare a coloanelor. Cu alte cuvinte, este necesară alegerea optimă a plasării acestor coloane în teren, datorită greutății considerabile avută de suportul petrografic decizie luată de către un restaurator specialist sau expert în coroborare cu opinia unui inginer structurist.

Fragmentele litice vor intra în procesul normal de conservare și restaurare, neinvaziv, care va avea în vedere tratarea suportului lapidar. Întreg suportul se va preconsolida chimic înaintea începerii efective a procesului de curățare prin injectarea unor soluții chimice specifice (rășini acrilice sau mortare fluide compatibile cu suportul rocii metamorfice).

Ulterior preconsolidării se vor urma pașii aferenții etapelor tehnice de curățare care va avea în vedere trei etape principale: curățare mecanică, fizico-mecanică și chimică, în funcție de persistența depunerilor de la suprafețele litice, curățare urmată de o consolidare integrală a pieselor.

Datorită prezenței unui atac biologic activ la nivelul rocii analizate se va opta pentru o biocidare integrală în două etape, pentru stoparea acestui factor degradant cât și pentru prevenția reapariției biodeteriogenilor. Biocidarea se va realiza prin pulverizare, a unei substanțe chimice pe bază de sare cuaternară de amoniu.

O atenție sporită se va acorda bazelor coloanelor pentru a fi suficient de rezistente din punct de vedere mecanic pentru susținerea întregii greutăți ale coloanelor, datorită suportului din rocă compactă care prezintă o greutate considerabilă în momentul ridicării în vertical și a descărcării acestei greutăți pe suprafața bazei cu suprafață orizontală.

Relipirea moloanelor de piatră se va realiza cu mortare compatibile prin armare cu elemente metalice din suport inoxidabil, pentru o susținere a fragmentelor lacunare. În urma relipirilor se va opta pentru reîntregiri volumetrice cu mortare minerale, conform normelor de conservare și restaurare, fără a afecta integritatea pieselor litice, cu o vizibilitate e intervențiilor.

După re poziționarea coloanelor, suportul va fi supus unei hidrofovizări integrale care se recomandă a fi repetată la intervale de timp precise între 3-5 ani, pentru prevenirea deteriorării în timp a elementelor petrografice.

Prezentul proiect propune două variante de reconstruire a coloanelor. Ambele variante pleacă de la premiza că acete coloane vor fi amplasate pe un cheson metalic realizat din tablă de oțel groasă (20mm) cu nervuri de întărire în plan vertical și orizontal. Acest cheson va fi pozat pe micropiloți metalici autoforanți. Chesonul va fi placat cu placi groase din piatra naturala (calcar) în contrast cu materialul litic original.

Prima varianta propune amplasarea celor două coloane liber (dacă acest lucru se va dovedi posibil). Dacă se va considera că amplasarea liberă nu este posibilă se propune a doua variantă: o structură de susținere și compensare realizată din oțel inoxidabil.

VI. Amenajări exterioare, acoperiri de protecție, elemente de prezentare și de accesibilizare

Principalul element vizibil al amenajărilor exterioare va fi faptul ca o parte dintre umpluturi si urme ale fundațiilor vor fi acoperite cu pamânt peste un strat de geotextil.

Aceste elemente vor fi marcate prin vegetație - specii ierboase diferite cu cosiri diferite.

Vor fi acoperite toate elementele de fundație (ale celor două fântâni și fragmentele de embleme prezente în sit).

Se propune și o sistematizare verticală și amenajări de suprafață pentru scurgerea apelor pluviale, în vecinătatea elementelor arhitecturale, pentru a împiedica băltirea și infiltrarea apei în structurile de zidărie sau. Această sistematizare se va realiza prin așternerea și compactarea unor straturi de pământ.

În sit se vor amplasa panouri indicatoare și explicative și figurative realizate din metal și sticlă.

Pentru accesibilizare se propune realizarea unei rampe de acces pe traseul cardosului. Această rampă va avea structură metalică și pardoseală din piatră tratată antialunecare și hidrofug. În continuarea acestei rampe până la intersecția cu decumanusul se va realiza o cale de acces din pietriș bordat cu borduri metalice.

VII. Realizarea unei aplicații prin care să se prezinte reconstituirea virtuală a forului

Această documentație propune dezvoltarea unei aplicații smartphone care să însoțească vizitatorii în sit. Aceasta aplicație va conține elemente 3D precum obiecte de patrimoniu, reconstituiri, fragmente video narative și va funcționa ca un ghid pentru vizitatori.

Elemente fizice/capacități fizice

Număr de elemente restaurate: 1 (propylon)

Pavilion lapidariu $S_c = S_{dc} = 456,56 \text{ mp}$, regim de înălțime parter. Dimensiuni în plan 5,82 x 78,41 m.

Sistem constructiv: structura metalică, acoperiș tip terasă înierbată

Lucrările de conservare, restaurare și punere în valoare a sitului istoric Sarmizegetusa Ulpia Traiana se vor realiza în cadrul sitului arheologic existent. Nu există interferențe cu zone protejate sau cu alte situri arheologice sau aparținând unor monumente istorice/de arhitectură din apropiere.

Lucrările vor fi amplasate în interiorul parcelelor și nu necesită suprafețe suplimentare față de actualul amplasament.

Echiparea edilitară

Pe terenul studiat nu există branșamente la utilități.

Nu sunt propuse branșamente pentru lucrările preconizate.

Efectele semnificative posibile asupra mediului ale proiectului

Majoritatea situațiilor vor apărea doar în perioada șantierelor de construcții, prin activitățile specifice. După darea în folosință și pe perioada de exploatare efectele sunt reduse.

Criteriile pentru determinarea efectelor semnificative potențiale asupra mediului sunt anexate prezentului memoriu, în conformitate cu prevederile H.G. nr. 1076/2004 privind stabilirea procedurii de realizare a evaluării de mediu pentru planuri și programe.

3.1.2. Clădire cu spații muzeale și anexe, acces sit arheologic Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa”

Proiectul este situat pe 6 parcele cu suprafața totală de 11.509 mp:

- CF nr. 60134 com. Sarmizegetusa, nr. Topo/cad 60134, S=225 mp

Proprietar: Județul Hunedoara – Domeniul public în administrarea Consiliului Județean

- CF nr. 60135 com. Sarmizegetusa, nr. Topo/cad 60135, S=429 mp

Proprietar: Județul Hunedoara – Domeniul public

- CF nr. 60136 com. Sarmizegetusa, nr. Topo/cad 60136, S=10263 mp

Proprietar: Județul Hunedoara – Domeniul public

- CF nr. 60137 com. Sarmizegetusa, nr. Topo/cad 60137, S=366 mp

Proprietar: Județul Hunedoara – Domeniul public în administrarea Consiliului Județean

- CF nr. 60138 com. Sarmizegetusa, nr. Topo/cad 60138, S=159 mp

Proprietar: Județul Hunedoara – Domeniul public în administrarea Consiliului Județean

- CF nr. 60139 com. Sarmizegetusa, nr. Topo/cad 60139, S=67 mp

Proprietar: Județul Hunedoara – Domeniul public

Folosința actuală a terenului – *sit arheologic Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa.*

Parcelele identificate fac parte din **Situl arheologic Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa** - Lista monumentelor istorice 2015, cu modificările și completările ulterioare, aprobate prin Ordinul Ministrului Culturii nr. 2828/2015, Anexa 1 poziția 104, cu codul **HD-I-s-A-03205**; sit arheologic **Cod RAN 91063.01.**

Parcelele fac parte din **Parcul Natural Geoparcul Dinozaurilor Tara Hategului** potrivit HG nr. 2151/2004 / RONPA0929 Geoparcul Dinozaurilor Tara Hategului.

Accesul

Accesul principal pe teren, unicul pentru vizitatorii sitului, se realizează prin parcul arheologic, din parcareadiacentă DN 68. Accese secundare, folosite în mod special de localnici, se deschid de pe drumurile agricole ce traversează situl arheologic și chiar din unele curți private care se suprapun peste zonele cu patrimoniu arheologic reperat sau sunt tangente la acesta.

Solutia propusa pentru acces este descrisă la cap. 2.4.1 Circulație și echipare edilitară

Situația existentă a amplasamentului

Prezent cu codul HD-I-s-A-03205 în lista Monumentelor istorice, Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa, este unul dintre cele mai importante situri arheologice de pe teritoriul României. Campaniile arheologice care au avut loc pe parcursul a aproape un secol de cercetare au scos la iveală o serie de edificii aflate în diverse stări de conservare.

Starea de conservare a ruinelor este mediocră iar modul de prezentare al vestigiilor lasă de dorit.

Muzeul destinat sitului se află peste drum de situl arheologic într-o clădire adaptată impropriu pentru activități muzeale. Poziția acestei clădiri face dificil accesul către muzeu (este necesară traversarea drumului național) ceea ce conduce implicit la un număr limitat de vizitatori.

Mare parte din situl arheologic ar putea fi observat dintr-un punct de belvedere situat la înălțime pe terenul propus pentru investiție.

Investiția propusă

Proiectul își propune realizarea unei clădiri moderne care să adăpostească spații destinate accesului (recepție, punct info, grupuri sanitare, spații destinate personalului) și spații expoziționale care să prezinte cu mijloace moderne aspect relevante legate de existența orașului antic.

Lucrările prevăzute se împart în următoarele două capitole:

I. Cercetare arheologică

Este nevoie de evaluări neinvazive / săpături arheologice în zonele de intervenție necercetate respectiv porțiuni ale sitului situate în estul ruinelor clădirii “ Moară” la sud de templul lui Liber Pater. Deși este probabil ca în zonă să existe urme ale unor clădiri din perioada antică și material arheologic se propune ca cercetările să fie cât mai puțin invazive și pe cât posibil nedistructive. Această abordare, împreună cu soluția de fundare a noii clădiri care va fi explicitată în rândurile următoare poate impune o practică de inserție a unor clădiri moderne în siturile arheologice. Cercetarea arheologică sistematică nu este exclusă ci doar amânată pe timpul existenței noii clădiri.

II. Construire clădire cu spații muzeale și anexe, acces sit arheologic

Această clădire va fi amplasată în vecinătatea actualei intrări în situl arheologic, în zona nordică a lui. Clădirea va fi situată la est de ruinele clădirii “ Moară” și la sud de templul lui Liber Pater.

Conceptul de realizare a acestei clădiri se bazează pe următoarele principii:

- reversibilitate completă
- minima intruziune în stratele arheologice
- minima intruziune vizuală
- spații de expunere generoase – traseu expozițional interesant
- folosirea de materiale sustenabile, regenerabile, recuperabile, reciclabile
- consumuri energetice reduse

Caracteristici tehnice și parametri specifici obiectivului de investiții

- Categoria de importanță – C – (Conform HGR Nr.766/1997)

- Clasa de importanță – III – (Conform codului de proiectare seismică P100/2013)

Clădire cu spații muzeale și anexe, acces sit arheologic

Aria terenului =	11.509,00 mp
Arie construită =	934,05 mp
Aria utilă =	797,91 mp
Regim de înălțime:	Parter
Principalii indici urbanistici:	
POT existent =	0%
POT propus =	8,11%
CUT existent =	0
CUT propus =	0,08

Respectând conceptul care urmărește realizarea unui exemplu de bună practică pentru inserarea unei construcții într-un sit arheologic s-au respectat următoarele principii care au generat soluțiile tehnice:

Reversibilitatea completă

Este asigurată de sistemul de fundare (piloți înșurubați) și acățuirea structurală din panouri prefabricate compuse din CLT/cadre din lemn laminat/ termoizolații/contraplașaje montate pe grinzi metalice. Întreaga structură (construcție va fi realizată prefabricat și în șantier va fi nevoie doar de operațiuni de montaj). Identic cu montarea, demontarea se va putea realiza cu maximă ușurință.

Minima intruziune în stratele arheologice

Este asigurată de flexibilitatea sistemului de fundare din piloți înșurubați și de sistemul de grinzi metalice care vor susține panourile prefabricate. Aceste două sisteme asigură destul de multă flexibilitate în ceea ce privește alegerea pozițiilor de pilotare în cazul necesității de a ocoli anumite indicii relevante că într-o zonă se află aglomerări de ziduri sau materiale arheologice.

Modularea spațiilor și articularea lor permit elaborarea de partiuri adaptate la diverse constrângeri date de prezența unor ruine în subteran.

Liftarea structurii față de sol previne deteriorarea accidentală în timpul execuției a eventualelor vestigii arheologice.

Minima intruziune vizuală

Este asigurată de simplitatea volumetrică, reducerea senzației de “mare” prin articularea volumelor deci implicit reducerea lor, prin liftarea volumelor de la sol, prin variațiile de pantă ale învelitorii și materialul mimetic cromatic al anvelopei - șită care, în timp, prin patinare va avea variații de textură și culoare foarte apropiate cu cele ale zidărilor prezente în sit.

Spații de expunere generoase – traseu expozițional interesant

Este asigurată de coformația spațială interioară: un tub cu dimensiuni de 7x5m continuu, vopsit negru cu expozate iluminate individual, digitale și interactive. Scopul expoziției este de a prezenta într-un mod cât mai prietenos și interactive istoria sitului antic și a cercetărilor arheologice. Piesa de rezistență va fi reconstituirea cu integrarea materialului original păstrat a uneia dintre fântânile de la intrarea din for (Nimphaeum).

Folosirea de materiale sustenabile, regenerabile, recuperabile, reciclabile

Clădirea va fi realizată din panouri prefabricate din plăci și cadre de lemn (CLT, grinzi laminate, contraplacaje) cu izolații din PIR și folii pentru barieră de vapori și protecție la intemperii montate pe o substructură din grinzi metalice pe piloți înșurubați. Anvelopa va fi din șită pe structură din lemn ventilate iar învelitoarea va fi de tip terasă înierbată peste membrane hiroizolatoare.

Se urmărește folosirea a cât mai multe materiale regenerabile (lemn), recuperabile (PIR) sau reciclabile (metal).

Consumuri energetice reduse

Consumurile energetice reduse sunt datorate izolării corespunzătoare și conformației clădirii. Fiind o clădire în care trebuie ca temperatura și umiditatea să fie constante s-a optat pentru renunțarea la goluri vitrate și controlul aerului proaspăt printr-o instalație de ventilare automatizată. Sursa de încălzire/răcire este o pompă de căldură. Iluminatul va fi controlat, adresat exclusiv exponatelor și căilor de evacuare.

Rezultatul este o clădire detașată de sol, compusa din 4 volume cu învelitoarea cu pante frânte, cu acoperiș înierbat articulate cu volume cu dimensiuni reduse. Direcția de dezvoltare a volumelor coincide cu direcția de dezvoltare a orașului antic respective axele N-S și E-V. Unul dintre volume are dimensiuni speciale pentru a putea adăposti în interior reconstrucția fântânii. Din cauza înălțimii rezultate a primit pe acoperiș un punct de belvedere de unde se poate observa situl.

Materialul anvelopei este șită, material vibrant, efemer în logica mimetismului și a reversibilității. Construcția este una prefabricată care necesită în șantier manopere reduse.

Lucrările se vor realiza în cadrul sitului arheologic existent. Nu există interferențe cu zone protejate sau cu alte situri arheologice sau aparținând unor monumente istorice/de arhitectură din apropiere. Lucrările vor fi amplasate în interiorul parcelelor și nu necesită suprafețe suplimentare față de actualul amplasament.

Echipare edilitară

Pe terenul studiat nu există branșamente la utilități. Rețelele publice de energie electrică și alimentare cu apă sunt prezente în proximitatea sitului.

Clădirea nou construită va fi echipată cu instalații noi. Răcirea/încălzirea se va face cu ajutorul unei pompe de căldură prin intermediul unei centrale de tratare a aerului cu recuperare. Iluminatul va fi unul adecvat unor spații expoziționale dotat cu posibilități de dimare și surse LED.

Alimentarea cu apă se va face din rețeaua locală iar apele uzate vor fi deversate în rețeaua de canalizare, scop pentru care se propun branșamente noi.

Din rațiuni de economie s-a optat pentru un iluminat exterior reținut, dimensionat doar în funcție de nevoi funcționale – iluminatul căilor și punctelor de acces și a zonelor supraveghețate împotriva efracției.

Clădirea va fi echipată cu instalații de încălzire/răcire/introducere de aer proaspăt, iluminat, forță, curenți slabi, CCTV, efracție, alimentare cu apă, instalații sanitare și de canalizare.

Efectele semnificative posibile asupra mediului ale proiectului

Majoritatea situațiilor vor apărea doar în perioada șantierelor de construcții, prin activitățile specifice. După darea în folosință și pe perioada de exploatare efectele sunt reduse.

Criteriile pentru determinarea efectelor semnificative potențiale asupra mediului sunt anexate prezentului memoriu, în conformitate cu prevederile H.G. nr. 1076/2004 privind stabilirea procedurii de realizare a evaluării de mediu pentru planuri și programe.

f. 3.2. Protejarea valorilor de patrimoniu arheologic, istoric, vernacular și peisager

3.2.1. Elemente determinante pentru înțelegerea situației locale

Reglementarea teritoriului zonei protejate Ulpia Traiana Sarmizegetusa și, până la aprobarea acestuia, a nucleului reglementat prin prezentul P.U.Z. trebuie să țină cont de principalele probleme care sunt determinate în existența și dezvoltarea zonei:

- a. Prezența unor valori de patrimoniu arheologic de valoare excepțională, recunoscute ca atare prin înscrierea în Lista patrimoniului mondial, a căror protejare conform legislației naționale și a recomandărilor internaționale este obligatorie;
- b. Prezența, în același teritoriu, a unor comunități rurale ale căror obiceiuri și ocupații trebuie protejate;
- c. Existența unui patrimoniu natural a cărui valoare este recunoscută prin includerea în rețeaua națională a parcurilor naturale;
- d. Dificultatea – din pricina constrângerilor de ordin financiar ale comunei – de a dezvolta turismul, în beneficiul cunoașterii valorilor de patrimoniu arheologic, etnologic și peisager al zonei;
- e. Existența unor conflicte între obiectivele de protejare a patrimoniului arheologic și obiectivele de dezvoltare locală.

Documentațiile de urbanism sunt inexistente, având în vedere ieșirea din termenul de valabilitate a Planului Urbanistic General. Documentația în lucru trebuie să includă prevederile prezentului P.U.Z.; recomandăm Consiliului Județean Hunedoara elaborare P.U.Z. pentru teritoriul Z.C.P. Ulpia Traiana Sarmizegetusa înaintea aprobării P.U.G.

Reglementările trebuie să aibă la bază obiectivul de corelare a legislației de patrimoniu (arheologic, natural, etnologic, peisager), a celei de mediu, de dezvoltare și de urbanism cazului particular al teritoriului protejat.

Justa înțelegere a naturii fiecărui obiectiv și justa reglementare – prin P.U.Z. și R.L.U. – a zonei protejate Sarmizegetusa Regia trebuie să se bazeze pe un proces de studiere a elementelor specifice ale zonei; participarea comunității la planificare este obligatorie.

3.2.2. Protejarea patrimoniului arheologic

Teritoriul P.U.Z. ocupă un areal extins al principalelor componente ale orașului antic Coloniei Dacica Sarmizegetusa, ce suprapune o mare parte din intravilanul satului actual Sarmizegetusa cât și din extravilanul acesteia. Vestigiile arheologice se compun din spațiul ocupat propriu-zis de oraș înconjurat de zidurile de incintă ale acestuia (*intramuros*) cât și de clădiri civile, clădiri publice, clădiri de cult precum și necropole situate în afara zidurilor orașului (*extramuros*).

Așa cum s-a observat din prezentarea cercetărilor arheologice, doar o mică parte din arealul zonei de studiu a fost cercetat, iar unele edificii cercetate în secolul XIX sau chiar din secolul XX nu au o cartare exactă. De asemenea, multe dintre edificii nu sunt cercetate sistematic; pe de altă parte, cercetările de teren și cercetările non-invazive arată că există numeroase zone cu potențial arheologic.

Conservarea monumentelor și siturilor arheologice presupune protecție și intervenții minimale, fără reconstituiri ipotetice și prezentare către terți fără deturnarea semnificațiilor.

De asemenea, principiile conservării integrate presupun reducerea la minimum a distrugerilor potențiale ale siturilor arheologice prin slaba gestiune a ocupării terenurilor și din cauza conflictelor existente între obiectivele de protejare a patrimoniului natural, a celui arheologic, a celui etnografic și etnologic (imaterial) al comunităților precum și a celui de dezvoltare turistică.

Principiile conservării patrimoniului arheologic transpuse în reglementări deosebite trebuie să fie completate prin politici de prezentare către public (**măsuri de valorificare**), mijloc de cunoaștere și de recunoaștere a patrimoniului arheologic.

3.2.3. Protejarea patrimoniului istoric și vernacular

Conservarea patrimoniului istoric și vernacular contribuie la înțelegerea modului de utilizare a terenului și de construire din perioade mai vechi, dată fiind evoluția lentă a culturii locale. În acest context, efortul de conservare trebuie să fie ridicat, alături de un efort de cercetare pluridisciplinară.

Programele de cercetare vor sta la baza creșterii gradului de cunoaștere a acestui patrimoniu, premisă a conservării. Reglementările își propun perpetuarea modului caracteristic de locuire în zonă, facilitarea menținerii ocupațiilor tradiționale și a modului de construire tradițional.

3.2.4. Protejarea modului de locuire tradițional

Locuirea în teritoriul P.U.Z. este rurală, caracteristică arealelor de câmpie ale Țării Hațegului. Modul de așezare reprezintă un element specific, alături de alte aspecte ale vieții materiale și spirituale ale locuitorilor. Așezările sunt în proces de depopulare din cauze multiple care au fost analizate și prezentate în capitolele anterioare; locuințele principale sunt înlocuite cu construcții noi, iar multe din anexe sunt în părăsire.

Conservarea traseelor de legătură dintre localități și refacerea celor dispărute contribuie la creșterea gradului de coeziune a comunităților locale. În particular, întreruperea legăturii directe dintre satele Grădiște și Clopotiva poate fi remediată prin crearea unui traseu nou (prevădute care trebuie aplicată în viitorul P.U.G.). În același sens, refacerea căii ferate istorice reprezintă o prioritate.

3.2.5. Protejarea patrimoniului natural și a peisajului

Prin P.U.Z. se urmărește păstrarea unui cadru al principalelor descoperiri arheologice din zona protejată; amenajările peisagistice minimale vor fi permise, fără însă a periclita cercetările ulterioare. Interzicerea sau stricta condiționare a activităților care nu sunt specifice zonei este necesară.

Protejarea peisajului reprezintă un obiectiv care integrează aspectele detaliate mai sus – existența vestigiilor arheologice, a valorilor de patrimoniu cultural și natural, a patrimoniului vernacular, a folosințelor terenurilor și a activităților.

g. 3.3. Încurajarea dezvoltării locale

3.3.1. Conservarea activităților tradiționale

Obiectivele majore referitoare la așezările existente și la modul de locuire tradițional sunt prezervarea economiei silvo-pastorale și a locuirii rurale, amenințate de numeroși factori interni și externi.

Conservarea suprafețelor aferente pășunilor și a altor folosințe agricole și a modului tradițional de utilizare a terenurilor reprezintă un obiectiv major care garantează conservarea autenticității zonei; în acest scop este necesară studierea acestor activități în vederea justei reglementări.

3.3.2. Încurajarea și dezvoltarea turismului cultural

Turismul cultural este recunoscut ca forță economică pozitivă, utilizată pentru conservarea valorilor de patrimoniu. El constă în crearea de programe de interpretare adecvate, care să conducă la comunicarea semnificațiilor ansamblurilor, a tradițiilor și a practicilor culturale locale.

Reglementările (privitoare la încurajarea proiectelor de dezvoltare turistică și ale infrastructurii) trebuie să ia în considerare dimensiunile estetice, sociale, culturale ale locului și biodiversitatea; trebuie să favorizeze utilizarea de materiale și tehnici locale. În general, turismul cultural nu trebuie să afecteze autenticitatea valorilor de patrimoniu; participarea comunității la punerea în valoare turistică a zonei este esențială.

h. 3.4. Reglementarea utilizării terenurilor în zona protejată

Reglementarea utilizării terenurilor presupune stabilirea destinației imobilelor (cu precizarea zonelor și subzonelor funcționale), a regimului de construire și a activităților permise și interzise, în mod subordonat obiectivelor majore ale conservării și refacerii mediului natural, protecției peisajului și protecției valorilor de patrimoniu cultural în legătură cu elementele caracteristice teritoriului și cuprinde următorii pași:

- Stabilirea destinației terenurilor, cu precizarea zonelor și subzonelor funcționale (vezi Planșa U04);
- Stabilirea modului și gradului de utilizare a terenurilor, a modului de construire și a modului de autorizare a construirii adecvate;
- Stabilirea activităților umane permise și interzise.

Având în vedere obiectivele de conservare a calităților zonei, utilizarea terenurilor nu este modificată radical față de cea existentă, permițându-se dezvoltarea funcțiunilor fără efecte nocive asupra mediului.

i. 3.5. Zonificarea funcțională; bilanț teritorial

Cf. R.L.U. și Planșa U04.

Zonificarea teritorială prevede identificarea funcțiunilor majore la nivelul localității:

- Cea majoritară – rezidențe cu caracter rural de tip gospodărie cu locuință și dependențe;
- Instituții și servicii cu caracter public – primărie, muzeu, școală, poștă, cămin cultural;
- Comerț cu amănuntul și cazare (pensiuni);
- Imobile de cult – trei confesiuni: biserică ortodoxă cu cimitir, biserică catolică și neo-protestantă;
- Zonă arheologică documentată și amenajată, precum și cea în curs de cercetare.

Menționăm necesitatea de clarificare a regimului terenurilor din nucleul sitului arheologic. Acesta este compus dintr-o parte vizitabilă și o parte nevizitabilă; delimitarea acestora este în permanentă evoluție, în funcție de dinamica cercetărilor și de capacitatea de amenajare a traseului vizitabil.

j. 3.6. Activități permise și interzise în zona protejată

Teritoriul reglementat se împarte în 2 zone (macro U.T.R.) cu tipuri de restricții majore:

- Zona liberă de construcții (terenuri agricole din perimetrul intramuros al orașului, zone arheologice cercetate și în curs de cercetare)
- Parcelare rurală care include zone funcționale diverse (culte, comerț, instituții)

- Fiecare dintre acestea conțin zonări funcționale specifice, pentru care se prezintă reglementări dedicate.

Din punct de vedere al activităților permise, permise cu condiționări și interzise, alocarea acestora în U.T.R. este subordonată protecției bunului cultural major – situl arheologic în curs de cercetare precum și protecției locuirii zona suprapusă peste corpul activ al localității.

Pe de altă parte, intenția de reglementare acceptă coabitarea activităților specifice unei localități rurale – locuire, agricultură, comerț, servicii – cu vecinătatea unui sit doar în mică parte cercetat. De aceea sunt permise activitățile specifice, în proporțiile și volumele cuprinse în corpul actual al localității.

Pe terenurile agricole neconstruite se instituie restricționarea construirii, pentru a putea oferi o mai bună șansă cercetării arheologice precum și condiționarea activităților agricole (vezi Cap. 2.3.8.1).

k. 3.7. Construibilitatea terenurilor și autorizarea construirii

Cf. R.L.U., a planșelor U04 și U05.

Menționăm căile de limitare a construibilității prin includerea/excluderea din intravilan. Totodată, în U.T.R. 3.1., construirea este limitată la amprenta construcțiilor existente; în afara acestuia (M.U.T.R.2), construirea este subordonată servituților arheologice stabilite prin lege.

l. 3.8. Densitatea construirii, alte servituți urbanistice

Controlul densității construirii se realizează prin două reguli principale:

- Introducerea unei benzi de construibilitate cu o adâncime de 30m. Această adâncime se măsoară de la aliniamentul parcelei. În această suprafață se pot construi clădiri și anexe gospodărești (vezi R.L.U.), pentru ca partea din spate a parcelei să fie conservată în utilizarea sa tradițională (terenuri agricole). Notăm că atunci când adâncimea parcelei este inferioară valorii de 30m, este în totalitate construibilă;
- Stabilirea numărului maxim de clădiri principale de pe parcelă (3) și a dimensiunii maxime a acestora. Toate clădirile principale trebuie amplasate în zona construibilă a parcelei (banda de construibilitate).
-

m. 3.9. Servituți arheologice

Având în vedere includerea teritoriului P.U.Z. în situl arheologic Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica (înscris în Lista monumentelor istorice), Sarmisegetusa, regimul de **supraveghere arheologică** este obligatoriu în întreg teritoriul P.U.Z. iar **cercetarea arheologică preventivă** este necesară în cazurile prevăzute de lege.

Prezentăm, mai jos, un extras din legislația în vigoare, așa cum va fi inclus în R.L.U.

2. Regimul juridic general al descoperirilor și al cercetării arheologice, precum și protejarea patrimoniului arheologic din teritoriul administrativ al Municipiului Craiova sunt reglementate prin R.L.U.-M.C.; reglementările sunt subordonate dispozițiilor O.G. nr. 43/2000 privind protecția patrimoniului arheologic și declararea unor situri arheologice ca zone de interes național, republicată, cu modificările și completările ulterioare.
 - a. R.L.U. precizează suprafețele de teren care fac parte din patrimoniul arheologic (reprezintă bunuri de patrimoniu arheologic):
 - a.1. **Zone cu patrimoniu arheologic cunoscut și cercetat** (zonele cu potențial arheologic cunoscut și cercetat):
 - a.1.1. Siturile arheologice înscrise în Repertoriul Arheologic Național (R.A.N.)

a.1.2. Siturile arheologice clasate în Lista Monumentelor Istorice (întreg teritoriul P.U.Z)
Regimul de protecție a zonelor cu potențial arheologic cunoscut și cercetat este reglementat de legislația în vigoare privitoare la protejarea monumentelor istorice și a bunurilor mobile care fac parte din patrimoniul cultural național.

Zonele cu patrimoniu arheologic cunoscut și cercetat reprezintă zone construite protejate și beneficiază de protecția acordată acestora prin lege.

a.2. **Zone cu patrimoniu arheologic reperat** (terenuri cu potențial arheologic reperat):

a.2.1. Zone cu potențial arheologic cunoscut și necercetat, înscrise în R.A.N.

a.2.2. Terenurile al căror potențial arheologic a fost evidențiat prin Studiul Istoric și Arheologic aferent P.U.Z.

a.2.3. Zonele de protecție ale siturilor arheologice sau istorice, instituite conform legii

Zonele cu patrimoniu arheologic reperat instituite prin P.U.Z. reprezintă zone construite protejate și beneficiază de protecția acordată acestora prin lege.

b. **Zonele cu patrimoniu arheologic evidențiat întâmplător** (zone al căror potențial arheologic devine cunoscut întâmplător) cuprind bunurile mobile, obiectele sau urmele manifestărilor umane, împreună cu terenul în care acestea au fost descoperite, după caz:

Descoperirile arheologice sunt prilejuite de următoarele situații, prevăzute de lege:

1. În momentul executării lucrărilor, după eliberarea unei Autorizații de Construire;
2. Ca urmare a activităților agricole sau a altor lucrări care nu au nevoie de autorizație de construire;
3. Ca urmare a acțiunii factorilor naturali, sau ca urmare a cercetărilor arheologice preventive;
4. Alte zone cu patrimoniu arheologic evidențiat întâmplător.

Suprafețele protejate se stabilesc astfel, conform legii:

1. Includ toată suprafața terenului care face obiectul autorizării de construire, în cazul în care descoperirea se realizează în cadrul procesului de construire;
2. Pe o rază de 50 de metri fata de locul descoperirii, în cazul în care descoperirea s-a făcut ca urmare a lucrărilor agricole sau a altor lucrări care nu au nevoie de autorizație de construire;
3. Pe toată suprafața terenului afectat de acțiunea factorilor naturali.

3. Prevederile speciale pentru imobilele care conțin bunuri de patrimoniu arheologic și pentru zonele de protecție ale acestora sunt următoarele:

- a. Certificatul de Urbanism va conține obligațiile solicitantului în ceea ce privește servitutea arheologică, cu respectarea O.G. nr. 43/2000.
- b. Înscrierea, în C.U., a servituții arheologice și a obligației de obținere a avizului M.C. se realizează în situațiile prevăzute de lege.

c. Obligatorietatea realizării cercetării arheologice, conform legii, survine în următoarele cazuri:

1. **Cercetare arheologică (diagnostic, săpătură sau supraveghere arheologică)**, determinată de următoarele situații:

(a) La punerea în practică a unui proiect de cercetare arheologică sistematică;

Obligația de la pct. c.1(a) se va aplica în cazul imobilelor situate, integral sau parțial:

- În interiorul siturilor arheologice menționate la pct. a.1.1. și a.1.2 (întreg teritoriul P.U.Z);
 - În interiorul siturilor arheologice menționate la pct. a.2.1. și a.2.2.
- (b) Ca parte a unui studiu de impact asupra mediului, în condițiile prevăzute de legislația privind protecția mediului;
- (c) Ca urmare a unei preconizate intervenții asupra solului, care poate reprezenta o amenințare pentru potențialul arheologic al unei zone delimitate sau al unui sit arheologic
- Obligația de la pct. c.1(b) se va aplica, în teritoriul administrativ al Comunei Sarmizegetusa, în cazul imobilelor situate, integral sau parțial:
- În interiorul siturilor arheologice menționate la pct. a.1.1. și a.1.2 (întreg teritoriul P.U.Z);
 - În interiorul siturilor arheologice menționate la pct. a.2.1. și a.2.2.
 - În interiorul zonelor de protecție menționate la pct. a.2.3.
- (d) Ca parte a fazelor de realizare și avizare a documentațiilor urbanistice, în cadrul legal stabilit de documentațiile de urbanism naționale, regionale, locale și/sau în stadiul elaborării acestora.
- Obligația de la pct. c.1(d) se va aplica, în teritoriul administrativ al Comunei Sarmizegetusa, în cazul în care teritoriul unui P.U.Z. sau P.U.D. cuprinde imobile aflate, integral sau parțial, în situațiile menționate mai sus:
- În interiorul siturilor arheologice menționate la pct. a.1.1. și a.1.2;
 - În interiorul siturilor arheologice menționate la pct. a.2.1. și a.2.2. (întreg teritoriul P.U.Z);
 - În interiorul zonelor de protecție menționate la pct. a.2.3.
- (e) Ca urmare a unor procese naturale care pun în evidență bunuri de patrimoniu arheologic;
- (f) Ca urmare a unor acțiuni umane, altele decât cercetarea arheologică, și a lucrărilor prevăzute la art. 6 al O.G. nr. 43/2000.

2. **Cercetare arheologică preventivă**, determinată de lucrările de construire, modificare, extindere sau reparare privind cai de comunicație, dotări tehnico-edilitare, inclusiv subterane și subacvative, excavări, exploatări de cariere, construcția de rețele magistrale, amenajări pentru îmbunătățiri funciare, rețele de telecomunicații, amplasarea de relee și antene de telecomunicații, lucrări de cercetare și de prospectare a terenurilor - foraje și excavări - necesare în vederea efectuării studiilor geotehnice, amplasarea balastierelor și a sondelor de gaze și petrol, precum și orice alte lucrări care afectează suprafața solului și subsolul, este obligatorie în **zonele cu patrimoniu arheologic reperat**, indiferent dacă se execută în intravilanul sau extravilanul localităților și indiferent de forma de proprietate a terenului
- Obligația de la pct. c.2 se va aplica, în teritoriul administrativ al Comunei Sarmizegetusa, în cazul imobilelor situate, integral sau parțial:
- În interiorul siturilor arheologice menționate la pct. a.2.1. și a.2.2. (întreg teritoriul P.U.Z);
 - În interiorul zonelor de protecție menționate la pct. a.2.3.

- La orice proiect de restaurare a unui imobil înscris în L.M.I.
3. **Supravegherea arheologică** este obligatorie:
- **În zone cu patrimoniu arheologic evidențiat întâmplător**, până la descărcarea de sarcina arheologică
 - La orice proiect de restaurare a unui imobil înscris în L.M.I.
- d. Actele emise de Primăria Comunei Sarmizegetusa (după caz, Caietul de Sarcini, Certificatul de Urbanism și/sau Avizul de Oportunitate) vor cuprinde solicitarea obținerii avizului M.C., urmând ca tipul cercetării arheologice să fie stabilit de către M.C., în funcție de caz.
- e. Autorizația de construire va fi emisă în conformitate cu avizul D.J.C. Hunedoara referitor la sarcina arheologică asupra imobilului.
- f. În urma supravegherii arheologice sau a cercetării arheologice, Ministerul Culturii decide condițiile de eliberare a Certificatului de descărcare de sarcină arheologică sau, după caz, inițiază procedura de clasare în Lista Monumentelor Istorice a imobilului,
- g. În afara măsurilor de cercetare arheologică și de supraveghere arheologică, cerute prin prevederile anterioare ale R.L.U.-M.C., descoperirile arheologice întâmplătoare din teritoriul administrativ vor fi anunțate D.J.C. Hunedoara, care va declanșa procedura pentru stabilirea zonei cu patrimoniu arheologic evidențiat întâmplător și va comunica P.M.S. perimetrul și perioada protecției, urmând ca la finalizarea procesului de cercetare să comunice menținerea sau stingerea servituții arheologice.

În cazul în care în timpul lucrărilor de construire într-un imobil se fac descoperiri arheologice se va proceda după cum urmează:

- a. În cazul în care, în timpul executării lucrărilor, vor fi identificate elemente de interes arheologic, lucrările vor fi oprite și, după caz, Autorizația de Construire va fi suspendată, în aplicarea Art. 5, alin. (8) și (16) și Art. 2 alin. (1) lit. k) din O.G. nr. 43/2000, instituindu-se regimul de protecție pentru bunurile arheologice și zonele cu potențial arheologic, în vederea cercetării și stabilirii regimului de protejare, pentru o perioadă ce nu poate depăși 12 luni din momentul descoperirii de bunuri arheologice.
 - b. Protejarea bunurilor de patrimoniu arheologic și a terenurilor din zonele cu patrimoniu arheologic reperat sau din zonele cu potențial arheologic evidențiat întâmplător presupune adoptarea măsurilor științifice, administrative și tehnice care urmăresc păstrarea vestigiilor descoperite întâmplător sau ca urmare a cercetării arheologice până la clasarea bunurilor respective în Lista Monumentelor Istorice ori până la finalizarea cercetării arheologice și emiterea Certificatului de Descărcare de Sarcină Arheologică, în conformitate cu Art. 5 alin (1) al O.G. nr. 43/2000 și în condițiile stabilite de acest act normativ și de procedurile stabilite de Ministerul Culturii.
4. Neanunțarea descoperirilor arheologice prilejuite de lucrările de construire ori de desființare constituie infracțiune și se pedepsește potrivit prevederilor legii.

a. 3.10. Circulație și echipare edilitară

Reglementările aferente acestui capitol urmează prescripțiile legale, particularitatea rezidând în obligația de cercetare arheologică preventivă în momentul lucrărilor.

b. 3.11. Circulația terenurilor

Pentru întregirea proprietății publice în teritoriul sitului Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa și continuarea cercetării arheologice, este necesară continuarea politicii de achiziționare a terenurilor de către autoritățile publice la nivel local, județean, național.

Prin Hotărârea C.L. al Comunei Sarmizegetusa nr. 54/05.09.2022 privind aprobarea trecerii unor terenuri din domeniul public al Comunei Sarmizegetusa în domeniul public al Județului Hunedoara, s-a aprobat trecerea din domeniul public de interes local în domeniul public de interes județean (Jud. Hunedoara) a trei imobile; astfel, toate imobilele care au generat P.U.Z. au intrat în domeniul public de interes județean.

Scopul acestui transfer este „realizarea proiectului de interes județean” denumit „Clădire cu spații muzeale și anexe, acces sit arheologic Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa”, din cadrul obiectivului „Restaurare, revitalizare și promovare prin digitalizare pentru obiectivul inclus în cadrul traseului castrelor romane”.

Conform propunerii Muzeului Național de Istorie a Transilvaniei, a fost propusă o etapizare a achizițiilor viitoare, sugerându-se trei etape, corespunzătoare termenelor scurt, mediu și lung – vezi Planșa U06.

4. PROPUNERI DE REABILITARE A ZONEI PROTEJATE – ELEMENTE DE DEZVOLTARE LOCALĂ

c. 4.1. Măsurile de gestiune și protecție a sitului arheologic Ulpia Traiana Sarmizegetusa

4.1.1. Valorile a căror protecție este necesară

Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa reprezintă un monument înscris în Lista Patrimoniului Mondial (M.L.P.M.). Valoarea sa universală, ca parte componentă a sistemului roman de administrare a provinciilor este exprimată prin componentele arheologice cunoscute și cercetate precum și prin potențialul major al sitului arheologic. Teritoriul P.U.Z. cuprinde nucleul acestui sit înscris în Lista monumentelor istorice și declarat Sit de interes arheologic prioritar.

Pe lângă valorile de patrimoniu arheologic, valorile care mai sunt cuprinse în teritoriul P.U.Z. sunt, după natură, elemente de patrimoniu istoric, arheologic, etnografic, etnologic (imaterial) al căror ansamblu creează un sit cultural înscris într-o zonă locuită rurală, care constituie o zonă peisajeră remarcabilă (peisaj înțeles în sensul Convenției Europene a Peisajului).

Orice lucrare referitoare la aceste valori trebuie să înceapă prin înțelegerea caracterului complex al valorilor, dar și al restricțiilor și permisivităților de intervenție care asigură preservarea valorilor.

Managementul acestui sit (gestiune, protecție și monitorizare) se bazează pe identificarea de măsuri speciale, a căror urmărire este prioritară și pe actori ale căror acțiuni conjugate conduc la îndeplinirea obiectivelor de preservare, dar și a celor de punere în valoare, în beneficiul comunității locale, naționale și internaționale. Activitățile de management trebuie să cuprindă întregul teritoriu al sitului arheologic și al zonei sale de protecție (care constituie Zona construită protejată Ulpia Traiana Sarmizegetusa).

4.1.2. Obiectivele majore ale gestiunii și protecției

- (i) Cunoașterea și protejarea valorilor fundamentale ale patrimoniului;
- (ii) Respectarea principiilor enunțate în convențiile și cartele internaționale;
- (iii) Respectarea și asigurarea protecției valorilor de autenticitate în cazul intervențiilor;
- (iv) Integrarea patrimoniului în politica de dezvoltare cu evaluarea impactului cultural, social și economic;
- (v) Asigurarea protejării patrimoniului printr-o legislație adecvată și o finanțare prioritară;
- (vi) Asigurarea formării personalului de specialitate și a mâinii de lucru calificate;
- (vii) Asigurarea informării și sensibilizării populației asupra patrimoniului.

Este important de menționat faptul că nu există o monitorizare a ariei descoperirilor arheologice; problemele fiecărui sector sunt cunoscute de echipele de arheologi, însă nu sunt formulate astfel încât să poată deveni o bază de acțiune.

4.1.3. Priorități ale activității de gestiune și protecție

- a. Stabilirea unei persoane juridice responsabile în constituirea unei baze de date centralizate asupra tuturor intervențiilor realizate asupra descoperirilor arheologice.
- b. Constituirea unei baze de date centralizate asupra localizării, statutului juridic, stării și intervențiilor realizate asupra descoperirilor arheologice (cu prioritate asupra celor clasate monument istoric și a celor înscrise în Lista patrimoniului mondial).

Teritoriul P.U.Z. cuprinde mai multe tipuri de zone de patrimoniu arheologic, definite prin *O.G. nr. 43/2000*, modificată și completată prin *L. nr. 462/2003*.

ZONE ARHEOLOGICE		TIP DE PROTECȚIE
ZIAP	Zone de interes arheologic prioritar	Bunuri mobile – Tezaur al patrimoniului cultural național mobil (L 182/2000) Bunuri imobile – Monumente din Lista Patrimoniului Mondial (L 564/2001) Bunuri imobile – Monumente istorice (grupa vsalorică A)
ZPAR	Zone cu patrimoniu arheologic reperat	Până la finalizarea cercetărilor – beneficiază de protecția acordată zonelor protejate și au statut de zone de protecție a monumentelor istorice respective (L 5/2000, HG 525/1996) După finalizarea cercetărilor – clasare sau pierdere a statutului de protecție și posibilitatea emiterii certificatului de descărcare de sarcină arheologică
ZPAEI	Zone cu potențial arheologic evidențiat întâmplător	Până la finalizarea cercetărilor – asimilate zonelor cu patrimoniu arheologic reperat; După finalizarea cercetărilor – clasare sau pierdere a statutului de protecție și posibilitatea emiterii certificatului de descărcare de sarcină arheologică
ZPACC	Zone cu patrimoniu arheologic cunoscut și cercetat	Bunuri mobile – Bunuri de patrimoniu cultural național mobil (L 182/2000) Bunuri imobile – Monumente istorice (L 422/2001)

Teritoriul P.U.Z. cuprinde bunul inclus în Lista patrimoniului mondial și parte a zonei sate tampon, deci parte a sitului înscris în L.M.I. – nucleul acestuia, cuprinzând descoperiri arheologice cunoscute, cercetate și protejate prin lege și alte obiective arheologice (descoperiri arheologice cunoscute și cercetate, reperate sau întâmplătoare).

Elementele arheologice și zonele de patrimoniu arheologic componente pentru teritoriul Zonei construite protejate sunt prezentate în Planșa U00.

Un prim pas în sensul creării unei baze de date centralizate referitoare la descoperirile arheologice a fost făcut prin studiul de față. Obiectivele sunt georeferențiate și prezentate, iar descrierea cuprinsă în Studiul istorico-arheologic poate reprezenta baza unui viitor Repertoriu arheologic.

Informațiile constituie o bază de date care poate reprezenta un punct de pornire pentru activitățile de monitorizare, gestiune și protecție din zonă; baza de date precizează denumirea curentă, datarea, funcțiunile principale, statutul juridic precum și alte elemente.

Baza de date trebuie să conțină următoarele documente cerute prin lege:

- Fișa istorică a localității, care urmărește parțial structura devenită obligatorie prin includerea în anexa *Metodologiei de elaborare și conținutul cadru al documentațiilor de urbanism pentru zone construite protejate (PUZ)*, aprobată prin Ordinul MTCT nr. 562/20.10.2003; fișa trebuie elaborată de pentru fiecare localitate componentă a Zonei construite protejate Ulpia Traiana Sarmizegetusa în faza P.U.G. sau P.U.Z. pentru întregul său teritoriu;
 - Fișele analitice de evidență și obligațiile de folosință ale monumentelor istorice, obligatorii prin Legea nr. 422/2001;
 - Cărțile tehnice ale construcțiilor, obligatorii și conforme prevederilor din *HG nr. 343/2017 pentru modificarea HG nr. 273/1994 privind aprobarea Regulamentului de recepție a lucrărilor de construcții și instalații aferente acestora*;
 - Programe de monitorizare și Plan de protecție și gestiune al monumentelor istorice înscrise în Lista Patrimoniului Mondial, conform *H.G. 493/2004 pentru aprobarea Metodologiei privind monitorizarea monumentelor istorice înscrise în Lista Patrimoniului Mondial și a Metodologiei privind elaborarea și conținutul-cadru al planurilor de protecție și gestiune a monumentelor istorice înscrise în Lista Patrimoniului Mondial*.
- c. Stabilirea modului de folosire a terenurilor și de intervenție în imobilele aflate în suprafața zonelor de interes arheologic (cu prioritate Z.I.A.P.) sau în zonele de protecție a monumentelor istorice (descoperiri arheologice).

În prezent, nu există nici o prevedere în actele normative specifice arheologiei referitoare la modul de folosire a terenurilor și de intervenție în imobilele aflate în aceste zone speciale. Un pas important a fost realizat în acest sens prin stabilirea limitelor siturilor arheologice și reglementarea teritoriului P.U.Z. – nucleul sitului arheologic.

- d. Implementarea, în viitor, a sistemului de monitorizare impus prin H.G. nr. 493/2004

Monitorizarea monumentului istoric înscris în Lista Patrimoniului Mondial se realizează de către autoritățile administrației publice locale prin specialiști cu studii în domeniu și acreditați de Ministerul Culturii și Cultelor, în conformitate cu prevederile art. 9 lit. f) din Ordonanța Guvernului nr. 47/2000, aprobată cu modificări și completări prin Legea nr. 564/2001, și de către Comitetul Patrimoniului Mondial de pe lângă UNESCO (art 2 al metodologiei) și reprezintă o activitate continuă care urmărește evaluarea de două ori pe an a stării de conservare a edificiilor și stabilirea unui plan de măsuri și responsabilități.

Sistemul de gestiune și protecție impus prin H.G. presupune două trepte, de competența Ministerului Culturii și Patrimoniului Național, respectiv al Consiliilor Județene:

1. Elaborarea, de către Ministerul Culturii și Patrimoniului Național, a Programului de protecție și gestiune a monumentelor istorice înscrise în Lista patrimoniului mondial, pentru o perioadă de 5 ani, avizat de Comisia Națională a Monumentelor Istorice și aprobat prin H.G. (ansamblul de măsuri cu caracter tehnico-administrativ asupra acestor monumente și zonei lor de protecție sau, după caz, asupra zonei protejate, pe o perioadă de 5 ani). Detalierea programului de protecție și gestiune prin planuri anuale de protecție și gestiune; această treaptă reprezintă o responsabilitate a Consiliilor județene.
2. Proiectul de H.G. de la pct. 1 stabilește un sistem de management al sitului. Acesta se bazează pe numirea, de către Consiliul județean pe teritoriul căruia se află monumentul UNESCO, a unui coordonator expert atestat pentru fiecare monument înscris pe Lista patrimoniului mondial, cu acordul Ministerului Culturii și Patrimoniului Național. Coordonatorul monumentului este retribuit de către Consiliul județean pe teritoriul căruia se află monumentul UNESCO și își asumă responsabilitatea implementării și monitorizării programului.

Proiectul de H.G. propune crearea unui Comitet de organizare UNESCO pentru toate monumentele înscrise pe Lista patrimoniului mondial din care să facă parte:

- Reprezentant al Ministerului Culturii și Cultelor (astăzi M.C.P.N.)
- Reprezentant al Direcției județene pentru cultură, culte, patrimoniu cultural național (astăzi D.J.C.)
- Reprezentant al Consiliului județean
- Reprezentant al poliției de patrimoniu
- Reprezentant oficial al comunității locale (al primăriei localității)
- Coordonatorul (managerul) de monument UNESCO, numit de Consiliul Județean, cu acordul MCPN.

Aceste activități trebuie inițiate și înainte de înscrierea în L.P.M. a sitului; organizarea lor presupune coordonarea ansamblului de situri propuse spre înscriere, ceea ce – până astăzi – s-a realizat prin Comisia Limes.

Pentru protecția orașului antic, este recomandată crearea de **structuri locale de gestiune și protecție**; Consiliul Local trebuie să înceapă, în mod structurat, activitatea de monitorizare a monumentului.

4.1.4. Responsabilități privind gestiunea și protecția sitului arheologic

M.L.P.M. - O.G. nr. 47/2000 – L. nr. 564/2001		
Proceduri	Program de gestiune și protecție (P.G.P.)	Planuri anuale (detaliere a P.G.P.)
Elaborare proceduri	M.C.P.N.	Consiliul Județean
Avizare proceduri	A.P.L.	M.C.P.N., M.D.R.T.
Aprobare proceduri	Hotărâre a Guvernului (H.G.)	-
Finanțare lucrări de protejare ⁷¹	Proprietari, administratori, titulari ai altor drepturi reale; buget de stat (bugetul M.C.P.N. – venituri extrabugetare, alocații de la bugetul de stat sau bugetele locale)	
Paza M.L.P.M.	Efective sau subunități ale Ministerului de Interne (M.I.)	
Marcarea M.L.P.M.	Prin grija primarului localității în care se află M.L.P.M.	
Finanțare D.U și D.A.T.	M.D.R.T.	
Avizare D.U și D.A.T.	-	
Aprobare D.U și D.A.T.	H.G.	
Avizare intervenții	M.D.R.T. (M.L.P.M.), M.C.P.N. și M.D.R.T. (Z.P. M.L.P.M.)	
Aprobare intervenții	-	
Monitorizare	Comitetul Patrimoniului Mondial de pe lângă UNESCO, A.P.L.	

Activitățile și lucrările privind paza, reparațiile, întreținerea curentă, cercetarea, punerea în valoare, restaurarea, consolidarea și conservarea monumentelor istorice care fac parte din Lista patrimoniului mondial se realizează în conformitate cu Programul de protecție și gestiune.

Acesta este elaborat pentru perioade de 5 ani de Ministerul Culturii și Patrimoniului Național, avizat de Comisia Națională a Monumentelor Istorice și aprobat prin Hotărâre a Guvernului.

Detalierea planului se face prin Planuri anuale de protecție și gestiune, elaborate de Consiliul Județean, cu consultarea proprietarilor, administratorilor sau a titularilor altor drepturi reale asupra imobilelor în cauză, precum și a Consiliului Local al Comunei Orăștioara de Sus, avizate de M.C.P.N. și de autoritățile administrației publice centrale cu atribuții în domeniu.

Monitorizarea aplicării programul de protecție și gestiune realizată de Comitetul Patrimoniului Mondial de pe lângă UNESCO reprezintă o evaluare periodică, la fiecare 5 ani, prin care este analizată respectarea obligațiilor asumate de statele membre la solicitarea înscrierii monumentului istoric în Lista patrimoniului mondial.

⁷¹ Pază, reparații, întreținere curentă, punere în valoare, restaurare, consolidare, conservare

Monitorizarea realizată de autoritățile administrației publice locale se realizează de două ori pe an și cuprinde două etape: a) evaluarea stării de conservare; b) planul de măsuri care se impun a se lua în urma evaluărilor prevăzute la lit. a).

d. 4.2. Măsuri de protecție și punere în valoare a patrimoniului (arheologic, istoric, vernacular, peisager)

4.2.2. Măsuri de protecție și punere în valoare a patrimoniului arheologic

Amenajarea complexă a sitului arheologic necesită rezolvarea mai multor aspecte, în timp:

1. Marcarea limitelor sitului arheologic în teren;
2. Elaborarea unui plan de ansamblu pentru amenajarea sitului;
3. Lucrări unitare de punere în valoare a sitului, parte din acestea cuprinse deja în proiecte (Intrare Forul lui Traian din cadrul sitului arheologic Ulpia Traiana Sarmizegetusa; Clădire cu spații muzeale și anexe, acces sit arheologic Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa);
4. Lucrări edilitare: iluminare din surse proprii, alimentare cu apă din surse proprii, grupuri sanitare ecologice, evacuarea apelor uzate menajere, colectarea deșeurilor;
5. Instalarea sistemului de semnalizare (panouri, explicații etc.); amenajări diverse în funcție de opțiunile planului de ansamblu;
6. Evaluarea continuă a stării de conservare a ruinelor și, dacă este cazul, inițierea de lucrări de restaurare și conservare;
7. Amenajarea peisagistică a incintei monumentului și a vecinătăților sale. în acord cu valoarea arborilor și cerințele arheologice (asistență arheologică la tăierea arborilor și extragerea rădăcinilor), cu păstrarea aspectului rural al teritoriului;
8. Organizarea circulației pietonale și carosabile în sit și în zonele de acces ale acestuia (amenajarea unei arii noi de parcare în zona de NV a sitului, pe un teren în proprietate publică; amenajarea posibilă a unei alte parcări, la limita de NE a sitului, cu posibila achiziționare a terenului)
9. Instalarea corpului de pază, a unui punct de control al fluxului pietonal ș.a.

Notăm faptul că există finanțare pentru două investiții:

- ☐ Intrare Forul lui Traian din cadrul sitului arheologic Ulpia Traiana Sarmizegetusa”, cu o valoare de 2.561.908,30 euro;
- ☐ „Clădire cu spații muzeale și anexe, acces sit arheologic Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa”, în valoare de 2.560.472,89 euro.

Toate acțiunile trebuie să aibă la bază principiile convențiilor și cartelor internaționale:

- ☐ Respectarea *Convenției patrimoniului mondial* (Paris, 1972) și a celorlalte texte eminate de UNESCO;
- ☐ Respectarea principiilor conservării integrate a siturilor arheologice, a căror distrugere este ireversibilă și a căror recunoaștere de către public este insuficientă prin *Carta pentru gestiunea patrimoniului arheologic* (ICOMOS, 1990).

Cercetarea arheologică va continua în interiorul sitului și în zona de protecție a acestuia. Prioritară este cercetarea așezării medievale și a etapelor anterioare de locuire și de fortificare a arealului, în vederea

înțelegerii suprapunerii straturilor de cultură. Eventualele descoperiri vor putea fi, la rândul lor, subiect al unor operațiuni de conservare și punere în valoare.

4.2.2. Măsuri de protecție și punere în valoare a patrimoniului peisager

Măsuri:

- Exercițarea controlului urbanistic al modificării teritoriului, cu obiectivul de preservare a suprafețelor cu utilizări agricole și pastorale, cu scopul de limitare a gradului de ocupare a terenurilor și cu obiectivul de creare a unor construcții noi integrate în peisaj; acest obiectiv va fi atins odată cu aprobarea P.U.Z. pentru nucleul sitului arheologic și va fi extins odată cu aprobarea P.U.Z. pentru întreg teritoriu al zonei construite protejate;
- Adaptarea amenajamentelor silvice și pastorale la problemele arheologice (corelarea lor cu siturile arheologice și cu zonele lor de protecție; reglementarea tăierilor de arbori și a altor investiții care necesită asistență arheologică (drumuri, alte construcții).

Principii:

- Respectarea principiilor *Convenției europene a peisajului*, Florența, 2000 (Legea nr. 451/2002);
- Respectarea *Recomandării UNESCO privind salvarea frumuseții și caracterul peisajelor și siturilor* (1962);
- Respectarea *Recomandării pentru o dezvoltare și o utilizare durabile ale lumii rurale, acordând o atenție particulară salvagădării vieții sălbatice și peisajelor* – R (94) 6;
- Respectarea *Recomandării referitoare la conservarea siturilor culturale, integrată politicilor peisajului* – R (95) 9;
- Respectarea *Recomandării 1752 (2006) a Adunării parlamentare a Consiliului Europei privind conservarea și exploatarea potențialului peisajer al Europei*.

4.2.2. Măsuri de protecție și punere în valoare a patrimoniului istoric și vernacular

Măsuri:

- Exercițarea controlului urbanistic al modificării teritoriului, cu scopul de conservare a modului de locuire rural, a modului de organizare a gospodăriilor și a conservării construcțiilor valoroase; acest obiectiv va fi atins odată cu aprobarea P.U.Z. pentru nucleul sitului arheologic și va fi extins odată cu aprobarea P.U.Z. pentru întreg teritoriu al zonei construite protejate;
- Instituirea, prin P.U.Z. în studiu, a unui regim de protecție pentru construcțiile valoroase stabilite în urma Studiului istoric zonal, și anume:
 - Palatul administrativ (1938), cu posibilitatea modificării funcțiunii și mutării Primăriei în alt local;
 - Hotelul turistic (1938, astăzi Muzeul arheologic Sarmizegetusa), cu posibilitatea modificării funcțiunii actuale în măsura dezvoltării funcțiunilor muzeale în noul sediu;
 - Muzeul de arheologie vechi
 - Alte clădiri (vezi Anexa 1).
- Cercetarea amănunțită a patrimoniului vernacular din localitate și crearea, în momentul elaborării P.U.Z. al întregii zone construite protejate, a unui sistem unitar de protecție;
- Sprijinirea construirii tradiționale prin finanțări și ghidare metodică de specialitate.

Principii:

- ☐ Respectarea *Recomandării pentru o dezvoltare și o utilizare durabile ale lumii rurale, acordând o atenție particulară salvagărdării vieții sălbatice și peisajelor* – R (94) 6;
- ☐ Respectarea *Recomandării referitoare la conservarea siturilor culturale, integrată politicilor peisajului* – R (95) 9
- ☐ Respectarea *Convenției pentru salvagărdarea patrimoniului cultural imaterial*, adoptată de Conferința generală a UNESCO cu ocazia celei de-a 32-a sesiuni din 17 octombrie 2003
- ☐ Respectarea *Convenției-cadru a Consiliului Europei privind valoarea patrimoniului cultural pentru societate* (Convenția de la Faro) din 13 octombrie 2005

4.2.4. Lucrări edilitare și de îmbunătățire a mediului din zona protejată

În stadiul actual al cunoștințelor despre subiect, nu este posibilă formularea unor obiective precise. Accentuăm faptul că dezvoltarea rețelelor edilitare nu trebuie să reprezinte principalul obiectiv în Z.P.S.R., căutarea unor căi alternative, puțin nocive pentru patrimoniul arheologic fiind sugerată. Detalierea acestor probleme ține de o bună conlucrare a protectorilor și utilizatorilor sitului și de realizarea unor proiecte de bună calitate în viitor.

4.2.5. Regimul de cercetare și de vizitare

Pe lângă stabilirea regimului de vizitare (stabilit în beneficiul turiștilor și în conformitate cu condițiile UNESCO – grija pentru conservarea și protecția valorii monumentului), este necesară reglementarea regimului de cercetare, astfel încât activitățile de vizitare și cercetare să nu se suprapună și să nu producă inconveniente nici uneia dintre părți. Detalierea acestor probleme ține de o bună conlucrare a protectorilor și utilizatorilor sitului și de realizarea unor proiecte de bună calitate în viitor.

e. 4.3. Măsuri de interpretare și prezentare a patrimoniului și de dezvoltare turistică

4.3.2. Acțiuni organizatorice

1. Organizarea sistemului de prezentare a valorilor de patrimoniu istoric, arheologic, etnologic și peisager din zonă (stabilirea traseelor de vizitare, a opțiunilor majore asupra modului de vizitare acceptabil în zonă; stabilirea poziției, conținutului și formei panourilor informative și a elementelor de signalectică, plan de publicații, cercetări, acțiuni de promovare etc.).
2. Stabilirea programului de vizitare a siturilor arheologice și a altor obiective de interes turistic și etnologic (gospodării-model, ateliere artizanale ș.a.)
3. Organizarea centrelor/punctelor de informare turistică, în localitățile incluse în Zona protejată și în județ, ș.a.
4. Organizarea sistemului de școlarizare și instruire a persoanelor care activează în Zona protejată.

4.3.3. Lucrări necesare pentru vizitare

1. Marcarea monumentelor istorice și a punctelor limită ale zonei protejate; marcarea siturilor arheologice și a zonelor de protecție ale acestora într-un mod unitar;
2. Amenajarea parcajelor, a punctelor de oprire a tururilor de vizitare: amenajări pentru pietoni, bicicliști, automobile și autocare, mijloace cu tracțiune animală (căruțe, trăsuri, sânni, călăreți); măsuri speciale pentru circulația animalelor domestice;

3. Amenajarea adecvată în zona protejată a traseelor de vizitare (drumuri, cărări, bănci, parapete, adăposturi ș.a.), a traseelor/locurilor pentru adunări speciale (procesiuni, târguri); marcarea traseelor turistice; realizarea panourilor informative și a elementelor de signaletică;
4. Amenajarea peisageră a zonelor din jurul principalelor obiective arheologice (zonele vizitabile ale sitului) și a punctelor de belvedere;
5. Asigurarea înlocuirii arborilor și sistarea defrișărilor în zona protejată; eliminarea arborilor care constituie un pericol pentru bunurile de patrimoniu;
6. Executarea lucrărilor de evacuare a apelor meteorice;
7. Construirea unor spații de primire, puncte de informare și spații muzeale suplimentare față de cele existente; conectarea acestora; spațiile sunt necesare inclusiv pentru desfășurarea de manifestări științifice și de activități de învățământ (arheologie, sociologie, etnografie); spațiile trebuie să fie adecvate prezentării elementelor reprezentative ale patrimoniului arheologic, etnologic, peisager prin mijloace moderne;
8. Elaborarea proiectelor pentru utilitățile în zona protejată (alimentarea cu energie electrică, scurgerea apelor meteorice, evacuarea deșeurilor, alimentarea cu apă, canalizarea apelor uzate ș.a.) – pentru clădirile folosite permanent sau temporar, cu organizarea prealabilă a activității de cercetare preventivă;
9. Elaborarea proiectelor pentru drumurile necesar a fi create pentru dezvoltarea zonei; studii de fezabilitate pentru alte mijloace de acces – de exemplu, reabilitarea liniei de cale ferată.

Aceste acțiuni și lucrări trebuie însoțite de cercetări sistematice în direcțiile care nu sunt suficient de bine aprofundate în momentul de față. Este importantă studierea amănunțită a valorilor de patrimoniu material și imaterial din comună, prin finanțarea unei campanii de cercetare de către specialiști din mai multe domenii (etnografi, etnologi, sociologi, arhitecți, urbaniști, geografi ș.a.); concluziile acestei cercetări ar trebui să fie acelea de schițare a particularităților zonei și a posibilelor moduri de păstrare a acestora, în condițiile economice actuale.

Un model de cercetare poate fi cel, interbelic, al satului vecin Clopotiva.